

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**TÜRKİYE'DE SOSYAL KORUMA HARCAMALARI İLE GELİR
DAĞILIMI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ**

GONCA BIYIK

MALİYE ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2021

**TÜRKİYE'DE SOSYAL KORUMA HARCAMALARI İLE GELİR DAĞILIMI
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ**

Gonca BIYIK

**DOKTORA TEZİ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2021

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Gonca BIYIK
23.06.2021

TÜRKİYE'DE SOSYAL KORUMA HARCAMALARI İLE GELİR DAĞILIMI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

(Doktora Tezi)

Gonca BIYIK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2021

ÖZET

Devletlerin kamu sosyal politikaları arasında sosyal koruma ve gelir dağılımı hedefleri bulunmaktadır. Sosyal koruma ve gelir dağılımına yönelik politikalar hem sosyal refaha katkı sağlamakta hem de kalkınma ve büyümeye eşlik etmektedir. Özellikle sosyal refah devleti yapısının benimsenmesi iktisadi açıdan büyümeyle birlikte sosyal refaha da erişme hedeflerini taşımaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de sosyal koruma harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkinin ortaya konması amacıyla simülasyon temelli öngörü yapılmıştır. Bu çerçevede sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenleri ile VAR modeli kurulmuştur. Analizde ilk olarak 2000-2019 dönemi tahmin edilmiş daha sonra 2020-2039 dönem dışı öngörüsü yapılmıştır. Ayrıca 2020-2039 dönemi öngörüsü iki ayrı senaryo geliştirilerek tekrarlanmıştır. Böylece varsayılan senaryo değişiklikleri durumunda değişkenler arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir.

Bilim Kodu : 112007
Anahtar Kelimeler : Sosyal koruma harcamaları, gelir dağılımı, gelir eşitsizliği, simülasyon temelli öngörü
Sayfa Adedi : 235
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL PROTECTION
EXPENDITURES AND INCOME DISTRIBUTION IN TURKEY

(Ph. D. Thesis)

Gonca BIYIK

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

June 2021

ABSTRACT

Public social policies of states include social protection and income distribution targets. Policies for social protection and income distribution both contribute to social welfare and accompany development and growth. In particular, the adoption of the social welfare state structure has the goals of achieving social welfare along with economic growth. In this study, simulation-based forecast was made in order to reveal the relationship between social protection expenditures and income distribution in Turkey. In this context, the VAR model was established with the share of social protection expenditures in GDP, unemployment, inflation, the GINI coefficient, the share of indirect taxes in total taxes and openness variables. In the analysis, firstly, the period of 2000-2019 was estimated, and then the forecast for the period of 2020-2039 was made. In addition, the forecast for the period of 2020-2039 was repeated by developing two different scenarios. Thus, the relationships between variables in case of default scenario changes were analyzed.

Science Code : 112007

Key Words : Social protection expenditures, income distribution, income inequality, simulation-based forecasting

Page Number : 235

Supervisor : Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

REFAH DEVLETİ, GELİR DAĞILIMI, SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL KORUMA

1.1. Refah Devleti	7
1.1.1. Refah Devleti Kavramı	11
1.1.2. Refah Devletinin Nitelikleri	14
1.1.3. Refah Devletinin Politikaları	27
1.1.4. Refah Devleti Yaklaşımları	32
1.2. Gelir Dağılımı.....	35
1.2.1. Gelir Dağılımı Kavramı	36
1.2.2. Gelir Eşitsizliği Kavramı.....	38
1.2.3. Gelir Dağılımı Türleri	39
1.2.4. Gelir Dağılımı ve Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri	40
1.2.4.1. Gelir dağılımı ölçüm yöntemleri.....	40
1.2.4.2. Gelir eşitsizliği ölçüm yöntemleri	42
1.2.5. Gelir Dağılımının Nitelikleri.....	43
1.3. Sosyal Politika ve Sosyal Koruma	47
1.3.1. Sosyal Politika Kavramı.....	47

Sayfa

1.3.2. Sosyal Politikanın Nitelikleri	50
1.3.3. Sosyal Koruma Kavramı.....	53
1.3.4. Sosyal Koruma Tabanı.....	55
1.3.5. Sosyal Koruma Yaklaşımları	58
1.3.6. Sosyal Koruma Harcamalarının Hesaplanmasına İlişkin Yaklaşımlar	61
1.3.6.1. Avrupa bütünleştirilmiş sosyal koruma istatistikleri sistemi (ESSPROS)	62
1.3.6.2. OECD sosyal harcamalar veri tabanı (SOCX)	63
1.3.6.3. ILO sosyal güvenlik ve sosyal koruma yaklaşımı	65
1.3.7. Sosyal Koruma Araçları.....	69

2. BÖLÜM**TÜRKİYE'DE DEVLET YAPISI, GELİR DAĞILIMI VE SOSYAL KORUMA**

2.1. Türkiye'de Devlet Yapısı.....	73
2.1.1. 1923 – 1960 Dönemi.....	75
2.1.2. 1960 – 1980 Dönemi.....	78
2.1.3. 1980 – 2000 Dönemi.....	81
2.1.4. 2000 – 2019 Dönemi.....	85
2.2. Türkiye'de Gelir Dağılımı	88
2.3. Türkiye'de Sosyal Koruma.....	92
2.3.1. Türkiye'de Sosyal Koruma Harcamalarının Kamu Harcamaları İçindeki Yeri.....	92
2.3.2. Türkiye'de Sosyal Koruma Gelirleri ve Harcamaları	95
2.3.3. Türkiye'de Sosyal Koruma Gelirleri	97
2.3.4. Türkiye'de Sosyal Koruma Harcamaları	99
2.3.4.1. Türkiye'de sosyal koruma yardımlarının kapsamı	101
2.3.4.2. Türkiye'de sosyal koruma yardımlarının sınıflandırılması	104
2.3.4.3. Türkiye'de sosyal koruma yardımlarının yararlanıcıları.....	108

Sayfa

2.4. Türkiye’de Sosyal Koruma Üzerine Yapılan Çalışmalar	109
2.5. Türkiye’de Gelir Dağılımı Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	112

3. BÖLÜM**SOSYAL KORUMA HARCAMALARI VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİNİN
ÖNGÖRÜSÜ**

3.1. Amaç ve Kapsam	117
3.2. Literatür	118
3.2.1. Sosyal Koruma Üzerine Yapılan Çalışmalar	118
3.2.2. Gelir Dağılımı Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	125
3.2.3. Sosyal Koruma ve Gelir Dağılımı Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	130
3.3. Metodoloji	135
3.3.1. Veri Seti.....	135
3.3.2. Simülasyon Temelli Öngörü	139
3.3.3. Doğrusallık	141
3.3.4. Durağanlık.....	145
3.3.4.1. ADF testi	146
3.3.4.2. PP testi.....	147
3.3.4.3. KPSS testi.....	147
3.4. Bulgular	148
3.4.1. Doğrusallık	148
3.4.2. Birim Kök ve Durağanlık.....	150
3.4.3. Model	165
3.5. Öngörü Senaryoları	186
3.5.1. Senaryo-1.....	187
3.5.2. Senaryo-2.....	195
3.6. Bulguların Değerlendirilmesi.....	202

	Sayfa
SONUÇ	207
KAYNAKÇA.....	213
ÖZGEÇMİŞ	233

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1. 1. Sosyal Politikanın Nitelikleri.....	50
Çizelge 1. 2. Net Sosyal Harcamalar (SOCX)	65
Çizelge 3. 1. HL & HLX Doğrusallık Testi	149
Çizelge 3. 2. Birim Kök Testi: Düzey Değerler.....	158
Çizelge 3. 3. Birim Kök Testi: Birinci Farklar.....	160
Çizelge 3. 4. VAR Modeli Tahmin Sonuçları.....	168
Çizelge 3. 5. 2000-2019 Dönemi Öngörü Değerlendirme.....	174

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1. 1. Kalkınma Doktrininin Temel İlişkileri	20
Şekil 2. 1. Türkiye'de GINI Katsayısı ve Büyüme Hızı	91
Şekil 2. 2. Türkiye'de Kamu Hizmetlerinin Fonksiyonel Sınıflandırması	92
Şekil 2. 3. Türkiye'de Sosyal Harcamaların Unsurları.....	93
Şekil 2. 4. Türkiye'de Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Kamu Harcamalarının Payı.....	94
Şekil 2. 5. Sosyal Koruma Gelirleri ve Harcamaları	96
Şekil 2. 6. Türkiye'de Sosyal Koruma Gelirlerinin Unsurları (2000-2019)	98
Şekil 2. 7. Türkiye'de Sosyal Koruma Harcamalarının Unsurları (2000-2019)....	100
Şekil 2. 8. Sosyal Koruma Yardımlarının Kapsamı	101
Şekil 2. 9. Türkiye'de Sosyal Koruma Yardımlarının Unsurları (2000-2019).....	102
Şekil 2. 10. Net Sosyal Koruma Yardımlarının Kapsamı.1	103
Şekil 2. 11. Net Sosyal Koruma Yardımlarının Kapsamı.2	104
Şekil 2. 12. Sosyal Koruma Yardımlarının Sınıflandırılması	105
Şekil 2. 13. Türkiye'de Ayni ve Nakdi Sosyal Koruma Yardımları (2000-2019) ..	106
Şekil 2. 14. Türkiye'de Şartlı ve Şartsız Sosyal Koruma Yardımları (2000-2019)	107
Şekil 2. 15. Sosyal Koruma Yardımı Kapsamında Maaş Yararlananları.....	108
Şekil 2. 16. Türkiye'de Sosyal Koruma Kapsamında Maaş Alanlar (2008-2019)	109
Şekil 3. 1. Değişkenlerin Orijinal Değerleri	151
Şekil 3. 2. Değişkenlerin Doğal Logaritması Alınmış Düzey Değerleri.....	156
Şekil 3. 3. Değişkenlerin Birinci Fark Değerleri.....	162
Şekil 3. 4. 2000-2019 Dönemi Veri Dağılımı.....	163
Şekil 3. 5. Normal Dağılım: AR Karakteristik Polinomlarının Ters Kökleri	170
Şekil 3. 6. 2000-2019 Dönemi Öngörü Değerleri.....	171
Şekil 3. 7. 2020-2039 Dönemi Öngörü Değerleri	175

Sayfa

Şekil 3. 8. 2000-2039 Dönemi Öngörü Değerleri	178
Şekil 3. 9. 2000-2039 Dönemi Öngörü Dönüştürülmüş Düzey Değerleri.....	182
Şekil 3. 10. Senaryo-1	189
Şekil 3. 11. Senaryo-1 (Dönüştürülmüş Düzey Değerleri)	192
Şekil 3. 12. Senaryo-2	196
Şekil 3. 13. Senaryo-2 (Dönüştürülmüş Düzey Değerleri)	199

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılan kısaltmalar ve açıklamaları aşağıda yer almaktadır.

Kısaltmalar	Açıklama
ADF	Augmented Dickey-Fuller Test
EFTA	European Free Trade Association
ESSPROS	European System of integrated Social Protection Statistics
EU	European Union
EUROSTAT	European Statistics
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations
GDP	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GINI	GINI Katsayısı
HL	Harvey ve Leybourne Test
HLX	Harvey, Leybourne ve Xiao Test
IDT_TT	Dolaylı Vergilerin Toplam Vergiler İçindeki Payı
ILO	International Labour Organization
INF	Enflasyon
KPSS	Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin Test
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OPEN	Dışa Açıklık
PP	Phillips-Perron Test
SOCX	The OECD Social Expenditure Database
SPE	Sosyal Koruma Harcamaları
SPE_GDP	Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı
SPERs	Social Protection Expenditure and Performance Reviews
SSI	Social Security Inquiry

UN	United Nations
UNEMP	İşsizlik
WB	The World Bank
WHO	World Health Organization
WMO	World Meteorological Organization

GİRİŞ

Devletlerin benimsedikleri ilkeler ve ulaşmayı planladıkları hedefler doğrultusunda politikaları oluşturulmaktadır. Politikaların hazırlanma aşamasından seçilerek karar verilmesi ve uygulanması aşamalarına kadar birçok aktör ve unsur rol oynamaktadır. Temelde kamusal seçim teorisi altında politik aktörlerce hükümetlerin politik kararları üzerinde etkiler ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte hükümetlerin devletin işleyişine ve devamlılığına yönelik toplumsal ihtiyaçlarla da çevrilmiş pek çok politik kararı eyleme geçirmesinde politik aktörlerin yanı sıra iç ve dış dinamiklerin göz önünde bulundurulması durumu söz konusudur. Bu nedenle bir ülkedeki bireylerin ihtiyaçları ve beklentileri ile toplumsal değerlerin yansıttığı tercihler, yapısal nitelikler ve uluslararası etkileşimler de dikkate alınarak ulusal ve uluslararası politikaların şekillenmesini sağlamaktadır.

Hükümetlerin ulusal ve uluslararası politikaları, siyasi gücün uygulanması niteliği taşıdığından politik kararları yansıtmaktadır. Diğer taraftan politik kararlar gerek siyasi gerek ekonomik gerekse sosyo-kültürel gibi pek çok alana yönelik olmaktadır. Hükümetlerin kamu politikaları olarak bir üst çatı altında toplulaştırdıkları kararların hem politikalar arasında hem de uygulama sonrasında çeşitli etkileri olmaktadır. Kamu politikalarına yönelik kararların verilmesinde aynı anda herkese ve her alana yönelik homojen yapıda tercihler yapılması oldukça güçtür. Ayrıca politikaların uygulama sonuçları da her açıdan aynı şekilde gerçekleşmemektedir. Tüm bunlara ülkelerin yapısal sorunları ve / veya konjonktürel unsurlar eklendiğinde kamu politikalarının kararlaştırılması ve uygulanması daha çok dikkate alınmasına yol açmaktadır.

Geçmişten günümüze farklılaşan önem atfetme dereceleri çerçevesinde ülkelerde çeşitli sosyal politikalar geliştirilmiştir. Toplumların en küçük yapı taşı olarak ailelerin dolayısıyla bireylerin ihtiyaç duydukları ve daha iyiyi bekledikleri koşullar zaman içinde değişikliğe uğramıştır. Bu açıdan bireylerin beklentileri toplumsal gereklilikleri dönüştürmüş ve devletten beklentileri çeşitlendirmiştir. Tarihsel gelişim içinde devlet türleri ile politikalar beraber bir şekilde bu duruma göre evrilmiştir. Ancak bazen de devlet türleri ya da politikalar kaynaklı toplumların ve bireylerin etkilendiği durumlar da olmuştur. Genel olarak devlet türleri, hükümet

yapıları ve politika tercihlerinin insan odaklı olması beklenebilir ama kurumsal kimliklerin de ağır bastığı düşünülebilir. Hatta farklı anlamlar yüklenebilmesi varsayımıyla çok da vazgeçilemeyen unsurun refah olduğu ifade edilebilir. Çünkü refah hem bireylerin hem de devletlerin ulaşmak istedikleri bir olgudur. Refaha erişmiş bireyler ve devletlerde pek çok açıdan iyileşme beklenebilir. Bu da bireylerin daha nitelikli, toplumların daha gelişmiş, ekonomilerin daha rahat, sosyo-kültürel imkanların daha fazla ve daha iyi bir devlet yönetimi olması anlamına gelebilir. Bu açıdan devletlerin refah amacı taşımaları ve politikalarını bu yönde şekillendirmeleri olağandır.

Refah devleti altında bir bütün halinde refaha erişme amacıyla sosyal açıdan iyileştirici politikalar seçilebilir. Sosyal politikalar sadece refah devletinde değil diğer devlet türlerinde de ortaya çıkabilir. Çünkü sosyal ihtiyaçlar ve sosyal gelişmişlik bireyleri ve toplumu ileriye taşımasının yanı sıra üretim, yatırım ve tasarruflara da katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte konjonktürel olarak ortaya çıkacak etkilerin sosyal politikaların içeriğini değiştirebileceği ihmal edilmemelidir. Günümüzde pek çok devletin politikaları arasında sosyal içerikli politikalar bulunmaktadır. Sosyal politikaların kamu politikaları arasındaki yeri ve önemi, toplumsal ve yönetsel ilkelere ve zorunluluklara göre değişmektedir.

Bir ülkede kamu politikaları arasında sosyal politikaların olması oldukça yaygındır ama sosyal politikaların alt unsurları farklılaşmaktadır. Sosyal politikalar arasında yaygın olarak eğitim, sağlık ve sosyal koruma sayılmaktadır. Ancak sosyal politikaların kapsamının daha da genişletilmesi ve sosyal olarak nitelendirilen alanların çoğaltılması durumu da söz konusudur. Nitekim sosyal olarak nitelendirilen alanların neredeyse tamamı insana yönelik iyileştirici ve geliştirici yönlere sahiptir. Bu bakış açısıyla ve evrensel insan hakları temelinde sosyal politikaların eğitim, sağlık ve sosyal koruma ile birlikte çevre, kültür, din ve sanat gibi alanları da barındırması beklenebilir.

Sosyal politikalardan sosyal koruma ilk olarak kavramsal açıdan tanımlanmalıdır. Sosyal açıdan koruma ve korunmayı çağrıştıran sosyal koruma kavramı hem sosyal olarak nitelendirilen unsurların hem korumayı sağlayacak yapıların hem de korunmanın sınırlarının belirlenmesi ihtiyacı taşımaktadır. Sosyal

korumanın kavramsal olarak netleştirilebilmesi ise evrensel insan hakları temelinde olabileceği gibi ülkelerin gelişmişlik seviyelerine, uluslararası organizasyonlarla olan işbirliğine ve konjonktürel ihtiyaçlara (beklentilere veya zorunluluklara) göre sağlanabilecektir. Sosyal korumaya atfedilen bu anlam ve önem çerçevesinde sosyal koruma politikalarının içerikleri belirlenebilecektir.

Sosyal koruma politikalarının belirlenmesi sürecinde öncelikle amaçların ortaya konması ve hedeflerin tespit edilmesi gerekmektedir. Sosyal koruma politikalarının hangi amaçla ve kimler için ne şekilde olacağı açık, anlaşılabilir ve net olarak tasarlanmalıdır. Daha genel bir ifadeyle sosyal koruma tabanının oluşturulması gereklidir. Sosyal koruma ile ilgili politikaların temel unsurlarının belirlenmesi ve seçilmesinin ardından ulaşmak ve erişilmek istenilen hedefler doğrultusunda adımlar atılmalıdır. Bir kamu politikası olarak sosyal politikaların altında yer alan sosyal koruma politikalarının da alt unsurlarının belirlenmeye ve finansman dengesinin sağlanmasına ihtiyaç vardır. Sosyal koruma politikaları hükümetlerin kamu politikalarından olduğu için finansmanı kamu gelirleri ile gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte sosyal koruma politikalarına yönelik harcamaların finansmanı için kamu gelirlerinden ayrı olarak bir mali alan yaratılabileceği önerileri literatürde yer almaktadır. Bu devletler için özellikli bir konu olduğundan mali alan oluşturulabilmesi üzerine detaylı bir şekilde eğilmek gereklidir.

Sosyal koruma politikaları çerçevesinde sosyal koruma harcamaları günümüzde pek çok ülkede gerçekleştirilmektedir. Küresel entegrasyon yoğunluğu kaynaklı olarak sosyal korumanın hem insan olmanın bir gereği hem de sosyal refah ile yakından ilişkili olması uluslararası organizasyonlarca da sosyal korumanın ilgi alanında yer almasına neden olmaktadır. Uluslararası organizasyonların sosyal koruma ile ilgilenenlerin her birinin kuruluş amacının farklı olması ve işleyişlerinin birbirlerinden ayrılması, sosyal korumanın içeriğini çeşitlendirmektedir. Bu da ülkelerin kendi sosyal koruma tabanlarını oluştururken izleyecekleri yolların farklılaşmasına yol açmaktadır.

Sosyal korumanın insan odaklı olması gerekmektedir. Ayrıca sosyal koruma ile ilgili mevzuatın tüm bireylerce anlaşılabilir, açık ve net olması ile uygulamalara

tam erişilebilir olması oldukça önemlidir. Sosyal koruma politikalarının uygulanmasında ulaşılmak istenilen hedeflerin yanı sıra sosyal koruma ile ilgili adımlar beşeri sermayeye ve nitelikli emeğin oluşmasına, sosyal refahın artmasına, sosyal huzurun desteklenmesine ve sosyal güven ortamının oluşturulmasına katkı sağlayacak, bireylerin geleceğe umutla bakmalarına ve endişelerinin olmamalarına yardımcı olacak bir bakış açısı altında ele alınabilir.

Sosyal koruma politikaları devletlerin kalkınma, büyüme ve gelir dağılımı politikaları ile etkileşim içindedir. Kalkınmanın büyümeden ayrılan yanları bilinmekle birlikte sosyal koruma politikalarının hem kalkınma hem de büyüme için olumlu olduğu literatürde de yer almaktadır. Özellikle gelir dağılımı açısından sosyal koruma politikaları hatta sosyal politikalar oldukça önemlidir. İktisadi bakış açılarına göre gelir dağılımı, gelir eşitsizliği, kalkınma ve büyüme ilişkileri farklı yönlerden ele alınmış ve farklı etkiler ortaya konmuştur. Günümüzde de gelir dağılımı, gelir eşitsizliği, kalkınma ve büyüme ilişkilerinin benzer şekilde gerçekleştiği ülkeler bulunmaktadır. Çünkü konjonktürel olarak ülkelerin de dinamikleri değişmektedir ve politikaları bunlarla uyumlaştırılmaktadır. Dolayısıyla her bir ülke için gelir dağılımı, gelir eşitsizliği, kalkınma ve büyümeyi etkileyen unsurlar farklılaşmaktadır. Hatta dönemsel özellikler de bu unsurların hem farklılaşmasına hem de etkilerinin farklılaşmasına yol açmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalarda da bunların izleri farkedilmektedir.

Bu çalışmada; öncelikle sosyal politikalar özelinde sosyal koruma harcamaları ile gelir dağılımına yönelik teorik ve ampirik literatür incelenmiş daha sonra Türkiye’de sosyal koruma harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Sosyal koruma harcamaları ve gelir dağılımı ile ilgili istatistikler ulusal düzeyde hesaplanmakla birlikte uluslararası organizasyonlar tarafından da ayrıca kendi tekniklerine göre hesaplanmakta ve yayımlanmaktadır. Literatürde ise bu iki alana yönelik çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. İlk olarak sosyal koruma harcamalarından önce sosyal politikalar ve sosyal harcamaların literatürde daha yaygın olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte sosyal koruma politikaları ve harcamalarına ilişkin çalışmalar da literatürde yer almaktadır ama sosyal politikalar ve sosyal harcamalardan görece daha azdır. Özellikle ampirik çalışmalar açısından literatürde sosyal harcamalar ile ilgili daha fazla çalışma olduğu

belirtilebilir. Ancak yine de sosyal koruma harcamalarına da yönelik literatüre katkı sağlayan ampirik çalışmaların varlığı göz ardı edilemez. İkinci olarak gelir dağılımı ile ilgili hem teorik hem de ampirik pek çok çalışma literatürde yer almaktadır. Ancak literatürde sosyal koruma harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkileri inceleyen gerek teorik gerekse ampirik çalışmalar oldukça azdır. Söz konusu çalışmalarda çoğunlukla gelir dağılımı ile sosyal harcamalar, sosyal güvenlik harcamaları, sosyal yardım harcamaları ve sağlık harcamaları ilişkileri ele alınmıştır. Türkiye özelinde de sosyal koruma harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi ampirik açıdan ele alan başka bir çalışma literatürde yer almamaktadır. Bu yönüyle çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde; refah devleti, gelir dağılımı, sosyal politikalar ve sosyal koruma kavramsal açıdan ele alınarak nitelikleri, politikaları ve yaklaşımları çerçevesinde açıklanacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye’de gelir dağılımı ve sosyal koruma politikalarının uygulanması incelenecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Türkiye’de sosyal koruma harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla simülasyon temelli öngörü gerçekleştirilecektir. Öncelikle literatürdeki sosyal koruma ve gelir dağılımı (ya da gelir eşitsizliği) ile ilgili olabilecek çalışmalar detaylı bir şekilde özetlenecektir. Daha sonra Türkiye’de sosyal koruma harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkinin analizi çerçevesinde metodoloji anlatılacak, bulgular ortaya konacak ve senaryolar gerçekleştirilecektir.

1. BÖLÜM

REFAH DEVLETİ, GELİR DAĞILIMI, SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL KORUMA

1.1. Refah Devleti

İnsanların bir arada yaşamalarının bir gereği olarak bir düzen içerisinde hareket etme ihtiyaçları devlet mekanizmasına zemin hazırlamıştır ve temelinde toplum olma bilinci yer almaktadır. Toplum olmanın gereği olarak bireylerin topluluk halinde ortak amaçlar etrafında toplanması gerektiği anlaşılabılır. Buna karşın toplum bilincini oluşturmak bireyi ortadan kaldırmak ya da bireysel düşünceleri, ihtiyaçları, istekleri ya da beklentileri sonlandırmak demek değildir. Diğer taraftan bunlar tüm bireylerce homojen bir yapıda olmadığından farklı toplumsal sınıflar ortaya çıkmaktadır. Yine de toplum olma bilinci bireysel olguların ortadan kalkması anlamı taşımamaktadır. Sonuçta birey toplumu oluşturan en küçük yapı taşıdır.

Birey ve toplum arasındaki ilişkisel yapı bireyin mi toplumun üzerinde etkili olduğu yoksa toplumun mu bireyi şekillendirdiği sorunsalını gündeme getirmiş ve felsefeciler tarafından farklı görüşlerle açıklanmıştır. Bu konu detaylıca araştırılabilir. Esas itibarıyla bireyin, toplum içindeki iktisadi bakış açısının nasıl işlediğinin ortaya konması gerekmektedir. Bu anlamda yüzyıllar öncesinde içinde bulunulan dönemin ihtiyaçları ve koşulları çerçevesinde çeşitli iktisadi ekoller, toplumun her alanına yansıyan farklı bakış açıları, her bir ekolün kendi savunucuları ve eleştirenleri ortaya çıkmıştır.

Birey ve toplum arasındaki sorunsala benzer şekilde birey ile devlet ya da toplum ile devlet arasında da hangisinin diğeri üzerinde etkili olduğu ya da diğeri şekillendirdiği sorunsalı gündeme gelmektedir. Bu durumda da iktisadi ekollere ve içinde bulunulan dönemin koşullarına göre devletin rolleri ve işlevleri farklılaşmaktadır. Devletlerin, toplumların, bireylerin ve politikaların birbirleriyle olan ilişkileri günümüzde yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bu bağlamda iktisadi,

siyasi, askeri, sosyal, vb. pek çok gelişmenin ele alınmasında devlet mekanizmasının önemli bir yeri vardır.

Devlet mekanizmasının ortaya çıkışı devlet mekanizmasına duyulan ihtiyaç temelinde gerçekleşmiş; genel olarak toplumun devlete bakış açısı ve devletten beklentileri bu doğrultuda devletin yüklendiği işlevleri şekillendirmiştir. Bununla birlikte toplumsal yapının devlet ile olan ilişkisi, toplumsal sınıfların devlet mekanizması içindeki yeri, toplumsal yapının gerektirdikleri, devletin toplumsal yapıyı etkilemesi ve şekillendirmesi farklı devlet yapılarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin, Klasik İktisat öğretisinde devletin minimal olması yönündeki görüş hâkim iken Keynesyen İktisatta devletin kendisinden beklenen işlevleri biraz daha geniş tutulmaktadır.

Devletin toplum ve birey ile olan ilişkisinin yanı sıra hanehalkı ya da ekonomik karar vericiler ile olan ilişkisi de iktisadi bakış açısına göre değişmektedir. Devletin uygulayacağı politikalardan ekonomi içindeki işleyişe kadar her şey ülkenin siyasi ve ekonomik sınırları, tarihsel geçmişi, sınırlılıkları, kültürel – sosyal – siyasi – askeri – iktisadi yönden çeşitlilik göstermektedir. Ancak salt iktisadi öğretilere bakıldığında ülkeden ülkeye değişen politikaların aksine belirli varsayımlar altında gerçekleşen ya da gerçekleşmesi gereken koşullara göre politikalar söz konusudur.

Konjonktürel olarak yaşanan gelişmeler örneğin, canlanma ve daralma dönemleri tüm ülke ekonomilerinde aynı politikaların uygulanması sonucunda aynı sonuçların alınmasını sağlamamaktadır. Hatta teorik çerçeveler ile uygulama sonuçları açısından da farklılıklar olduğu, iktisadi ekollerin temel varsayımları ve işleyişinin gerçek hayatta tam olarak geçerli olmadığı, teorik kaldıkları yönünde tartışmalar yok sayılamaz niteliktedir. Dolayısıyla teorik yaklaşımlar birçok açıdan eleştirilmektedir. Gerek varsayımları gerek önerdiği politikalar gerekse de eksiklikleri yönünden eleştirilen teoriler gerçek iktisadi hayatta yaşananları açıklamada yetersiz kaldıklarında ya terk edilmektedirler ya da sadece bir teoriden ibaret oldukları savına sığınarak eleştirilere yönelik manevra alanı genişletilmektedir. Her ülkenin de kendi dinamikleri olduğundan her zaman her yerde ve her koşulda geçerli olabilecek politikaların olması güçtür. Tarihsel süreçte

yaşanan olaylar da bunları en iyi şekilde yansıtmıştır. Böyle durumlarda da yeni iktisadi ekollerin varsayımları çerçevesinde çözüm önerileri ortaya atılmıştır. Dolayısıyla bir ekonomiye yönelik iktisadi süreçlerin pür varsayımlar üzerinden ele alınması ve her koşulda aynı varsayımların geçerli kabul edilerek politikaların uygulamaya konması günümüz itibarıyla pek de mümkün olmadığını çeşitli krizler ile de göstermiştir. Ülkeler arasındaki güç ilişkileri de dengeli dağılmadığı için ekonomilerin kırılgan yapılara büründüğü, eski iktisadi ve politik reçetelerin bir işe yaramadığı hatta tam tersi yönde önerilerde bulunulduğu 2008 Küresel Finansal Krizi ile yaşanmıştır. Önemli olan teorilerin mekânsal ve zamansal açıdan ele alınmasıdır. Eğer teoriler gerçeklere cevap vermede yetersiz ise sığ kalacaktır.

Politik iktisat bakış açısıyla devlet ve toplumsal ilişkiler bağlamında normatif bir yöntem ile olaylara ve olgulara yaklaşılsa bu sadece kurulan bir ideal yapıda geçerli olabilecek koşulları ve durumları ifade edecektir. Çünkü kusursuz olarak kurulan bir sistemin kendi içinde her şeyi sorunsuz işleyecektir. Ancak gerçek kurulu düzenlerde bu pek de mümkün değildir. Eğer öyle olsaydı hiçbir iktisadi kriz yaşanmaz, farklı gelişmişlik seviyelerine sahip ekonomiler olmaz ve adaletsiz bir gelir bölüşümü sorunu ortaya çıkmazdı. Pozitif bir yöntem ile politik iktisat bakış açısı ise sadece olan durumlar üzerine odaklanılarak mantık çerçevesinde hareket edilmesine, ileriye dönük şekilde eksikliklerin giderilmesine ya da iktisadi dengesizliklerin ortadan kaldırılmasına, gelişmecî politikaların belirlenmesine yoğunlaşacağı için sosyal açıdan ulaşılması gerekenler göz ardı edilecektir. Dolayısıyla bunların bir sentezi olacak yöntem ile hareket edilmesi, iktisadi bakış açılarını daha iyi işleyen bir yapıya dönüştürecektir.

Rasyonalizm, empirizm, pragmatizm, pozitivizm, septisizm gibi yaklaşımların her biri insan zihninde bir açıdan doğrulanabilir parçalara sahiptir ve kendi içinde tutarlıdır. Burada önemli olan insan temelinde yaşananlar olduğunun farkına varılmasıdır. Örneğin; insanların tek olarak hayatlarına devam etmelerinin zorlukları insanların bir arada hareket etmesinin yararlı olacağı sonucunu çıkarmıştır. İnsanların bir arada yaşamaları da toplumsal yapıyı oluşturmuştur. Toplumun ise belirli bir düzen içinde kalması gerektiğinin anlaşılması üzerine devlet mekanizmasının kurulması sağlanmıştır. Dolayısıyla iktisadi bakış açılarının insan temelinden uzak olması beklenemez. Bu yüzden tarihsel süreçleri inceleyen,

insan ve toplum ilişkilerine odaklanan, iktisat ve politikayı birleştiren, zamansal ve mekânsal açıdan dinamikleri ele alan bakış açılarının ve devlet mekanizmalarının benimsenmesi toplum açısından yararlı kararlar alınmasına yardımcı olabilecektir.

Politik iktisat niteliksel olarak üretim, birikim ve bölüşüm süreçlerine öncelik veren; birey ve toplum ilişkisi çerçevesinde birey, toplumsal yapı, kurumlar ve sınıfsal farklılıklar arasındaki bağları ele alan; tarihsel, sosyal değişim ve evrim yapılarını önemseyen bir bakış açısına sahiptir (Özel, 2012: 12-42). Aslında teoriler zamansal ve mekânsal olarak geliştirilebilirse ve uyarlanabilirse ancak o zaman gerçek bir başarıyı elde etmesi mümkün olabilir. Yine de geliştirilen teorilerin bugünün iktisadi süreçlerini açıklamada yardımcı olduğu yadsınamaz. Hatta aradaki çağ farkı düşünüldüğünde oldukça iyi geliştirilmiş teorilerdir. Ancak ekonomik sistemlerin kendi içsel ve dışsal dinamikleri teorilerin ya yetersiz kalmasına ya da her ülke ekonomisinde aynı sonuçları vermemesine yol açmaktadır. Sonuçta ülkeler farklı geçmiş kültürlerle sahiptirler ve ne yazık ki aynı gelişmişlik seviyesini aynı anda yakalayamamışlardır. Gerek sanayi gerek teknoloji açısından tüm ülkeler aynı hızla gelişme gösterememektedir. Bu da ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklar arasındaki makasın açılmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla benimsenen iktisadi teorilerin bunları dikkate alması gerekmektedir. Kaldı ki, her ülke insanının farklı tüketim ve üretim kalıpları olduğundan ülkelerin kalkınma ve büyüme yolundaki stratejileri değişmektedir. Unutulmamalıdır ki, bir ülke ekonomisi, insanları, kurumları, devleti, üretim mekanizmaları, bölüşüm kanalları gibi bir bütün halinde ele alınmalıdır. Piyasa ekonomisi ya da devlet mekanizması yönüyle sadece değerlendirilmesi, ülke ekonomilerinin insan unsurundan bağımsız olarak mekanik bir yapı olarak hareket etmesine yol açarak adaletsiz ve istikrarsız kararların uygulanması sonuçlarını doğuracaktır.

Tarihsel perspektifte toplum, devlet, politikalar ve iktisadi bakış açılarına ilişkin pek çok tür bulunmaktadır. Bunlardan refah devleti ve politikaları ile sosyal politikalar, sosyal korumanın temelini oluşturulmasında ve işleyişinin anlaşılmasında önemli bir başlangıç noktasıdır. Dolayısıyla bu bölümde refah devleti; kavramsal, niteliksel, politik ve yaklaşımlar açısından ele alınmaktadır.

1.1.1. Refah Devleti Kavramı

Refah devleti, refah ve devlet olarak iki ayrı kavramın bir araya gelmesiyle çağrışımsal olarak ya "refaha erişmiş bir devlet"i ya da "refaha ulaşmayı hedefleyen bir devlet"i ifade edebilir. Devletlerin belirli ilkeler doğrultusunda toplumda eylemlerinin olduğu bir ortamda; temel ihtiyaçlar, toplumsal düzen, hedefler, politikalar, sektörel alanlar, kurumlar, üretim, istihdam, yatırım, tasarruf ve gelir dağılımının yanı sıra birey – toplum, kamu – özel, adalet, etik, ahlak, etkinlik ve verimlilik açısından hangisi ya da hangileri için "erişilmiş bir refah" olduğunun tespit edilmesi gereklidir. Diğer taraftan devletlerin çeşitli hedeflerle hareket ettiği noktasında, refah hedefi olan bir devletin "refah" olarak neyi tanımladığı öncelikle önemli bir unsur olarak belirlenmelidir.

Refah devleti, sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkmış olmasının yanı sıra sanayileşmenin etkilerine sosyal yardım önlemleriyle tepki veren bir sosyal devlet olarak düşünüldüğünde; refah sadece sosyal yardımlardan ve tazminatlardan ibaret olmadığı ve bireysel durumlara uyum sağlaması gerektiği için yeterince anlaşılamaz (Luhmann, 1981/1990: 21-22). Bu açıdan refah devleti ile ilgili çalışmalarda toplumdaki rolü tanımlanarak refah devletinin kriterleri ortaya konmalıdır (Esping-Andersen, 1988: 40).

Refah devletinin kavramsal olarak anlamı ile nitelikleri ve politikalarının toplum içinde belirlenerek ilan edilmesi gerekir. Toplum içindeki eylemleri belirleyen anayasa, politika, demokrasi, temel değerler, anayasal devlet ve sosyal devlet gibi kavramlarla ilişkili olan politik düşüncelerin her ne kadar bunlarla ilgilenen teorik bir bilimin olduğu anlamı olmasa da teorik bir temeli olup bu tür kavramların ve kendilerinden sonra gelen kurumsal kazanımların teori yardımıyla politik sisteme girmesi daha önemlidir (Luhmann, 1981/1990: 25). Dolayısıyla refah devletinin ilkelerinin ve hedeflerinin ortaya konmasında, politik sistemin ve aktörlerinin ve bunlara yönelik toplumsal desteğin ya da karşı grupların rolleri etkilidir.

Refah devletini savunanların ya da eleştirenlerin hangi amaçlarla ve araçlarla hareket ettiğinin bilinmesi, refah devletinin işleyişi ile ilgili arka planın fark

edilmesini sağlamaya yardımcı olur. Örneğin; refah sistemini meşrulaştıran politikacıların, ekonomide bulunan verimsizlikleri veya adaletsizlikleri azaltma isteğinden daha çok öncelikle çıkar gruplarını tatmin etme isteği olabilir (Phelps, 1996: 389). Bu durumda refah devletindeki refah kavramı, çıkar gruplarının refahını sağlama işlevi anlamı taşır.

Refah devletinin kavramsal açıdan anlaşılması kadar nitelikleri, hizmetleri ve politikaları açısından da ele alınması gerekmektedir. Refah devleti, sosyal hizmet kavramının temel mantığını ve meşruiyetini sağlayan yapıdadır (Parton, 2002: 6). Bununla birlikte en iyi yardımın nasıl sağlanacağı ve bireylerin ahlaki yargılarının kolektif iyiye karşı nasıl dengeleneceği konusunda mücadelelerin ve ikilemlerin sıklıkla ortaya çıkabilmesine karşın refah devletinin sadece politik – ekonomik değil aynı zamanda çeşitli aktörler, kamu yetkisine haiz olanlar ve kurumlar aracılığıyla çoklu işleme ve dışlama sınırları yaratan bir ahlaki oluşum olduğu ifade edilebilir (Koch ve James, 2020).

Refah devletinin sosyal amaçlı hedeflerle birlikte anılması, refah devleti yerine sosyal devlet kavramının da gündeme gelmesine yol açmaktadır. Kavramsal açıdan bakıldığında refah ya da sosyal aynı anlamları çağrıştırmamaktadır. Refah, her anlamda daha geniş bir kavramdır. Sosyal ise “sosyal” olarak tanımlananların bir karşılığıdır. Her iki kavram da felsefi açıdan uzunca tartışılabilir. Devlet ile bütünleştirildiğinde; refah devleti, sosyal amaçları da olan bir devlet olabilirken sosyal devlet, refah içinde olan ya da refahı sosyal amaçlarla sınırlandıran ya da sosyal açıdan refaha ulaşmayı hedefleyen bir devlet olabilir hatta refahla ilgilenmeyebilir.

Sosyal devlet kavramı, literatürde, amaçları ya da araçları çerçevesinde tanımlanmakta ve farklılaşan amaçlar ya da araçlara göre değişmektedir (Aktan ve Özkıvrak, 2008). Sosyal devletten refah devletine doğru dinamik bir hareketin tazminat kavramının kabul edilmesi ve talepte bulunmak için bir dayanak olarak kullanılması üzerine olmasına karşın refah devletinin kavramsal temelleri ve tartışılması bunun yanı sıra çoğaltılabilir şekilde aşağıdaki üç durum nedeniyle refah devleti kavramı sosyal devlet kavramına indirgenemez (Luhmann, 1981/1990: 23-24):

- i. Sanayileşmiş toplum tarafından üretilen ve politik önlemlere başvurmada kontrol altına alınamayan, kullanılamaz atıkların işlenmesi ya da tükenbilir kaynaklar sorunu gibi hızla artan çevre değişimleri,
- ii. Refah devletinin artan maliyetlerinin günlük bir mali sorun olmasının aksine devlet bütçesinin diğer araçlara göre artan göreceli büyüklüğünden dolayı siyasi ve ekonomik sistemlerin farklılaşmasının tehdidi,
- iii. Sanayileşme ile insanları özellikle de gelecek nesilleri motive etmek için tipik olarak beklenebilecek şeyler olan refahın politik garantileri, formel eğitim, kitle iletişim araçları ve keyif amaçlı tüketim malları, modern toplumun değiştiği gerçeğinden başlanma zorunluluğu.

Literatürde refah devleti ile sosyal devletin kavramsal olarak farklı olduğu yönündeki bakış açılarına karşın aynı anlamda kullanılabileceklerini de savunanlar bulunmaktadır. Bu çalışma açısından refah devleti ve sosyal devlet birbirinden ayrı kavramlar olarak düşünülmektedir ve bu yönde değerlendirmelerde bulunmaktadır. Refah devleti, bir devletin toplum içinde “refah” olarak tanımladıkları değerler için hedeflerini ve politikalarını belirleyerek eylemlerini gerçekleştiren bir yapıda olmalıdır. Sosyal devlet de benzer şekilde “sosyal” olarak tanımladıklarına hizmet eden bir yapıda olmalıdır. Bununla birlikte bir devletin refahın yanı sıra sosyal hedefleri de olabilir. Önemli olan temelde toplumsal düzeni sağlamak, bireysel ve toplumsal ihtiyaçları karşılamak için var olan bir devletin, başta temel ihtiyaçlar ve gereklilikleri sağlaması daha sonra da her alanda ülkeyi ileriye taşıyacak eylemleri olması beklenir. Tabi burada pek çok unsurun belirlenme sorunu ortaya çıkmaktadır. Bir toplumun homojen yapıda olmasının zorluğunun yanı sıra devletten beklenen politikaların da homojen yapıda olması zordur. Bu açıdan herkes ve her şey için “en iyi”yi karşılayacak refahın, sosyal hedeflerin, politikaların hatta ortak düzeyde anlaşılabilir ve uzlaşıya varılabilecek iynin ne olduğu konusu net değildir. Ancak homojenliğe yaklaşılabılır ama bazı şeyler ihmal edilmek durumunda kalınabilir ya da bunlardan fedakârlık yapılması gerekebilir.

Farklı refah devleti ülkelerinin yanı sıra refah devleti harcamalarının sadece düzeyi değil aynı zamanda transferler ve beşeri hizmetleri arasındaki bileşimi de

lkeler arasında farklılık gösterir (Lindbeck, 2006: 6). Çünkü refah devleti, kavramsal olarak refahın ne olduğunun tanımlanmasına göre farklılaşmaktadır. Ülkelerin devlet yapısının refah devleti olması durumunda, refah olarak tanımlanan unsurlar her bir ülke için farklılaşacağından birbirinden farklı refah devleti ülkeleri, nitelikleri, politikaları ve bakış açıları ortaya çıkar.

1.1.2. Refah Devletinin Nitelikleri

Refah devletinin kavramsal olarak ortaya konması ile birlikte nitelikleri de bu doğrultuda şekillenmektedir. Devlet türünün refah olması durumunda, refah olarak hedeflenenler çerçevesinde devletin nitelikleri oluşmaktadır. Her ne kadar refah devletinin niteliklerine yönelik ortak bir ereve beklense de ülkelerin farklı dinamikleri nedeniyle refah devletinin tarihsel perspektifte farklı yaklaşımlarının olması, refah devletine ilişkin niteliklerin, ülkeler ya da refah devleti türleri özelinde farklılaşmasına yol açar. Dolayısıyla refah devletinin nitelikleri, refah olarak tanımlananlar açısından belirlenmelidir. Böylece bir ülkenin refaha ulaşmasında hedeflerin belirlenmesi, politikaların seçilmesi ve uygulanması ve tüm bunların bir bütün halinde değerlendirilmesi gerekir. Refah devletlerinin tarihsel perspektifte ilk olarak ortaya çıkışlarında dönemsel koşullar belirleyici olmuştur. Genel olarak devletlerin içinde bulunan döneme, ihtiyaçlara, koşullara, imknlara ve sınırlılıklara göre hareket etmesi, refah devletinin de ilk ortaya çıktığı zamanın ihtiyaçları doğrultusunda niteliklerinin şekillenmesine yol açmıştır.

Refah devletleri; sosyal sigorta, nakdi veya ayni dolaysız yardım, sübvansiyon, özel sektör aktörlerinin de olduğu diğer kurumlarla ortaklık, yerel otoriteler gibi çeşitli araçlar kullanabilir ve seçtiği araçlar da tüm refah devleti tarihini etkiler (Briggs, 1961: 231). Refah devletinin karşılaştığı işsizlik, yoksulluk, ayrımcılık, gelir eēitsizliėi gibi sorunlarla birlikte eğitim ve sağlık hizmetlerinin sunumu, çıkar grupları ve bürokratların baskıları, devlet başarısızlıkları da refah devletinin işleyişinde etkilidir (Snower, 1996: 20-31). Bu açıdan refah devleti; temel hizmetlerin sunumu, istihdam, gelir dağılımı, yoksullukla mücadele gibi amaçları olan bir devlettir.

Refah devletinin refah hizmetlerini sunması temelinde söz konusu hizmetlerin toplum içinde sosyal olarak bir anlam taşıması çerçevesinde refah devleti ile sosyal devlet arasındaki kavramsal ilişkiye benzer şekilde refah hizmetleri ve sosyal hizmetler arasında da bir ilişki kurulabilir. Refah devletinin sosyal devlete kıyasla daha geniş kapsamlı hedefleri olabileceği varsayımı altında refah hizmetleri de sosyal hizmetlerden daha fazlasını içerir. Bununla birlikte refah devletinin refah hizmetleri arasında sosyal içerikli hizmetleri de bulunmaktadır. Çünkü refah devletinin kavramsal olarak anlamında refah unsuru yer aldığı için olması gereken ve toplumsal açıdan beklenen, her alanda refaha ulaşmak olup sosyal açıdan da refahın sağlanması ve buna erişilmesidir. Burada ayırt edici konu, refah devletinin sunacağı hizmetlerin arka planındaki yaklaşımlardır.

Evrensel sosyal hizmetlerin kurumsal çerçevesi, modern toplumda refahı en üst düzeye çıkarmanın en iyi yolu olarak düşünülmüş olup sosyal hizmetler yardımsever amaçlarla, sosyal ihtiyaçların karşılanması, sosyal olarak neden olan refahsızlığı telafi etmek ve sosyal adaleti teşvik etmek için oluşturulmuştur (Parton, 2002: 8). Burada evrensel sosyal hizmetlerin gerçekleştirilmesinde refah ve sosyal adalet kavramı birlikte düşünüldüğünde; refaha ulaşmada hangi araçların kullanılacağı ve hangi politikaların uygulamaya konacağı önemli olmakla birlikte sosyal adaletin söz konusu araçlar ve politikalardan nasıl etkileneceği ve politikalara vereceği tepkiler de dikkate alınması gereken unsurlardır.

Nüfuz eden bir refah devletinin varlığını destekleyenlerin devletten beklentileri ya istihdam seviyelerinin korunması ile serbestleştirilmiş mallara ve korumalı işgücü piyasalarına sahip sanayileşmede işini kaybedenlerin sübvansede edilmesi ya da işgücü piyasasının serbestleştirilmesinden sonra daha kötü durumda olanlara yardım edilmesidir (Forte ve Padovano, 1996: 362). Refah devletinin refah devleti hizmetlerini sunma amacı özelinde, gelirin yeniden dağıtımı ile insanların yoksulluklarını azaltma hedefiyle hareket etmesi beklenmekte olup refah devletinin serbest girişimlere sağlayacağı izinler çerçevesinde serbest girişimlerce belirli refah devleti hizmetlerinin sunumu gerçekleştirilebilirken aşağıdaki soruların cevaplara ihtiyacı vardır (Snower, 1996: 15-16):

- Refah devleti serbest girişimler ile hangi düzeyde ilişki kurmalıdır?
- Serbest girişimlere refah devleti hizmetlerini sunmaları için izin verilmeli midir?
- Hangi refah devleti hizmetleri serbest girişimlerce sunulmalıdır?
- Serbest girişimlerce refah devleti hizmetlerinin sunumu sonrası ortaya çıkacak olan sosyal fayda düzeyi nedir?
- Serbest girişimlerin kendi çıkarlarını koruyacak şekilde refah devleti hizmetleri sunmalarının etkileri nasıldır?
- Serbest girişimlerin refah devletine kıyasla refah devleti hizmetleri sunumundan ortaya çıkan fayda düzeyi neden daha azdır?
- Refah devleti ile serbest girişimler arasındaki ilişkinin gerekçesi politik mi yoksa ekonomik midir?
- Refah devleti ile serbest girişimler arasındaki ilişkide refah devleti, serbest girişimlere yönelik düzenleyici kurallar koyarak hareket ederse hangi sonuçlar ortaya çıkar?

Özel sektör tarafından refah devleti hizmetlerinin sunumunda ortaya çıkacak olan faydanın kamu çıkarına uygun olması için yasalar, kurumlar ve normlar temelinde mülkiyet haklarının tanımlanması, sözleşme içeriklerinin belirlenmesi ve suç sayılan faaliyetlerin ortaya konması gerekmektedir (Snower, 1996: 19). Refah devletinin nitelikleri ve hizmetlerinin belirlenmesinin yanı sıra refah devletinin belirlenen nitelikler ve hizmetler çerçevesinde sunumunu nasıl yapacağı, kamu ve özel sektör ayrımını nasıl kullanacağı, finansmanını nasıl sağlayacağı refah devletinin istenilen hedeflere ulaşmasında rol oynayacaktır. Bu da refah devletinin diğer devlet türlerinde olduğu gibi başarılı ya da başarısız olması açısından değerlendirilmesinde, sürdürülmesinde ve savunucuları kadar eleştirenlerinin olmasında etkilidir.

Refah devletinin evrimi içinde sanayileşmenin olumsuzluklarından etkilenenlerden daha çoğu farklı olumsuzluklar nedeniyle sosyal yardımlar ile telafi edilmiş, sanayileşmenin dezavantajlarından daha fazlası sorun haline gelmiş, başarısı için tüm nüfusun politik sistem içine dâhil edilmesi gerekmiş ve politik sistem tüm nüfusun endişelerini gidermesi gereken bir yapı halini almıştır (Luhmann, 1981/1990: 5-6). Eğitim ve sağlık hizmetlerinin sunumunun özel

sektörce yapılması durumunda refah devleti açısından bir sorun olarak ortaya çıkmasında, eğitim ve sağlık alanının önemli düzeyde tazmin edilmemiş faydaları olmasının etkisi vardır (Snower, 1996: 24). Refah devletinin tarihsel perspektifte ilk ortaya çıkış zamanının sanayileşme ile olduğu bakış açısı çerçevesinde devletin niteliği, sanayileşmeden kaynaklı olarak refah düzeyi üzerinde ortaya çıkacak sorunların giderilmesi yönünde olmuştur. Ancak zaman ilerledikçe ve dönemsel özellikler değiştikçe refah devletinin hedefleri de bu doğrultuda şekillenmiştir. Diğer taraftan bazı özel nitelikteki hizmetlerin sunumunda sadece refah devleti türü içinde değil diğer devlet türleri içinde de farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu tür hizmetlerin sunumuna ilişkin belirlenme sorunu ve önerilerin hangi güdülerle yapıldığı önem taşımaktadır. Ayrıca toplumun ve politik sistemin aktörlerinin refah devletinden beklenen hizmetlere yönelik talepleri, bu taleplerin karşılanmasına göre de değerlendirilmesi durumunu gerektirmektedir.

Refah devletinin hizmetlerine olan talep, zaman içinde nüfusun gerçek gelirleri ve reel ücretleri ile artma eğiliminde olsa da emek hizmetlerinin üretiminde emeğin üretkenliği artmayacağı için refah harcamaları yüzdesel olarak artar ve finansmanı da vergi oranlarının yükselmesine yol açarak büyüyen refah devletine karşın vergi mükellefleri açısından olumsuzluk ortaya çıkar (Phelps, 1996: 393). Bununla birlikte ekonomide eşitlik ve büyümenin birlikte olması durumunda, refah devletinin iç verimliliğini sağlaması sorunu ortaya çıkar ve bu başarıldığında, eşitlik ve büyüme arasında yeniden bir ödünleşim oluncaya kadar ekonominin büyüme koşulları ile pozitif etkileşim gerçekleşir (Baldassarri ve Piga, 1996: 258). Devletlerin uygulayacağı her türlü politikaların mutlaka bir sonucu olmaktadır ve politikalara karşı verilen tepkiler de bulunmaktadır. Devletin türü ne olursa olsun belirlenen hedefler ve seçilen politikalar birbirleriyle uyumlu olabileceği gibi çatışabilirler. Çünkü toplumun her kesimine ya da ekonomik sistem içindeki her sektöre ya da politik sistem içindeki her aktöre yönelik homojen yapıda veya ortak uzlaşıda buluşulan hedeflerin belirlenmesi ve politikaların seçilmesi oldukça zordur. Bununla birlikte refah devletinin gelişmesi ve niteliklerinin bu doğrultuda oluşması da refah devletine ilişkin bakış açıları içinde yer almaktadır.

İleri refah devleti teorik açıdan bazı unsurlar etrafında toplanabilir. Bunlar ileri refah devletinin işleyişi üzerinde etkili olan unsurlardır. İleri refah devletinin arka

planındaki söz konusu teorik unsurlar üçe ayrılabilir (Haggard ve Kaufman, 2008: 2-3):

- i. **Dağıtım koalisyonları ve ekonomik çıkarlar:** Güç – kaynak yaklaşımı altında politik elitlerin dağıtım kararlarını alırken hangi gruplarla birlikte hareket edeceği ve politik kararlarının hangi grupların çıkarlarına hizmet edeceği unsurdur.
- ii. **Ekonomik performans ve organizasyonu:** Ekonomik büyüme ve kalkınma stratejilerine göre şekillenen kararların refah ve sosyal politikaya yönelik eylemleri belirleyen unsurdur.
- iii. **Politik kurumlar:** Yönetim biçimi ve kurumsal sınırlılıklar kaynaklı sosyal politika üzerindeki etkileyici unsurdur.

Refah devletinin nitelikleri kavramsal açıdan bazı diğer kavramları çağrıştırmakla birlikte içinde bulunulan döneme, sahip olunan imkânlarla, gereksinim duyulan ihtiyaçlara, toplumun beklentilerine, ülkenin sınırlılıklarına, ulusal ve uluslararası ilişkilere göre değişmek ve uyum sağlamak durumundadır. En ideal anlamda refah devleti, her alanda refah sağlayan bir nitelikte olmalıdır. Ancak her alanda refahı sağlamanın zorluğu nedeniyle potansiyelin sınırlarına yaklaşan nitelikte bir refah devleti yapısı kurulabilir.

Refah devleti kavramı ve refah devleti niteliklerinin başta refah olmak üzere birlikte özdeşleştiği ya da birlikte anıldığı üretim, istihdam, büyüme, kalkınma, gelir dağılımı, eşitsizlik, yoksulluk, sosyal hizmet, sosyal politika, adalet, eşitlik, insan hakkı, etkinlik, verimlilik gibi kavramların hepsi felsefi açıdan bir arka plana, birçok bakış açısına ve gerçeklik ile geçerliliğe sahiptir. Bu yönüyle refah devletinin nitelikleri ele alınırken pek çok dinamik ile birlikte değerlendirilerek ortaya konması gerekmekte olup özellikle büyüme, kalkınma ve gelir dağılımı detaylı bir şekilde ele alınmalıdır.

Büyüme olgusu; kuramsal olarak, iktisadi açıdan alınan kararların üretim faktörlerine yönelik birikimin nasıl belirlendiği ve hesaplanması boyutunda muhasebe anlamında, toplam çıktıdaki artışın ne kadarının üretim faktörlerinden kaynaklandığı ile açıklanmaya çalışılır (Dornbusch, Fischer ve Startz, 2007: 57).

Kalkınma ise sadece ekonomik bir olgu olmayıp insan özgürlüklerini genişletmek için insanların yaşamlarının maddi ve finansal yönünden daha fazlasını kapsayan; bütün ekonomik ve sosyal sistemlerin yeniden düzenlenmesini ve yeniden uyumlanmasını içeren çok boyutlu bir süreç olarak algılanan; gelirler ve üretimdeki gelişmelere ek olarak genellikle kurumsal, sosyal ve yönetsel yapıların yanı sıra popüler tutumlarda ve hatta gelenek ve inançlarda radikal değişiklikleri içeren; genellikle ulusal bir anlamda tanımlansa da daha yaygın bir şekilde gerçekleştirilmesi, uluslararası ekonomik ve sosyal sistemin de değiştirilmesini gerektiren bir süreç yapısındadır (Todaro ve Smith, 2011: 109). Bunun yanı sıra kalkınma hedefleri doğrultusunda, ülkelerce seçilen yöntemlerin farklı olmasına karşın ekonomik kalkınmada, ülkeler, farklı yöntemlerle de olsa başarılı sonuçlar elde edebilmektedir (Arrighi, 2009: 103-104). Burada ülkelerin ekonomik ve politik anlamdaki kazananları ve kaybedenleri belirleyen unsur, tarihsel olarak izlenen iktisadi ve politik kararlardır.

Geçmişten günümüze çeşitli ülkeler kalkınma ve büyüme perspektifinden incelendiğinde dönemsel olarak farklı gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Çünkü her bir ülke farklı yetkinliklerle ya da sınırlılıklarla donatılmıştır. Ayrıca ülkeler aynı zamanda farklı koşullar içerisinde varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla ülkelerin kalkınma ve büyüme performansının tespit edilerek değerlendirilebilmesine olanak sağlayan teoriler ve modeller geliştirilmiştir. Bu kapsamda hem ülke içindeki dinamiklerin performansının hem de ülkeler arasında karşılaştırmaların yapılması mümkün olmuştur.

Kalkınma teorileri ve modellerine ilişkin olarak dört yaklaşım ve bunların altında geliştirilen klasik teoriler şöyle sıralanabilir (Todaro ve Smith, 2011: 110-131):

i. Doğrusal Büyüme Aşamaları Modeli

- ✓ Rostow'un Büyüme Aşamaları
- ✓ Harrod – Domar Büyüme Modeli

ii. Yapısal Değişim Teorileri ve Modelleri

- ✓ Lewis Kalkınma Teorisi
- ✓ Yapısal Değişim ve Kalkınma Modelleri

iii. Uluslararası Bağımlılık Devrimi

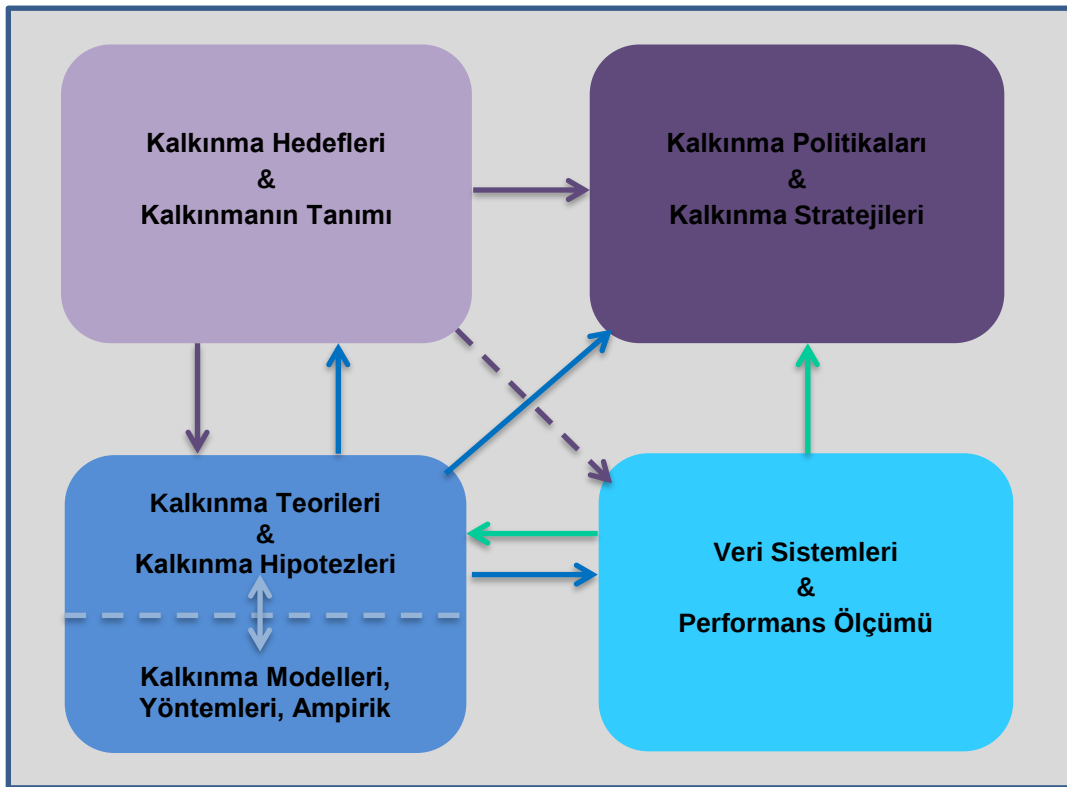
- ✓ Neokolonyal Bağımlılık Modeli
- ✓ Yanlış Paradigma Modeli
- ✓ D alistik Kalkınma Tezi

iv. Piyasa Temelli Neoklasik Karşı Devrimi

- ✓ Serbest Piyasa Analizi, Kamu Tercihi Teorisi ve Piyasa Dostu Yaklaşım
- ✓ Geleneksel Neoklasik Büyüme Modeli

Kalkınma teorileri ve modellerine yönelik yaklaşımlar belirli varsayımlar çerçevesinde geliştirilmiştir. Bu yaklaşımların savunucuları kadar eleştirenleri de olmuştur. Böylece teorilerin ve modellerin aksaklıklarının giderilmesine ve daha da geliştirilmesine ortam hazırlanmıştır.

Tarihsel gelişim içinde 1950-2005 yılları arasında kalkınma, temel karşılıklı ilişkiler ve bağımlılık temelinde dört ayrı unsur altında incelenmekte olup bunlar Şekil 1.1’de yer almaktadır (Thorbecke, 2006: 2).

Şekil 1. 1. Kalkınma Doktrininin Temel İlişkileri

Kaynak: Thorbecke, 2006’den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 1.1’de kalkınmanın tarihsel olarak ele alınış biçimine göre benimsenen kalkınma teorileri ve hipotezleri kapsamında uygun kalkınma modelleri geliştirilmekte, çözümlenmekte ve sınanmaktadır. Bununla birlikte kalkınma teorileri ve hipotezleri, kalkınma hedeflerinin belirlenmesinde ve kalkınmanın tanımlanmasında; kalkınma politikalarının ve stratejilerinin oluşturulmasında; veri sistemlerinin geliştirilmesinde ve performans ölçümünün yapılmasında etkilidir. Kalkınma hedefleri ve kalkınmaya atfedilen anlam ise bu doğrultuda kalkınma teorilerinin ve hipotezlerinin geliştirilmesi ile kalkınma politikalarının ve stratejilerinin oluşturulmasını şekillendirmektedir. Ayrıca kalkınma hedefleri ve kalkınmanın anlamı veri sistemleri ve performans ölçümü üzerinde de etkili olabilir. Veri sistemleri ve performans ölçümü de elde edilen sonuçlar çerçevesinde kalkınma teorilerinin ve hipotezlerinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi ile kalkınma politikaları ve stratejilerinin belirlenmesi açısından etkilidir. Ayrıca Şekil 1.1’deki kalkınma ile ilgili ilişkiler kapsamında 1950-2005 yılları arasındaki diğer ilişkiler hariç olmak üzere sadece sosyal politikalar ve gelir dağılımına yönelik şunlar ifade edilebilir (Thorbecke, 2006: 3-32):

- **1950’lerde** kalkınma ile ilgili GSMH büyümesi hedefleri, büyümenin aşamaları teorileri, sosyal sabit sermaye ve altyapı yatırımları (kentsel sektör vurgulanarak) politikaları ve stratejileri, milli gelir hesapları veri sistemleri söz konusudur.
- **1960’larda** kalkınma ile ilgili GSMH büyümesi ve istihdam hedefleri; dengeli / dengesiz büyüme, etkili koruma, beşeri sermaye ve büyüme modelleri teorileri; tarım ve sanayi arasında dengeli büyüme politikaları ve stratejileri; milli gelir hesapları, istihdam sayımları ve sosyal milli hesaplar veri sistemleri söz konusudur.
- **1970’lerde** kalkınma ile ilgili GSMH büyümesi, istihdam, gelir dağılımı ve yoksulluğun azaltılması hedefleri; kayıt dışı sektörün rolü, kentsel – kırsal göç, üretim – istihdam – gelir dağılımı – yoksulluk arasındaki ilişki ve vazgeçiş, sosyoekonomik yatırım kriterleri, azgelişmişlik ve bağımlılık teorileri; bütünleşmiş kırsal kalkınma, kapsamlı istihdam, büyüme ile yeniden dağıtım, temel ihtiyaçlar ve varlık yeniden dağıtım politikaları ve stratejileri; milli gelir hesapları, istihdam – hanehalkı –

bütünleşmiş kırsal – kayıt dışı sektör sayımları ve demografik veri sistemleri söz konusudur.

- **1980’lerde** istikrar ve yapısal ayarlama hedefleri; içsel büyüme, ticaret ve büyüme ilişkisi, beşeri sermaye ve teknoloji transferi arasında karşılıklı ilişkiler, yeni kurumsal ekonomiler ve kurumların rolü, politika analizi ve ölçümü teorileri; istikrar ve yapısal ayarlama, kamunun rolünün minimize edilmesi politikaları ve stratejileri; sosyal hesaplar matrisi, kapsamlı bölünmüş geniş ölçekli gelir / gider hanehalkı anketleri veri sistemleri söz konusudur.
- **1990’larda** devam eden ayarlamalar, iyi yönetim ve kurum kurma, amaç olarak yoksulluğun azaltılmasının yeniden canlanması hedefleri; kalkınma yolu bağımlılığı ve politikaların içselliğinde kurumların rolü, piyasaların ve kamunun rolleri, ekonomik yozlaşma ve beşeri sermayeyi tamamlayıcı olarak sosyal sermaye teorileri; istikrar ve yapısal ayarlama, yoksulluğu azaltma ve sosyoekonomik refahı iyileştirme politikaları ve stratejileri; sosyal hesaplar matrisi, kapsamlı bölünmüş geniş ölçekli gelir / gider hanehalkı – yoksulluk – demografik – sağlık anketleri veri sistemleri söz konusudur.
- **2000’lerde** beşeri kalkınma, yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılması hedefleri; kalkınmanın politik ekonomisi ve kurumların rolü, büyüme – eşitsizlik – yoksulluk bağı, çok boyutlu yoksulluk teorileri; kalkınma stratejisi olarak küreselleşme ve yoksul yanlısı büyüme kalkınma stratejileri araştırması politikaları; sosyal hesaplar matrisi, kapsamlı bölünmüş geniş ölçekli gelir / gider hanehalkı – yoksulluk – demografik – sağlık anketleri veri sistemleri söz konusudur.

Tarihsel perspektifte büyüme teorileri ve modelleri de kalkınma ile birlikte anılmış ve hem iktisadi bakış açılarının dönemsel bir parçası hem de iktisatçıların ilgi alanı olmuştur. Bu çerçevede tarihsel olarak büyüme teorileri ve modelleri Adam Smith, Allyn Abbott Young, Karl Gunnar Myrdal, Albert Otto Hirschman, Nicholas Kaldor, Thomas Malthus, David Ricardo, Karl Marx, William Stanley Jevons, Leon Walras, Alfred Marshall, Roy Harrod ve Evesey Domar (Harrod – Domar Büyüme Modeli), Robert Merton Solow (Neoklasik Model – Solow Büyüme Modeli), Paul Romer – Robert Lucas – Gene Michael Grossman – Elhanan

Helpman – Robert Barro (İçsel Büyüme Teorileri ve Modelleri) vd. tarafından etkilenmiş, geliştirilmiş hatta bu iktisatçılar kalkınma ve gelir dağılımı teorilerine katkıda bulunmuşlardır (Thirlwall, 2002: 1-39).

Kalkınma, büyüme ve gelir dağılımına yönelik teoriler ve modeller dayandıkları varsayımların yanı sıra pek çok unsur ile de yakından ilişkilidir. Bu nedenle kalkınma, büyüme ve gelir dağılımının etkilediği ve kendilerinden etkilendiği pek çok değişken olmakla birlikte bunlar benimsenen bakış açılarına göre hem etkileyenin kaynağı hem de etkilemenin yönü ve şiddeti açısından şekillenmektedir. Dolayısıyla söz konusu ilişkilerin ortaya konmasına ihtiyaç vardır.

Kalkınma ve büyüme bir süreç içerisinde gerçekleşmekte ve birçok unsur ile yakından ilişki içindedir. Bir ülkede siyasal karar alma mekanizması ve politika yapıcılığı ekseninde benimsenen politikalar ve stratejiler, gerçekleşen olaylar, hukuksal durumlar, konjonktürel döngüler, kurumsal ilişkiler gibi yaşanan gelişmeler siyasi, askeri, hukuki, iktisadi, sosyo-kültürel, demografik, kurumsal, demokrasi ve toplumsal yapı dinamiklerinden etkilenmektedir. Ayrıca söz konusu politika ve stratejilere yönetim biçiminden ekonomi içinde ağırlığı olan kesimlere ya da kuruluşlara kadar hepsi ayrı ayrı yön verici niteliktedir. Örneğin; kalkınma ile coğrafya yakından ilişkilidir. Coğrafi koşullar, bir ülkenin kalkınma stratejisinin şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Tarihsel dönemlerde coğrafi açıdan tarıma elverişli olan yerlerde tarıma dayalı kalkınma stratejileri benimsenmiştir ya da içinde bulunulan coğrafyanın siyasi veya askeri koşulları doğrultusunda kalkınma politikaları belirlenmiştir. Diğer taraftan coğrafi özellikler çatışma ortamını barındırıyor ise kalkınma için olumsuz etkilere yol açacaktır.

Ülkelerin büyüme hızları üzerinde etkili unsurlardan biri olan açık ekonominin varlığı söz konusu olduğunda ülkeler, kapalı ekonomilere oranla daha hızlı büyüebilmekte ve buna küçük devlet de yardımcı olmaktadır (The Economist, 2008, 45). Diğer taraftan yüksek kamu harcamaları yavaş büyüme ile ilişkili olabilmektedir (The Economist, 2008, 45).

Büyüme ve kalkınma üzerinde etkili olan bir diğer unsur politik liderliktir. Ülkelerin yönetim rejimleri ve buna bağlı olarak siyasi yapıları ekonominin

büyümesinde ve ülkenin kalkınmasında rol oynamaktadır. Çünkü ülkeler devlet mekanizmasının işleyişinden bu yana yönetim biçimlerine göre politikalarını şekillendirmektedirler. Dolayısıyla ülkelerin yerleşik kültürel yapıları siyasi organizasyonlar ile çevrelenmektedir. Aynı zamanda siyasi organizasyonlar da kültürel dinamiklerle beslenmektedir. Bu da ülkelerin kalkınma ve büyüme stratejileri üzerinde rol oynamaktadır. Her ülke için geçerli olmamakla birlikte iyi siyasi lidere sahip ülkelerde alınan politika kararlarının uygulanabilirliği ve başarısı daha rahat gerçekleşmektedir (Brady ve Spence, 2009: 205-211).

Ekonomik kalkınma açısından politik gücün etkili olduğu bakış açısıyla politik gücü elinde tutan çıkar grupları da yeni teknolojik gelişmeler ve ekonomik değişimler kaynaklı, sahip oldukları güçleri kaybetme durumları olduğu için politik kaybedenler olarak bunları engelleyici yönde davranıp mevcut güçlü konumlarını korurlar ve böylece politik güç ile politik kurumlar arasındaki ilişkinin ne kadar önemli olduğunun farkına varılmasında rol oynarlar (Acemoğlu ve Robinson, 2000: 1-3). Ülkeler de ulusal egemenliklerini sağladıktan sonra ekonomik açıdan refaha ulaşabilmek ve bu refah düzeylerini korumak ve artırmak için küresel alanda hem iktisadi hem de politik kararlar alırken sadece ulusal egemenlikleri ya da refah düzeyleri amacıyla değil küresel hâkimiyet güdüsüyle de hareket ederler (Arrighi, 2009: 235).

Politik liderliğin kalkınma sürecindeki rolleri dönemsel olarak şöyle ifade edilebilir (Brady ve Spence, 2009: 208):

- **Birinci aşamada;** ekonomik bir model ya da strateji ile kalkınma ve büyümeye yönelik genel bir yaklaşım seçilmesi ve daha sonra planlama döneminin büyüme açısından yararlı olmasını sağlayacak politikaları sürdürebilecek koalisyonlar ve / veya kurumlar kurulmasıdır.
- **İkinci aşamada;** dönemsel olarak sınırlandırılmayan, şoklar ya da beklenmeyen dış unsurlar hatta büyüme sürecinde ekonominin niteliklerinin içsel evrimi gibi değişen ekonomik ve politik koşullara uyarlanabilen stratejilerin seçilmesidir. Bu aşamada karşılaşılabilen zorluklar; artan gelir eşitsizliği, artan orta sınıf, küresel ekonominin rekabetçi baskıları, karşılaştırmalı üstünlüğün değişmesine neden olan

gelir ve ücretler, değişen niteliklere uyum sağlayamayan kurumlar ve kalkınma ekonomisinin durumuna bağlı olarak ortaya çıkabilir ya da değişebilir.

Bir ülkedeki kurumsal yapı, ekonomik performans üzerinde etkili unsurlardan biri olup makroekonomik politika yapıcılığı, gelir dağılımı ve beşeri sermaye ile birlikte büyümeyi yakından ilgilendiren bileşenlerdir ve kurumsal yapıyla da karşılıklı ilişki içindedirler (Altuğ, Filiztekin ve Pamuk, 2008: 396-397). Baskıcı kurumların uygulamaları zenginler ve yoksullar arasındaki fırsatları farklılaştırarak gelir eşitsizliğini olumsuz yönde etkileyebilirken büyüme açısından teşvik edici yapıda olan sosyal, politik ve ekonomik geçişlerdeki istikrarsızlık gelir eşitsizliğinin varlığı durumunda, ekonomik büyüme ve kalkınmayı olumsuz yönde etkileyebilir (Galor, 2009: 7-8.).

Demokrasi, iyi kurumların oluşturulmasında bir meta-kurumdur ve katılımcı demokrasi ile daha nitelikli büyüme performansı da gerçekleşebilir (Rodrik, 2000: 3, 14-15). Bu çerçevede kalkınma ve demokrasinin birbirleriyle ilişkili olduğu bağlamında şunlar ifade edilebilir (Barro, 1996: 23-24):

- Ortaya çıkan politik özgürlükler, büyüme üzerinde belirleyici olabilmektedir.
- Yaşam standartları demokrasinin kapsamını etkileyebilmektedir.
- Düşük seviyede politik özgürlüklerin olduğu bir ortamda demokrasinin genişlemesi, büyümeyi olumlu etkileyebilecektir.
- İlimli düzeyde demokrasinin ve politik özgürlüklerin olduğu bir ortamda daha fazla demokrasi ve politik özgürlükler, gelirin yeniden dağıtılması durumunun olabilmesine yönelik olumsuz beklentiler nedeniyle büyümeyi olumsuz etkileyebilecektir.
- Refah seviyesi yüksek olan yerlerde, politik özgürlüklerin kendi çıkarlarına hizmet etmesi hedefiyle büyüme üzerinde meydana gelecek etkiler göz ardı edilerek daha fazla demokrasi talebinde bulunulabilmekte ve böylece politik özgürlüklerin lüks bir mal olması durumu ortaya çıkabilmektedir.

Kalkınma ve büyüme ile kurumlar arasındaki ilişki, kurumların devlete olan yakınlığı ya da devletin kurumlara olan bakış açısına göre değişecektir. Örneğin; uluslararası kuruluşlar ile yapılan işbirliği doğrultusunda bu kuruluşların belirlediği politikalara ya da çizdikleri sınırlara uyulması gerekmektedir. Uygulama sonuçları ise ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Çünkü her ülkenin sahip olduğu dinamikler aynı değildir. Bu da zaman zaman ülkeler için başlangıç durumundan daha kötüye gidilmesine yol açabilmektedir. Ayrıca kurumların iktisadi ya da politik baskınlıklarına göre devletin karar alma süreçleri kurumlardan bağımsız olarak işlemeyecektir. Bu durumda da kurumsal yapı ve devlet arasındaki ağırlık önemli rol oynayacaktır. Bununla birlikte kurumsallaşmanın olumlu getirilerinin de olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Büyümeyi ve kalkınmayı destekleyen ekonomilerin, kurumların ve politikaların aşağıdaki niteliklere sahip olması gerekir (Brady ve Spence, 2009: 206):

- i. Açık ekonomiye dayalı büyüme stratejisi, rekabet, yüksek büyümenin mikroekonomik dinamik temeli olan yapısal değişim, yüksek düzeyde kamu ve özel sektör yatırımları ve tasarruflarını benimseyen ekonomiler.
- ii. Açıklığın, hukukun üstünlüğünün, öngörülebilirliğin, bürokrasi yetkinliğinin ve teşvik yapılarının olduğu kurumlar.
- iii. Kısa vadede yeterli istikrar, uzun vadede gücün önemli çıkar grupları lehine olduğu politikalar.

Başarılı sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma stratejilerinin ve dinamiklerinin bileşenlerinin analizinde, üç bileşenin bulunması gerekmekte olup bunlar şöyledir (Brady ve Spence, 2009: 206):

- i. En iyi işe yarayan büyüme ve kalkınma modellerinin hangileri olduğu ve sürdürülebilir büyüme modellerini destekleme eğiliminde ne tür politikaların olduğu konuları ile ilgili ekonomik bir bileşen,
- ii. Ekonomik büyüme ve kalkınmayı geliştiren ve kolaylaştıran kurumların hangileri olduğu ve bu kurumların nasıl var olduğu ve güçlendiği sorusuyla ilgili kurumsal bir bileşen,

- iii. Ülkelerin eşitsizlik gibi büyümenin yol açtığı sorunlarla başa çıkma yöntemlerini ön plana çıkaran büyüme politikaları ile ilgili bir bileşen.

Kalkınma ve büyümenin başarısını etkileyebilecek unsurlar belirli bir başlık altında ortaya konup incelenebilse de ülkelerin sahip oldukları öz niteliklere, ekonomik koşullara ve devletin politik yapısına göre değişken olabilmektedir. Hatta kalkınma ve büyümenin başarısını etkileyecek unsurlar üzerinde daha farklı dinamiklerin rolleri olması mümkündür.

1.1.3. Refah Devletin Politikaları

Refah devleti, temelde refaha odaklı politikaları belirleyerek hareket etmek durumundadır. Refaha ulaşabilmek için gelişme, ilerleme ve büyüme alanında adımlar atması gerekmektedir. Refah devleti büyüyerek ve gelişerek pek çok alanda refahı yakalamayı amaçlar. Tabi burada beklenen, büyüyen ve gelişen refah devleti ile birlikte iktisadi ve siyasi alanın yanı sıra sosyal ve kültürel alanlarda da refaha erişilmesidir. Dolayısıyla refah devletin refaha ulaşmadaki büyüme hedefi, ülkenin, iktisadi açıdan üretim, istihdam ve milli gelir düzeyinde daha iyi koşullara sahip olmasını sağlarken kalkınma, gelir dağılımı, yoksulluk, sosyal ve toplumsal alanı göz ardı etmemeye çalışmalıdır. Refah devletin bütüncül olarak refah düzeyine erişmesi ideal olandır ama ideali yakalamanın zorlukları nedeniyle ideale yaklaşmasına yardımcı olacak politikaları seçmesi beklenen bir durumdur.

Büyüme bakış açısı altında sosyal veya refah devleti politikaları ilk olarak büyümeye odaklanır ama büyüme sonrası gelirin yeniden dağıtımı konusunda seçilen araçlar iki gruba ayrılır (Haggard ve Kaufman, 2008: 3):

- i. Riskleri azaltmaya yönelik sigorta programları,
- ii. Yoksullar gibi seçili gruplara yönelik temel sosyal hizmetler için harcamalar.

Refah devletin büyüme hedefi kadar büyüme sonrası kaynaklarını nasıl dağıtacağı önemlidir. Hatta büyüme sırasında refah devletin hangi alanlara

kaynak ayırarak büyümeye çalışacağı da ayrı bir önem konusudur. Devletin kaynaklarının belirli ve bir sınırının olduğu varsayımı altında hem büyüme hedefi hem de büyüme sonrası planlananlar için kaynakların kullanımının yerinde yönlendirilmesi gerekmekte olup aksi takdirde ek kaynak arayışı ya da finansman sorunu ortaya çıkacaktır. Ayrıca refah devletinin politikalarını gerçekleştirirken güç paylaşımını nasıl yapacağı konusu ayrı bir belirlenme ihtiyacı olan alandır. Refah devletinin kendi kurum ve kuruluşlarının dışında kalan sektörlerle, politikalarını uygulama açısından bir dağılımın ya da ortak bir çalışmanın olup olmayacağı ve tüm bunların başarılı sonuçlar elde edilmesinde hangi düzeyde katkı sağlayacağı dikkatle incelenmelidir. Refah devletinin politikalarının başarısı, hedeflerinin sağlanması ve varlığının devamı ancak iyi tasarlanmış bir yapı ile mümkün olabilir.

Refah devleti, piyasa güçlerinin rolünü değiştirmek amacıyla politikalarını ve idaresini en az üç yönde kullanan örgütlenmiş bir güçtür ve bunlar (Briggs, 1961: 228);

- i. Bireylere ve ailelere yaptıkları işin veya mülklerinin piyasa değerine bakılmaksızın asgari bir gelir garantisi vermek,
- ii. Bireylerin ve ailelerin, başka yönlerden bireysel ve ailevi krizlere yol açan belirli "sosyal olasılıkları" (örneğin hastalık, yaşlılık ve işsizlik) karşılamasını sağlayarak güvencesizliğin kapsamını daraltmak,
- iii. Statü veya sınıf ayrımı yapılmaksızın tüm vatandaşlara, üzerinde uzlaşılan belirli bir sosyal hizmet çeşitliliğine ilişkin mevcut en iyi standartların sunulmasını sağlamaktır.

Refah devleti tarafından gelirin yeniden dağıtılması hedefi altında, insanlara ekonomik faaliyetleriyle ilişkili olmayan götürü bedel şeklinde yeniden dağıtım transferlerinin yapılmasının piyasanın etkililiğini engellemeyeceği bakış açısının aksine insanların ekonomik faaliyetlerinden kaynaklı olarak gelir eşitsizliğinin olması durumunda, götürü bedeller ile gerçekleştirilen transferler, ekonomik faaliyetlerden bağımsız tutuldukları için gelir eşitsizliğini ortadan kaldırmayacaktır (Snower, 1996: 27-28). Refah devletinin gelir dağılımı ve eşitsizlik ile ilgili hedefleri çerçevesinde kaynakların hangi alanlara ve kimlere yeniden dağıtılacağı, alanların ve alıcıların neye göre seçileceği, yeniden dağıtılan kaynaklar sonrası ortaya

çıkacak iktisadi, siyasi ve sosyal etkilerin neler olacağı öncelikle belirlenmek ve hesaplanmak durumundadır. Çünkü refah devleti, refah ortamını korumalı, sürdürmeli ve çatışma ortamı yaratmamalıdır. Bu açıdan refah devletinin gelirin yeniden dağıtılmasına yönelik politikalarının etkileri ve gelirin yeniden dağıtımı sonrası gelir düzeyindeki değişiklikler seçilen politikaların başarısını ortaya koyacaktır. Refah devletinin politika seçimleri kadar hizmet sunumu ve politika uygulaması açısından gelirleri ve harcamalarını temsil eden unsurların içeriği de önemlidir.

Refah devleti harcamaları dar anlamda; hanehalkına yönelik nakit yardımları (zorunlu gelir sigortası dâhil transferler) ile sübvansiyonları veya beşeri hizmetlerin doğrudan devlet tarafından sağlanmasını (çocuk bakımı, okul öncesi eğitim, eğitim, sağlık bakımı ve yaşlılık bakımı gibi) kapsarken bunlara ek olarak geniş anlamda; fiyat regülasyonlarını (kira kontrolü ve tarımsal fiyat desteği gibi), konut politikalarını, iş çevrelerinin regülasyonunu, iş güvenliği mevzuatını ve çevre politikalarını da kapsayabilir (Lindbeck, 2006: 2). Tabi her bir refah devleti ülkesinin kendi belirleyeceği ve seçeceği unsurlara göre refah devleti harcamalarının içeriği değişecektir. Dolayısıyla salt bir sınıflandırma yapılması bu açıdan zordur. Ancak yine de bir çerçeve çizilmesi adına refah devletine ilişkin harcamalar yaklaşık olarak ifade edilebilir.

Refah devleti harcamalarının finansmanı, geleneksel yöntemler olan kamu gelirleri (en temeli vergi gelirleri), borçlanma (tahviller vb.) ya da monetizasyon (para basma) ile gerçekleştirilmek durumundadır (Mundell, 1996: 153). Monetizasyon ile finansman, enflasyonist olmayan büyümenin parasal ihtiyaçlarını aşarsa ya da borçlanma ile finansman, giderek artan faiz ödemeleri dolayısıyla artan kamu borçları nedeniyle tekrar borçlanılırsa veya para basma yoluna gidilirse enflasyonist etkilere yol açılır ve gelecekteki vergilerde artış beklentisi ortaya çıkar (Mundell, 1996: 153). Devletlerin temel gelir elde etme politikaları özelinde vergi ya da vergi benzeri diğer gelirlerinin kapsamı, borçlanma eğilimleri ve araçları, ulusal para merkezleri yaklaşımları refah devleti gelirlerindeki benzer şekilde her bir refah devleti ülkesine göre farklılaşacaktır. Bununla birlikte gelir elde etmeye yönelik politikalar temel üst çatı olarak her bir ülke için geçerli olabilse de içerikleri, sınırları ve politika araçları devletlerin iç dinamiklerine göre şekillenecektir.

Refah devletinin belirlediği hedefler çerçevesinde uyguladığı politikaların sonuçları olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilir. Bu açıdan refah devletinin işleyişine ve politikalarının etkinliğine yönelik savunanlar ve eleştirenler bulunmaktadır. Refah devletini savunanların ya da eleştirenlerin ise kendilerine dayanak olarak sundukları çeşitli tespitleri ya da gerekçeleri söz konusudur. Bunların her birinin doğruluğu, geçerliliği veya ülkelerce aynı etkililiği noktasında genel bir yargıya varılabilmesi, ülkelerin aynı şekilde birbirine denk olarak karşılaştırılabilirliği düzeyinde mümkün olabilecektir. Bunun yanı sıra refah devletinin eylemlerinin sınırlılığında değerlendirilmesi için herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Literatürde refah devletinin başarılı olduğu kadar başarısız da olduğu yer almakta hatta devlet başarısızlıkları olarak nitelenmekte ve refah politikalarının temelindeki bazı zorluklar şöyle ifade edilmektedir (Paganetto ve Scandizzo, 1996: 385-386):

- i. Merkezi olmayan bir ekonomide (desentralizasyon) hükümet, sosyal standartlarını yansıtan bir vergi – transfer planı uygulayabilir ancak aynı zamanda özel ve sosyal getiri oranı arasındaki vergi takozunun getirdiği etkisizlikleri kabul etmek durumunda kalır.
- ii. Hükümet, refah sistemi performansından memnun olmaz ve politikalarını azaltmak isterse tüm sektörlerinden ayırım gözetmeksizin yardımlarını geri çekebilir ancak vergi ve transferlerce dolaylı olarak tercih edilen beşeri sermaye birikimi gibi dağıtımsal olmayan faydaların yok edilme riski ortaya çıkar.
- iii. Politika yapıcılar, yoksulların sosyal endişelerini dikkate alan ve bu endişelere yanıt olarak belirli refah hedeflerine ulaşan optimum politika konusunda bir ikilem yaşar çünkü böyle bir politika aynı anda sürdürülemez.

Refah devletinin sürdürülebilirliği üzerinde kendisine atfedilen zorluklar, başarısızlık göstergeleri ve refah devletinin karşısında duranların rolleri vardır. Her ne kadar somut zorluklar ve başarısızlık olarak değerlendirilebilecek göstergelerin varlığı konusunda tespit sorunu güç olmasa da refah devleti türünün karşısında

duranların arka planında hangi güdülerle hareket ettikleri yapılan eleştirilerin haklılık payını etkileyecektir. Çünkü politik sistem ve ekonomik sistem içindeki aktörlerin kendi faydaları, çıkarları, beklentileri ve güçleri birbirinden farklı amaçlara hizmet etmektedir ve bunlar devletin her alandaki eylemleri üzerinde baskın rol oynayabilecek düzeye erişebilmektedir. Diğer taraftan refah devletinin sürdürülebilirliği, hedeflerine ulaşmadaki gibi kaynaklara bağlıdır.

Refah devletinin sürdürülebilirliğine yapılan eleştirilerde refah devleti kavramının kurumsal terimlerle düşünülmesi ve sosyal koruma için tıbbi bakım, emekli aylıkları, işsizlik tazminatı ve aile ödenekleri şeklindeki kamu harcamalarının maliyetleri yer alırken bir taraftan böyle bir sınırlı kapsamın olmaması diğer taraftan örneğin eğitim gibi kamu harcamaları için de aynı hedeflerin olduğu ifade edilmektedir (Malinvaud, 1996: 239). Bu durumun nedeni ise sosyal amaç için doğrudan kamu harcamalarının önemi ve büyümesi ile ekonomik sistemin diğer sosyal açıdan değerli hedeflere ulaşma derecesi arasında karşılıklı bağımlılığın var olabilmesidir (Malinvaud, 1996: 239).

Refah devletinin sürdürülebilirliği konusunda bazı gerekçeler ileri sürülmektedir. Örneğin; refah devletinin sürdürülebilirliği, artan kamu borçları ya da sosyal katkılara bağlı olarak zor bir hale gelmektedir (Fitoussi, 1996: 335). Ayrıca refah devletinin bireylere yönelik sosyal transferleri ve bunların toplam maliyeti ele alındığında, kapsamının belirlenmesi açısından hem bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda ulaşmak istenilen hedefler hem de tüm toplamsal tablo mali açıdan karşılanmada yeterli olmayacağı için sürdürülebilirliği belirsizlik taşımaktadır (Malinvaud, 1996: 240-241). Bu da refah devletinin maliyetlerinin ya kamusal sosyal transferlerin GSYH'ye oranındaki artış eğiliminden ya da sosyal güvenlik hesaplarını dengelemedeki tekrarlayan zorluklar ve sosyal katkıların oranındaki tekrarlayan artıştan kaynaklı olarak artan bir yapıda algılanması nedeniyle reform yapılmadıkça uzun vadede sürdürülmesinin imkânsızlığı düşüncelerine yol açmaktadır (Malinvaud, 1996: 241). Refah devletinin sürdürülebilirliği; hedefleri, nitelikleri ve politikaları ile uyumlu olacak şekilde ülkelerce benimsenen refah devleti yaklaşımlarından etkileneceği için sürdürülebilirlik açısından pek çok unsur ele alınarak yorumlanabilir.

1.1.4. Refah Devleti Yaklaşımları

Refah devletinin işleyişi açısından ülkeler tarafından algılanan ve tanımlanan farklı refah kavramları, nitelikleri, hedefleri ve politikaları kaynaklı çeşitlilik olması olağandır. Literatürde de refah devletine yönelik farklı yaklaşımlar söz konusu olup ülkeler özelinde ele alınarak ortaya konmuştur.

Esping-Andersen'a göre refah devleti rejimleri üçe ayrılmasına karşın rejimlerin saf olmayıp ülkelere rejimlerin karma uygulamalarının da bir arada olduğu refah devleti yapıları bulunmaktadır. Bununla birlikte refah devleti rejimleri şunlardır (Esping-Andersen, 1988: 30-34):

- i. Liberal Refah Devleti
- ii. Korporativist Refah Devleti
- iii. Sosyal Demokratik Refah Devleti

Esping-Andersen'ın refah devleti rejimleri sınıflandırması on sekiz sanayileşmiş ülkeyi kapsamakta olup bu rejimlerde; devlet, piyasa ve hanehalkları (aileler) arasındaki farklı etkileşimler, meta olmaktan çıkarma ve tabakalaşma ile ilgili özelliklere sahip olan ayırt edici sistemler yaratırken konut edindirmenin rolü üzerine bir değerlendirme yer almamaktadır (Stephens, 2016: 21). Esping-Andersen'ın üçlü refah devleti sınıflandırmasında İtalya dışındaki Akdeniz Avrupa Birliği ülkeleri dışarıda bırakıldığı için Barlow – Duncan, Allen – Barlow – Leal – Maloutas – Padovani ve Ferrara gibi araştırmacılar tarafından Güney Avrupa ülkelerine yönelik yeni bir refah devleti rejimi önerilmiş olup (Hoekstra'da bu rejim, Akdeniz refah devleti (Mediterranean welfare state regime) olarak geçmekte) güçlü ailesellik derecesine sahip ve ülke örnekleri de İtalya, İspanya, Portekiz (kesinlikle bir Akdeniz ülkesi olmadığı halde), Yunanistan ve Malta'dır (Hoekstra, 2010: 2, 13). Literatürde Esping-Andersen'ın refah devleti rejimleri sınıflandırması ön plana çıkmaktadır ama bu sınıflandırmaya ilişkin değerlendirmeler de bulunduğundan örneğin Akdeniz refah devleti rejimi gibi refah devleti türleri önerilmiş ya da farklı nitelikler açısından ele alınmıştır.

Esping-Andersen'in liberal refah devleti; genellikle düşük gelirli, işçi sınıfından ve devlet bağımlılarına yönelik gelir testli yardımlar, mütevazı evrensel transferler veya sosyal sigorta planlarının baskın olduğu; sosyal reformun ilerlemesinin geleneksel, liberal çalışma ahlakı normları tarafından ciddi şekilde sınırlandırıldığı; refah sınırlarının iş yerine refah talep etme marjinal eğilimine eşit olduğu; hak kazanma kurallarının katı ve faydaların mütevazı olduğu; devletin pasif olarak sadece minimum bir garanti verdiği veya özel refah planlarını sübvans ederek piyasayı teşvik ettiği, meta olmaktan çıkarma etkilerini en aza indirdiği, sosyal haklar alanını etkin bir şekilde içerdiği, politik sınıf ikilemi olarak devlet refahından yararlananlar arasında göreceli bir yoksulluk eşitliği ile çoğunluklar arasında piyasa farklılaştırılmış refahı ve bir sınıf politikasını harmanlayan bir tabakalaşma düzenini kurduğu bir rejim tipidir ve ülke örnekleri ABD, Kanada ve Avustralya'nın yanı sıra bu rejime yaklaşan Danimarka, İsviçre ve Büyük Britanya'dır (Esping-Andersen, 1988: 30).

Güney Avrupa refah devleti; toplumdaki belirli gruplara ayrıcalıkların tanındığı ve diğerlerinin korumasız bırakıldığı kutuplaşmış bir sosyal güvenlik sisteminin olduğu; evrenselci ve vergiyle finanse edilen bir sağlık sisteminin var olduğu; devletin sosyal alana düşük düzeyde nüfuz ettiği ve gelir testli sosyal yardım programlarının eksik olduğu; kamu – özel karmasının yaygın olduğu ve sosyal politika alanında yüksek derecede âdemi merkezîyetçiliğin (desentralizasyon) olduğu; devletin refahın sağlanmasında temel unsur olarak aileyi onayladığı bir rejim tipidir ve ülke örneklerinde Türkiye'nin de benzer nitelikleri nedeniyle yer alabildiği belirtilmektedir (Grütjen, 2008: 112-113). Akdeniz refah devleti rejimi olarak da adlandırılan bu rejimin, liberal refah devleti rejimi ile benzer ve farklı nitelikleri olup şöyle ifade edilebilir (Hoekstra, 2010: 59; Barlow ve Duncan, 1994: 30):

- Liberal refah devleti rejimi ile benzer şekilde devlet, az sayıda sosyal yardım hizmeti sunmaktadır ve tam istihdam politikalarının bir geçmişi yoktur.
- Liberal refah devleti rejiminden farklı olarak refah hizmetlerinin sağlanmasında piyasa tarafı yerine aile hâkimdir, güçlü bir ailesellik derecesi vardır dolayısıyla refah görevlerinin orantısız büyük bir kısmı,

piyasa veya devletin fazla müdahalesi olmaksızın aile içinde gerçekleştirilmektedir.

Esping-Andersen'in korporatist refah devleti; tarihsel korporatist – devletçi mirasının yeni "post-endüstriyel" sınıf yapısına hizmet edecek şekilde yükseltildiği; liberal saplantı olarak piyasa verimliliği ve metalaştırmanın hiçbir zaman üstün gelmediği ve sosyal hakların tanınmasının neredeyse hiçbir zaman ciddi bir şekilde tartışılmadığı; yeniden dağıtım etkilerinin ihmal edilebilmesi pahasına statü farklılıklarının korunduğu; hakların sınıfa ve statüye bağlı olduğu; devletin bir refah sağlayıcısı olarak piyasayı yerinden etmeye tam anlamıyla hazır olduğu; özel sigorta ve mesleki yan hakların marjinal bir rol oynadığı; geleneksel aile kalıplarının korunmasına yönelik güçlü bir bağlılıktan etkilendiği bir rejim tipidir ve ülke örnekleri Avusturya, Fransa, Almanya ve İtalya'dır (Esping-Andersen, 1988: 31) .

Kemeny ise Esping-Andersen'dan farklı olarak güç ilişkilerine aracılık eden sosyal ve politik yapılara vurgu yapmaktadır (Stephens, 2016: 22). Kemeny'e göre ileri sınai ev sahipliğinin hâkim olduğu toplumlar, özelleştirme ideolojisi ve refahın bir hizmetin alım gücü düşük kişiler tarafından kullanılır hale gelmesi ile ilişkilidir (Hoekstra, 2010: 14). Kemeny'nin yedi ülkeyle ilgili çalışmasında, kiralama rejimlerinin önemli belirleyicisi, güç ilişkilerinin farklı çıkarları dengelemeye çalışan korporatist kurumlar kanalıyla aracılık edip etmediğinden kaynaklanmaktadır (Stephens, 2016: 21; Kemeny, 1995).

Esping-Andersen'in sosyal demokratik refah devleti; evrensellik ilkelerinin ve sosyal hakların metalaşmasını engelleyen ilkelerin yeni orta sınıflara da yayıldığı; sosyal demokrasinin sosyal reformun arkasındaki baskın güç olduğu; devlet ile piyasa, işçi sınıfı ve orta sınıf arasındaki ikilemi hoş görmektense başka yerlerdeki gibi asgari ihtiyaçların eşitliğini sağlamak yerine en yüksek standartlarda eşitliğin teşvik edildiği; tüm tabakalar ve sınıfların tek bir evrensel sigorta sistemi altında toplandığı ve çalışanların aynı haklardan yararlandığı; faydaların alışılmış kazanca göre derecelendirildiği; piyasanın dışlandığı; evrensel bir dayanışmanın telkin edildiği bir rejim tipidir ve ülke örnekleri Norveç ve İsveç'in yanı sıra Danimarka ve Finlandiya'dır (Esping-Andersen, 1988: 32) .

Luhmann'a göre refah devleti, bir sosyal devletten daha fazlasını temsil eden, sanayileşmenin olumsuz etkilerini sosyal yardım önlemleriyle telafi eden bir devlettir (Luhmann, 1981/1990: 5). Esping-Andersen'da, meta olmaktan çıkarmanın ve tabakalaşmanın reddi ile yakından ilişkili olan refah rejimi, refahta yüksek düzeyde devlet hükmünü ima ederken, Kemeny'nin kira rejimlerine göre devletin maliyet kiralama ve kâr amaçlı sektörler arasındaki rekabeti teşvik etmeye dâhil olması koşuluyla, piyasa iyi huylu olarak ifade edilir (Stephens, 2016: 23).

1.2. Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı, büyüme, kalkınma ve devlet politikaları arasında karşılıklı etkileşimler söz konusudur. Herhangi bir duruma yönelik neden ve sonuç ilişkisi olduğu gibi kalkınma, büyüme ve gelir dağılımı arasında da birbirlerini etkilemelerinin yanı sıra her biri ayrı ayrı ya da bir bütün halinde birçok unsurdan etkilenmektedirler. Kalkınma, büyüme ve gelir dağılımı hedefleri; devletler, kurumlar, hanehalkı, piyasalar ve uluslararası ilişkiler açısından oldukça önemli bir yere sahiptirler.

Literatürde gelir dağılımı ile kalkınma ve büyüme arasındaki ilişkiye yönelik çeşitli bakış açıları söz konusu olup ülkeler üzerine yapılan çeşitli araştırmalarda da bu ilişkilerin farklı türleri ortaya konmuştur. Bu çerçevede Klasik İktisat bakış açısı, gelir eşitsizliğinin kalkınma ve büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu; Neoklasik İktisat bakış açısı, gelir dağılımının kalkınma ve büyüme üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını aksine kalkınma ve büyümenin gelir dağılımı üzerinde etkili bir unsur olabildiğini; modern bakış açısı da gelir dağılımının kalkınma ve büyüme üzerinde etkisi olduğunu, beşeri sermaye birikimindeki iyileştirmelerin ve yatırımların gelir eşitsizliğini azaltarak kalkınmaya katkı sağlayacağını hatta gelir eşitsizliğinin kalkınma ve büyümeyi olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır (Galor, 2009: 1-5). Bununla birlikte yüksek gelir eşitsizliğinin kalkınmayı engellemesinin yanı sıra yüksek yapısal gelir eşitsizliğinin ekonomik kalkınmanın sağlanmasındaki etkili unsurların da geliştirilmesinin önünde bir engel olarak durduğu dolayısıyla gelir eşitsizliğinin az gelişmişliğe yol açtığı yönünde bulgular söz konusudur (Easterly, 2007: 761-773).

Gelir dağılımı öncelikle belirli bir gelirin olmasını daha sonra bu gelirlerin dağıtılmasını gerektirir. Gelir dağılımı her ne kadar gelir ve dağılım kavramlarının birlikte ele alınması olsa da pek çok unsurun belirlenmesine ihtiyaç vardır. Burada gelir dağılımı öncesi ve sonrası olmak üzere iki aşama ve bir de gelirin dağıtılması aşaması olarak üç aşamadan söz edilebilir:

- i. **Gelir dağılımı öncesi hazırlık:** Gelir dağılımına konu olacak gelirlerin belirlenmesi, toplum içindeki toplam gelirlerin hesaplanması ve dağılımın tespit edileceği yöntemlerin seçilmesi aşaması.
- ii. **Gelir dağılımı aşaması:** Belirlenen ve hesaplanan toplam gelirin toplum içindeki dağılımının ölçülmesi aşaması.
- iii. **Gelir dağılımı sonrası değerlendirme:** Gelir dağılımının toplumun her kesimine ve her alanına yönelik nasıl bir dağılıma sahip olduğunun tespit edilmesi amacıyla ölçülerek değerlendirilmesi aşaması. Bu aşamada gelir dağılımının eşitlik ya da eşitsizlik durumunda olup olmadığı anlaşılmaya çalışılır.

Gelir dağılımı ile ilgili unsurlarla birlikte dağılımın eşit olmadığı durumlarda ortaya çıkan gelir eşitsizliği kavramı ve unsurlarının da incelenmesi gerekmektedir. Gelir dağılımı, gelirlere yönelik bir dağılımın ortaya konması iken gelir eşitsizliği, gelir dağılımı sonrası oluşan eşitsizliğin belirlenebilmesidir. Dolayısıyla gelir dağılımı ve gelir eşitsizliği ile ilgili unsurlar hem birbirleriyle yakın ilişki içindedir hem de birbirlerinden ayrılan yönleri bulunmaktadır. Bu açıdan çalışmada hem gelir dağılımına hem de gelir eşitsizliğine değinilmiştir.

1.2.1. Gelir Dağılımı Kavramı

Gelir dağılımı sadece kavramsal bir tanımdan ve içerikten oluşmayan daha geniş kapsamlı bir yapıdadır. Gelir dağılımının bir ülke ekonomisinin performans göstergesi olmasının ötesinde toplumsal ve sosyal bir yönü bulunmaktadır. Bununla birlikte gelir dağılımı, istatistiksel bir ölçümün yanı sıra devlet, hükümet politikaları ve sosyo-politik yapının bir yansımasıdır.

Gelir dağılımı, kavram olarak gelirlere ilişkin bir dağılımı ifade eder ama bu noktada hangi gelirin dağıtım, kimlere dağıtım ya da hangi birim içinde dağıtım konusu önemli unsurlar olup şöyle açıklanabilir (Stewart, 2003: 186-187, 204):

- **Hangi gelirin dağıtım** konusunda genellikle vergi ve sübvansiyon öncesi / sonrası bireylere ya da hanehalkına yönelik parasal (özel) gelirlerin dağılımına odaklanılsa da hane içi gelir dağılımı, vergi sonrası gelir dağılımı, devlet transferlerinin (örneğin, emekli aylıkları) etkisi, sosyal gelir (kamu sektörü tarafından sağlanan mal ve hizmetler), doğrudan refahın ölçülmesine aracılık eden unsurlar (sağlık, beslenme, mutluluk, vb.) gibi daha fazla genişletilmesi mümkün şekilde bir dağıtımdan söz edilebilir.
- **Kimlere dağıtım** konusu; belirlenen bir amaç çerçevesinde (örneğin, refah) bireyler, hanehalkı ya da çeşitli gruplar (etnik köken, din, bölge, ırk, vb.) arasındaki gelirin dağılımını ifade edebilir.
- **Hangi birim içinde dağıtım** konusu çoğunlukla bir ulus içinde yaşayan bireyler arasındaki parasal (özel) gelirin dağılımı ile ilgili olup birim açısından geleneksel anlamda başlıca politika yapıcı olarak ulusu temsil etmekle birlikte yerel düzeydeki politikalar için yerel birimler, uluslararası politikalar için küresel düzey, bölge içi politikalar için de bölge düzeyindeki dağılıma karşılık gelebilir.

Gelir dağılımına yönelik ana çerçevenin belirlenmesinde öncelikle gelir unsurunun anlaşılması gerekmektedir. Bu kapsamda dağılım konusu edilebilen gelirler ise şunlardır (Goñi, López and Servén, 2008: 4):

- **Piyasa geliri:** Vergiler ve hükümet transferlerinden önceki gelirdir.
- **Harcanabilir gelir:** Nakit hükümet yardımları (örneğin; emekli aylıkları, işsizlik sigortası, sosyal yardım transferleri) alındıktan ve dolaysız vergiler ödendikten sonraki hanehalkı gelirdir.
- **Brüt gelir:** Piyasa geliri ile nakit hükümet yardımları toplamı ya da vergilerden önceki toplam hanehalkı gelirdir.
- **Vergi sonrası gelir:** Brüt gelirden tüm dolaysız ve dolaylı vergilerin düştüğü gelirdir.

1.2.2. Gelir Eşitsizliği Kavramı

Gelir dağılımının toplumdaki sınıflar arasında dengeli dağılmadığı durumda gelir eşitsizliği ortaya çıkmaktadır. Gelir eşitsizliği, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve benimsedikleri politikalar ile yakından ilişkilidir. Gelir eşitsizliği hem politik ve ekonomik kararların bir sonucu hem de toplumların yapısal bir sorunu olabilir.

Gelir eşitsizliği; gelişmiş ülkelerde, klasik anlamda, bireyleri çok çalışmaya, yenilik üretmeye ve üretici riskler almaya motive ederek olumlu etkilere yol açabilirken gelişmekte olan ülkelerde ise olumsuz etkiler ortaya çıkarabilir ve zayıf piyasalar, hükümetler ve kurumlardan kaynaklanabilir (Birdsall, 2008: 136.). Gelir eşitsizliğine yönelik olumlu ve olumsuz etkiler daha açık bir şekilde şöyle ifade edilebilir (Birdsall, 2008:136):

- Gelir eşitsizliği, mikro düzeyde faydalı teşviklere neden olduğunda olumlu etkilere sahiptir.
- Gelir eşitsizliğinin olumlu etkilere sahip olduğu durum, bireylerin fırsat eşitliğine yönelik tepkilerindeki farklılıkları yansıtır ve bir ekonomideki etkin kaynak tahsisi ile tutarlıdır.
- Gelir eşitsizliğinin olumsuz etkilere sahip olduğu durum, mevcut zenginlere yönelik ayrıcalıkları yansıtır ve daha az zenginlerin üretici katkıları için potansiyeli engeller.

Gelir dağılımındaki eşitlik kavramı sadece nicel olarak ifade edilebilen bir anlam taşımanın ötesinde sosyal açıdan toplumun erişmesi gereken standartlar olarak daha geniş kapsamlı olup Rein ve Miller tarafından dokuz farklı türde sınıflandırılmıştır (Cowell, 2011: 1-2):

- **Yüzde yüz:** Tam yatay eşitliktir (eşitlere eşit muamele edilmesidir).
- **Sosyal minimum / koruma tabanı:** Hiç kimsenin asgari refah standartlarının altına düşmemesini sağlamayı amaçlamak.
- **Yaşam boyu gelir profillerinin eşitlenmesi:** İnsanların mevcut durumu yerine gelecekteki gelir beklentilerinin eşitsizliğine odaklanmak.

- **Tabaka hareketliliği:** Meslek grupları arasındaki farklılıkları daraltmak ve engelleri azaltmak.
- **Ekonomik kapsayıcılık:** Gelirler veya diğer bazı gelir sağlamalarındaki farklılıkların neden olduğu toplumdan dışlanma hissini azaltmak veya ortadan kaldırmak.
- **Gelir payları:** Toplum, görece dezavantajlı bir grubun sahip olduğu milli gelir payını (veya başka bir pastayı) artırmayı amaçlamaktadır (örneğin, gelir alanların en düşük onda biri).
- **Tavanı alçaltma:** Nüfusun görece avantajlı bir kesiminin sahip olduğu pastanın payını sınırlamak.
- **Gelir ve servetin kristalleşmesinden kaçınma:** Gelir veya servet ölçeğindeki bir avantaj (veya dezavantaj) nedeniyle ortaya çıkabilen eğitim, politik güç ve sosyal kabul edilebilirlikteki orantısız avantajların (veya dezavantajların) ortadan kaldırılmasıdır.
- **Uluslararası ölçütler:** Bir ulus için başka bir karşılaştırılabilir ulustan daha fazla eşitsiz olmamasının hedef olarak alınmasıdır.

1.2.3. Gelir Dağılımı Türleri

Gelir dağılımı bir toplum içinde farklı türlerde ele alınabilmektedir. Gelir dağılımının farklı türlerde açıklanmaya çalışılması hem daha geniş bir çerçevede durum tespiti hem de küresel ölçekte uluslararası karşılaştırmalar ile değerlendirmeler yapılmasına olanak sağlamaktadır. Gelir dağılımı ile ilgili türler ise şöyle açıklanabilir:

- **Dikey Dağılım (Dikey Eşitsizlik) – Yatay Dağılım (Yatay Eşitsizlik):** Bireyler ya da hanehalkı arasındaki gelir dağılımı (gelir eşitsizliği) dikey dağılım (dikey eşitsizlik), gruplar (örneğin; etnik köken, ırk, din veya konum gibi kültürel ve / veya coğrafi açıdan) arasındaki dağılım ise yatay dağılımdır (yatay eşitsizlik) (Stewart, 2003: 186-187, 207). Gelir, varlık, istihdam, sosyal gelir ve kaynaklara erişim gibi pek çok ilgili yönü olan yatay eşitsizliğin boyutu, sosyal uyumun anahtar bir unsurudur (Stewart, 2003: 207).

- **Birincil Gelir Dağılımı – İkincil Gelir Dağılımı:** Gelir dağılımının birincil ve ikincil ayırımına göre birincil gelir dağılımı; *ücretliler, sermaye sahipleri ve diğer üretim faktörleri sahipleri arasındaki gelir bölüşümü* iken ikincil gelir dağılımı, *kamu politikaları sonucunda ortaya çıkan gelir dağılımıdır* (Pınar, 2006: 292). Burada gelir dağılımının piyasa içindeki dağılımı birincil gelir dağılımını, devlet içinde toplumun kesimleri arasında yeniden dağıtılması ise ikincil gelir dağılımını ifade etmektedir.
- **Fonksiyonel Gelir Dağılımı:** Faktör paylarıyla temsil edilen gelir dağılımıdır (Bliss, 1975: 11). Üretim faktörlerinin üretim sürecinden aldıkları payların dağılımıdır.
- **Kişisel Gelir Dağılımı:** Gelir grupları ve hanehalkları arasındaki gelir dağılımıdır (Behringer ve Treeck, 2019).
- **Sektörel Gelir Dağılımı:** Ekonomi içindeki sektörler arasındaki gelir dağılımıdır (Li, 2019).
- **Bölgesel Gelir Dağılımı:** Bir ülkedeki farklı bölgelere göre gelirin dağılımıdır (Kuznets, 1940).

Gelir dağılımı türleri ile birlikte dağılım sonrası ortaya çıkan eşitsizlikler de benzer türdedir. Gelir dağılımının türlerine göre nicel olarak ortaya konmasında ise çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Böylece her bir gelir dağılımı ve gelir eşitsizliği türü, belirlenen özel yöntemler aracılığıyla hesaplanmaktadır.

1.2.4. Gelir Dağılımı ve Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri

1.2.4.1. Gelir dağılımı ölçüm yöntemleri

Literatürde gelir dağılımının ölçülmesine yönelik çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır (Campano ve Salvatore, 2006: 58-59, 63-65):

- **Merkezi eğilim ölçüleri (ortalama, medyan ve mod):** Mod, en fazla gelirlerin toplanmasının ve gelir yoğunluk fonksiyonunun tepe noktasının ölçümüdür. Medyan, orta noktadır. Ortalama, tüm gelir toplamının gelir sayılarına oranıdır.

- **Nüfus dağılımlarının nicelikleri (yüzdelik dilim, ondalık dilim, beşte birlik dilim, vb.):** Gelir sınıflarının yüzdelik, ondalık ya da beşte birlik gibi oranlarla yeniden sınıflandırılmasıdır.
- **Lorenz eğrisi:** Lorenz eğrisi, en fakirden en zengine doğru sıralanmış kümülatif nüfus ve bunlara karşılık gelen kümülatif gelir arasındaki ilişkiyi gösteren bir grafiktir. Ayrıca bir nüfus grubundaki gelir eşitsizliğini değerlendirmenin görsel bir yoludur. Nüfus ve gelir arasında birleşen köşegen üzerinde tüm gelir alıcılarının tam olarak aynı gelire sahip olduğu bir gelir dağılımı temsil edilir. Köşegenin altında Lorenz eğrisi vardır. Gelir dağılımı eşitsizleştikçe köşegen ve Lorenz eğrisi arasındaki uzaklık açılır.
- **Gini katsayısı:** Gini katsayısı ise ölçülebilir bir eşitsizlik indeksidir. Köşegen ve Lorenz eğrisi arasındaki alan ile köşegenin altındaki alan aracılığıyla ölçülür.

Literatürde yaygın olarak kullanılan yöntem olarak Gini katsayısı, “0 – 1” aralığında değişen bir değer olup gelir dağılımının eşitliği açısından şöyle açıklanır (Campano ve Salvatore, 2006: 72-73):

- Gini katsayısı “0” ise her hane aynı gelire sahip anlamı taşır.
- Gini katsayısı “1” ise sadece bir hanenin geliri olduğu diğerlerinin hiç geliri olmadığı anlamını taşır.
- Gini katsayısı “0”a yaklaştıkça gelir, haneler arasında daha eşit dağılır.
- Gini katsayısı “1”e yaklaştıkça gelir, haneler arasında daha eşitsiz dağılır.
- Gini katsayısının “0”a yaklaşması, toplumda sosyal adalet açısından olumludur (normatif ilke).
- Gini katsayısının “1”e yaklaşması, toplumdaki sosyal adalet açısından olumsuzdur.
- Gini hesaplamaları gelir tanımından etkilendiğinden, hükümetin vergileri ve nakit gelir transferleri hesaba katıldığında düşme eğilimindedir.

1.2.4.2. Gelir eşitsizliği ölçüm yöntemleri

Gelir eşitsizliği ölçüm yöntemlerinin genel olarak gelir dağılımı modellerindeki ve gelir ölçeğindeki değişikliklere uygun bir duyarlılığının olması (Cowell, 2011: 24) gerekmektedir olup bunun yanı sıra aşağıdaki özellikler gibi unsurları da taşıması beklenmektedir (Campano ve Salvatore, 2006: 80):

- **Ölçüm aralığı:** Biri gelirin en eşit dağılımını diğeri bir gelir alıcısının tüm gelire sahip olduğu durumu temsil eden iki sayı arasında bir aralığa sahip bir ölçüdür.
- **Yüzde değişim:** Tüm gelir alıcılarının gelirlerinde aynı yüzde değişimin olmasıdır.
- **Transfer:** Zengin ve fakir arasındaki transferleri yansıtan bir ölçüdür. Zengin bir kişi gelirini fakir bir kişiye aktarırsa ya da tam tersi önlemin daha fazla eşitlik göstermesi beklenir.

Gelir dağılımı ve gelir eşitsizliği ölçümüne yönelik olarak Pigou'nun iki kişilik bir toplulukta daha zenginden daha fakir kişiye, konumlarını tersine çevirmeyen bir gelir transferinin sosyal refahı açık bir şekilde artıracak ilkesine karşılık Dalton'un "n" kişilik bir toplulukta herhangi bir kişiden daha fakir birine (bu kişinin dağıtımdaki konumlarını değiştirmeyen) bir gelir transferinin eşitsizliği azaltacak ilkesi de söz konusudur (Amiel, Cowell ve Slottje, 2004: 2).

Gelir eşitsizliği ölçüm yöntemleri literatürde yaygın olarak yer almaktadır. Bunlardan bazıları "aralık, nispi ortalama sapma, varyans, değişim katsayısı, gini katsayısı ve logaritmik varyans" (Cowell, 2011: 24-28) ölçüm yöntemleridir. Ayrıca "Theil ve Atkinson" ölçüm yöntemleri de vardır (Campano ve Salvatore, 2006: 81-82). Literatürde gelir eşitsizliğinin ölçülmesine yönelik yöntemler daha da genişletilebilmekle birlikte söz konusu yöntemler şöyle açıklanabilir (Cowell, 2011: 24-28; 80-82):

- **Aralık:** Maksimum ve minimum gelir arasındaki uzaklıktır.
- **Nispi ortalama sapma:** Herkesin gelirinin ortalama göre ortalama mutlak uzaklığıdır.

- **Varyans:** Her bir bireyin geliri ile ortalama gelir arasındaki uzaklığın ölçülmesi, karesinin alınması ve tüm nüfusta ortaya çıkan miktarın ortalamasıdır.
- **Değişim katsayısı:** Standartlaştırılmış varyanstır. Gelir dağılımının standart sapmasının gelir dağılımının ortalamasına oranlanmasıdır.
- **Gini katsayısı:** Toplam gelirin bir oranı olarak nüfustaki tüm olası gelir çiftleri arasındaki ortalama farktır.
- **Logaritmik varyans:** İki türlü olup ilki ortalama gelirin logaritmasına göre belirlenen logaritmik varyans ikincisi de gelirin logaritmasının ortalamasına göre belirlenen gelirlerin logaritmalarının varyansıdır.
- **Theil eşitsizlik ölçümü:** Gelir dağılımının ortalamasının gelir dağılımının geometrik ortalamasına oranlanmasının doğal logaritmasıdır. Theil eşitsizlik ölçümünde; nüfus içindeki tüm insanların özellikleri normal dağıldığı ve simetrik olduğu varsayılır.
- **Atkinson eşitsizlik ölçümü:** Gelir dağılımının geometrik ortalamasının gelir dağılımının ortalamasına oranlanmasının birden farkıdır. Atkinson eşitsizlik ölçümü; nüfus için gelirin kolektif faydasının artan ortalama gelirden pozitif ama artan gelir eşitsizliğinden negatif olarak etkileneceğini varsayan toplumun sosyal refah fonksiyonuna dayanır.

1.2.5. Gelir Dağılımının Nitelikleri

Gelir dağılımı, maliye politikası kapsamında hükümet harcamaları ve vergiler aracılığıyla büyüme üzerinde etkili olup çoğunluk oylaması ile kararlaştırılan maliye politikasının uygulanmasında, vergilendirmelerin gelirle orantılı olduğu ve vergi gelirlerinin herkese toplu olarak yeniden dağıtıldığı varsayımı altında söz konusu ilişkiler ağı şöyle açıklanabilir (Perotti, 1996: 150-151):

- i. Vergi oranı ve faydanın düzeyi, hükümetin bütçe kısıtı aracılığıyla pozitif yönde ilişkilidir.
- ii. Bir bireyin ödediği vergiler geliri ile orantılı olduğu için maliye politikası yeniden dağıtılır.
- iii. Harcamaların faydaları tüm bireyler için eşit olarak tahakkuk etmektedir.

- iv. Bir bireyin tercih ettiği vergilendirme ve harcama düzeyi, geliri ile ters orantılıdır.
- v. Ortanca seçmen açısından bir tarafta dengede ortanca gelir diğer tarafta da vergilendirme ve harcama düzeyi negatif ilişkilidir.
- vi. Ortanca seçmenin geliri ile harcama ve vergilendirme düzeyi arasındaki ilişki politik süreç üzerinden maliye politikasının siyasal mekanizma unsurunu oluşturur.
- vii. Yeniden dağıtıcı hükümet harcamaları ve vergilendirmenin özel tasarruflar ve yatırımlar üzerindeki caydırıcı etkileri nedeniyle büyüme ile arasındaki ilişki negatiftir. Söz konusu hükümet harcamaları ve büyüme arasındaki negatif ilişki, maliye politikasının ekonomik mekanizma unsurunu oluşturur.
- viii. Daha eşit bir toplumda yeniden dağıtım için daha az talep (siyasal mekanizma) ve bu yüzden yeniden dağıtım için daha düşük vergilendirme ile daha fazla yatırım ve büyüme (ekonomik mekanizma) vardır.
- ix. Maliye politikası kapsamında eşitlik ve büyüme arasında pozitif bir indirgenmiş form ilişkisi söz konusudur.
- x. Maliye politikasının ekonomik mekanizma unsuruna göre bozucu vergilendirme azaldıkça büyüme artar.
- xi. Maliye politikasının siyasal mekanizma unsuruna göre eşitlik arttıkça yeniden dağıtıcı hükümet harcamaları ve bu yüzden bozucu vergilendirme azalır.
- xii. Maliye politikasının indirgenmiş form unsuruna göre eşitlik arttıkça büyüme artar.

Gelir eşitsizliğinin kalkınma ve büyüme ile ilişkisi çerçevesinde kalkınmayı gerçekleştiren ülkelerde eşitsizliklerin azalması beklenen ve istenen bir durumdur. Zengin ve yoksullar arasındaki gelir farkının kalkınma ve büyüme ile kapanması gerekmektedir. Kalkınma her anlamda iyileşmeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla kalkınma ile birlikte eşitsizliğin ortadan kaldırılması ya da asgari düzeye indirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, eşitsizliğin kalkınma ve büyüme üzerindeki etkisine bakıldığında literatürde, gelişmiş ülkelerde olumlu gelişmekte olan ülkelere ise olumsuz etkilere yol açtığı yönünde bakış açıları bulunmaktadır.

Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler kıyaslandığında eşitsizliğin kalkınma ve büyüme üzerindeki etkileri yönünden farklılıklar söz konusudur. Şöyle ki, gelişmiş ülkelerde altyapı başta olmak üzere pek çok alanda ilerleme kaydedilmiştir. Eşitsizlik böyle bir ortamda olumsuz etkilere neden olmayabilir. Özellikle devlet mekanizması ve kurumsal yapı içinde eşitsizlik, daha ilerici politikaların hazırlanmasına ve uygulanmasına yol açabilir. Ancak gelişmekte olan ülkelerdeki aksaklıklardan dolayı eşitsizlik daha sorunlu bir ortama neden olmaktadır. Bu yüzden ülkelerin ekonomik kalkınma ve büyüme hedeflerini oluştururken toplumun tüm kesimlerinde iyileşme sağlayacak yatırımları desteklemeleri ve kurumsal altyapılarını toplumun kesimleri arasındaki gelir farklılıklarını azaltacak şekilde kurmaları gerekmektedir.

Literatürde politik aktarım mekanizması olarak da geçen toplumların sosyal ve politik koşullara bağlı olarak tepkiler vermesi açısından bir ülke içindeki sosyal çatışmalar ile sosyal çatışmaları yöneten; devlet kurumlarının kalitesi (katılımcı ve demokratik kurumlar), hukukun üstünlüğü, demokratik haklar ve sosyal güvenlik ağları (sosyal sigorta / sosyal güvenlik) ile temsil edilen; dışsal şoklara karşı dayanıklılık artırıcı stratejilerin bileşenleri olan çatışma yönetimi kurumlarındaki zayıflık büyüme üzerinde rol oynar (Rodrik, 1999: 385-386, 408). Politik kararların her birinin sosyal çatışmanın düzeyinden de etkilenen dağıtımsal sonuçları; sosyal çatışmaların hem dışsal şoklar hem de çatışma yönetimi kurumları ile etkileşimi; toplumsal bölünmeler ve çatışma yönetimi kurumlarının zayıflığının yol açtığı artan dışsal şok maliyeti, azalan kaynak üretkenliği, geciken politikalar, ekonomik belirsizlik, yeniden dağıtım alanına yönelme nedeniyle büyümenin düzeyi ve sürekliliğini etkilediği için sosyal ve dağıtım çatışmalarını tetiklemeyen politika kararları ancak uzun vadede sürdürülebilir (Rodrik, 1999: 385-386).

Hükümetlerin bölünmüş toplumlarda mevcut geliri yeniden dağıtmak ve daha uyumlu toplumlarda da kalkınmayı desteklemek için teşviklerle karşı karşıya olduğu gerekçesiyle yeniden dağıtımcı ve kalkınmacı hükümetler arasındaki temel farkın sosyal kutuplaşma olduğu ifade edilir (Easterly, 2001: 256). Buna göre gruplara bölünmüş toplumlar rantın paylaşılması için mücadele ederken ortak bir kültür ve güçlü bir orta sınıf tarafından birleştirilmiş toplumlar yoksulları da içeren büyüme için fikir birliği oluşturur (Easterly, 2001: 256). Bununla birlikte toplumsal

bölünme, politik kutuplaşma ve gelir eşitsizliği gibi sosyo-politik nitelikler kaynaklı olarak sosyo-politik istikrarsızlık, makroekonomik performansın yanı sıra kamu kararlarını (örneğin, kamu harcamaları ve borçlanmaya ilişkin politik kararları) etkileyebilir (İsmihan, 2012: 4). Ayrıca politik iktisat yaklaşımı içinde değerlendirilebilecek bazı çalışmalarda, yüksek düzeyde gelir eşitsizliği, toplumsal bölünme ve sosyal kutuplaşmanın yüksek düzeyde politik istikrarsızlığa ve kutuplaşmaya yol açarak düşük özel sermaye birikimi, düşük büyüme ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamalarında yeniden dağıtım hedefleyen popülist politikalarda artış durumunun gerçekleşebileceği ortaya konmuştur (Alesina ve Rodrik, 1994; Benabou, 1996; Alesina ve Perotti, 1996; Easterly ve Levine, 1997; Persson ve Tabellini, 2000; Annett, 2001). Dolayısıyla gelir eşitsizliği sosyo-politik istikrarsızlığı artırarak yatırımların azalmasına ve ekonomik performansın etkilenmesine yol açabilir (Alesina ve Perotti, 1996).

Politikalar ve ekonomi arasındaki etkileşim bağlamında dağıtıcı politikalar ve büyüme ilişkisine yönelik şunlar ifade edilebilir (Alesina ve Rodrik, 1994):

- Ortanca seçmen tercihleri, politika yapıcılar tarafından dikkate alınabilir.
- Ortanca seçmenin faktör sahipliği ile vergilendirme, gelirin yeniden dağıtım ve büyüme düzeyi ilişkili olabilir.
- Servet ve gelir eşitsizliği ne kadar büyükse vergilendirme oranı o kadar yüksek ve büyüme o kadar düşük olabilir.
- Arazi ve gelir mülkiyetindeki eşitsizlik ile büyüme arasında negatif ilişki bulunabilir.

Hükümetlerin politik kararlarının ekonomiyi etkilediği (örneğin; gelecekteki gelirin örtük veya açık bir şekilde vergilendirilmesi, geleceğe yatırım yapma teşvikini azaltacaktır), hanehalkının söz konusu politikaların sonuçlarına karşı tepkileri olduğu ve makroekonomik politikaların büyüme hedefine yönelik tasarlanması bağlamında büyüme, gelecekte daha yüksek gelir karşılığında düşük mevcut tüketim teşviki için oldukça hassas olduğundan yüksek enflasyon, yüksek karaborsa getirileri, yüksek bütçe açıkları, negatif reel faiz oranları, serbest ticaret kısıtlamaları, aşırı bürokrasi ve kötü ya da yetersiz kamu hizmetleri zayıf büyüme teşvikine yol açacaktır (Easterly, 2001: 217, 237-239). Bu çerçevede hükümetlerin

düşük büyümeye neden olacak teşviklerden kaçınması gerekmekte olup politik kararlar sonucu ortaya çıkan olumsuzluklar, yolsuzluklar ve kurumsallaşamama ile birleşince hükümet başarısızlıkları olarak büyüme üzerinde düşürücü etki yaratacak ve toplum da tüm bunlara tepkide bulunacağı için gelirin dağılımı açısından belirsizlik ortaya çıkabilecektir (Easterly, 2001: 217-239). Politika hedefleri ve uygulamaları ile kurumların işleyişi hem ekonomik hem de toplumsal açıdan ihtiyaçlara uygun, gelişme sağlayan ve ileriye yönelik katkı sağlayıcı nitelikte olursa olumlu etkilere yol açarak kalkınma ve büyümeye aracılık edecektir. Dolayısıyla bu da gelir dağılımı, yoksulluk ve sosyal koruma gibi toplumsal refahı destekleyen hedeflere ulaşılmasını kolaylaştıracaktır. Diğer taraftan, kurumların piyasa dinamikleri açısından da ele alınması gerekebilir.

1.3. Sosyal Politika ve Sosyal Koruma

1.3.1. Sosyal Politika Kavramı

Sosyal politikalar kavramsal olarak en temel algısıyla sosyal içerikli politikaları çağrıştırabilir. Sosyal politikaların kapsamının belirlenmesinde; devletin niteliği, hedefleri ve politik sistemi, toplumsal ihtiyaçlar ve beklentiler, sosyal politikalara yönelik bakış açıları ve sosyal olarak sınıflandırılan unsurlar etkilidir. Sosyal olarak nitelendirilen unsurlar ise ülkeden ülkeye değişecektir. Çünkü her ülkenin gelişmişlik düzeyi, ihtiyaçları, beklentileri, hedefleri ve dinamikleri kendine özgüdür. Bu da sadece sosyal politika alanında değil diğer tüm politika alanları için geçerli bir durumdur.

Sosyal açıdan sınıflandırılan unsurların politik kararlara dönüşmesinde devletin hedefleri, kamu dışındaki sektörlerin işleyişleri, politik aktörler, ekonomik sistem, sınıfsal yaklaşımlar, toplumsal ihtiyaçlar ve beklentilerin rolleri etkilidir. Sosyal politikaların belirlenmesinden sonra uygulanabilmesi için kaynak gereksinimi ve harcama politikalarına ihtiyaç vardır. Sosyal politikaların hangi amaçlarla gerçekleştirileceği ve bunlardan beklenen etkileri önemli olmakla birlikte uygulama sonrasinda karşılaşılan sonuçlar ve tepkiler açısından ele alınarak sosyal politikaların başarısı ya da başarısızlığı ortaya konmalıdır. Bu çerçevede sosyal politikaların sürekliliği ya da yeniden düzenlenmesi sağlanmalıdır.

Sosyal politikalar, devlet politikası olarak sosyal nitelikte, insan hakları ve demokratik haklar temelli, devletin bakış açlarına ve toplumların gelişmişliklerine göre farklılaşan politikalardır (Ersöz, 2020: 8). Sosyal politika, üzerinde az sayıda çatışan taraf olabilmesine karşın rekabetçi refah devleti ilkelerinin çoğunluğu anlamına da gelebilir (Esping-Andersen, 1988: 36). Sosyal politikanın geleneksel anlamı (refah devleti) ise işgücü piyasasında korumalı ücretleri olmayanlar, çalışamayanlar ve aile desteği olmayanlar için ikinci dereceden bir güvenlik ağı ölçüsüdür (Hwang, 2016: 36). Geleneksel anlam kapsamında, sosyal politikanın işgücü alanına yönelik, çalışanlar veya çalışamayanlar için tasarlanmış politikalar olduğu anlaşılabılır. Refah devletinin nitelikleri ve hedeflerine göre de politikaları arasında sosyal politikalar yer alabilir. Bu yönüyle sosyal politikalar, refah devleti türünün politika araçları arasında sayılabilir.

Sosyal politika dar ve geniş anlamda olmak üzere karşılaştırmalı olarak şöyle ifade edilebilir (Bedir, Alper, Tokol, Özaydın ve Metin, 2014: 5):

- i. Dar anlamda, sanayileşme sonrasındaki sosyal sorunlara yönelik iken geniş anlamda, sanayileşme öncesi ve sonrası tüm sosyal sorunlara yöneliktir.
- ii. Dar anlamda, sosyal sorunları emek – sermaye temelinde ele alırken geniş anlamda, sınıfsal ilişkilerden daha fazlası özelinde ele alır.
- iii. Dar anlamda, kapitalist sistemin devamlılığını sağlama amacıyla iken geniş anlamda, ekonominin sadece liberal politikalardan oluşmadığı amacıyla hareket eder.
- iv. Dar anlamda, odağında işçiler yer alırken geniş anlamda, toplumun geneli yer alır.

Sosyal politikalar, sosyal olarak nitelendirilen politikaların bir birleşimi olarak düşünüldüğünde, her devletin politikaları arasında yer alması beklenir. Sosyal politikaların ortaya konmasının arka planındaki güdüler ise devletlere göre değişir. Devletlerin temel hedefleri doğrultusunda sosyal politikaların içeriği, sınırları ve beklenen etkileri şekillenir. Devletlerin politikaları arasında sosyal politikalar yer alabilmekle birlikte devlet türleri açısından sosyal politikalara birbirinden farklı anlamlar yüklenebilir. Çünkü sosyal kavramı felsefi temellerin yanı sıra toplumsal

ilişkiler düzeyinde ve zamana bağlı olarak evrilebilir. Ayrıca sosyal kavramı; insan olmanın gereği, insan hakkı, toplumsal yapı, sosyal düzen, ahlak, adalet ve eşitlik kavramları ile birlikte ele alınabilir ve birbirleriyle yakınlık kurulabilir. Bu kavramlar, refah devletinde de benzer şekilde değerlendirildiğinden sosyal ile refah kavramına yönelik alanlar (nitelikler, hedefler ve politikalar) arasında bağlantı kurmak mümkündür.

Sosyal politikanın desteklediği tabakalaşmanın ne olduğu konusunun önemi kapsamında refah devleti sadece eşitsizliğin yapısına müdahale eden ve eşitsizliği düzelten bir sistem olmayıp tek başına bir tabakalaşma sistemi, aktif ve doğrudan sosyal ilişkileri düzenleyen bir devlet yapısıdır (Esping-Andersen, 1988: 25). Bu bakış açısıyla refah devleti, sosyal ağlara ilişkin hedeflere ve politikalara sahiptir. Diğer taraftan sosyal politika da refah devleti eylemlerine hizmet eden bir yapıdadır.

Sosyal politikalar, ulaşılmak istenilen hedefler çerçevesinde politika yapıcılar tarafından uygulamaya konur. Sosyal politikaların uygulanabilmesi, refah politikaları ya da diğer tüm politikalar için de gerekli olan kaynağa ihtiyacı vardır. Kaynak finansmanı, devletlerin temel gelirleri ile gerçekleştirilebileceği gibi farklı finansman yöntemlerine başvurulabilir. Sosyal politikalar aracılığıyla toplumun tümüne ya da belirli kesimlerine yönelik kaynak aktarımı yoluyla sosyal açıdan istenilen hedeflere erişilmesi sağlanır. Politikaların uygulama sonuçları ise hedeflerin ne ölçüde gerçekleştirilebildiğini ve etkilerini ortaya koyduğunda, sosyal politikalara ilişkin olumlu ya da olumsuz değerlendirmeler yapılması mümkün olacaktır.

Toplumsal zenginliklerin yoksullar, muhtaçlar, korunması gerekenler için sosyal politikalar aracılığıyla yeniden dağıtılması sosyal refah kavramına karşılık gelebilir (Yolcuoğlu, 2012: 150). Sosyal politikaların belirlenen hedefler doğrultusunda uygulandığı düşünüldüğünde, erişilmesi beklenen noktanın sosyal refah olduğu ifade edilebilir. Ancak sosyal politikaların ekonomik sistem içinde telafi edici rol üstlenme ya da politik sistem içinde politik çıkarlar güdüsüyle ele alınma olasılığı söz konusu olabilir. Böyle bir durumda sosyal politikaların arka planındaki unsurların değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Çünkü her bir politika,

belirli amaçlarla sunulur, belirli hedefler taşır ve bu yönde gerçekleştirilmek üzere uygulamaya konur. Dolayısıyla sosyal politikaları tüm politikalar için geçerli olmak üzere bir bütün halinde ele almak ve değerlendirmek gereklidir.

1.3.2. Sosyal Politikanın Nitelikleri

Sosyal politikalar ile ilgili gelişmeler ve sosyal haklar ülkelerin gelişmiş refah devletine sahip olma durumlarına göre değişmekte hatta uluslararası konjonktür ya da sivil toplum kuruluşları ve özel sektör devletin sosyal politikalarını şekillendirmektedir (Buğra, 2013: 93). Sosyal politikalar üzerinde etkili olacak unsurlar ya da rol oynayacak aktörler, içinde bulunulan topluma ve devlet türüne göre değişecektir. Ayrıca zamana bağlı olarak sosyal politikaların kapsamı da farklılaşacaktır.

Sosyal politikaların nitelikleri Çizelge 1.1'de niteliğin türüne göre sosyal politikaların sınıflandırılması şeklinde yer almakta olup genel bir çerçeve çizilmesi açısından yararlıdır.

Çizelge 1. 1. Sosyal Politikanın Nitelikleri

Nitelikler	Sosyal Politika
Sosyal Politikanın Gelişme & Uygulama Düzeyi	Devlet sosyal politikası Bölgesel sosyal politika Kamusal sosyal politika Şirket, kuruluş, kurum sosyal politikası
Faaliyetlerin Kapsamı & Sosyal Politikanın Görevleri	Örgütsel, yasal, sosyal, ekonomik, finansal, çevresel, demografik, ideolojik, propagandist, sosyo-kültürel
Sosyal Politikanın Uygulama Dönemi	Uzun vadeli Orta vadeli Kısa dönem Cari
Verimlilik – Verimsizlik	Etkin (Geçerli, verimli, pragmatik, önemli ölçüde uygulanan, nüfus için anlaşılır.) Etkisiz (Gerçek dışı, "kâğıt üzerinde", önemli ölçüde uygulanmamış, nüfus için anlaşılmaz.)

Kaynak: Terziev, 2019: 643'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çizelge 1.1'e göre sosyal politikalar gelişme ve uygulanma düzeyi, kapsamı ve görevleri, süresi ve verimlilik – verimsizlik unsurları çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Sosyal politikaların uygulanabilirliğinin sınırını temsil eden uygulama düzeyi unsuru; söz konusu politikaların, devlet, bölgesel, kamusal ya da şirket – kuruluş – kurum düzeyinde yapılmasını ve sınırının bunlarla çevrili olmasını ifade etmektedir. Sosyal politikaların kapsamı ve görevleri unsuru, politikaların hangi alanlara yönelik hizmet edeceği ve hangi amaçlarla gerçekleştirileceği anlamını taşır. Sosyal politikaların dönem unsuru, politikaların uygulanma dönemi ve gerçekleştirilmesi istenilen hedeflerin planlanma zamanıdır. Sosyal politikaların verimlilik – verimsizlik unsuru ise politikaların hem uygulama öncesi hem de uygulama sonrası değerlendirilmesine yönelik nitelendirmeleri içerir.

Sosyal politikaların nitelikleri ve hedefleri çerçevesinde uygulanması amacıyla sosyal harcamalar yapılır. Sosyal harcamaların sınırlarını ise benimsenen politikalar belirler. Sosyal harcamaların kapsamı ve araçları, her bir ülke içinde ve devlet türünde farklılaşabilir, genişletilebilir ya da daraltılabilir.

Refah devletinin nitelikleri ve amaçları çerçevesinde sosyal politika araçları dar ve geniş anlamda olmak üzere ikili bir ayrım ile aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Aktan ve Özkıvrak, 2008):

- Dar anlamda sosyal politika araçları; sosyal sigorta, sosyal yardım, sosyal tazmin ve sosyal hizmettir.
- Geniş anlamda sosyal politika araçları; kamu politikası araçlarının tamamı bu kapsamda sayılabilir olup kamu harcamaları, vergileme, regülasyon, KİT, planlama ve kamulaştırma politikaları gibi araçlardır.

Kamu otoriteleri, devlet dışı kurumlar ve kamu kuruluşlarının toplumsal ilişkilerin uyumlaştırılmasını amaçlayan, taktiksel ve stratejik görevlerin uygulanmasında belirli eylemlerinin bir programı olan sosyal politikaların kapsamına yönelik araçların, hükümet ve özel sektörün ortak faaliyetleri doğrultusunda bir yasama tabanının geliştirilmesi nedeniyle kökten değişikliğe

uğradığı ifade edilebilir (Terziev, 2019: 642-643). Sosyal politika araçları, ulusal ve uluslararası anlamda ise şöyle sıralanabilir (Bedir, vd., 2014: 16):

- Ulusal sosyal politika araçları; kamu müdahalesi araçları kapsamında mevzuat, kamu politikaları ve kurumları ile kolektif kendi kendine yardım araçları kapsamında sendikaların yanı sıra kooperatifler, vakıf ve dernekler gibi diğer kolektif araçlardır (Tuna ve Yalçıntaş, 1997).
- Uluslararası sosyal politika araçları; ILO, UN, EU ve sivil toplum hareketleri gibi araçlardır.

Literatürde, sosyal politikanın bir aracı olarak nitelendirilebilen vergi harcamaları da kavramsal olarak sosyal politika ile vergi politikası arasında bir yerde ele alınabilen, sosyal refah amaçları olabilen ve bu yönüyle gizli refah devletini ortaya çıkaran, toplumda sadece güçlü şirketler ya da zengin bireyler gibi belirli gruplara hitap ettiği ve çıkar sağladığı düşünülebilen hatta Titmuss'a göre dolaysız kamu harcamalarının sosyal refah sistemi ve ücret dışı ek hakların mesleki refah sisteminden farklı bir sistem olarak mali refah sistemini oluşturan bir yapıdadır (Howard, 1997: 3-6; Owens, 1983: 171-197; Titmuss, 1959: 34-55). Bununla birlikte vergi harcamaları politik olarak en az dört farklı şekilde temellendirilebilir (Howard, 1997: 11):

- i. Muhtaç durumundaki vatandaşlara yardım olarak,
- ii. Vergi hukukunca belirtilen mal ve hizmetlerin çoğunu sağlayan özel sektördeki üçüncü taraf sağlayıcılarına bir sübvansiyon olarak,
- iii. Vergi indirimleri olarak,
- iv. Geleneksel hükümet programlarına alternatif olarak (örneğin, dolaysız harcamalar ve düzenlemeler).

Sosyal harcamaların kapsamında ailelere yönelik doğrudan gelir desteği ve yardımlar, çocuk yardımları, öğrenci bursları, gıda yardımları, barınma ve konut yardımları, sosyal sigorta, işsizlik tazminatları, kıdem tazminatı, tarım sektörü sübvansiyonları, eğitim ve sağlık harcamaları, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler sayılabilir (Yolcuoğlu, 2012: 151). Ekonomik büyüme, finansal akışlar ve bütçe politikası üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan sosyal politikaların ulusal, bölgesel

ya da kurumsal düzeyde uygulanmasının etkinliği, politikaları uygulayacak olan devletin yanı sıra diğer kurum ve kuruluşların mali kapasitesine ve finansman kaynaklarına bağlı olup doğrudan üretimin gelişmesi ile ilgilidir ve finansman sorunu durumunda başta eğitim, sağlık ve kùltür olmak üzere işgücü piyasası ve nüfusun sosyal koruması bundan olumsuz etkilenir (Terziev, 2019: 638).

1.3.3. Sosyal Koruma Kavramı

Sosyal koruma kavramı; sosyal açıdan kişilere, durumlara, olgulara ya da alanlara göre sınıflandırılan ve belirli hedefleri olan bir korumayı ifade eder. Sosyal ve koruma kavramlarının birleşmesi ile hem sosyal hem de korumanın içeriğinin oluşturulması gereklidir. Sosyal olarak nitelendirilen unsurlar, korunma ihtiyacı olan kişiler ya da alanlar, korumayı yapacak olan güçler ve sosyal korumanın arka planındaki güdüler sosyal korumanın çerçevesini çizecektir.

Kavramsal açıdan sosyal koruma; formel anlamda, sivil toplum kuruluşlarınca da sağlanan hizmetlerden olan devlet destekli refah planlarını ve sosyal provizyonları işaret ederken informal anlamda, kişisel ağlardaki finansal işlemler ve bilgi akışlarını da dikkate alarak yaşlılara, çocuklara ve hastalara bakımı kapsamaktadır (Bilecen ve Sienkiewicz, 2015: 228). Sosyal koruma ve piyasa ekonomisi arasındaki ilişki açısından sosyal koruma tanımına ilişkin olarak ise sosyal korumanın iki kısımdan oluşması gerektiği ifade edilir (Claassen ve diğerleri, 2019: 162-166): Sosyal korumanın neden ihtiyaç duyulan bir şey olduğunun geniş bir normatif ideali ile bu idealin farkına varmada (tamamıyla) piyasanın başarısızlığı hakkında bir tanı.

Sosyal koruma, gelişmiş ÷lkelerde gelirin sürdür÷lmesini ve yaşam standartlarının korunmasını vurgularken gelişmekte olan ÷lkelerde yoksulluğın azaltılmasına ve en yoksullara destek sağlanması odaklanmakta olup daha geniş bir kalkınmacı rolü amaçlamaktadır (Barrientos, 2011: 241). Bir kalkınma hedefi olarak insanların asgari bir sosyal güvenlik içinde yaşaması gerektiğinin yanı sıra sosyal koruma da alternatif olarak yoksulluğın azaltılması, eşitsizliğin azaltılması, herkes için sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması gibi hedeflere ulaşılmasında bir araç olabilir (Cichon, 2013: 39-40).

Sosyal koruma ile ilgili stratejilerin kapsadığı politikalar ve programlarda, gelişmekte olan ülkelerde ise yoksulluğu azaltmak için sosyal güvenlik ve sosyal yardım araçlarına başvurulmaktadır (Barrientos, 2011: 240; Mokomane, 2013: 252). Sosyal korumanın amacının sosyal güvenlik olduğu yaklaşımına göre sosyal güvenlik programları, gelirin nakdi veya ayni olarak hanehalklarına transferini düzenleyen yasal hükümlerdir ve ulusal sosyal güvenlik sistemleri de bir ülkedeki sosyal güvenlik programlarının tümüdür böylece insanlar sosyal güvenlik programları tarafından sosyal olarak korunmaktadır (Cichon, 2013: 22). Sosyal güvenlik programlarının formel ve informel açıdan içerikleri ve tutumu birbirinden farklı olacağı için sosyal korumanın sınırları da bu doğrultuda şekillenecektir.

Sosyal koruma ve sosyal güvenlik açısından kayıt dışı istihdam, güvensizlik ve sosyal korumaya erişimde eksiklik ile karakterize edilebilir (Lund, 2012: 14). Ayrıca serbest meslek sahipleri ya da ücretli işçiler çalışma çağındaki yetişkinler olduklarından hassas gruplar için hazırlanan sosyal koruma programlarının genellikle dışında bırakılırlar (Lund, 2012: 10). Bu da sosyal korumanın kapsam ve hedefler çerçevesinde farklı sınıflandırmalarının olmasına yol açmaktadır.

Sosyal koruma, sosyal politikalara hizmet eden bir alt unsur olabilir. Sosyal politikaların harcamalar yoluyla gerçekleştirilmesinde sosyal harcamalar ortaya çıktığı gibi sosyal koruma politikalarının da sosyal koruma harcamaları ile gerçekleştirilmesi söz konusudur. Bununla birlikte sosyal koruma hedeflerinin harcamaları için de kaynak gereksinimi bulunmaktadır. Dolayısıyla sosyal koruma kavramı; nitelediği unsurlar, arka planındaki güdüler, hedefler, politikalar, harcamalar ve gelirler ile ilişkilidir. Ayrıca sosyal koruma, sosyal politikalar ve sosyal harcamaların bir aracı olarak ifade edilebilir. Her bir ülkenin içinde bulunduğu koşullar ve sınırlılıklar çerçevesinde sosyal politikaların anlamı ve harcamalarının içeriği değişeceği için sosyal korumaya yönelik eğilimler de farklılaşacaktır. Sosyal politikaların alt unsurlarının belirlenmesi ve sınıflandırılmasında devletlerin belirlediği ve çizdiği sınırlar geçerli olduğundan sosyal korumanın da hem üst çatısı hem de alt unsurları çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir.

1.3.4. Sosyal Koruma Tabanı

Uluslararası alanda yıllardır sosyal koruma ve sosyal korumanın geliştirilmesi desteklenmekte ve bu doğrultuda çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Uluslararası kuruluşlardan ILO, sosyal koruma çalışmaları kapsamında uluslararası organizasyonlar ve küresel kuruluşlar ile birlikte sosyal koruma tabanı konusunda işbirliği içinde olmalarını sağlamak adına adımlar atmış hatta IMF ile sosyal koruma tabanlarını finanse etmek için mali alan yaratma üzerine çalışmışlardır (Deacon, 2013: 46). Sosyal koruma tabanına yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda ILO ile birlikte WB, UN, WHO, FAO, WMO gibi organizasyonların çeşitli departmanları katkı sağlamış; ILO Advisory Group tarafından 2011'de adil ve kapsayıcı küreselleşme için sosyal koruma tabanı raporu yayımlanmış; ilgili rapor içeriğinde sosyal koruma tabanının küresel, bölgesel ve ulusal düzeyde belirlenmesi önerisi yer almıştır (Bachelet, 2011: 94-99).

Sosyal koruma tabanı kavramsal olarak sosyal korumanın çerçevesinin belirlenmesi, ana hatlarının çizilmesi, kapsamı ya da sosyal korumadan yararlanma sağlayacak kişiler veya nitelikler şeklinde anlaşılabilir ve ifade edilebilir. Her bir ülkenin ulusal düzeyde sosyal koruma hedeflerine göre söz konusu sosyal koruma tabanları farklılaşma gösterecektir. Sosyal koruma tabanlarının seçilmesinde kullanılacak kriterler de bu çerçevede hükümetlerin politika kararları doğrultusunda şekillenecektir.

Sosyal korumanın önemi ve nitelikleri açısından hem ulusal hem de uluslararası düzeyde dikkate alınması gerektiğinden ILO gibi uluslararası kuruluşların sosyal korumaya yönelik çalışmaları geliştirici ve fayda sağlayıcı yapıda olabilir. Ancak olumlu etkilerin olabilmesi için ulus devletler ile birlikte uzlaşıya varılarak küresel ölçekte sosyal korumaya ihtiyaç duyanlara ulaşılması ve onların da sosyal korumaya erişebilmesinin sağlanması hedeflenmelidir. Uluslararası kuruluşlarca sosyal korumaya yönelik girişimlerin olumlu etkiler ortaya çıkarılabilmesinin bir diğer alternatif yolu olarak da her bir ulus devletin öncelikle kendi içinde sosyal koruma politikalarını belirlemeleri ve ihtiyaç sahiplerinin sosyal korumadan yararlanmaları sağlanmalı ve uluslararası organizasyonlar aracılığıyla küresel sosyal koruma dengesi korunmaya çalışılmalıdır.

Sosyal korumanın küresel boyutları ele alındığında sosyal koruma kavramı, içeriği, hedefleri ve politikaları göz önüne alınarak pek çok alternatif küresel sosyal koruma çalışma biçimleri geliştirilebilir. Buradaki önemli unsurların başında her bir ülkenin farklı dinamiklere sahip olması gelmektedir. Ayrıca ulus devlet ve uluslararası organizasyonlar arasındaki küresel ilişkiye yönelik bakış açısı, hükümet politikası tercihleri ve siyasal karar alma mekanizması işleyişi, kamu gelirleri ve harcamalarının dağılımı, hukuki altyapı gibi unsurlar da sosyal koruma ile ilgili yapıyı şekillendirecek önemli unsurlardır.

Küreselleşmenin iktisadi ve siyasi düzen üzerindeki etkileri azımsanamayacak derecede olsa da toplum ve kültür üzerinde de etkileri söz konusudur. Her şeyden önce küreselleşme ulusal sınırların ötesine geçilerek uluslararası ölçekte entegrasyonu gerektirmektedir. Bu kültürel bir ziyaret şeklinde gerçekleşerek farklı ulusların kültürlerinin öğrenilmesi ve paylaşılması yönünde olabileceği gibi toplumları ileriye götürecek gelişmeler şeklinde de olabilir.

Her toplum kendine özgü özelliklere sahiptir. Zaman içerisinde bu özellikler aynı şekilde korunabileceği gibi tamamen terk edilebilir ya da bir kısmı terk edilebilir. Sonuçta toplumlar zaman ve mekâna göre değişen, nüfustaki değişimler ile çeşitlenen ihtiyaçlara sahiptir. Geçmişten günümüze birçok açıdan yenilikler yaşanmaktadır. Ancak bu değişiklikler her toplumda aynı zamanda yaşanmamaktadır. Böyle olmasında toplumların yapısal özellikleri etkili olmaktadır. Ayrıca iktisadi, siyasi ve sosyal sınırlılıklar da etkili olmaktadır. Diğer taraftan toplumlar farklı gelişmişlik seviyelerine sahiptir. Dolayısıyla küreselleşmenin toplumsal yapı üzerindeki etkilerinin şiddeti farklı olmaktadır. Küreselleşmenin toplumsal yapı ile olan ilişkisi ve küreselleşmenin toplumsal ilişkilere yüklediği anlamlar, dışa kapalı toplumsal sistemler yerine dışa açık ve entegre toplumsal sistemlerin algılanmasına yol açmaktadır.

Sosyal koruma tabanları asgari düzeyde; sosyal koruma sistemleri, programları ve faydaların belirli bir yapısını öngörmek yerine gelir güvencesi ve sağlık hizmetlerine erişim ve bunların kapsam ve düzeyi ile ilgili asgari performans veya çıktı standartlarını belirleyen aşağıdaki dört unsurdan oluşan ulusal olarak

tanımlanmış mal ve hizmet gruplarını veya temel sosyal güvenlik garantilerini içermelidir (Schmitt ve Chadwick, 2014: 97):

- i. Doğum hizmetlerini de kapsayan var olabilirlik, erişilebilirlik, kabul edilebilirlik ve kalite kriterlerini karşılayan ulusal olarak tanımlanmış asgari düzeyde temel sağlık hizmetlerine erişim,
- ii. Çocuklar için beslenme, eğitim, bakım ve diğer gerekli mal ve hizmetlere erişimi de kapsayan ulusal olarak tanımlanmış asgari düzeyde temel gelir güvencesi,
- iii. Yeterli gelir elde edemeyen aktif yaştaki kişiler için özellikle hastalık, işsizlik, annelik ve engellilik durumunda ulusal olarak tanımlanmış asgari düzeyde temel gelir güvencesi,
- iv. Yaşlılar için ulusal olarak tanımlanmış asgari düzeyde temel gelir güvencesi.

Sosyal koruma tabanlarının oluşturulmasında her ülkenin ihtiyaçları ve sınırlılıkları ile devletlerin benimsediği nitelikler ve politika hedefleri etkili olacaktır. Bu çerçevede sosyal korumanın sınırlarının genişliği, kapsamı ve yöneldiği toplum kesimleri şekillenecektir. Dolayısıyla sosyal koruma ile ulaşılmak istenilen hedefler, politikalardan beklenenler ve uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi hem toplumsal hem de politik ve ekonomik sistem açısından önemlidir.

Toplumun ihtiyaçları ya da devletten beklentilerinin yanı sıra politik amaçlarla birlikte politik sistemin aktörlerinin sosyal korumaya ilişkin politikaların ortaya konmasında ayrı ayrı rolleri olacaktır. Ayrıca sosyal koruma politikaları üzerindeki rollerinde her bir kesimin farklı çıkarlarının etkileri yansıyacaktır. Diğer taraftan sosyal korumanın ideal olana erişme, insan hakkı, adalet ve eşitlik kavramları çerçevesinde üretim, istihdam, gelir dağılımı, eşitlik ve yoksulluk alanlarında sosyal açıdan korumayı sağlaması beklenmektedir. Bununla birlikte sosyal koruma, sosyal açıdan asgari korumanın sağlanmasından sosyal refaha erişilmesine kadar geniş bir çerçevede ele alınabilir ve bu anlamda geliştirilebilir.

1.3.5. Sosyal Koruma Yaklaşımları

Sosyal korumaya yönelik kavramsal bakış açıları ile birlikte ulusal ve uluslararası alanda çeşitli eğilimler söz konusudur. Küreselleşme ve değişen konjonktürel etkiler kaynaklı olarak devletler tarafından uygulanan politikalar ya da benimsenen hedefler sadece ulusal sınırlar içinde kalmamak da bununla birlikte uluslararası alana yayılmakta ya da uluslararası alandan etkilenmektedir. Ulusal sınırlar içinde artan nüfusun yeniden şekillendirdiği toplumsal niteliklerin yanı sıra küresel anlamda da geniş bir yayılımın olması nedeniyle pek çok ülke, ulusal sınırlarının dışına taşmıştır. Bu da başta ticari ilişkiler için geçerli olmuş ama iktisadi boyutu ile sınırlı kalmayarak hem devletlerin hemen hemen her politik alanına hem de toplumların kültürel ve sosyal alanlarına etki etmiştir.

Günümüzde küreselleşme kaynaklı birçok unsurun etkileri daha derin bir şekilde yaşanmaktadır. Gelişen ve değişen devlet düzenleri ve ulusal imkânlar, ülkelerin birbirleri ile yakın ilişkiler kurmasına ya da birbirlerinden etkilenmek durumunda kalmalarına yol açmaktadır. Burada üzerinde hassasiyetle durulması gereken konu; devletlerin, küresel entegrasyonun gerekleri ya da uyum sağlanması alanında ulusal ekonomileri, iktisadi – siyasi – sosyal – kültürel yapıları ve toplum özelinde kendileri için yararlı olacak ve bir o kadar da küresel yansıması olumlu olacak kararları almaya çalışması ve uygulamasıdır.

Ulus devlet içinde politik ve ekonomik sistemin nitelikleri, hedefleri ve yarattığı etkilerin değerlendirilmesinde herkesin faydasına olacak kararların alınma güçlüğüne olduğu bir ortamda, birçok devletin aynı şekilde küresel alanda ortak bir şekilde uzlaşmaları daha da güç olacaktır. Diğer taraftan, ülkelerin birbirleriyle etkileşim alanları ve düzeyleri çerçevesinde küresel bir işbirliğinin kurulması olumlu sonuçlara neden olabilir. Ancak söz konusu küresel işbirliği açısından etkili unsurlar, arka planındaki güdüler, kurucu ve rol oynayan aktörler, hedefler ve politikalar açık ve net bir şekilde algılanabilir olmalıdır.

Sosyal politikalar alanında küresel ölçekte pek çok girişim bulunmaktadır. Bunlar uluslararası organizasyonlar tarafından desteklenmekte ve çeşitli plan ve programlar ile önerilerde bulunmaktadır. Bu çerçevede sosyal politika

kararlarının alınması, sosyal harcamaların kapsamının belirlenmesi ve sosyal korumaya ilişkin unsurlar konusunda birçok çalışma ortaya konmaktadır.

Sosyal korumanın uluslararası organizasyonlar tarafından desteklenmesinin yanı sıra sosyal korumanın EU gibi uluslararası organizasyonlar içindeki işleyişinde, devletler ile birlik arasında sosyal koruma üzerine normatif ilkeleri kimin belirleyeceği ve sosyal koruma düzenlemelerini kimin yapacağı konusunda dört farklı model önerisinde bulunulmuş olup bunlar şöyledir (Claassen, Gerbrandy, Princen ve Segers, 2019: 161):

- i. Pasif İzleyici Modeli
- ii. Ulusların Patronluğu Modeli
- iii. Sosyal Hakların Garantörü Modeli
- iv. Vatandaşların Koruyucusu Modeli

Önerilen modellerin temelinde sosyal korumaya yönelik olarak uluslararası organizasyonların alacağı pozisyonun sınırları etkilidir. Uluslararası organizasyonların sosyal koruma ile ilgili düzenlemelerde sadece bir gözlemci olmasından sağlayıcı ve kontrolör olmasına göre modellerin temelleri oluşturulmuştur. Ayrıca uluslararası organizasyonlarla birlikte ulus devletin alacağı pozisyonlar da önerilen modellerin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Sosyal korumanın uluslararası organizasyonlar ile kurulan bağlantısına yönelik olarak kavramsal çerçevenin belirlenmesi, içeriklerin oluşturulması, yararlanıcıların belirlenmesi, yetki paylaşımının yapılması, politikaların hedeflenmesi ve düzenlemelerin tespit edilmesi konusu, sosyal korumanın ulusal ve evrensel açıdan değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulabilecek detaylardır. Ayrıca bu detaylar daha da derinleştirilebilir. Dolayısıyla sosyal korumanın yapı taşlarının öncelikle belirlenmesi; sosyal korumanın sağlanması, yürütülmesi, sürekliliğinin korunması, denetlenmesi ve aksaklıkların giderilmesi ile birlikte içinde bulunulan koşullara göre şekillenmesi açısından işlerlik kazandıracaktır. Ayrıca sosyal korumaya yönelik yaklaşımların temelini oluşturmaya yardımcı olacaktır.

Sosyal koruma ile ilgili olarak politika yapıcılara sosyal koruma tabanlarını da içeren sistemlerini güçlendirmede yol göstermeye yardımcı olabilecek, kaynağını uluslararası insan hakları ve ILO'nun sosyal güvenlik standartlarından alan geniş ilkeler şöyle sayılabilir (Behrendt, Nguyen ve Rani, 2019: 26):

- i. Evrensel koruma, kapsam ve etkili erişim
- ii. Yeterlik
- iii. Transfer edilebilirlik / taşınabilirlik
- iv. Şeffaflık
- v. Risk paylaşımı
- vi. Cinsiyet eşitliği
- vii. İyi yönetim

Bireylerin sosyal korumaya ilişkin yararlanma durumlarının değerlendirilebilmesinde birer araç olarak kullanılmak üzere sosyal koruma programlarının insan hakları çerçevesinde taşınması gereken ilkeler olarak da şunlar sayılabilir (Sepúlveda Carmona, 2017: 18):

- i. Erişilebilirlik
- ii. Satın alınabilirlik
- iii. Uyarlanabilirlik
- iv. Cinsiyet duyarlılığı

Sosyal korumanın temelinin dayandırılabilceği söz konusu ilkeler, benimsenecek sosyal koruma politikalarının çerçevesini belirleyecek unsurlardır. Ülkelere göre değişir nitelikteki ilkeler daha fazla genişletilebilir ya da daraltılabilir. Bununla birlikte sosyal korumaya yönelik dayanak olacak ilkeler, genel anlamda kabul edilebilir ve olması gereken nitelikte belli başlı unsurları içermelidir. Bunlar arasında insan hakkı, yaşamın devamlılığı, nesiller arası aktarım, faydalılık, vb. sayılabilir. Ayrıca ahlak, adalet, eşitlik ve güvence gibi unsurlar da sosyal koruma ile ilgili ilkelere referans olabilir.

Etkinliği artıran sosyal koruma reformları evrensel bir yaklaşım temeliyle de mümkün olabilir (Györi ve Soares, 2018). Bu açıdan sosyal koruma politikaları,

evrensel programlara karşı güçlü bir devlet taahhüdü gerektiren sosyal adalet ve insan haklarına dayandırılmalıdır (Hujo ve Gaia, 2011: 237). Evrensel sosyal koruma ise bir ülkenin bütün nüfusuna garanti edilmiş asgari gelir ya da tüketim düzeyi ve temel hizmetlere erişim anlamına gelir (Hujo ve Gaia, 2011: 232).

Sosyal koruma ile ilgili kararlarda, sosyal dayanışmanın sürdürülmesi hedefinin yanı sıra sosyal dayanışmanın ekonomik yapı üzerindeki etkileri açısından verimlilik, gelir dağılımı ve piyasanın rekabet gücü unsurları göz önüne alınabilir ama burada odaklanılacak hangi unsura yönelik verilen kararların, sosyal koruma ve ekonomi için ortaya çıkaracağı yansımaların iyi hesaplanması gerekmektedir (Paganetto, 1996: 8-9). Örneğin; küresel finansal krizlerin yol açtığı makro düzeydeki şoklar yoksul insanlara istihdam, fiyatlar, kamu ve özel transferler, varlıklar, mal ve hizmetlere erişimden oluşan beş ayrı mekanizma ile yoksulluğu aktarmakta ve bu mekanizmalar sosyal korumadan etkilenebilmektedir (McCord ve Vandemoortele, 2009: 1-2; Lustig ve Walton, 2009; McCord, 2010: 33). Bu durum küresel finansal krizde gelişmekte olan ülkelerin çoğunun politika tercihlerinin sosyal koruma müdahalelerine yönelik harcamalara tercihen büyüme ve ekonomik iyileşmeyi korumak ve teşvik etmek olarak kendini göstermiştir (McCord, 2010: 38).

1.3.6. Sosyal Koruma Harcamalarının Hesaplanmasına İlişkin Yaklaşımlar

Sosyal politikalar, devletler ve politika yapıcılar tarafından belirlenmekte ve uygulamaya konulmaktadır. Politikaların özgünlüğü kapsamında çeşitli sosyal politikalar söz konusudur. Dolayısıyla sosyal politikalara yönelik sosyal harcama unsurları da çeşitli şekillerdedir. Sosyal politikaların bir aracı niteliğinde olan sosyal koruma politikaları da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Bir diğer ifadeyle, sosyal koruma politikaları ve harcama unsurları için de çeşitlilik söz konusudur. Uluslararası organizasyonların sosyal politikalar ve sosyal koruma ile ilgili düzenlemeleri çerçevesinde birbirine benzer yapıları olmanın yanı sıra birbirinden farklılaşan sosyal koruma sistemleri bulunmaktadır. Bu sistemler, bazı ülkelerce benimsenmektedir. Ancak daha detaylı bir araştırma için ülkeler özelinde sosyal koruma yapılarının tüm yönleriyle ele alınması gerekmektedir. Bunun yanı sıra sosyal koruma ile ilgili ortaya konmuş ve literatürde yer edinmiş üç ayrı sosyal

koruma yapısı bulunmaktadır. Bunlar EU tarafından sistemleştirilen ESSPROS, OECD tarafından veri tabanı oluşturulan SOCX ve ILO tarafından kategorize edilen SSI ile SPERs'dir.

1.3.6.1. Avrupa bütünleştirilmiş sosyal koruma istatistikleri sistemi (ESSPROS)

ESSPROS; EUROSTAT tarafından yirmi yedi EU üye ülkeleri, üç EFTA ülkeleri, iki aday üye ülkeleri ve bir de Birleşik Krallık için sosyal koruma ile ilgili istatistiki verilerin tutulduğu bir sistemdir (EUROSTAT, 2020a). ESSPROS, 1970'lerin sonunda EUROSTAT tarafından geliştirilmiş, Avrupa Komisyonunca desteklenmekte ve sosyal koruma ile ilgili ulusal verilerin uluslararası karşılaştırmalardaki ortak çerçevesidir (EUROSTAT, 2020b). ESSPROS kapsamında belirlenen kriterler çerçevesinde üye ülkelerin sosyal korumaya ilişkin verileri derlenmektedir. Bu veriler; sosyal koruma gelirleri ve harcamalarının içeriği, sosyal koruma harcamaları yararlanıcıları ve sosyal koruma harcamaları yapıcıları gibi unsurlardan oluşmaktadır.

Sosyal koruma ile ilgili istatistiki veriler 1990 yılından itibaren EUROSTAT tarafından tutulmaktadır. ESSPROS'a göre sosyal koruma gelirleri ve harcamaları şunlardır (EUROSTAT, 2020c):

- **Sosyal Koruma Gelirleri**
 - i. Sosyal katkılar
 - ii. Genel hükümet katkıları
 - iii. Diğer programlardan transferler
 - iv. Diğer gelirler
- **Sosyal Koruma Harcamaları**
 - i. Sosyal koruma yardımları
 - ii. İdari masraflar
 - iii. Diğer programlara transferler
 - iv. Diğer harcamalar

ESSPROS'a göre sosyal koruma yardımları hanehalkının risk ve ihtiyaçları kapsamında yedi unsur çerçevesinde yapılmaktadır. Bu risk ve ihtiyaçlar şunlardır (EUROSTAT, 2020b):

- i. Engellilik
- ii. Hastalık / sağlık bakımı
- iii. Yaşlılık
- iv. Dul / yetim
- v. Aile / çocuk
- vi. İşsizlik
- vii. Barınma ve başka yerde sınıflandırılmamış sosyal dışlanma

ESSPROS'a göre belirlenen risk ve ihtiyaçlar kapsamında yapılan sosyal koruma yardımları hanehalkına yönelik ayni ya da nakdi transferlerdir. Emeklilik yararlanıcıları verileri 2010 yılından itibaren derlenmekte olup malullük, yaşlılık, dul / yetim ve işsizlik unsurları kapsamındakilerden oluşmaktadır. Net sosyal koruma yardımlarına bu yardımlar için ödenen vergiler ve sosyal katkıların çıkarılması sonucunda ulaşılmaktadır. Net yardımlar ise nakdi yardımlar olarak vergi indirimleri istisnası hariç mali yardımları kapsamaz (ESSPROS, 2020c).

1.3.6.2. OECD sosyal harcamalar veri tabanı (SOCX)

SOCX, OECD tarafından otuz yedi OECD üye ülkeleri için sosyal politika ile ilgili verilerin tutulduğu bir veri tabanı olup 1980'den itibaren kamu ve özel sosyal harcamalar verilerine sahiptir (OECD, 2020a). OECD'ye göre sosyal harcamalar; kamu ve özel kuruluşlar tarafından hanehalkı ve bireylerin refahlarını olumsuz etkileyen durumlarda destek sağlamak amacıyla, yardımların ve finansal katkıların hükmünün ne belirli bir mal veya hizmet için doğrudan bir ödeme ne de bireysel bir sözleşme ya da transfer teşkil etmemesi şartıyla hedeflenen yardımlar ve finansal katkıların sağlanmasıdır (OECD, 2019: 8). Bu çerçevede SOCX'e göre sosyal harcamalar şunlardır (OECD, 2020b):

- i. Nakdi yardımlar
- ii. Doğrudan ayni mal ve hizmetler

iii. Sosyal amaçlı vergi indirimleri

SOCX kapsamında sosyal yardımlar, genel hükümet tarafından yapıldığında kamu yardımları olarak sınıflandırılırken genel hükümet dışındakiler de özel (hanehalkları arasındaki transferler hariç) olarak sınıflandırılır ve yardımların sosyal nitelik taşıyabilmesi, kaynakların hanehalkı arasında yeniden dağıtılmasına ya da zorunlu katılıma bağlıdır (OECD, 2020b).

SOCX'e göre sosyal yardımlar belirli sosyal politika alanlarına yönelik yapılır ve şunlardır (OECD, 2020c):

- i. Yaşlılık
- ii. Dul / yetim
- iii. İş göremezlik
- iv. Sağlık
- v. Aile
- vi. Aktif işgücü piyasası
- vii. İşsizlik
- viii. Barınma
- ix. Diğer

SOCX'e göre net sosyal harcamalar, brüt dolaysız kamu sosyal harcamaları ile bazı unsurların çıkarılması ve eklenmesi yoluyla Çizelge 1.2'deki şekilde hesaplanır (OECD, 2019: 36-37):

Çizelge 1. 2. Net Sosyal Harcamalar (SOCX)

1.	Brüt dolaysız kamu sosyal harcamaları
-	Kamu nakdi yardımlarından ödenen dolaysız vergiler ve sosyal katkılar
2.	Net nakdi dolaysız kamu sosyal harcamaları
-	Net nakit transferleri ile finanse edilen özel tüketim üzerindeki dolaylı vergiler
3.	Net dolaysız kamu sosyal harcamaları
+ T1	Nakdi yardımları yansıtan sosyal amaçlı vergi indirimleri
-	Nakdi yardımlara benzer şekilde vergi indirimleriyle finanse edilen özel tüketim üzerindeki dolaylı vergiler
4.	Nakdi yardımlara benzer net sosyal amaçlı vergi indirimleri
+ T2	Mevcut özel sosyal yardımlara yönelik sosyal amaçlı vergi indirimleri
5.	Net sosyal amaçlı vergi indirimleri (emekli maaşları hariç)
6.	Net cari kamu sosyal harcaması [3 + 5]
7.	Brüt zorunlu özel sosyal harcamalar
-	Zorunlu özel nakdi yardımlardan ödenen dolaysız vergiler ve sosyal katkılar
-	Net zorunlu özel nakdi yardımlardan satın alınan tüketim üzerindeki dolaylı vergiler
8.	Net dolaysız zorunlu özel sosyal harcama
9.	Net kamu tarafından zorunlu tutulan sosyal harcama [6 + 8]
10.	Brüt gönüllü özel sosyal harcamalar
-	Gönüllü özel nakdi yardımlardan ödenen dolaysız vergiler ve sosyal katkılar
-	Net gönüllü özel nakdi yardımlardan satın alınan tüketim üzerindeki dolaylı vergiler
11.	Net dolaysız gönüllü özel sosyal harcama
12.	Net dolaysız özel sosyal harcama [8 + 11]
13.	Net toplam sosyal harcama [6 + 12 - T2]

Kaynak: OECD, 2019'dan yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

1.3.6.3. ILO sosyal güvenlik ve sosyal koruma yaklaşımı

ILO'nun temel hedefleri; işçi hakları çerçevesinde işyerinde hakları teşvik etmek, insan hakları açısından insana yakışır istihdam fırsatlarını desteklemek ve sosyal korumayı geliştirmektir (ILO, 2020a). ILO, 1940'dan itibaren sosyal koruma ile ilgili verileri toplamaktadır ve hem SSI (Social Security Inquiry) hem de SPERs (Social Protection Expenditure and Performance Reviews) sosyal güvenlik ve sosyal koruma harcamaları alanında küresel ölçekte karşılaştırmaların yapılmasına aracılık eden bilgilere sahiptir (Capaldo ve Giroud – Castiella, 2020). ILO'nun Sosyal Koruma Departmanı üye ülkelere yönelik sosyal korumanın bir

insan hakkı olarak elde edilmesinde ve sürdürülmesinde yıllardır çeşitli araçlar ve yardımlar sağlamaktadır (ILO, 2020b).

SSI, sosyal güvenlik ile ilgili küresel ölçekte karşılaştırılabilir verileri derler ve bunlar sosyal koruma harcamaları ve yararlanıcıları, sosyal yardımlar ve yararlanıcıları kapsar (SECSOC, 2010: 1). SSI kapsamında toplanan bilgiler ve verilerin kapsamı; olağanüstü durum, risk ya da ihtiyaçlara göre oluşturulmaktadır (SECSOC, 2010: 1). SPERs ise ulusal sosyal koruma programları ile ilgili bilgilerin yanı sıra sosyal harcamaların toplamı, kapsamı ve fayda düzeyleri hakkında da küresel ölçekte karşılaştırılabilir istatistiki verileri toplar (ILO, 2020c).

SSI kapsamında yer alan sosyal güvenlik ile ilgili gelirler ve harcamalar şunlardır (SECSOC, 2010: 2):

- **Gelirler**
 - i. Sosyal katkılar (işverenler, çalışanlar / koruma kapsamındaki kişiler, yeniden yönlendirilen katkılar)
 - ii. Genel hükümet katkıları
 - iii. Diğer programlardan transferler
 - iv. Diğer gelirler
- **Harcamalar**
 - i. Yardım harcamaları (nakdi, ayni ya da yeniden yönlendirilen sosyal katkılar)
 - ii. İdari masraflar
 - iii. Diğer programlara transferler
 - iv. Diğer harcamalar

SSI'ya göre sosyal güvenlik ile ilgili gelirler ve harcamalara yönelik daha detaylı bir sınıflandırma şöyledir (ILO, 2016: 15-16):

- **Gelirler**
 - i. Toplam sosyal koruma gelirleri
 - Sosyal katkılar
 - ✓ İşverenlerin sosyal katkıları

- ✓ Koruma kapsamındaki kişilerin sosyal katkıları
- ✓ Çalışanlar tarafından ödenen
- ✓ Serbest meslek sahipleri tarafından ödenen
- ✓ Emekliler ve diğerleri tarafından ödenen

ii. Genel hükümet katkıları

iii. Diğer gelirler

• **Harcamalar**

i. Toplam sosyal koruma harcamaları

- Toplam sosyal yardım harcamaları (toplam ve nakdi yardımlar)
 - ✓ Hastalık (nakdi)
 - ✓ Sağlık bakımı (koruma kapsamındaki kişilerin sağlığını aynı seviyede tutmak, yeniden kazandırmak ya da iyileştirmek için sosyal koruma çerçevesinde sağlanan tıbbi bakım)
 - ✓ Emeklilik (yaşlılık, dul / yetim, engellilik)
 - ✓ İş kazası yardımları
 - ✓ Sosyal çalışma hizmetleri
 - ✓ İşgücü piyasası programları
 - ✓ Sübvansiyonlar
 - ✓ Başka yerde sınıflandırılmamış sosyal dışlanma

ii. İdari masraflar

iii. Diğer harcamalar

SSI kapsamında olağanüstü durumlar, risk ve ihtiyaçlara göre belirlenen sosyal yardımlar şunlardır (ILO, 2016: 17-29):

- i. Yaşlılık (nakdi & ayni)
- ii. Malullük / engellilik (nakdi & ayni)
- iii. Dul / yetim (nakdi & ayni)
- iv. Hastalık ve sağlık (nakdi & ayni (koruma kapsamındaki kişilere sağlanan tüm mal ve hizmetler – sağlık bakımı))
- v. Annelik (nakdi)
- vi. Aile ve çocuk (nakdi & ayni)
- vii. İşsizlik (nakdi & ayni)
- viii. İş kazası ve meslek hastalığı (nakdi & ayni)

- ix. Diğer gelir desteği ve yardımı (başka yerde sınıflandırılmayan) (nakdi & ayni)
- x. Barınma (nakdi & ayni)
- xi. Temel eğitim (nakdi & ayni)

SPERs'e göre sosyal koruma ile ilgili gelirler ve harcamalar şunlardır (Hagemejer, 2021: 9):

- **Gelirler**
 - i. Sosyal güvenlik katkıları
 - ii. Hükümet finansmanı (tahsis edilmiş ve genel vergileme)
 - iii. Diğer programlardan transferler
 - iv. Diğer gelirler
- **Harcamalar**
 - i. Sosyal yardımlar
 - ii. İdari masraflar
 - iii. Diğer programlara transferler
 - iv. Diğer harcamalar

SPERs kapsamında sosyal koruma unsurları şunlardır (Hagemejer, 2021: 7-8):

- i. Sağlık bakımı
- ii. Hastalık
- iii. Engellilik (nakdi & ayni)
- iv. Dul / yetim (nakdi & ayni)
- v. İş kazası (nakdi & ayni)
- vi. Yaşlılık (nakdi & ayni)
- vii. Aile ve çocuk (nakdi & ayni)
- viii. İşsizlik ve işgücü piyasası politikaları (nakdi & işgücü piyasası programları)
- ix. Barınma
- x. Sosyal yardım ve diğerleri
- xi. Temel eğitim (ilkokul)

xii. Gıda ve beslenme

1.3.7. Sosyal Koruma Araçları

Sosyal koruma araçları, sosyal korumanın benimsenen nitelikleri ve istenilen hedefleri doğrultusunda seçilerek ortaya konmalıdır. Sosyal koruma araçları, hangi alana ve toplumun hangi kesimlerine yönelik tasarlanıyorsa kapsamı ve sınırları açısından belirleyici olacaktır. Ayrıca sosyal koruma ile ilgili araçların etkin kullanılmasında kurumsal kalite de rol oynamaktadır. Çünkü sosyal korumaya yönelik politikaların uygulanması sonucunda toplumsal etkilerin yanı sıra iktisadi yansımalar da ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte kurumlar aracılığıyla kullanılan sosyal koruma araçlarının piyasaların işleyişinde etkisi olabilmektedir.

Rodrik'e (2000) göre piyasaları destekleyen kurum türleri mülkiyet hakları, düzenleyici kurumlar, makroekonomik istikrar kurumları, sosyal sigorta kurumları ve çatışma yönetimi kurumları olup sosyal sigorta kurumları; piyasa ekonomisini sosyal uyum ve sosyal istikrar ile uyumlaştırarak meşrulaştıran bir yapıdadır. Çünkü modern bir piyasa ekonomisi, bireylere özgü gelir riskini bulunduran; modern bir ekonomik büyüme, gelir düzeyinde hareketliliği barındıran; dinamik bir piyasa ekonomisi, bireyleri geleneksel destek sistemleri ve risk paylaşım kurumlarından uzaklaştıran olgulardır. Dolayısıyla gelişmiş piyasa ekonomilerinin evriminde sosyal sigortalara yönelik eğilimler olduğu dikkati çekmektedir.

Piyasaların işleyişi ve sürekliliğine aracılık edecek kurumlar, devletlerin politikaları ile desteklenecektir. Burada sayılan mülkiyet hakları, düzenleyici kurumlar ve makroekonomik istikrar kurumlarının piyasa mekanizmasının işlerliği açısından kabulü, denetlenmesi ve sürdürülebilirliği çağrıştırdığı ifade edilebilirken çatışma yönetimi kurumlarının da politik ve ekonomik kararların sosyal ve toplumsal yapı ile uyumlaştırılmasını algılattığı düşünülebilir. Piyasaları destekleyen kurumlar arasındaki sosyal sigorta kurumları ise piyasadaki aksaklıklar sonucu oluşabilecek durumlara karşı bir güvence sağlayıcı olarak yer edinmiş olabilir. Ancak kurumlar, büyüme ve piyasalar arasındaki ilişki çerçevesinde ele alındığında; sosyal sigorta, sosyal güvence ya da sosyal koruma politikalarının refah, kalkınma, büyüme ve gelir dağılımı hedefleri doğrultusundaki

anlamından farklı bir anlam taşıdığı ya da farklı bir bakış açısıyla ortaya konduğu ifade edilebilir. Çünkü refah hedefleri için büyüme gereksinimi ve sosyal ya da toplumsal refah beklentisi vardır. Sosyal ya da toplumsal refaha erişildiği bir ortamda da sosyal güvence ve sosyal koruma sağlanmalıdır. Kalkınmada ise toplumun her anlamda gelişmesi ve ilerlemesi söz konusudur. En azından beklentiler bu yöndedir. Kalkınmayı sağlayan bir toplumda da sosyal açıdan olumsuzluklar ortadan kalkmalıdır. Gelir dağılımı açısından karşılıklı etkileşimler bulunmaktadır. Refaha ulaşmayı hedefleyen bir toplumda refah sonrası ya da büyüyen bir ekonomide artan gelirler ile gelir dağılımının daha iyi olması beklenir. Dolayısıyla gelirin daha iyi dağıldığı ve gelir eşitsizliğinin daha az hissedilir olduğu bir toplumda, sosyal açıdan iyileşmeler de olmalıdır. Buna karşın gelir eşitsizliğinin olduğu bir ortamda refah, kalkınma ya da büyüme hedeflerine ulaşmada aksaklıklar olabileceği varsayımıyla sosyal politikalar etkilenebilir. Kurumlar açısından değerlendirildiğinde, kurumların kalitesi söz konusu hedefler üzerinde önemlidir. Piyasalar da tüm bu hedeflerle birlikte politik ve ekonomik sistem içinde göz önünde bulunmaktadır. Devletlerin her türlü kararından etkilenen pek çok alan olduğu bilindiğinden kurumların piyasalara yönelik etkileri de olması olağandır. Büyümeye aracılık etmesi yönüyle piyasaların iyi işlemlerini sağlayacak yapıda, toplumun sosyal açıdan nasıl etkileneceği ve politikaların niteliğine göre vereceği tepkiler çok yönlü bir şekilde ele alınmalıdır. Bu perspektiften sosyal sigorta kurumlarının büyüme hedefi doğrultusunda piyasalara katkı sağlaması ve sosyal olarak toplumun desteklenmesi anlaşılabileceği gibi piyasalar kaynaklı olumsuzlukların bir telafisi olarak işlevsellik taşıyabileceği de düşünülebilir.

Sosyal koruma araçlarına yönelik evrensellik niteliği temelinde evrensel sosyal koruma araçları; bireysel refah, dayanışma ve yeniden dağıtım için kolektif sorumlulukları vurgulayan ve doğası gereği devlet ya da kamu kurumları için önemli bir rol ifade eden araçlardır (Hujo ve Gaia, 2011: 232). Bununla birlikte sosyal koruma literatüründe, işgücü piyasası politikaları; engellilik sigortası, aile ve annelik yardımları ve çocuk destek programlarını içeren sosyal güvence programları ile kamu istihdam programları, yoksul aileler için gelir yardımları, temel ihtiyaçlara yönelik sübvansiyonlar ya da gıda programları, sosyal fonlar ve şartlı transfer programları gibi aynı transferleri içeren özellikli gruplara yönelik sosyal yardımlar birbirinden ayrı iki araçtır (Haggard ve Kaufman, 2008: 216).

Sosyal koruma araçları; sosyal güvence, sosyal yardım ve işgücü piyasası politikaları olarak sayılabilir (Hujo ve Gaia, 2011: 231). Barrientos'a göre sosyal koruma için kullanılan araçların Avrupa refah devletlerine kadar dayanan, daha gelişmiş Latin Amerika ülkelerine ve eski sosyalist bloğa kadar uzanan uzun bir tarihi geçmişi olmasına rağmen kalkınma alanındaki politika yaklaşımı olarak sosyal koruma görece yenidir (Hujo ve Gaia, 2011: 231).

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEVLET YAPISI, GELİR DAĞILIMI VE SOSYAL KORUMA

2.1. Türkiye'de Devlet Yapısı

Günümüzde ülkelerin uluslararası alanlarda birbirleri ile yoğun ilişki içinde hareket etmeleri, birbirleriyle entegre olmaları, finans piyasalarının ulusal sınırlar içinde sınırlı kalmamaları ve özellikle gelişmekte olan ülkeler ile az gelişmiş ülkeler açısından duyulan finansman ihtiyacı hukuk kurallarının, iktisadi kararların ve politik güdülerin farklılaşmasında rol oynamaktadır. Devletler gerek yıllık gerekse orta vadede nasıl davranacaklarına karar verirken hukuki mevzuata, kalkınma hedeflerine, yetkili kuruluşlarca hazırlanan plan ve programlara göre hareket etmektedir. Bunun en büyük göstergesi de demokratik parlamenter rejimlerde seçmenleri tarafından seçim mekanizması ile devlet organına yetki verilerek meşruiyetinin sağlanmasıdır.

Ülkelerin çağın gerisinde kalmayacak şekilde her türlü yenilik ve değişime ayak uydurabilmesi, en azından devletlerin ülkelerini iyi idare edebilmeleri için bireylerin ihtiyaçlarına ve toplumun beklentilerine cevap verebilecek, temel haklara yönelik hizmet sunabilecek, sosyal politikaları geliştirecek, gelir dağılımını iyileştirecek, bölgesel dengesizlikleri giderebilecek, istihdamı sağlayacak, üretimin sürekliliğini destekleyecek, büyüme ve kalkınma hedeflerini bir bütün halinde hedefleyecek fonksiyonları yerine getirebilmesi gerekmektedir. Bunun için gelirlere ve harcamalara ihtiyaç söz konusudur. Ülkeler açısından bu fonksiyonların gerçekleştirilebilmesi gelir yetersizliği, kaynak sıkıntısı, altyapı sorunları gibi çeşitli nedenlerle daha güç olmaktadır. Dolayısıyla hem kaynak sorunlarının giderilmesi ve altyapıya yönelik politikaların gerçekleştirilmesi hem de kalkınma ve büyüme hedefleri ile sosyal politikaların birlikte uyumunun gerçekleştirilebilmesi yararlı olacaktır. Bu çerçevede başta evrensel insan hakları ve hukuk kurallarına yakın olabilecek düzenlemelerin yanı sıra hukuki güvenilirliğe, siyasi ve ekonomik istikrara, politik liderliğe, toplumsal çatışma ortamının olmamasına, her alanda

refaha erişme güdüsü ile birlikte politik kararların tercihlerinde sağlanabilecek en iyi uzlaşmaya varılmasına, birey ve toplum odaklı gelişmişlik hedeflerinin belirlenmesine ve sosyal politikaların ilerici bir bakış açısıyla tasarlanmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca orta ve uzun vadede gerçeklemesi planlanan hedeflerin öngörüler aracılığıyla yön bulabilmesi, kararların verilmesi ve politika tercihlerinin yapılması, hedeflere ulaşmada karşılaşılabilecek olağan ve olağanüstü durumlardaki tedbir mekanizmalarının oluşturulması da olumlu katkı sağlayacaktır.

Devletlerin politikalarına yönelik uygulama sonuçlarının başarısı pek çok unsurdan etkilenmektedir. Devletlerin yönetiliş biçimlerinden gelişmişlik düzeylerine özellikle yapısal niteliklerine, avantajlarına ve sınırlılıklarına göre belirlenen hedeflere ulaşılması hatta hedeflerin oluşturulması süreci değişecektir. Bununla birlikte devletlerin politika hedeflerinin seçilmesinde politik aktörler de rol oynamakta ve kararların alınmasının arka planındaki güdüler etkili olmaktadır. Dolayısıyla devletlerin uygulayacağı her türlü politikada jeopolitik öncelikler, konjonktürel etkiler, evrensel ilkeler, asgari gereksinimler, politik güdüler, çıkar gruplarının ağırlıkları, siyasal seçim beklentileri, vb. etkilidir. Dolayısıyla refah, büyüme, kalkınma, gelir dağılımı, istihdam, yatırım ve tasarruf, sosyal koruma gibi politikalar ve yaklaşımlar hem evrensel ilkelerle şekillenebilir hem de politik güdülerle gerçekleştirilebilir.

Türkiye’de hükümetlerin uyguladıkları politikalar ve belirledikleri hedefler geçmişten günümüze pek çok unsurdan etkilenmiştir. Dönemsel koşulların etkililiği fazla olmakla birlikte dış konjonktür kaynaklı olarak da politikalar ve hedefler şekillenmiştir ya da değişmek durumunda kalmıştır. İktisadi bakış açılarının ve içinde bulunan dönemin gerektirdikleri nedeniyle de hedefler ve politikalar aynı dönem içerisinde değişikliğe uğramıştır. Ayrıca yönetim biçimi, partili rejim yapısı, siyasi – askeri – hukuki gelişmeler devletin niteliği ve politikaları üzerinde rol oynamıştır.

Türkiye’de hukuki mevzuat çerçevesinde temel hakların yanı sıra pek çok alana yönelik işleyiş hakkında yasal dayanaklar, düzenlemeler ve yaptırımlar yer almaktadır. Bu kapsamda devletin politikaları ve benimsedikleri hedefleri açısından diğer devletlerde de olduğu gibi refaha ulaşmaya yönelik bir bakış açısı

bulunmaktadır. Ayrıca devletin politikaları ve hedefleri arasında ihtiyaçlar, beklentiler, zorunluluklar ve politik güdülerden hareketle refah ile birlikte birçok unsur yer almaktadır. Diğer taraftan literatürde de üzerinde bir uzlaşma olmadığı gibi Türkiye açısından yapılan çeşitli çalışmalarda farklı bakış açıları altında ele alınması nedeniyle devletin yapısı refah, sosyal ya da sosyal – refah olarak nitelendirilmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde üzerinde durulduğu kapsamda refah devleti ile sosyal devlet arasındaki kavramsal boyutun farklı olduğu, refah ve sosyal unsurlarının devletlerin nitelikleri ve politikaları arasında farklı şekillerde belirlenebileceği yönündeki bakış açısı altında Türkiye’de de benzer bir değerlendirme yapılabilmesi mümkündür. Bu bölümde ise çalışmanın temel odak noktası olan sosyal koruma politikaları ve bunların gelir dağılımı ile olan ilişkisi çerçevesinde Türkiye’de cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılından itibaren çalışmada sınırlandırılan 2019 yılına kadar sanayi ve kalkınma planları kapsamında refah, büyüme, kalkınma, gelir dağılımı ve sosyal politika hedefleri özelinde devlet politikaları ele alınmaktadır. Ayrıca iktisadi bakış açıları ve konjonktürel etkiler çerçevesinde devlet yapısındaki dönüşüm de ortaya konmaktadır.

2.1.1. 1923 – 1960 Dönemi

Türkiye’de 1923’te cumhuriyetin ilanı sonrası yeni devlet yapısı benimsenmiş, ilerici bakış açısı izlenmiş, birçok alanda yenilikler gerçekleştirilmiş, çağdaş medeniyetler ile yarışır hale gelecek bir ülke ekonomisi ve toplumsal düzen anlayışına geçilmiştir. Böylece cumhuriyetin ilanından sonra devletin yönetim şekli partiler rejimlerine, uygulayacağı politikalardan kurum ve kuruluşlara kadar pek çok yeniliklere imza atılmış ve ülke ekonomisini kalkındıracak gelişmelere odaklanılmıştır. Devletin temel gelir sistemi olan vergilere yönelik önemli düzenlemeler yapılmış olup Osmanlı vergi sistemi olan Tekâlif Kavaidi (Sayın, 1999) yerine çağdaş medeniyetlerle yarışır sistemler hayata geçirilmeye başlamıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kalkınma hedeflerine yönelik adımların temeli 17 Şubat 1923’deki İzmir İktisat Kongresi’ne kadar dayanmaktadır. Kongredeki delegeler çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi gruplarını temsilen katılmıştır (Şahin,

2009: 33-35). O yıllarda henüz ne sanayici ve tüccar sınıfı yerleşmiş ne de sanayi için yeterli sermaye oluşmuştur. Bununla birlikte yeni kurulan devletin ve düzenin ekonomi ve iktisat politikalarında izleyeceği yolu ortaya koymuştur.

28 Mayıs 1927'de 1913 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu, sınai yatırımlara ve işletmelere yönelik geniş muafiyet, imtiyaz ve teşvikler sağlayacak şekilde genişletilerek uygulamaya konmuştur (Şahin, 2009: 37; Boratav, 2010: 48). Beklenen iyi sonuçlar alınamamış olsa da gelecek dönemler için önemli bir gelişme olmuştur. Ayrıca 1923-1929 döneminde cumhuriyetin ilanı sonrasındaki devlet politikalarında yaşanan değişikliklerden ve milli mücadele yıllarının sonlanması üzerine büyüme rakamlarındaki iyileşmeler ortaya çıkmıştır (Boratav, 2009: 49-52). 1923-1929 dönemi genel olarak liberal politikaların uygulandığı bir dönem olup benimsenen politikalar çerçevesinde mali disiplin bozulmadan (bütçe denkliliği ve açık vermeyen ödemeler dengesi) girişimciliğin teşvik edilmesi hedeflenmiştir (Konukman, 2003: 30).

1929 Büyük Buhranı ile birlikte Klasik İktisat politikaları terk edilmiş ve Keynesyen İktisat bakış açısı krize çare olarak devletlerce benimsenmiştir. Türkiye'de de içinde bulunulan dönemin koşulları çerçevesinde benimsenecek olan iktisat politikalarına yönelik ikili bir fikir ayrılığı ortaya çıkmıştır (Hiç, 1998: 3287). Bunlardan ilki, Sovyetler Birliği'nde uygulanan ve başarılı sonuçlara ulaşan planlı iktisat politikalarının benimsenmesi önerisi iken diğeri, liberal politikalar ekseninde belirlenen devlet müdahalelerinin esas alındığı politikaların benimsenmesine yönelik olup Türkiye'de 1929 sonrasında ikinci fikir doğrultusunda karma ekonomi politikalarına geçilmiştir (Vural, 2008: 96). Nitekim Keynesyen İktisat bakış açısında da piyasanın işleyişinden kaynaklı iktisadi dengesizliklerin giderilmesi için devlet müdahaleleri benimsenerek yeniden dengeye gelindiği noktada müdahalelerin bırakılması söz konusudur. Ekonominin bir planlama anlayışı içinde olması amacıyla 1933'de hazırlandıktan sonra 1934'de uygulamaya konulan sektörel planları kapsayan, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile devletin plan ve politikaları bu kapsamda oluşturulmaya çalışılmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nda temel amaç, temel tüketim mallarına yönelik ithal ikameci politikaların uygulanmasıdır (Çelebi, 2002: 24). Bu da sanayi planları ile kalkınma ve plan anlayışının Türkiye ekonomisine yön vermesine yardımcı olmuştur. Genel

olarak 1930-38 dönemindeki maliye politikaları 1929 Büyük Buhranının sonuçları, özel sektöre dayalı sanayileşmenin istenilen başarılarla ulaşamaması ve dış konjonktürel faktörlerin yansımalarından etkilenmiş ve 1923-1929 dönemi liberal iktisat anlayışı yerine karma ekonomi uygulamaları (ılımlı devletçilik) benimsenmiştir (Vural, 2008: 96-97).

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın ardından 1939-1943 yıllarında uygulanmak üzere İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı tasarlanmıştır. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın temel amacı ise ara ve yatırım malları üzerine ithal ikameci politikaların uygulanmasıdır (Çelebi, 2002: 24). İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hem sanayileşmeye hem de kalkınmaya katkı sağlayacak politikalara sahip olmasına karşın 1939'da II. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle hayata geçirilememiştir.

II. Dünya Savaşı'nın sonlarında Türkiye'de hala planlama anlayışı önemini koruduğundan 1930-1938 döneminin devamı niteliğinde 1945'te bakanlıklar arası bir komisyon ile 1946 İvedili Sanayi Planı'na yönelik çalışmalar yürütülmüştür (Soyak, 2003: 173). 1946 İvedili Sanayi Planı'nda kalkınma ve sanayileşme ile ilgili kararlarda devletin öncülüğünün olması ve uluslararası ilişkilerde ekonomik bağımsızlıktan taviz verilmemesine odaklanılmıştır (Boratav, 2010: 97). 7 Eylül 1946'da ilk kez devalüasyon yapılmış, devletçi politikalar terk edilmeye başlamış, liberalleşme doğrultusunda yeni politikalar belirlenmiş, 1947'de IMF'e üye olunması ile 1946 İvedili Sanayi Planı'ndan vazgeçilmiş ve yeni planlama anlayışı hazırlığı başlamıştır (Soyak, 2003: 173). Böylece devalüasyon sonrası açık ekonomi politikalarına geçilmiştir. IMF'e üye olunması da uluslararası ekonomik sisteme entegre olma isteğinin bir göstergesi olmuştur. Türkiye ekonomisinde bir dönüşüm olarak nitelendirilebilen 1946 yılı sonrasında planlama anlayışında değişikliğe gidilmiştir. Önceki planlamaların temel amacı, sanayileşme sürecini hızlandırmak ve sanayileşmeye dayalı bir büyüme politikası izlemek iken 1946'dan sonraki planların amacı, ekonomide dış kredi kaynaklı gelişebilmek ve uluslararası ekonomik sisteme entegrasyonu sağlayabilmektir. Bir diğer ifadeyle, ılımlı devletçilik politikaları ile sanayileşme ve özel sektörün teşvik edilmesi doğrultusunda batılı devletlerdeki refah seviyelerine ulaşma hedeflerine yönelik politikaların türevlerinden vazgeçilmiştir.

Uluslararası alanda demokratik bir şekilde kalkınma arayışında olan ülkelere çeşitli yardım ve kredi imkânı sunulduğu için Türkiye’de planı hazırlayan kurulun başkanının adıyla da (Süleyman Vaner) bilinen Vaner Planı (1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı) hazırlanmış ama dış kredi temini sağlanamadığı için uygulanamamış olmakla birlikte diğer planlardan makro nitelikte olması ve ilk kez büyüme hızı kavramının kullanılması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir (Soyak, 2003: 174; Şahin, 2009: 97-100; Boratav, 2010: 97-101).

1950-1960 döneminde Türkiye’de ilk liberal politika deneyimleri başlamış, özel sektöre ağırlık verilmiş ve özel sektörün yatırımlarını artırması için uygun koşullar yaratılması hedeflenmiştir (Gökçe, 2010). 1950-1960 döneminin önemli bir özelliği olarak 1960’da Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve 1963’den itibaren de beş yıllık kalkınma planlarının hazırlanmaya başlamıştır.

2.1.2. 1960 – 1980 Dönemi

Türkiye ekonomisi tarihinde kalkınma dönemi olarak bilinen 1960-1980 dönemi; belirlenen amaç ve hedefler çerçevesinde on beş yıllık orta vadeli stratejilerin ortaya konduğu, beşer yıllık olarak kalkınma planlarının hazırlandığı, her yıl planların gözden geçirilerek revize edildiği ve başarısının değerlendirildiği bir dönemdir (Bıyık ve Ertürk Atabey, 2017: 183). Kalkınma planları ile stratejik hedefler ve mali planlar birlikte değerlendirilerek devlet politikalarının geliştirilmesine ve gerekli durumlarda revize edilerek uyumlaştırılmasına başlanmıştır. Önceki dönemlerde de benzer şekilde politika hedefleri oluşturulmuş olmakla birlikte kalkınma planları aracılığıyla söz konusu politikalar üzerinde kısa, orta ve uzun vadeli bakış açılarıyla hareket edilebilmesi sistematize edilmeye başlamıştır. Ayrıca 1970’lerde Keynesyen İktisat bakış açısı giderek etkinliğini kaybetmiş, konjonktürel olarak 1974 ve 1978 yıllarındaki petrol şoklarından etkilenmiş ve terk edilerek yerini farklı iktisadi bakış açılarına bırakmıştır. Bu dönem içerisindeki üç kalkınma planına ilişkin temel hedefler ve stratejiler ise şöyledir:

- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) (DPT, 1963)
 - ✓ Türkiye ekonomisinin ve sosyal refahın gelişimine katkı sağlayacak bir kalkınma hızı belirlenecek ve bu çerçevede kalkınmayı en iyi şekilde sağlayacak bir plan hazırlanacaktır.
 - ✓ Türkiye ekonomisinin genel yapısı, karma ekonomi düzenidir. Kamu ve özel sektörün işbirliğine dayanmaktadır.
 - ✓ Türkiye ekonomisinin iktisat politikaları açıklık ve kararlılık esasına göre yürütülecektir. Temel amaç, ileriye görebilen ve iyi öngörülerde bulunabilen politikaları seçmek ve uygulamaktır.
 - ✓ Kalkınma hızı, % 7 oranındadır.
 - ✓ Planın hedeflenen başarıya ulaşabilmesi, yatırımların büyüklüğüne bağlı olacaktır. Bu amaçla, toplam tasarrufları artıracak politikalar izlenecektir.
 - ✓ Toplam tasarrufların artırılabilmesi için özel sektörün teşvik edilmesinin yanı sıra kamu sektörünün özel sektörü destekleyici yatırımları azami seviyede belirlenecektir.
 - ✓ Yatırımlar, orta vadeli stratejik plan çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Temel amaç; kıt kaynakların etkin ve verimli kullanılması böylece kalkınmayı hızlandıracak yatırımların gerçekleştirilmesidir. Ayrıca özel sektörün yatırım yapması da teşvik edilerek desteklenecektir.
 - ✓ Kalkınmanın başarısında nitelikli işgücünün de payı olacaktır. Bu yüzden, kaynakların etkin ve verimli kullanılabilmesi için nitelikli işgücünün varlığı için eğitim ve bilgilendirmeye önem verilecektir.
 - ✓ Kamu harcamalarının düzeyi, nüfus artışı ile sınırlı tutulacaktır. Çünkü toplam tasarrufların artırılması gerekmektedir. Dolayısıyla nüfus artışına bağlı olarak görülen kamusal ihtiyaçların karşılanabilmesi için harcamalar yapılabilecektir.
 - ✓ Kamu hizmetlerinin sunulmasında halk da teşvik edilerek bu yönde adımlar atan topluluklara gereken destek sağlanacaktır. Temel amaç, kamunun sunumunu gerçekleştirdiği faaliyetlerin başka organizasyonlarca da yapılabilmesidir.
 - ✓ Kaynakların doğru ve iyi bir şekilde yönetilmesi için tarım, sanayi, ticaret ve devlet hizmetlerinde modernizasyona gidilecektir.

- İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) (DPT, 1968-1972)
 - ✓ GSMH'nin artırılması ve % 7 oranında büyüme hedeflenmektedir.
 - ✓ Yeni olmamakla birlikte tarımda makineleşmeye dayalı ileri teknolojilerin kullanılması yönünde gelişmelere yer verilmekte özellikle bunun için tarım reformu yapılmasına karar verilmektedir.
 - ✓ Tarımın GSMH içindeki payının azaltılacak ve sanayinin payı artırılacaktır.
 - ✓ İktisadi Devlet Teşekküllerinin ekonomi içindeki payını artırılacaktır.
 - ✓ Yatırımlar artırılacak ve sanayi sektörü desteklenecektir.
 - ✓ Yatırımlar tüm sektörler için eşit dağılmayacaktır. Kalkınmayı en iyi şekilde yönlendirecek alanlara göre yatırımlar şekillenecektir.
 - ✓ Kalkınma, sanayi sektörünün öncülüğünde gerçekleştirilecektir.
 - ✓ Uzun vadede kalkınmayı istenilen düzeyde gerçekleştirebilmek için zorunlu hallerde dış kaynak arayışlarına başvurulabilmesi ancak bunun da sınırlı düzeyde tutulması yer almaktadır.
 - ✓ Artan nüfus ve dolayısıyla potansiyel işgücündeki artış, istihdam yaratılmasını gerektirecektir. Bu yüzden istihdam yaratacak alanlar üzerinde durulacaktır.
 - ✓ Nitelikli işgücü için eğitim ve bilgilendirmenin yanı sıra mesleki eğitimin de gelişmesine önem verilecektir.
 - ✓ Yatırımlar, bölgesel gelişmişlik düzeylerine göre dağıtılacaktır. Çünkü sosyal adaleti sağlayabilmek ve bölgesel gelir dağılımındaki adaletsizliği giderebilmek için yatırımların bu çerçevede dağıtılması gerekmektedir.
 - ✓ Nüfus artış hızını azaltmak amacıyla nüfus planlaması yapılacaktır.
 - ✓ Hayat standardının yükseltilmesi ve bunun da toplam tasarrufların artışıyla gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.
 - ✓ Kültürel gelişmişlik de bir ülkenin kalkınması için önemlidir. Bu yüzden kültürel etkinliklere de yer verilecektir.
 - ✓ Gelir dağılımında adaletin sağlanması ve bireylerin geleceğe güvenle bakabilmeleri için sosyal güvenli sistemi bir araç olarak kullanılacaktır. Bu çerçevede sosyal sigortalar sistemi geliştirilecektir.
 - ✓ Ödemeler dengesini sağlayabilmek için döviz girdisi artırılacaktır.

- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) (DPT, 1973-1977)
 - ✓ Yeni bir gelişme olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyelik olarak katılmaya karar verilmesi bağlamında bütün plan ve stratejiler “ortak pazar” anlayışına uygun olarak hazırlanacaktır.
 - ✓ Yeni plan ve strateji çerçevesinde, yirmi iki yıllık strateji hedefleri belirlenecektir.
 - ✓ Yirmi iki yıl içinde Türkiye ekonomisi ara ve yatırım malları alanında sanayileşerek kalkınma hedeflerini gerçekleştirecektir.
 - ✓ Yirmi iki yılın bitiminde istihdam sorunu tamamen çözümlenmiş olacaktır.
 - ✓ GSYH artırılacak ve buna bağlı olarak da GSMH artacaktır. GSYH artışı, tarım sektöründe düşük seviyede tutulurken sanayi sektörüne ağırlık verilecektir.
 - ✓ İmalat sanayi sektöründeki üretim; tüketim – ara – yatırım malları olmak üzere üçlü bir sınıflamaya tabi tutularak ara ve yatırım mallarının üretimine ağırlık verilecektir.
 - ✓ Sanayi sektörünün GSYH içindeki yüzdesel payı artırılacaktır.
 - ✓ Tasarruflar artırılacaktır ve bu konuda en büyük görev de kamu sektörüne düşmektedir.
 - ✓ Yirmi iki yıllık stratejilerde belirlenen hedeflere ulaşabilmesine katkı sağlamak amacıyla dış ticarete ihracat lehine uygulamalara yer verilecektir.

2.1.3. 1980 – 2000 Dönemi

1980'e kadar ithalata dayalı politikalar ile ağırlıklı olarak ithal ikameci politikalar izlenmiştir. Ancak 1970'lerde neoliberal politikaların etkisi ile ihracata dayalı üretim yapısı benimsenmiştir. 1980'lerde başlayan liberalleşme hareketleri ve beraberinde getirdiği düzenlemelerin etkisiyle Türkiye'de de neoliberal politikalar çerçevesinde 24 Ocak 1980 kararları alınmış, dışa dönük politikalar ve ihracata dayalı büyüme modeli tercih edilmiştir. Bu dönemdeki kalkınma planlarından Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1980 sonrasındaki iktisadi dönüşümün etkisi altında kalarak ve yaşanan siyasi gelişmelerin etkisi nedeniyle

de gecikmeli olarak hazırlanmıştır. 1980'lerde başlayan liberalleşme hareketleri 1990'larda tüm dünyaya hızla yayılmaya başlamıştır. Gelişen bilgisayar teknolojileri ve veri tabanları ile finansal sektörde yenilikler ortaya çıkmıştır. Böylece doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından yoğun bir şekilde dolaylı yabancı sermaye yatırımlara doğru eğilim gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise 11 Ağustos 1989'da yürürlüğe giren "Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar" ile finansal liberalizasyon gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan uluslararası alanda yaşanan 1990'lardaki küreselleşme eğilimleri ile Türkiye'de küreselleşme, yerelleşme ve regülasyonların etkileri ortaya çıkmıştır.

Küreselleşme eğilimleri çerçevesinde küresel entegrasyonun ekonomik iyileşmenin yanı sıra küresel ölçekte de yaşam standartlarının iyileştirilmesi, gelir dağılımında eşitliğin sağlanabilmesi ve tam istihdama ulaşabilmesi beklenebilmektedir (Gökbunar, Özdemir ve Uğur, 2008: 171). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı da 1990'lardaki dönüşüm altında hazırlanırken hem ülke içi 1994 Krizi hem de dış konjonktür kaynaklı olarak 1996-2000 dönemini kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1994 Krizi'nin ardından hazırlandığı için krize neden olan faktörler de göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Ayrıca 1990'lardan sonra değişen konjonktür de dikkate alınmış ve yeni planda yeni stratejik çerçeve belirlenmiştir. Keynesyen İktisat bakış açısı yerine 1980'lerde arz yönlü iktisat ve rasyonel beklentiler gibi iktisadi bakış açıları etkili olmuş, liberalleşme eğilimleri üzerine Neoliberal İktisat bakış açısı benimsenmeye başlamış ve 1990'larda giderek etkisi artmıştır. Genel olarak bu dönem içerisindeki dört kalkınma planına ilişkin temel hedefler ve stratejiler ise şöyledir:

- Dördüncü Beş Yıllık Sanayi Planı (1979-1983) (DPT, 1979-1983)
 - ✓ Ekonomik gelişme dinamik istikrarlılık içinde hızlandırılacaktır.
 - ✓ Sınaileşme hızlandırılacaktır.
 - ✓ Çağdaş teknolojilerin kullanılması sağlanacaktır.
 - ✓ Dış ödeme gücü iyileştirilecektir.
 - ✓ Ülke ekonomisinin kendine yeterliliğinin seviyesi artırılacaktır.
 - ✓ Tarımsal gelişmeler ile sınaileşme birlikte uyumlu olarak yürütülecektir.

- ✓ Uluslararası ekonomik ilişkilerde ekonominin bağımlılığını azaltacak şekilde politikalar yürütülecektir.
- ✓ Bireyler ve bölgeler arasındaki gelir dağılımı dengesizlikleri giderilecektir.
- ✓ Kırsal – kentsel ayrımındaki yaşam düzeyleri arasındaki fark giderilecektir.
- ✓ Teknolojik yeniliklerle refah seviyelerinin artırılması sağlanacaktır.
- ✓ Eğitim her bölgeye yayılacaktır.
- ✓ İstihdam sorunu çözülecektir.
- ✓ Sağlık alanında yenilikler yapılacaktır.
- ✓ İç güvenlik ve adalet sağlanacaktır.
- ✓ Anayasada yer alan hükümlerin ayırım gözetmeksizin herkese eşit olarak uygulanması sağlanacaktır.

- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) (DPT, 1985-1989)

- ✓ Türk Milletinin refahının artırılması yolunda adımlar atılacaktır. Özellikle düşük gelir gruplarının lehine uygulamalar seçilecektir.
- ✓ Genç işsizlik oranı düşürülecektir.
- ✓ Büyüme hedefi istikrar altında sürdürülecektir.
- ✓ Enflasyon kontrol altına alınacaktır.
- ✓ Üretimde ihracata dayalı büyüme modelinden kaynaklı olarak, tüm atıl kapasiteler faaliyete geçirilecektir. Böylece üretimde fiili kapasite ile potansiyel kapasite eşitlenecektir.
- ✓ Yatırım politikaları üretimi destekleyecek yönde yapılacaktır. Özel sektör yatırımları teşvik edilecektir.
- ✓ Ödemeler dengesi açısından ithalattaki koruma oranları azaltılarak üretimi destekleyecek ithalatın yapılmasına imkân verilecektir.
- ✓ Döviz kuru politikası, dış ticarete rekabet edilebilir şekilde belirlenecektir.

- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994 (DPT, 1990-1994)

- ✓ Neoliberal politika araçları kullanılmaktadır.

- ✓ Öncelikli amaç, uluslararası alanda rekabet edebilir düzeyde politikaların yürütülmesi ve açık ekonomi koşullarının tam olarak işlerlik kazanmasıdır.
 - ✓ Önceki planlarda olduğu gibi hızlı bir büyüme, gelir dağılımının iyileştirilmesi, refah seviyesinin artırılarak sosyal istikrarın sağlanması da öncelikli amaçlar arasındadır.
 - ✓ Enflasyonla mücadele edilecektir.
 - ✓ Üretim artışı sağlanacaktır.
 - ✓ Özel sektör teşvik edilecek ve üretim yapması konusunda kamu sektörü tarafından desteklenecektir.
 - ✓ İhracata dayalı üretim sektörlerinde yatırımlar yoğunlaştırılacaktır.
 - ✓ Dış ticarete liberalizasyona gidilerek döviz kurunun piyasa koşullarına göre şekillenmesi sağlanacaktır.
- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000 (DPT, 1996-2000):
 - ✓ 1970'lerde başlayan dönüşümün 1980'lerin sonunda hızlanarak tüm dünyada küreselleşme olgusu etrafında çevrelenen uluslararası ilişkilere, her alanda tam entegrasyonun sağlanması yönünde adımlar atılmaya başlanmıştır. Neoliberal politikalarla desteklenen süreçte, çağın gerisinde kalmamak ve büyüme politikalarının hızlanması amacıyla Türkiye ekonomisindeki planlama anlayışı da bu çerçevede şekillenecektir.
 - ✓ Yaşanan içsel ve dışsal şoklardan dersler çıkarılarak yeni politikalar ile yaşanan sorunlar aşılmaya çalışılacaktır. Aynı sorunların tekrar yaşanmaması için tedbirler alınacaktır.
 - ✓ Avrupa Topluluğu ile sürdürülen ilişkiler Gümrük Birliği'ne girilmesiyle birlikte devam ettirilecektir.
 - ✓ Yerli ve yatırımcı yatırımlar özendirilerek EU üyesi ülkeler ile Türkiye ekonomisi arasındaki gelir ve verimlilik farklılıklarının aşılması sağlanacaktır.
 - ✓ Kamu ve özel sektör arasında uyumluluk sağlanacaktır.
 - ✓ Kamu finansmanının iyileştirilmesi sağlanacaktır.
 - ✓ Mali sistem rasyonelleştirilecektir.

- ✓ Rekabet ortamının geliştirilecektir.
- ✓ Merkezi yönetimin yanı sıra yerel yönetime de yönetim organizasyonu içinde yer verilecektir.

2.1.4. 2000 – 2019 Dönemi

2000'lerin başında tüm dünyada yaşanan gelişmeler ulusal ekonomilerin kırılganlıklarını ve yapısal sorunlarını ortaya koymuştur. Finansal liberalleşme ile birlikte artan finans hareketleri uluslararası finans piyasalarında tahvil, bono, hisse senedi, eurobond, hedge fon gibi araçların yanı sıra yeni araçların da özellikle türev araçların geliştirilmesine ve böylece finansal kırılganlıkların artmasına yol açmıştır. ABD'de reel sektörde başlayan ve finansal sektörü de içine alan daha sonra başta Avrupa olmak üzere pek çok ülkeye hızla yayılarak etkileyen 2008 Küresel Finansal Krizi ile birlikte 1929 Büyük Buhranı sonrasında tüm dünyada büyük bir krizin yankıları olmuştur. Türkiye'de de ülke içi kaynaklı Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizi ile dış konjonktür kaynaklı 2008 Küresel Finansal Krizi sonucunda iktisadi kararların yanı sıra politik kararlarda da değişikliğe gidilmiştir. Bu çerçevede Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2023 dönemine yönelik uzun vadeli gelişme stratejileri çerçevesinde çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşılması yönünde politikaların izlenecek ve konjonktürün getirdiği yeniliklere ayak uyduracak şekilde hazırlanmıştır. Bu anlamda 1990'larda görülen yenilikler ve değişimler, küreselleşme olgusu, bilgisayar teknolojileri gibi gelişmeler planlama anlayışını da şekillendirmektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2007-2013 dönemini kapsayacak şekilde yedi yıllık olarak hazırlanmıştır ve uzun vadeli stratejilerin etkileri yansımıştır. EU'ya uyum sürecinden IMF ve diğer uluslararası kuruluşlarla olan ilişkilere, dünya konjonktüründe yaşanan gelişmelerden ülke ekonomisinin yapısal sorunlarına kadar pek çok alana yönelik hazırlanmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planının genel çerçevesinin bu yönde şekillenmesinin yanı sıra 1990'larda başlayan neoliberal dönüşümün bir yansıması olarak 2000'den beri hızlanan devlet yapısının dönüşümü çerçevesinde kamunun giderek küçültülmesi, kurumlarının azaltılması, kamu mülkiyetçiliğine son verilerek özel mülkiyet alanlarının genişletilmesi, özel sektöre devredilmesi, piyasa ekonomisinin benimsenmesi gibi amaçları da vardır. Ancak 2008 Küresel Finansal Krizin etkileri nedeniyle Türkiye'de politika değişikliklerine gidilmiştir. Ayrıca planda hedeflenen

ekonomik büyüklüklere de ulaşamamıştır. Bu yüzden dünya genelinde neoliberal politikalar yerini Keynesyen politikalara bırakmıştır. Ancak değişen konjonktür kaynaklı olarak Keynesyen politikaların da uygulanış biçimi değişmiştir. Klasik – Keynesyen karışımı iktisat politikaları dünya genelinde uygulanmıştır. Türkiye ekonomisinin de krizden etkilendiği bu dönemde politikalar genişletici yönde değiştirilmiş ve planda öngörülen ekonomik göstergeler revize edilerek büyüme oranları azaltılmıştır. Krizin ilerleyen dönemlerinde de Türkiye ekonomisinde açıkça olmasa da hissedilir şekilde daraltıcı politikalar uygulanmıştır. Bu dönem içerisindeki dört kalkınma planına ilişkin temel hedefler ve stratejiler ise şöyledir:

- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) (DPT, 2001-2005)
 - ✓ Devletin üniter yapısı korunarak yeniden yapılandırılması sürecine başlanacaktır.
 - ✓ Mali reformların yanı sıra sosyal alanda da reformlar yapılacaktır.
 - ✓ IMF'e uyum süreci kapsamında, politikalar belirlenecek ve devletin kurumlarında dönüşüm gerçekleştirilecektir.
 - ✓ EU'ya uyum süreci kapsamında, uluslararası standartlara tam uyum sağlanacaktır.
 - ✓ Türkiye'nin jeopolitik konumundan yararlanılarak birçok alanda gelişmesine katkı sağlayacak gelişmeler hedeflenecektir.
 - ✓ Ulaşım konusundaki eksiklikler giderilerek ham petrol ve doğalgazın tüm dünyaya taşınmasına katkı sağlanacaktır.
 - ✓ İstihdam için yeni sektörler oluşturulacak ve nitelikli işgücü artırılmaya çalışılacaktır.
 - ✓ Yoksullukla mücadele edilecektir.
 - ✓ Okur-yazar oranı artırılacaktır.
- Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) (DPT, 2007-2013)
 - ✓ Rekabet gücü artırılacaktır.
 - ✓ İstihdam artırılacaktır.
 - ✓ Beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın artırılacaktır.

- ✓ Bölgesel gelişme sağlanacaktır.
- ✓ Kamu hizmetlerinde kalite ve etkinlik artırılabilecektir.

- Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) (Kalkınma Bakanlığı, 2013)

- ✓ Yapısal dönüşümler ile birlikte refah seviyesi artırılabilecektir.
- ✓ GSYH artırılabilecektir.
- ✓ Büyüme artırılabilecek ve sürdürülebilir istikrarı sağlanacaktır.
- ✓ Yoksulluk sorunu giderilecektir.
- ✓ Sermaye birikimi ve sanayileşme hızlandırılacaktır.
- ✓ Bilim ve teknolojiye yönelik yenilikçi üretimler gerçekleştirilecektir.
- ✓ Yaşam standartlarının iyileştirilmesi sağlanacaktır.
- ✓ Refaha erişilmesi için uygun sosyal yapının kurulması hedeflenmektedir.
- ✓ İnsan hakları gözetilerek adil bir hukuk sistemi korunacaktır.
- ✓ Kamu politikalarına erişimde fırsat eşitliği geçerli olacaktır.
- ✓ İnsan odaklı kalkınma anlayışı benimsenecektir.
- ✓ Nitelikli nüfus için adımlar atılacaktır.
- ✓ Bölgesel gelişmişlik düzeylerindeki farklılıklar azaltılarak istihdam ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi sağlanacaktır.
- ✓ Ekonomik politikaların yanı sıra sosyal politikalara da ağırlık verilecektir.
- ✓ Toplumsal refah artırılabilecektir.
- ✓ Beşeri sermaye artırılabilecektir.
- ✓ Büyümeye ile birlikte gelir dağılımının iyileştirilmesi hedeflenmektedir.
- ✓ Sosyal harcamalar artırılabilecektir.

- On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019)

- ✓ Refah seviyesi artırılabilecektir.
- ✓ Sürdürülebilir ekonomik büyüme hedefiyle büyüme artırılabilecektir.

- ✓ Kamu sektörünün gerekli destekleri ile birlikte özel sektör öncülüğünde sermaye birikimi artırılacak ve sanayileşme hızlandırılacaktır.
- ✓ İnsan odaklı kamu hizmet sunumu ve kamu politikalarına erişimde fırsat eşitliği hedeflenmektedir.
- ✓ İnsan odaklı kalkınma anlayışı benimsenecektir.
- ✓ Her alanda sürdürülebilirlik anlayışı hedeflenmektedir.
- ✓ Ekonomik ve sosyal amaçlı politikalar ile bölgesel politikalar gerçekleştirilecektir.

2.2. Türkiye’de Gelir Dağılımı

Türkiye ekonomisinin gelişimi incelendiğinde dönemsel olarak farklılıklar olduğu görülmektedir. Çok partili hayata geçiş ile siyasi istikrarı sağlamaya yönelik adım atılmış olmakla birlikte ekonomik istikrarı sağlama adına da 1960’larda kalkınma planları hazırlanmaya başlamıştır. Kalkınma planlarının hazırlanması mikro ölçekten makro ölçeğe vizyon belirlemeye yönelik bir adım olarak düşünülebilir. Türkiye’nin 1960-1980 dönemindeki büyüme stratejisi ise ağırlıklı ithal ikameci politikalardır. Ancak dönemin sonlarına doğru yaşanan krizler (1974 ve 1978 petrol şokları) ve kötüleşen yurt içi ve yurt dışı faktörler politika değişikliğine gidilmesine yol açmıştır. 24 Ocak 1980 Kararları ile birlikte neoliberal politikalar benimsenmiş ve bu yönde kararlar alınmıştır. Ancak Türkiye ekonomisinin istikrarlı bir yapı sürmesi gerek ülke içi gerekse ülke dışı unsurlardan etkilendiğinden ve kırılgan bir yapıda olduğundan uzun vadeli olarak gerçekleşememiştir.

Ekonomik kalkınma ve büyümenin farklı dinamikleri vardır. Ülkelerin gelişmelerine katkı sağlayacak bu dinamikler çeşitli nedenlerden dolayı her ülkede gerçekleşmemekte ya da yetersiz düzeyde gerçekleşmektedir. Bunun en temel nedeni, ülkelerin içinde bulundukları sınırlılıklar ve sahip oldukları koşullardır. Ayrıca ülkelerin geleneksel yapıları da gelişme düzeyleri üzerinde etkili olmaktadır. Kalkınma ve büyüme üzerine yapılan araştırmalar zaman ve mekân ile sınırlanabileceği gibi sınırları aşacak şekilde de mümkün olmaktadır. Şöyle ki; iktisat literatüründe geliştirilen kalkınma ve büyüme teorilerinin geçerli olduğu

dönemler ve ülkeler bulunmaktadır. Ancak bu durumun aksi de mümkündür. Dolayısıyla her bir büyüme modeli literatüre yeni bir katkı yapmaktadır. Modellerin uygulanabilirliği ve doğrulanabilirliği ise tartışmalı olduğu kadar çelişkilidir. Söz konusu teoriler ve modeller bir bütün olarak ekonomi içinde değerlendirildiğinde iktisadi unsurların yanında başka unsurların da önemli olduğu yargısına varılmaktadır. Bunlar sosyal, sosyo-kültürel, siyasi, askeri, vb. nitelikte olabilir.

Türkiye’de dönemsel olarak büyümenin belirleyicilerine bakıldığında hem fiziki hem de beşeri sermaye stoku büyüme üzerinde önemli bir yere sahip olup makroekonomik istikrarın yanı sıra beşeri sermaye, en az fiziki sermaye kadar hatta ondan daha fazla olumlu katkı sağlamaktadır (İsmihan, 2009: 79-85.). Ayrıca Türkiye’de makroekonomik istikrarsızlık, kamu ve özel yatırımların birbirlerini tamamlaması üzerindeki olumsuz etkisinden dolayı da büyüme ile ilişkilidir (İsmihan, Metin-Özcan ve Tansel, 2005). Türkiye’de 1990’lardan itibaren hızlanan finansallaşma eğilimleri küreselleşme ile birlikte dışa açık ekonomi yapısından kaynaklanan olumsuzlukların yaşanmasında etkili olmuştur. Türkiye’nin yapısal kırılganlıklarına ilave olarak küresel şoklar ve krizler de ekonomi üzerinde olumsuzluklara yol açmıştır. Türkiye ekonomisinin Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin ardından toparlanması, 2008 Küresel Finansal Krizi ile sekteye uğramıştır. Tüm bileşenler birlikte ele alındığında günümüzde ülke ekonomilerinin istikrarı, kalkınması ve büyümesi sadece ekonomik performansa bağlı olmayıp siyasi istikrara da bağlıdır. Bu durumda devletin ekonomi içindeki ağırlığı ve rolü belirleyici olmaktadır.

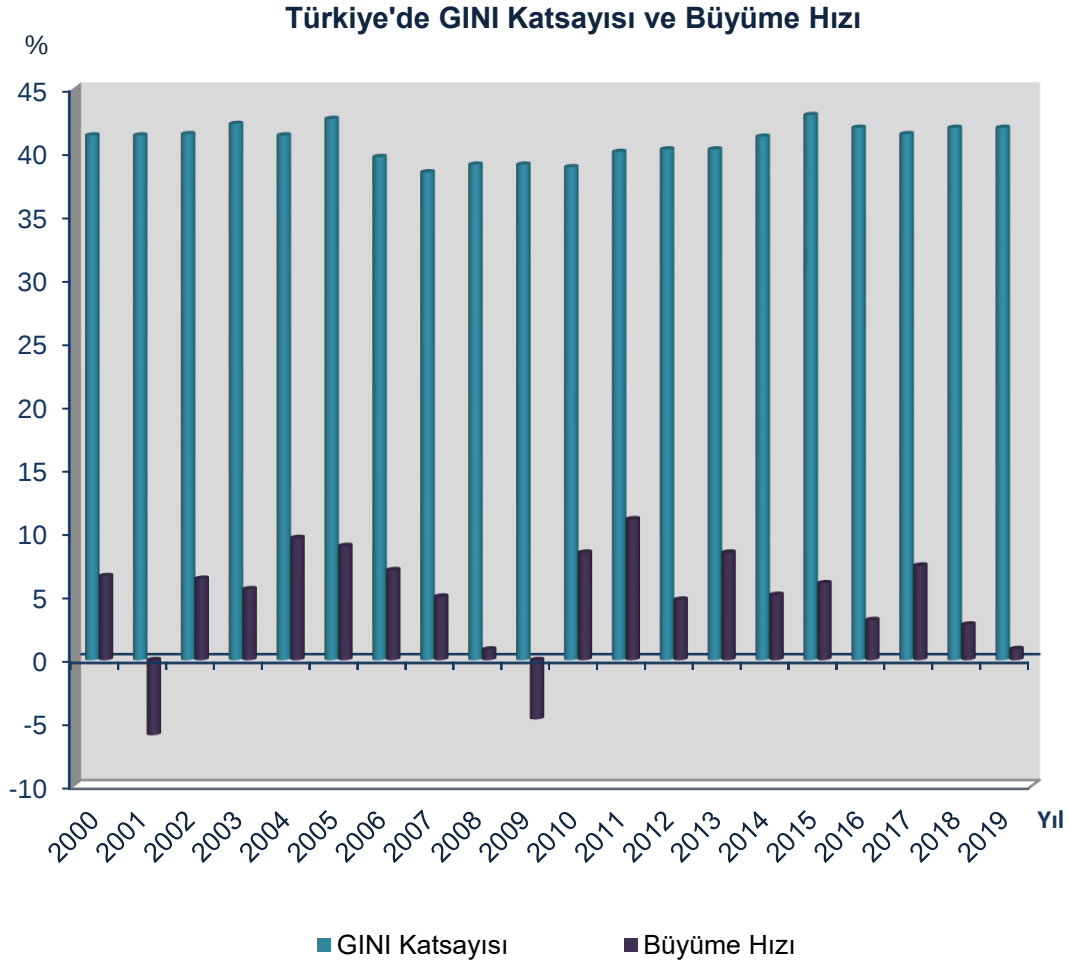
Türkiye’de büyüme ve kalkınma performansı üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkabilmesi için kalıcı istikrar sağlamaya yönelik politikalara, makroekonomik istikrar ile uyumlu maliye politika kararlarında politika yapıcıların duyarlı olmasına, eğitim, ar-ge ve altyapı gibi büyümenin öncülleri konumundaki üretken harcamaların azaltılmamasına ihtiyaç vardır (İsmihan ve Özcan, 2006: 85). Tarihsel süreçte reaktif ve pro-aktif devlet yaklaşımlarına bakıldığında; Türkiye’nin belirlediği politikalarda ve büyüme stratejilerinde, açık ekonomi koşullarına kapalı olmamakla birlikte büyüme stratejisi açısından iç dinamikleri doğrultusunda kendine özgü modeller benimseyen pro-aktif devlet yapılarının aksine daha çok öncü olmayan ve çoğunlukla dış eksenli kararlar alan reaktif devlet yapısına sahip

olduğu ifade edilmektedir (Öniş ve Şenses, 2007: 26-30). Türkiye'nin geçmişten gelen en önemli kırılganlıkları bütçe açıkları ve beraberinde cari açıklardır. Her ne kadar ülkeye yabancı yatırımlar çekilebilse de söz konusu yatırımların niteliğine göre yatırımlar önemli alanlara kanalize edilememektedir. Ülkeye çekilen yatırımlar açık finansmanında kullanıldığından kalkınma ve büyümeye yönelik yatırımlar hem niteliksel hem de niceliksel olarak azalmaktadır. Bu da Türkiye'nin büyüme performansı üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Türkiye'de gelir dağılımı ile ilgili istatistiki veriler, TÜİK tarafından toplanarak hesaplanmakta ve ilan edilmektedir. TÜİK, gelir dağılımına ilişkin verilerin içeriğini, toplanmasını ve hesaplanmasını açıklamaktadır. Bu çerçevede TÜİK gelir dağılımı istatistikleri ile ilgili olarak 1987'de Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi, 1994'te bağımsız araştırma, 2002-2005 döneminde hanehalkı bütçe araştırmaları yapmış ve 2006'dan itibaren de EU'ya uyum doğrultusu ile Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması dâhilinde gelir dağılımı, yaşam koşulları, gelire dayalı göreceli yoksulluk ve sosyal dışlanma verileri derlemeye başlamıştır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması; ekonomik faaliyetler, meslek, eğitim, iş ve istatistiki bölge birimleri açısından yapılan sınıflandırmalara göre gerçekleştirilmektedir. Ayrıca araştırmada EUROSTAT standartları baz alınmaktadır (TÜİK, 2021).

Türkiye'de gelir dağılımı tanımı TÜİK tarafından şu şekilde yapılmaktadır (TÜİK, 2021): *“Bir ülkede belirli dönemler içinde yaratılan gelirin fertler, hanehalkları veya üretim faktörleri arasında bölünmesidir”*. TÜİK'in Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması çerçevesinde gelir dağılımına ilişkin istatistiki veriler ülke içindeki hanelerin tüm hanehalkı bireylerinden (kurumsal nüfus olarak nitelenen yerlerdeki hariç) toplanmaktadır. Toplanan veriler sonucunda hanehalkı kullanılabilir net gelir, eşdeğerlik ölçeği / eşdeğer hanehalkı büyüklüğü, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri ve yüzdeler gruplar istatistikleri hesaplanarak oluşturulmaktadır (TÜİK, 2021).

Şekil 2.1'de Türkiye'de GINI katsayısı ve GSYH büyüme hızları 2000-2019 dönemi için yer almaktadır.

Şekil 2. 1. Türkiye'de GINI Katsayısı ve Büyüme Hızı

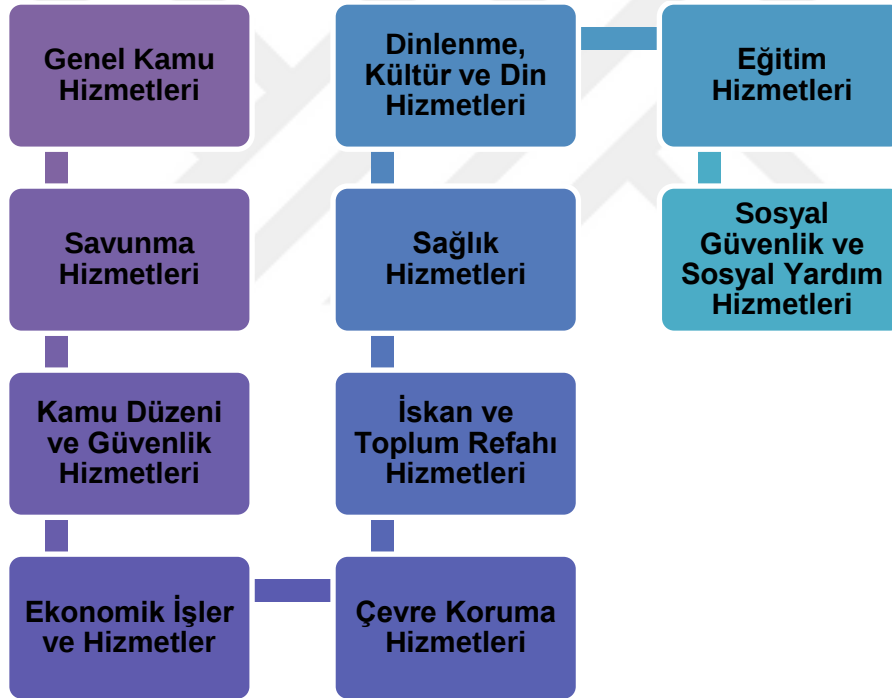
Kaynak: GINI katsayısı WB veri tabanından alınarak, büyüme hızı da yazar tarafından hesaplanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2.1'e göre Türkiye'de 2000-2019 döneminde GINI katsayısı aynı seviyelerdedir ve gelir dağılımının çok da adil olarak dağılmadığını ortaya koymaktadır. Büyüme hızı ise genel olarak düşüktür ve kriz dönemlerinde negatif düzeyde olup diğer dönemlerde pozitif düzeydedir. Gelir dağılımı ve büyüme arasındaki ilişki açısından Türkiye'de çoğunlukla gelir dağılımının adaletsizleştiği dönemlerde büyüme hızında düşüş gerçekleşmektedir. Bu da Türkiye'de gelir dağılımının iyileşmesinin büyüme üzerinde olumlu etkilere yol açacağını ortaya koymaktadır.

2.3. Türkiye’de Sosyal Koruma

2.3.1. Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Kamu Harcamaları İçindeki Yeri

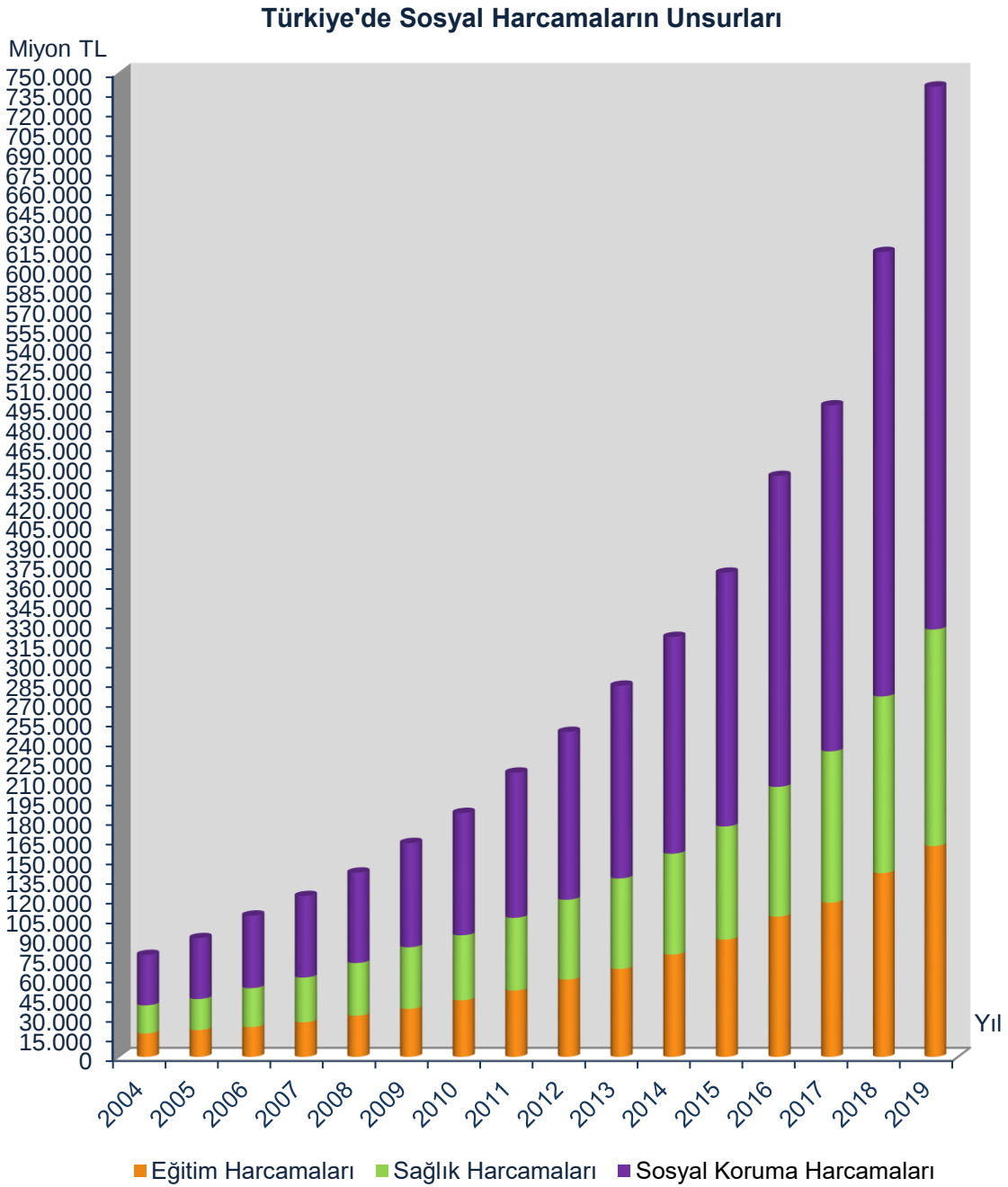
Türkiye’de kamu hizmetlerinin fonksiyonel sınıflandırması çerçevesinde kamu harcamaları gerçekleştirilmektedir. Fonksiyonel sınıflandırma içinde her bir kamu hizmeti ayrı ayrı yer almaktadır. Bunlardan sosyal harcamalar eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarından oluşur iken sosyal koruma harcamaları da sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarından oluşmaktadır. Buna göre Şekil 2.2’de fonksiyonel sınıflandırmaya göre kamu hizmetleri yer almaktadır.

Şekil 2. 2. Türkiye’de Kamu Hizmetlerinin Fonksiyonel Sınıflandırması

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021’den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye’de kamu sosyal harcamaları eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarının toplamından oluşmaktadır. Sosyal harcamaların içeriği olarak söz konusu harcamaların yanı sıra sosyal olarak nitelendirilen harcamalar da dâhil edilebilir. Türkiye’de 2004-2019 dönemi kamu kesimi sosyal harcamalarının gelişimi Şekil 2.3’te yer almaktadır.

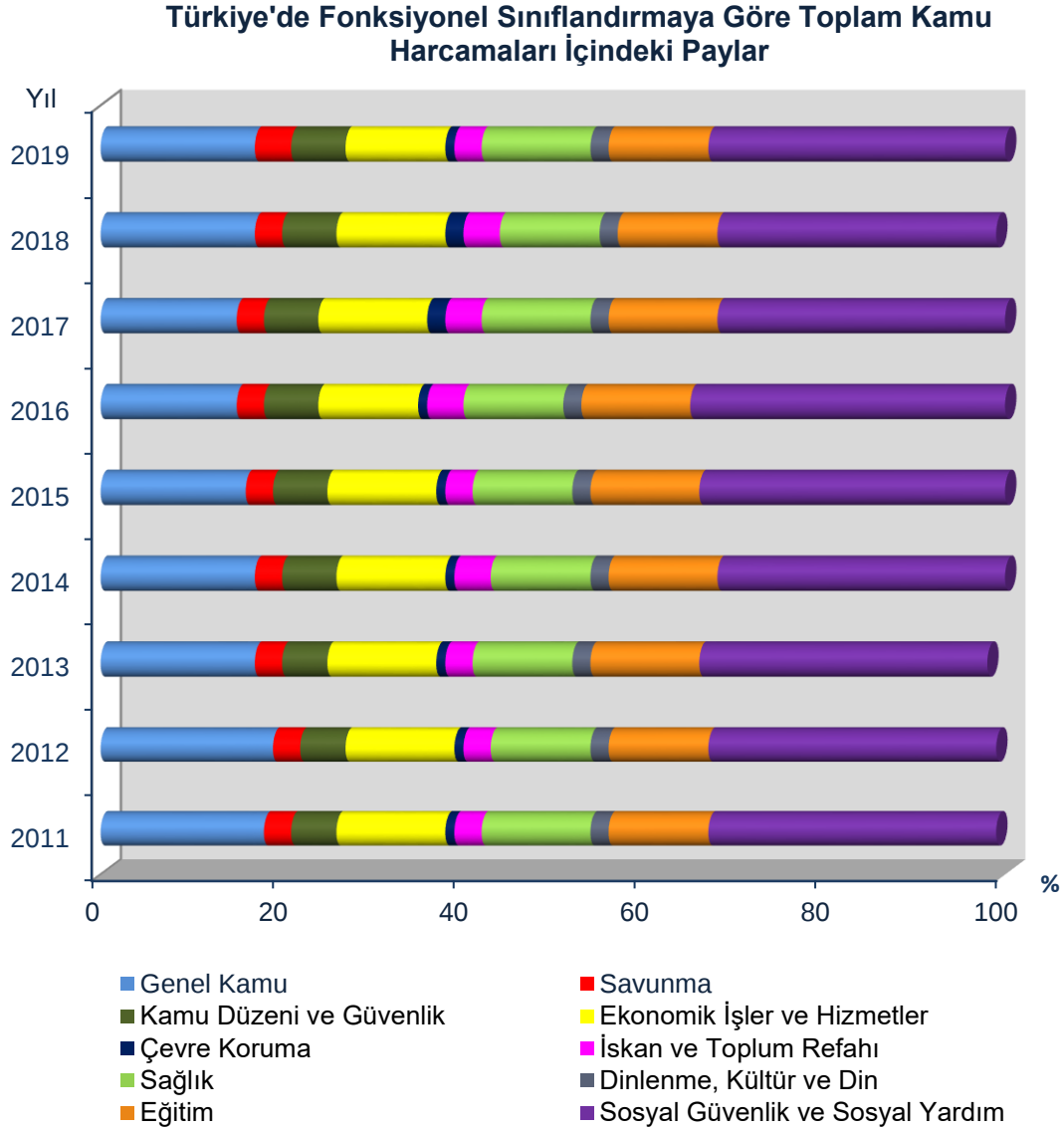

Şekil 2. 3. Türkiye'de Sosyal Harcamaların Unsurları

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2.3'e göre Türkiye'de 2004-2019 döneminde kamu kesimi sosyal harcamaları içinde sosyal koruma harcamalarının payı eğitim ve sağlık harcamalarına ayrılan paydan oldukça fazladır. Sosyal koruma harcamaları 2004'ten itibaren hem sosyal harcamalar içinde hem de eğitim ve sağlık harcamalarına kıyasla artış eğilimindedir. Şekil 2.4'te de Türkiye'de 2011-2019

döneminde fonksiyonel sınıflandırmaya göre genel bütçe giderlerinin toplam kamu harcamaları içindeki payları yer almaktadır.

Şekil 2. 4. Türkiye'de Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Kamu Harcamalarının Payı

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2021'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2.4'te Şekil 2.2'deki sınıflandırmada yer alan kamu hizmetlerine göre 2011-2019 dönemindeki harcama tutarlarının toplam kamu harcamaları içindeki payları yer almaktadır. Şekil 2.4'e göre toplam kamu harcamaları içinde en yüksek paya sırasıyla sosyal güvenlik ve sosyal yardım, genel kamu, ekonomik işler ve hizmetler, eğitim, sağlık, kamu düzeni ve güvenlik, iskân ve toplum refahı,

savunma, dinlenme – kültür ve din, çevre koruma harcamaları sahiptir. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamaları en yüksek paya sahip olmakla birlikte bu harcamaların alt unsurları içinde sosyal güvenlik kaynaklı yararlanıcılara ödenen maaşların payı oldukça yüksektir. Ancak söz konusu payın hem GSYH hem de net değerler açısından karşılaştırılarak gerçekteki değerlerinin değerlendirilmesi daha yararlı olacaktır.

2.3.2. Türkiye’de Sosyal Koruma Gelirleri ve Harcamaları

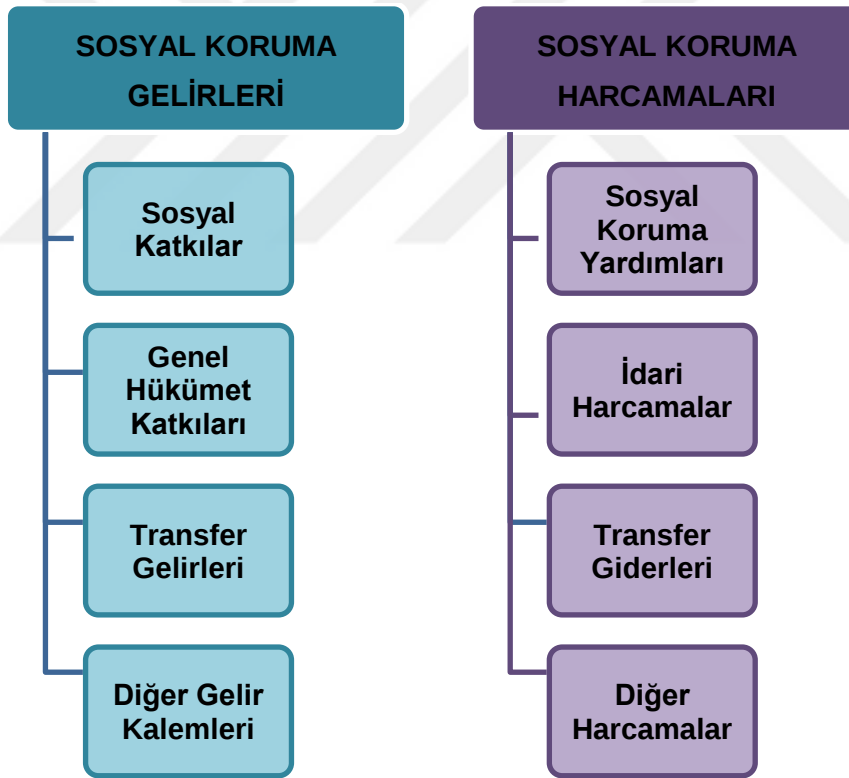
Türkiye’de sosyal provizyonda (düzenlemede) devletin ve ailenin üstünlüğü olup piyasa, sivil toplum ve belediyeler görece daha az bir rol oynamakta; bazı gruplar sosyal mevzuat ve kurumlarca kapsama alınırken informal piyasada çalışanlar gibi diğerleri korumasız kalmaktadır (Grütjen, 2008: 113). Sosyal sigorta sistemi dışındaki sosyal koruma temelde en yoksullara yönelik tıbbi bakım ve aynı yardımdan oluşmakta, bireylerin sosyal risklerden korunmasına büyük önem verilmekte ama bu fonksiyon geleneksel olarak aile tarafından sağlanan sosyal hizmetler için çok az sorumluluk alan devlet tarafından marjinal olarak desteklenmektedir (Grütjen, 2008: 113).

Türkiye’de sosyal koruma ile ilgili istatistiki veriler, TÜİK tarafından toplanarak hesaplanmakta ve ilan edilmektedir. TÜİK, sosyal korumaya ilişkin toplanacak verilerin içeriğini, hangi kuruluşlardan sağlanacağını ve hangi yöntemlerle hesaplanacağını açıklamaktadır. Bu çerçevede TÜİK, sosyal koruma istatistiklerinin oluşturulmasında ESSPROS’u baz almaktadır. İlgili sisteme göre sosyal koruma gelirleri ve harcamaları belirli ilkeler etrafında tespit edilmektedir.

Türkiye’de sosyal koruma tanımı TÜİK tarafından şu şekilde yapılmaktadır (TÜİK, 2018a): *“Sosyal koruma, hanehalkları ve bireylerin belirlenmiş risk veya ihtiyaç yüklerini hafifletmek amacıyla yapılan (anlık karşılıklı veya bireysel olmayan) tüm müdahaleleri kapsamaktadır”*. Tanımdan da anlaşılacağı üzere Türkiye’de sosyal koruma denilince akla, seçili risk grupları ve ihtiyaç sahipleri için sınırları önceden çizilen ilkeler kapsamında yapılan eylemler gelmektedir.

Türkiye’de sosyal harcamalara ilişkin istatistiklerin uzun yıllardır hesaplanmasına ve tutulmasına karşın doğrudan sosyal koruma kavramını karşılayacak şekilde ESSPROS sistemiyle de uygun kayıtlar daha yeni bir süreci kapsamaktadır. Şöyle ki, Türkiye’de sosyal koruma harcamalarına ilişkin veriler, TÜİK tarafından 2000 yılından itibaren derlenmekte ve hesaplanmaktadır (TÜİK, 2018b). Diğer taraftan sosyal koruma harcamalarından belirlenen risk ve ihtiyaçlar ilkelerine göre yararlananların sayısına ilişkin veriler ise 2008 yılından itibaren tespit edilmektedir (TÜİK, 2018a).

Türkiye’de sosyal koruma gelirleri ve harcamaları ESSPROS ile uyumlu olacak şekilde belirlenmiştir. Buna göre TÜİK tarafından sosyal korumaya ilişkin gelir ve harcama unsurları Şekil 2.5’te yer almaktadır.

Şekil 2. 5. Sosyal Koruma Gelirleri ve Harcamaları

Kaynak: TÜİK, 2018a’dan yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

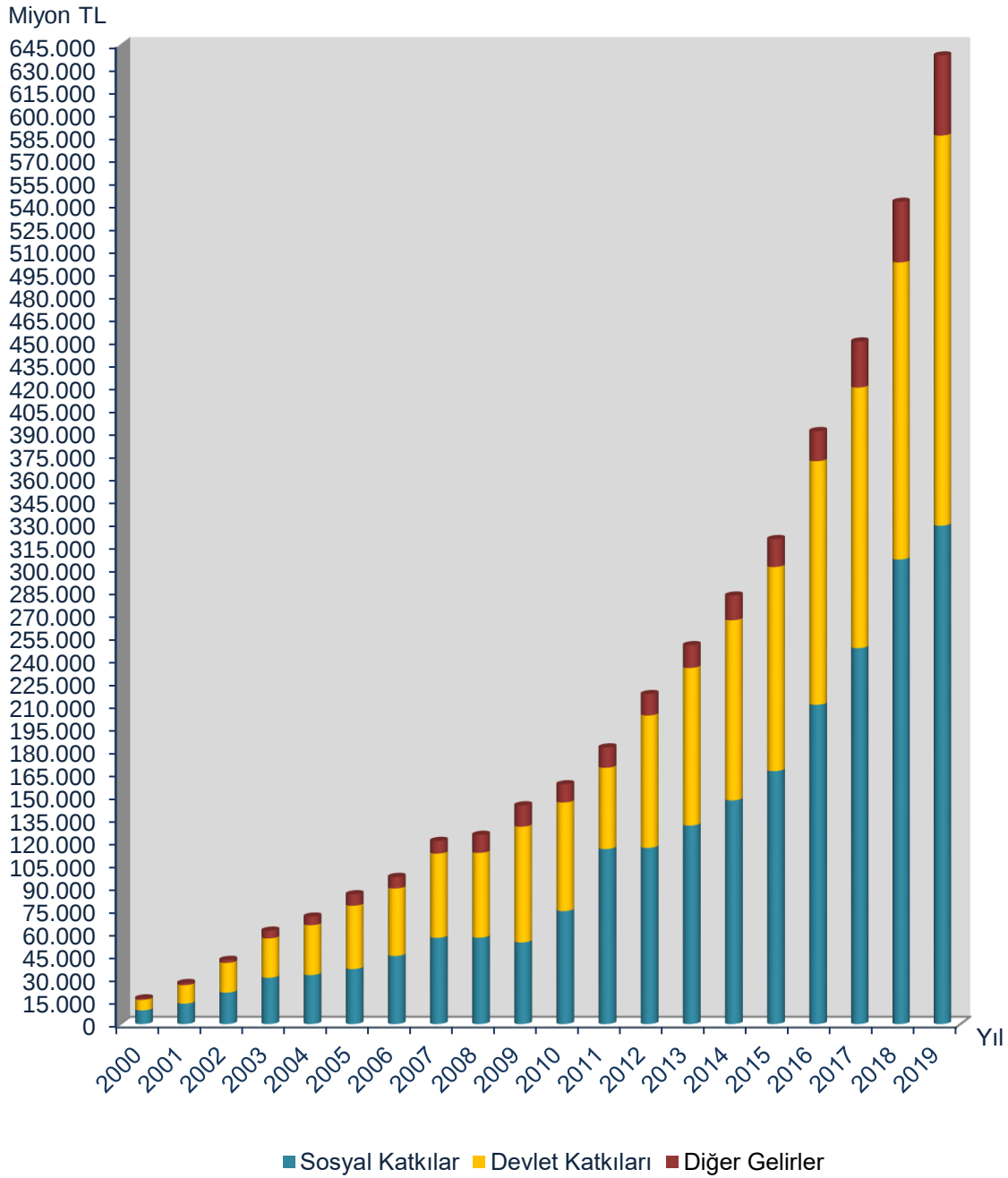
2.3.3. Türkiye’de Sosyal Koruma Gelirleri

Türkiye’de sosyal koruma gelirleri; sosyal katkı payları, genel hükümet katkı payları, sosyal koruma için transfer gelirleri ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. Sosyal koruma harcamaları ise sosyal koruma yardımları, idari harcamalar, sosyal koruma için transfer giderleri ve diğer harcamalardan oluşmaktadır. Sosyal koruma gelirleri katkı payları ile elde edilen gelirlerin yanı sıra sosyal koruma geliri için sağlanan transfer gelirleri ile diğer gelir unsurlarını da kapsamaktadır. Benzer şekilde sosyal koruma harcamaları da belirlenen risk ve ihtiyaçlar doğrultusundaki yardımların yanı sıra sosyal koruma adına yapılan idari harcamalar ile diğer harcama unsurlarını kapsamaktadır.

Türkiye’de sosyal koruma gelirleri sosyal koruma için yapılan katkılar ve diğer gelir kalemlerinden oluşmaktadır. Buradaki katkılar iki gruba ayrılmakta olup ilki, işveren ve koruma kapsamındaki kişiler (işçiler, kendi hesabına çalışanlar, emekliler ve diğer kişiler) tarafından yapılan sosyal katkılardır (TÜİK, 2019: 2). Diğeri ise hükümet kontrolü altındaki primsiz düzenlemeler için yapılan genel harcamalar ile hükümet koruması altında bulunanlara yönelik yapılan finansal yardımları kapsayan devlet katkılarıdır (TÜİK, 2019: 2). Türkiye’de sosyal koruma gelir kalemlerinden diğer gelirler kapsamında da sosyal koruma için faiz, kar payları ve bağışlardan oluşan cari gelirler bulunmaktadır (TÜİK, 2019: 2).

Şekil 2.6’da Türkiye’de 2000-2019 döneminde unsurlarına göre sosyal koruma gelirleri “milyon TL” cinsinden yer almaktadır. TÜİK tarafından yayımlanan sosyal koruma gelirleri doğrultusunda hazırlanan tablodaki veriler; sosyal katkılar, devlet katkıları ve diğer gelirlerden oluşmaktadır.

Türkiye'de Sosyal Koruma Gelirlerinin Unsurları

Şekil 2. 6. Türkiye'de Sosyal Koruma Gelirlerinin Unsurları (2000-2019)

Kaynak: TÜİK, 2021'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

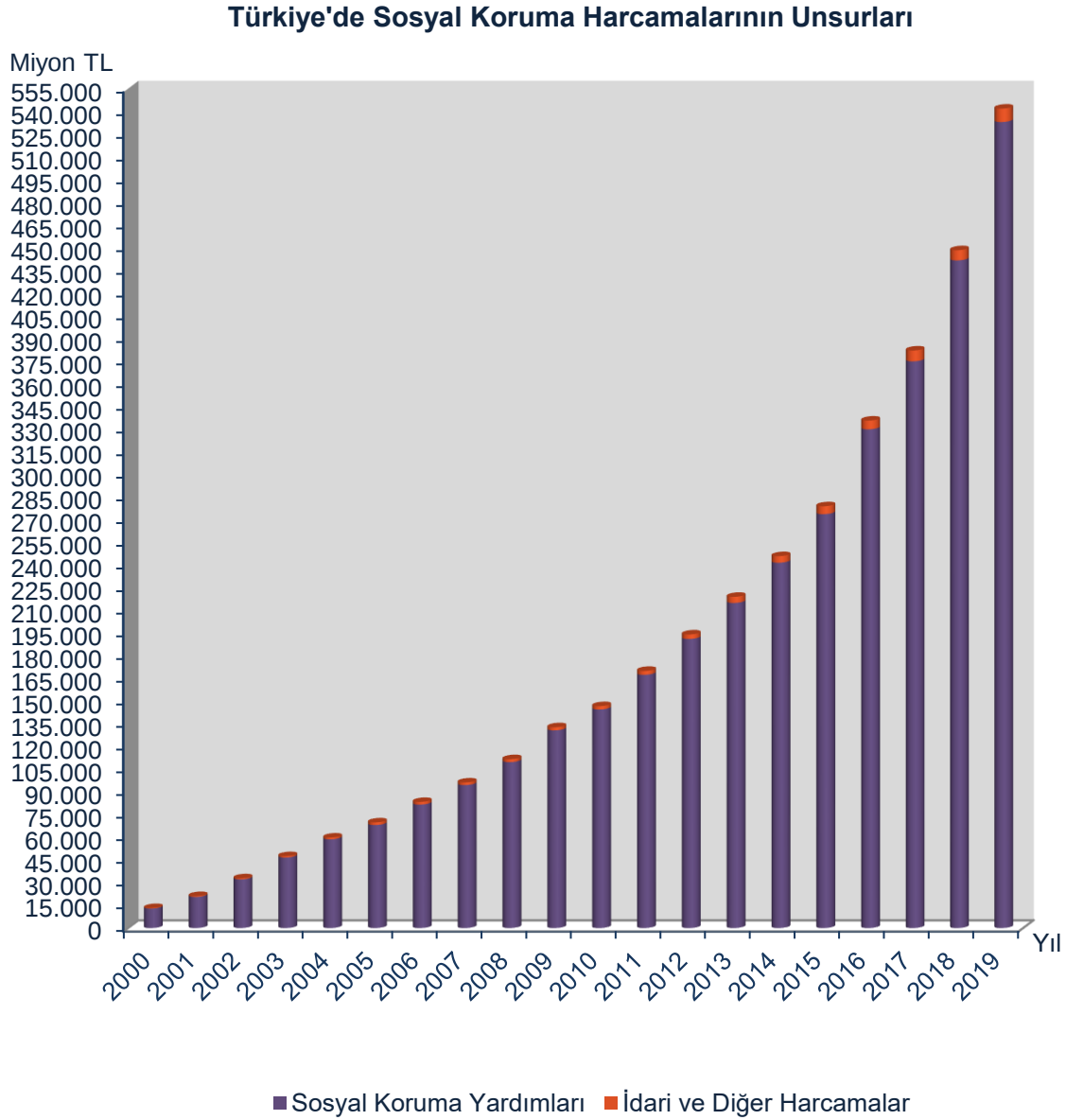
Şekil 2.6'ya göre Türkiye'de 2000-2019 döneminde toplam olarak sosyal koruma gelirleri artış eğilimindedir. Söz konusu artış eğilimi hem toplam sosyal koruma gelirleri hem de sosyal koruma gelirlerinin her bir unsuru için geçerlidir. Türkiye'de sosyal koruma gelirleri içindeki pay dağılımı en fazladan en aza olacak şekilde sırasıyla sosyal katkılar, devlet katkıları ve diğer gelirlere doğrudur. Sosyal

koruma gelirleri içinde sosyal katkıların payı, devlet katkıları ile diğer gelirlere göre fazladır. Sosyal katkıların payı, devlet katkıları ile diğer gelirlerin paylarına kıyasla 2000'den itibaren toplam sosyal koruma gelirleri içinde de artış eğilimindedir. Dolayısıyla Türkiye'de sosyal koruma gelirleri ağırlıklı olarak sosyal koruma için sağlanan katkı paylarından oluşmaktadır.

2.3.4. Türkiye'de Sosyal Koruma Harcamaları

Türkiye'de sosyal koruma harcamaları belirli ilkelere göre sınıflandırılan sosyal koruma yardımları, idari harcamalar ve diğer harcamalardan oluşmaktadır. Bunlardan sosyal koruma yardımları daha geniş bir kapsama sahiptir. İdari harcamalar da sosyal koruma için yapılan yönetsel ve idari harcamalar olup sosyal korumanın işleyişine yönelik tespitler, kayıtlar ve organizasyon gibi işlemlerden kaynaklı harcamalar ve genel giderlerdir (TÜİK, 2019: 2). Diğer harcamalar ise kredi faizi ya da gelir – varlık vergisi gibi sosyal koruma için yapılan harcamalardır (TÜİK, 2019: 2).

Şekil 2.7'de Türkiye'de 2000-2019 döneminde unsurlarına göre sosyal koruma harcamaları “milyon TL” cinsinden yer almaktadır. TÜİK tarafından yayımlanan sosyal koruma harcamaları doğrultusunda hazırlanan tablodaki veriler; sosyal koruma yardımları ile idari harcamalar ve diğer harcamalardan oluşmaktadır.

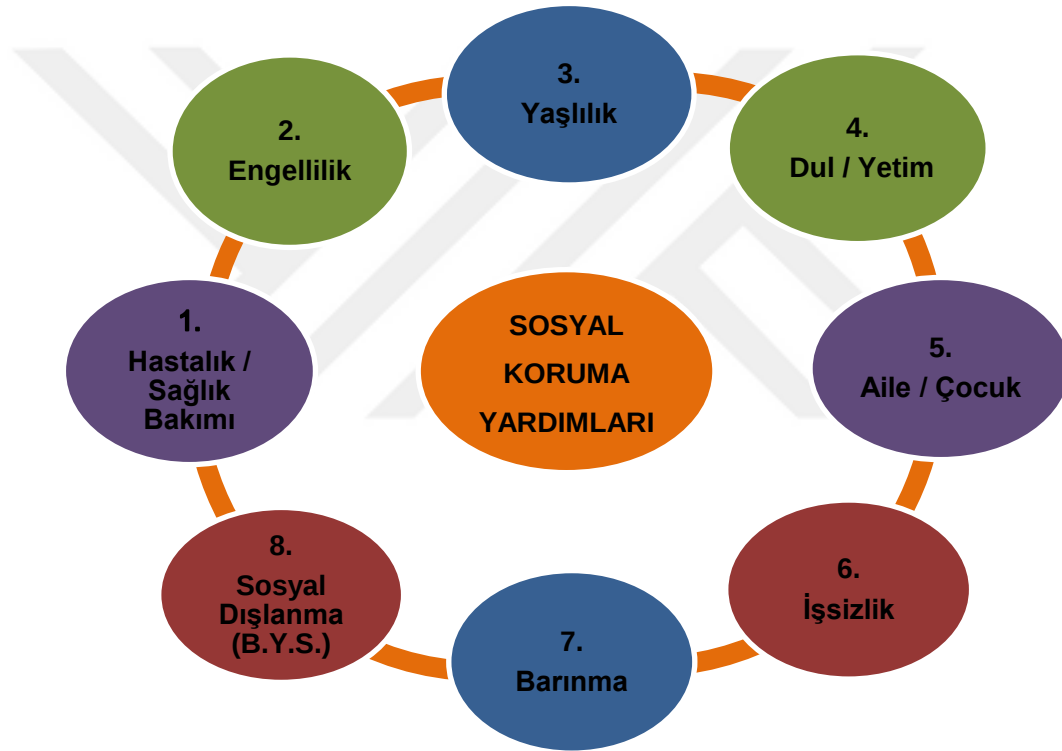
Şekil 2. 7. Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Unsurları (2000-2019)
Kaynak: TÜİK, 2021’den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2.7’ye göre Türkiye’de 2000-2019 döneminde toplam olarak sosyal koruma harcamaları artış eğilimindedir. Sosyal koruma harcamalarındaki artış eğilimi, sosyal koruma yardımlarındaki artıştan kaynaklıdır. Türkiye’de sosyal koruma harcamaları içindeki pay dağılımında en fazla pay, sosyal koruma yardımlarına aittir. Sosyal koruma harcamaları içinde sosyal yardımların payı, idari ve diğer harcamalara göre oldukça fazladır. Sosyal yardımların payı, idari ve diğer harcamaların payına kıyasla 2000’den itibaren oldukça fazla olarak toplam sosyal

koruma harcamaları içinde de artış eğilimindedir. Dolayısıyla Türkiye’de sosyal koruma harcamaları, sosyal koruma yardımları odaklı gerçekleşmektedir.

2.3.4.1. Türkiye’de sosyal koruma yardımlarının kapsamı

Türkiye’de TÜİK tarafından sosyal koruma için ESSPROS temelinde belirlenen risk ve / veya ihtiyaç ilkeleri sekiz alt başlıktan oluşmaktadır (TÜİK, 2018a). Bunlar sosyal koruma yardımlarını temsil etmekte olup Şekil 2.8’de yer almaktadır.

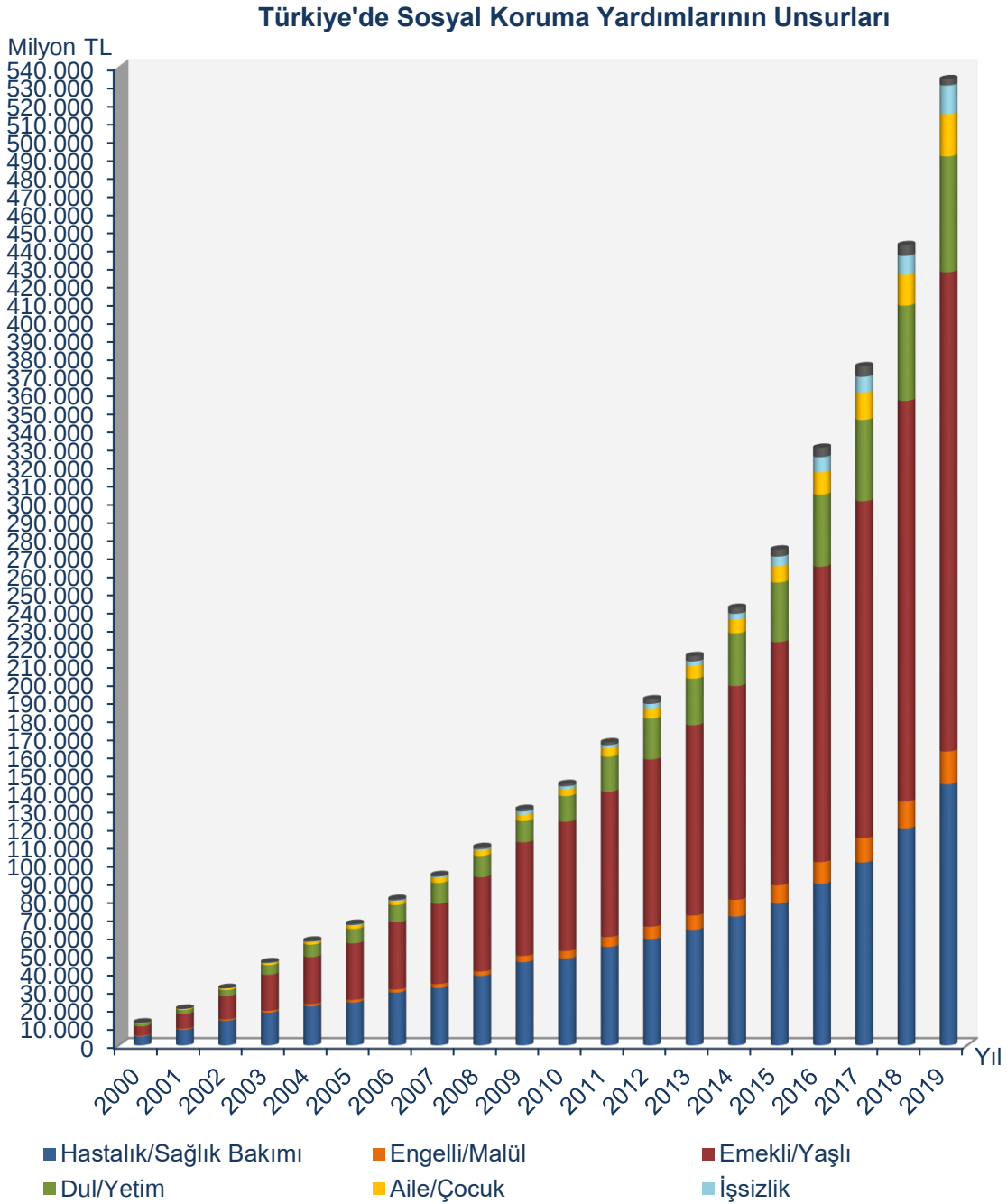

Şekil 2. 8. Sosyal Koruma Yardımlarının Kapsamı

Kaynak: TÜİK, 2018a’dan yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2.8’e göre Türkiye’de sosyal koruma yardımları belirli risk ve ihtiyaçlar gözetilerek sınıflandırılmıştır. ESSPROS ile uyumlu olacak şekilde Türkiye’de de sosyal koruma yardımlarının kapsamı olası risk ve ihtiyaçlar çerçevesinde sınırlanmıştır. Sosyal koruma yardımlarının kapsamı; sağlıklılık durumu, çalışmaya engel ya da çalışamama ya da hayatta olmama durumu, aile ya da çocuk sorumlulukları durumu, barınma ihtiyacı ve sosyal olarak dışlanma durumuna göre şekillenmektedir.

Şekil 2.9'da Türkiye'de 2000-2019 döneminde unsurlarına göre sosyal koruma yardımları "milyon TL" cinsinden yer almaktadır. TÜİK tarafından yayımlanan sosyal koruma yardımları doğrultusunda hazırlanan tablodaki veriler; hastalık / sağlık bakımı, engelli / malul, emekli / yaşlı, dul / yetim, aile / çocuk, işsizlik ve sosyal dışlanmadan oluşmaktadır.

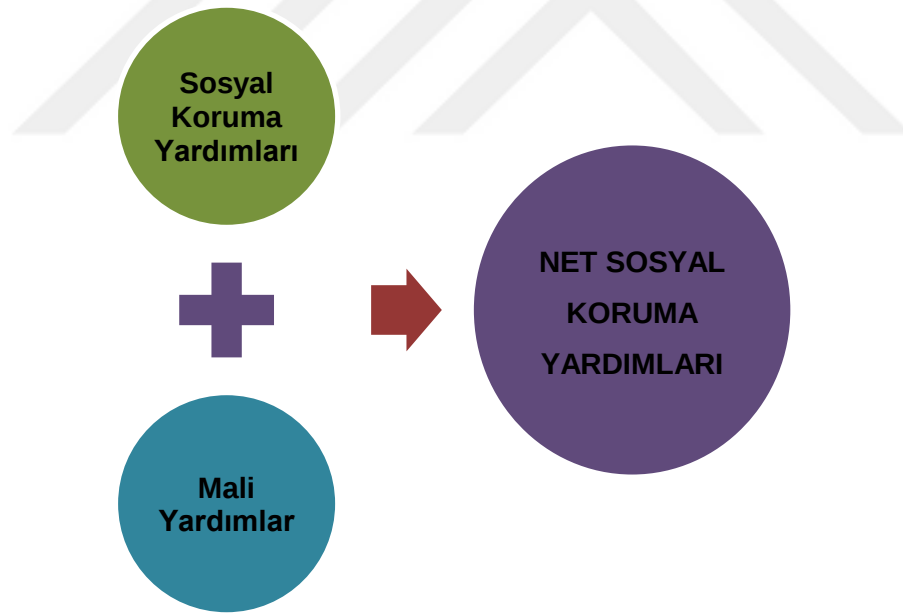

Şekil 2. 9. Türkiye'de Sosyal Koruma Yardımlarının Unsurları (2000-2019)

Kaynak: TÜİK, 2021'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2.9'a göre Türkiye'de 2000-2019 döneminde toplam olarak sosyal koruma yardımları artış eğilimindedir. Söz konusu artış eğilimi daha çok hastalık / sağlık bakımı ve emekli / yaşlı durumu için yapılan yardımlar kaynaklı olup az da olsa 2009'dan itibaren de dul / yetim durumu için yapılan yardımlar kaynaklıdır. Türkiye'de sosyal koruma yardımları içindeki pay dağılımında en fazla pay, 2000'den itibaren gittikçe artan bir şekilde hastalık / sağlık bakımından emekli / yaşlı durumu için yapılan yardımlarla yer değiştirmiştir. Sosyal koruma yardımları içindeki pay dağılımında en az pay ise sosyal dışlanma durumu için yapılan yardımlara aittir. Dolayısıyla Türkiye'de sosyal koruma yardımları çoğunlukla hastalık / sağlık hizmetleri ve yaşa bağlı olarak emeklilik için gerçekleştirilmektedir.

Şekil 2.10'da ESSPROS sistemi temel alınarak belirlenen Türkiye'de sosyal koruma kapsamı altındaki yardımların net olarak içeriği yer almaktadır.

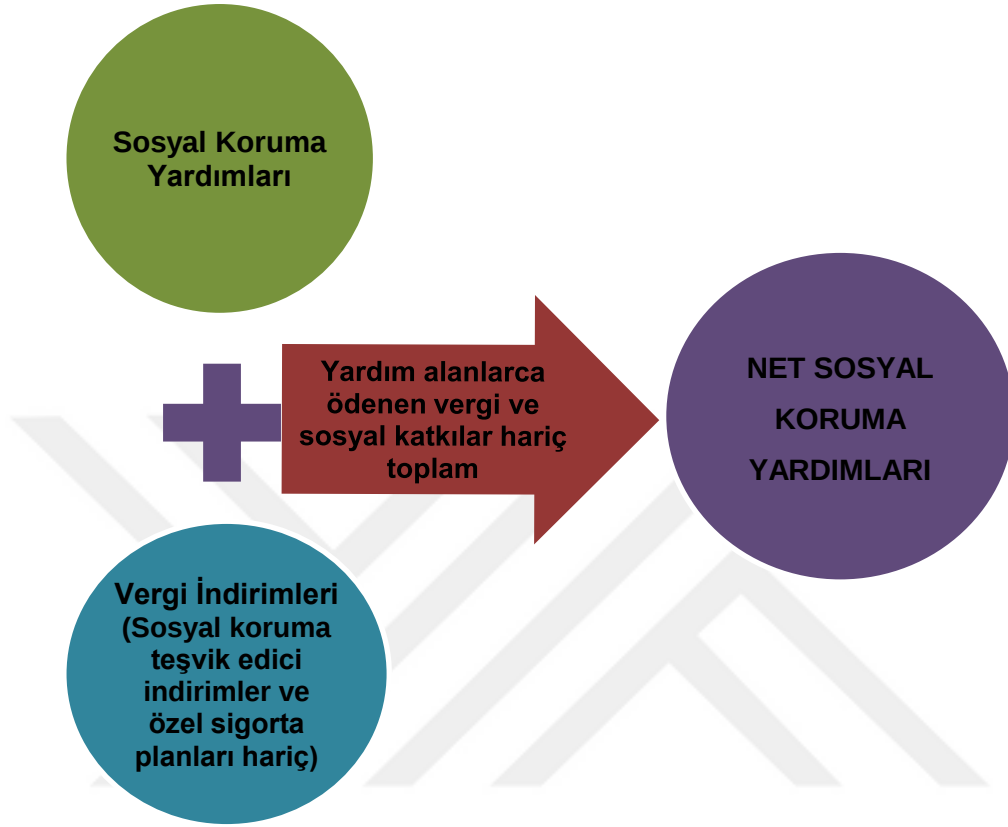

Şekil 2. 10. Net Sosyal Koruma Yardımlarının Kapsamı.1

Kaynak: TÜİK, 2018b'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2.10'da yer alan Türkiye'de net sosyal yardımların kapsamına göre sosyal koruma yardımları ve mali yardımlar toplamı bir bütün halinde net sosyal yardımları ifade etmektedir. Ancak burada hem sosyal koruma yardımlarının hem mali yardımların hem de net sosyal koruma yardımlarının hesaplanmasında bazı

unsurlar hariç tutulmaktadır. Buna göre net sosyal yardımların kapsamına ulaşılmasında hariç tutulan unsurlar Şekil 2.11’de yer almaktadır.

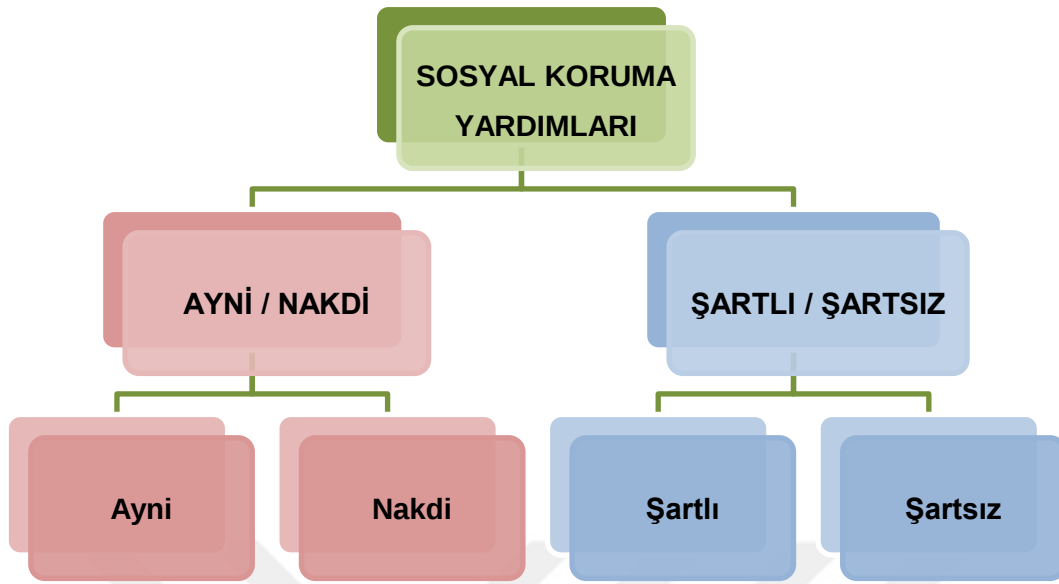
Şekil 2. 11. Net Sosyal Koruma Yardımlarının Kapsamı.2

Kaynak: TÜİK, 2018b'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2.11’de Şekil 2.10’dan farklı olarak Türkiye’de net sosyal yardımların kapsamı, sosyal koruma yardımları için ödenen vergi ve sosyal katkılar hariç olmak üzere sosyal koruma yardımlarının yanı sıra mali yardım olarak sadece vergi indirimlerinden (sosyal koruma teşvik edici indirimler ve özel sigorta planları hariç) oluşmaktadır. Sosyal koruma yardımlarından net sosyal koruma yardımlarına ulaşma ile sosyal koruma için gerçekleştirilen esas yardımlar ortaya çıkmaktadır.

2.3.4.2. Türkiye’de sosyal koruma yardımlarının sınıflandırılması

Türkiye’de sosyal koruma yardımlarının sınıflandırılması, yardımların yapılış şekline ve herhangi bir koşula bağlılığına göre yapılmaktadır. Buna göre Şekil 2.12’de birbirinin alternatifi olmayan sosyal koruma sınıflandırması yer almaktadır.

Şekil 2. 12. Sosyal Koruma Yardımlarının Sınıflandırılması

Kaynak: TÜİK, 2019'dan yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

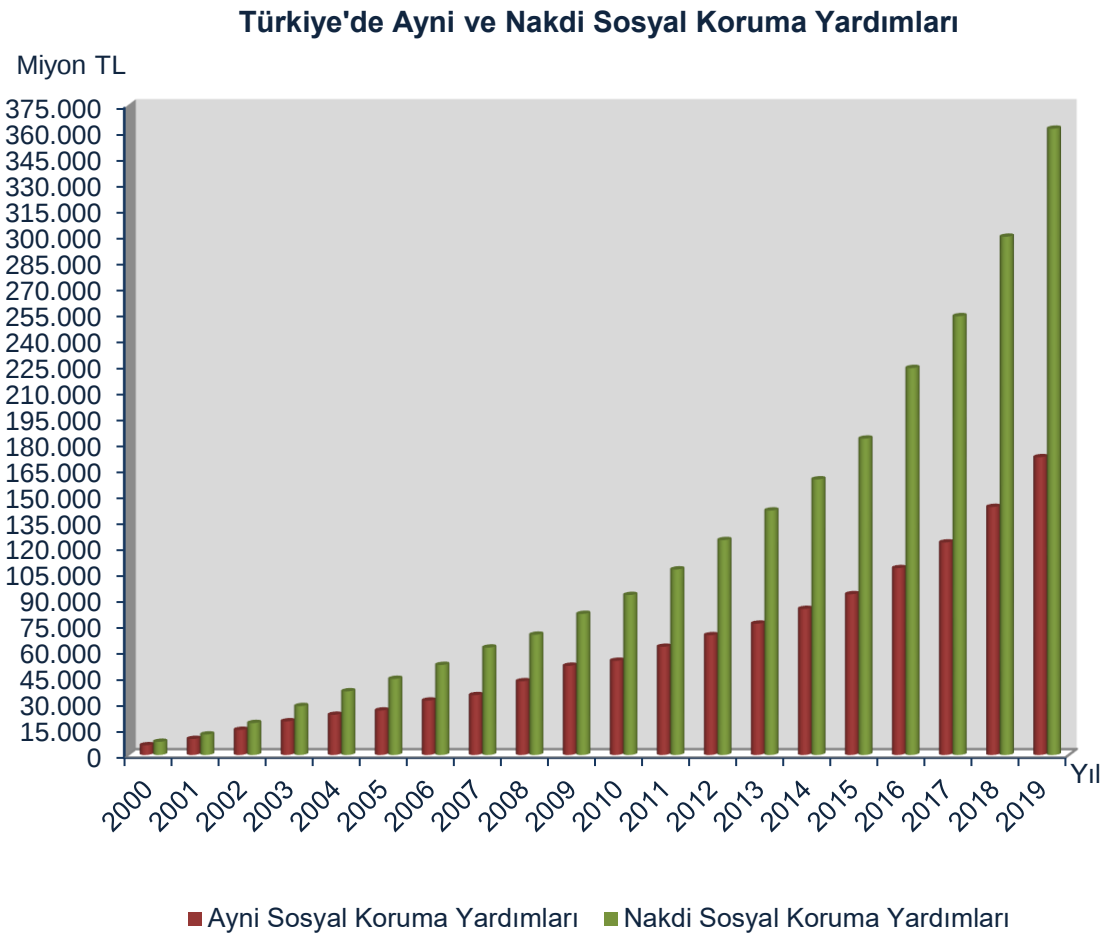
Şekil 2.12'ye göre Türkiye'de sosyal koruma yardımları ya ayni / nakdi ya da şartlı / şartsız olarak gerçekleştirilmektedir. Sosyal koruma yardımlarının nakit dışı şekilde diğer yardımlar olarak yapıldığı durumda ayni yardımlar söz konusu olmaktadır. Sosyal koruma yardımlarının yapılmasının ya da sosyal korumadan yararlanılmasının belirlenen herhangi bir ön koşula göre gerçekleştirilmesi durumunda da, şartlı yardımlar söz konusudur. Eğer sosyal koruma yardımlarının yapılması ya da sosyal koruma yardımlarından yararlanılması için belirlenmiş bir ön koşul yok ise şartsız yardımlar gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'de sosyal koruma yardımlarının ayni/nakdi ayrımına göre ayni yardımlar, nakit dışı mal veya hizmet şeklinde yapılan ve bazen bunlar bir belge karşılığında da yapılan yardımlar olup yararlananların sosyal yardımlar için ödediği katkı payları bu kapsamdan hariç tutulmaktadır (TÜİK, 2019: 1). Nakdi sosyal koruma yardımları ise nakit şeklinde yapılan yardımlardır (TÜİK, 2019: 1).

Türkiye'de sosyal koruma yardımlarının şartlı / şartsız ayrımına göre de şartlı yardımlar, belirli koşullar altında yapılmakta olup gelir ve / veya varlıklar düzeyi belli bir düzeyin altında olanlar için yapılan yardımlardır (TÜİK, 2019: 2). Bunlar genellikle devlet katkıları şeklinde ve yararlanan katkısı istemeyen düzenlemelerce

yapılmaktadır (TÜİK, 2019: 2). Şartsız yardımlar ise şartlı yardımlardaki gibi belirli bir koşula tabi olmayan yardımlardır (TÜİK, 2019: 2). Bir diğer ifadeyle, şartsız yardımlarda gelir ve / veya varlıkların düzeyi yardım yapılması için bir ön koşul değildir.

Şekil 2.13'te Türkiye'de 2000-2019 döneminde ayni ve nakdi sosyal koruma yardımları yer almaktadır.

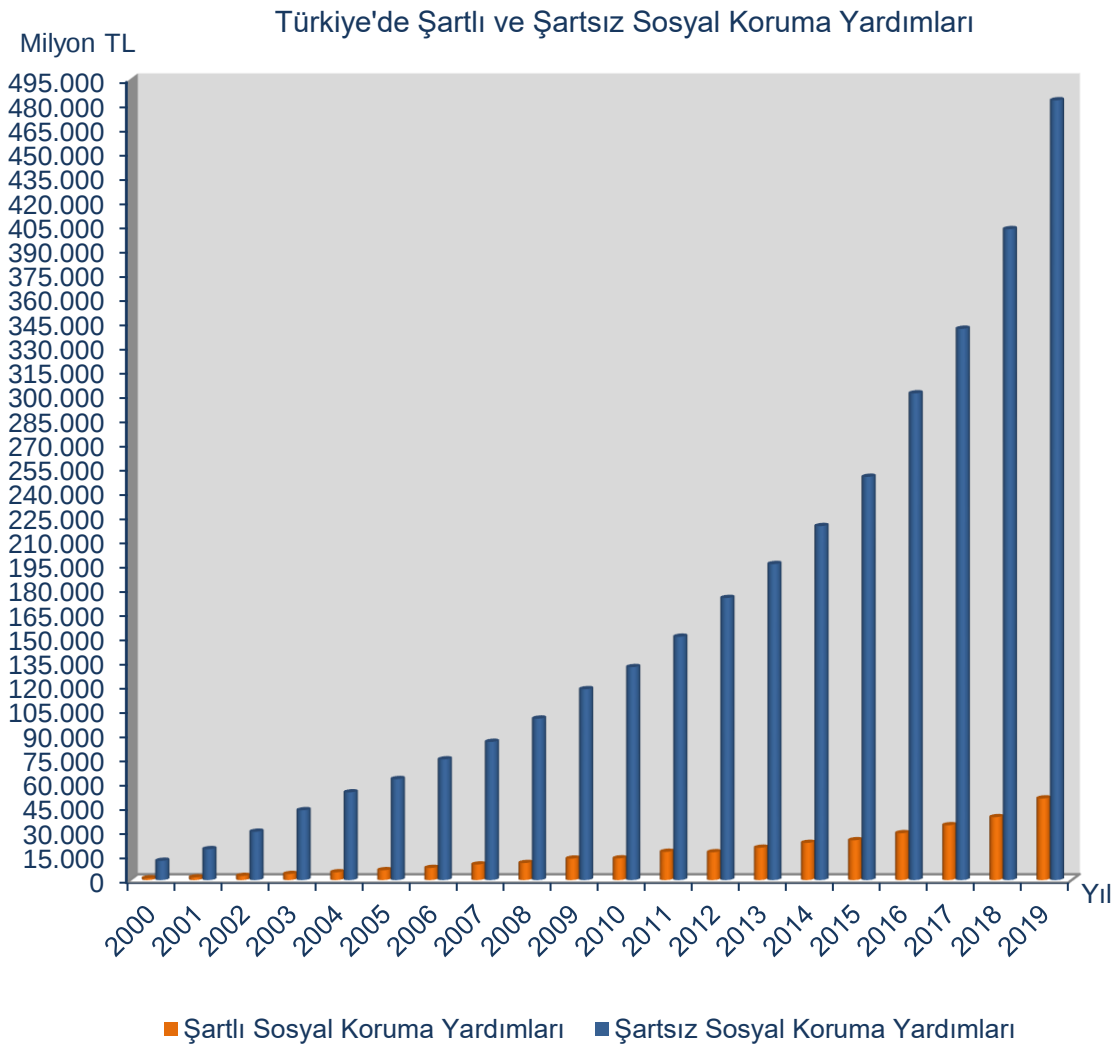

Şekil 2. 13. Türkiye'de Ayni ve Nakdi Sosyal Koruma Yardımları (2000-2019)
Kaynak: TÜİK, 2021'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2.13'e göre Türkiye'de 2000-2019 döneminde nakdi sosyal koruma yardımları ve ayni sosyal koruma yardımları artış eğiliminde olmakla birlikte nakdi sosyal koruma yardımları ayni sosyal koruma yardımlarına kıyasla daha fazla artmıştır. Ayrıca sosyal koruma yardımlarının ayni ve nakdi ayrımına göre nakdi yardımların payı, ayni yardımların payından hep daha fazla olmuştur. Sosyal

koruma yardımlarının risk ve ihtiyaç durumuna göre çoğunlukla maaş ödemeleri ağırlıklı olması nedeniyle nakdi yardımların aynı yardımlardan fazla olması doğal bir durumdur.

Şekil 2.14'te Türkiye'de 2000-2019 döneminde şartlı ve şartsız sosyal koruma yardımları yer almaktadır.

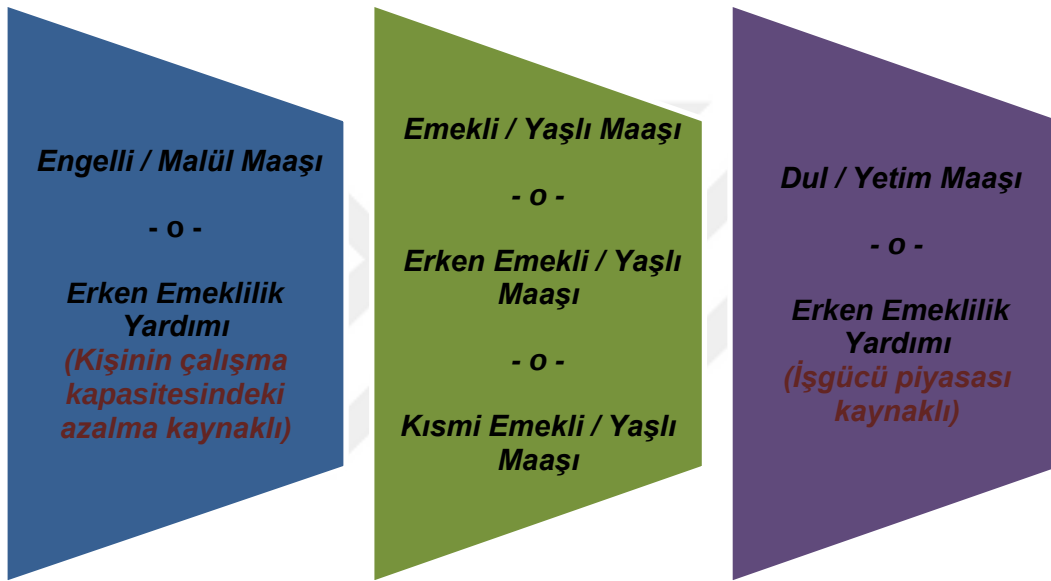
Şekil 2. 14. Türkiye'de Şartlı ve Şartsız Sosyal Koruma Yardımları (2000-2019)
Kaynak: TÜİK, 2021'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2.14'e göre Türkiye'de 2000-2019 döneminde şartsız sosyal koruma yardımları ve şartlı sosyal koruma yardımları artış eğiliminde olmakla birlikte şartsız sosyal koruma yardımları şartlı sosyal koruma yardımlarına kıyasla daha fazla artmıştır. Ayrıca sosyal koruma yardımlarının şartlı ve şartsız ayrımına göre

şartsız yardımların payı, şartlı yardımların payından oldukça fazla olmuştur. Şartlı ve şartsız sosyal koruma yardımlarının içeriği açısından sosyal koruma yardımlarının çoğu şartsız konumundadır.

2.3.4.3. Türkiye’de sosyal koruma yardımlarının yararlanıcıları

Türkiye’de sosyal koruma harcamalarının belirlenen risk ve ihtiyaç ilkeleri çerçevesinde maaş olarak yararlananlar Şekil 2.15’te yer almaktadır.

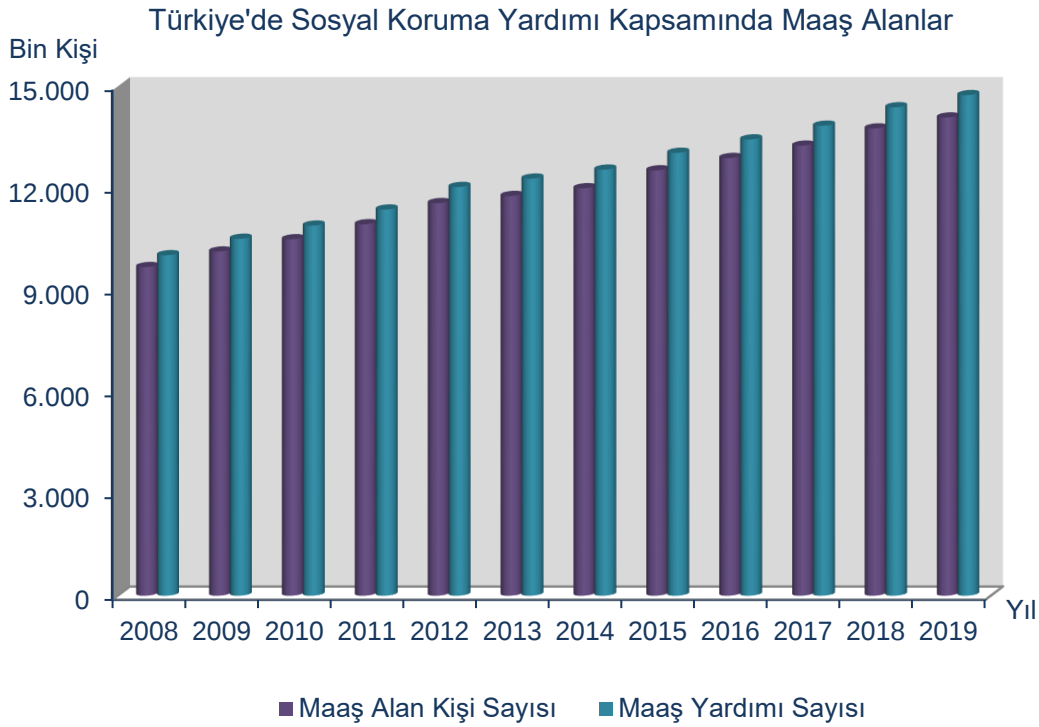

Şekil 2. 15. Sosyal Koruma Yardımı Kapsamında Maaş Yararlanıcıları
Kaynak: TÜİK, 2018a’dan yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2.15’e göre Türkiye’de sosyal koruma açısından belirlenen risk ve ihtiyaçlar doğrultusunda sosyal koruma yardımı kapsamında maaş alanlar; engelli / malul, emekli / yaşlı ve dul / yetim durumunda olanlardır. Sosyal korumadan maaş olarak yararlananlar, sosyal güvenlik sistemi içinde ilgili mevzuat çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Şekil 2.16’da Türkiye’de 2008-2019 döneminde sosyal koruma kapsamında maaş alan kişi sayısı ile maaş yardımı sayısı “bin kişi” cinsinden yer almaktadır. TÜİK tarafından yayımlanan sosyal koruma yardımı maaş yararlanıcıları kapsamında şekildeki veriler, maaş alanların sadece tek bir kategoriye dâhil

olmaması, birden fazla kategoride maaş alabilmesi olanağı nedeniyle ikili bir ayrıma tabidir.

Şekil 2. 16. Türkiye’de Sosyal Koruma Kapsamında Maaş Alanlar (2008-2019)
Kaynak: TÜİK, 2021’den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2.16’ya göre Türkiye’de 2008-2019 döneminde sosyal koruma yardımı kapsamında maaş alan kişi sayısı ile maaş yardımı sayısı artmakla birlikte artış hızı yavaştır. Maaş alan kişi sayısı, birden fazla kategoride maaş alabilme olanağı nedeniyle maaş yardımı sayısından daha azdır.

2.4. Türkiye’de Sosyal Koruma Üzerine Yapılan Çalışmalar

Özcan’ın (2009) çalışmasında, Türkiye’de sosyal refah devleti bakış açısıyla kamu sosyal harcamaları incelenmiştir. Çalışmada, Türkiye’deki kamu sosyal harcamalarının artma eğilimine karşın OECD ülkelerine göre yetersiz olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca sosyal güvenlik kuruluşları açıkları, görev zararları, bütçe açıkları, borç faiz ödemeleri gibi nedenlerle vergi gelirlerinin kamu sosyal harcamalara yeterince finansman kaynağı olamadığı belirtilerek sosyal transfer harcamalarının oy ticareti yerine yoksullukla mücadele için kullanılması, kurumlar

arasında bu amaçla koordinasyon olması, kayıt dışılıkla mücadele gibi unsurlar vurgulanmıştır.

Pire'nin (2011) çalışmasında, Türkiye'de yoksulluk ile sosyal politika ilişkisi Isparta ili üzerinden yapılan araştırmalar aracılığıyla değerlendirilmiştir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda yoksulluk açısından en çok beklenilenin düzenli gelir desteği olduğu ayrıca sosyal politika ile ilgili düzenlemelere erişim kolaylığı, işlevselliğin sağlanması, sosyal politika desteklerinden ihtiyaç sahiplerinin yararlanabilmesi için gerekli olan şartların düzenlenmesi gibi gerekliliklerden bahsedilmesi ile birlikte Türkiye'de yoksulluk üzerine il bazında araştırmalar yapılması ve bu doğrultuda sosyal politika uygulamalarının gerçekleştirilmesi önerilmiştir.

Ekiz'in (2013) çalışmasında, Türkiye'de sosyal refah bakış açısı ile sağlık harcamalarının incelenmesi amacıyla Giresun ilindeki üç yüz doksan yedi örneklem ile 2011 yılı için anket yöntemi kullanılmıştır. Anket yoluyla elde edilen verilere göre kişilerin gelirlerinin açlık sınırının altında olduğu, devlet hastanelerinin çoğunlukla tercih edilmesi nedeniyle sağlık harcamalarının azaldığı, katkı payı adı altında yapılan ek ödemelerden memnun olmadıkları, devletin sosyal refah devleti ile uyumlu olmadığı yönündeki değerlendirmelere varılmıştır.

Çelikay'ın (2014) çalışmasında; Türkiye'de sosyal harcamaların yoksulluk ile olan ilişkisi, yirmi altı istatistiki bölgede 2004-2011 dönemi için panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Analizde yoksulluk oranı ile eğitim – sağlık – sosyal güvenlik – sosyal harcamalar gibi değişkenler kullanılarak kişi başına düşen sosyal harcamalar, gayri safi katma değer ve vergi hasılatı içindeki sosyal harcamalar arttıkça yoksulluğun azalacağı bulgularına ulaşılmıştır.

Kahrıman'ın (2014) çalışmasında, yaşlılar, yaşlılık ve sosyal koruma ilişkileri ele alınmıştır. Bu çerçevede yaşlılara yönelik ve yaşlılıkla ilgili sosyal koruma politikaları incelenmiş ve Türkiye'deki politikalara değinilmiştir.

Yay'ın (2014) çalışmasında, Türkiye'de sosyal refah devleti ve sosyal yardımlar arasındaki ilişki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun işleyişi ile birlikte ele alınmıştır. Çalışmada; sosyal yardımların yapılması

konusunda hukuki düzenlemelere ihtiyaç olduğu, devlet tanımının yapılarak görev ve sorumluluklarının belirlenmesi, yoksulluk ve gelir dağılımı ile mücadelenin yanı sıra sosyal refaha da yönelik olarak sosyal yardımların siyasal mekanizmalarca kendi faydalarına kullanılmasının önüne geçilmesi, sosyal yardımların yapılmasına aracılık eden kuruluşların siyasetten arındırılması ve sosyal yardım kriterlerinin düzenlenmesi gibi değerlendirmeler yapılmıştır.

Tarakcioğlu Altınay'ın (2015) çalışmasında, sosyal koruma programları kapsamında sosyal koruma harcamalarının maliyet, etkinlik ve verimlilik analizleri yapılmıştır. Buna göre Balıkesir, Bingöl ve Kütahya örneklemleri üzerinde mülakat tekniği kullanılarak elde edilen bilgilerin yapay zekâ ve maliyet analizi ile değerlendirilmesi yapılmıştır. Böylece sosyal korumaya ilişkin aksak yönler ve sosyal korumanın işleyişi hakkında bilgiler verilmiştir.

Bozkaya'nın (2016) çalışmasında, 22 OECD ülkesinde 2009-2014 dönemi için yoksulluk, sosyal koruma harcamaları ve cinsiyet eşitsizliği ilişkileri panel veri analizi ile yapılmıştır. Buna göre artan sosyal koruma harcamalarının yoksulluğu azalttığı yönündeki bulgulara ulaşılmıştır.

Dama'nın (2016) çalışmasında, Türkiye'de sosyal yardımların sosyal refah üzerindeki etkileri 2002-2014 dönemi için eşbütünleşme ve regresyon analizleri ile test edilmiştir. Analiz bulgularına göre sosyal yardımlar arttıkça sosyal refahın da artacağına ulaşılmıştır.

Kolçak ve Kalabak'ın (2017) çalışmasında, seçili yirmi dokuz OECD ülkesinde sosyal harcamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkileri 1998-2012 dönemi için panel veri ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular; eğitim ve sağlık harcamalarındaki artışların ekonomik büyümeyi pozitif etkilemesine karşın sosyal koruma harcamalarının negatif etkilediğini ortaya koymuştur. Ancak sosyal koruma harcamalarının ekonomik büyümeyi negatif etkilediği yönündeki analiz bulgusunun, kriz dönemlerinde artan işsizlik ve sosyal koruma harcamaları ile azalan üretim ve GSYH'den kaynaklanabileceği dolayısıyla sosyal koruma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki negatif ilişki bulgularının yanılmasına yol açabileceği belirtilmiştir.

Uludağ Güler'in (2017) çalışmasında, Türkiye'de engellilere yönelik sosyal koruma incelenmiştir. Bu çerçevede engellilere sağlanan sosyal koruma hakları, engellilerin sosyal korumaya erişimi, sosyal koruma içinde engellilere yönelik tedbirlerin yetersizliği, iktisadi ve sosyal hayat içinde engellilerin karşılaştığı zorluklar ve bunların sosyal korumayla birlikte diğer tedbirlerle birlikte düzenlenmesi konusunda değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Yücel'in (2017) çalışmasında, Türkiye'de yoksulluk ile sosyal politikalar ilişkisi 2000'den sonraki dönem için incelenmiştir. Çalışmada genel olarak yoksulluk ve gelir dağılımına yönelik olumlu sonuçlar olduğu ancak yoksulluğu gidermede yetersiz kalındığı bu yüzden uygulamalarda devamlılığın yanı sıra işlevselliği artıracak uygulamalara yönelik beklentilerin de olduğu belirtilmiştir.

2.5. Türkiye'de Gelir Dağılımı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Cennet'in (2010) çalışmasında, yoksulluk ve yoksullukla mücadeledeki politikalar ele alınmıştır. Bu çerçevede vergi ve harcama politikalarında değişiklik yapılması, işsizliğin azaltılması, kayıt dışılığın önlenmesi, beşeri sermayenin desteklenmesi, sosyal kalkınmanın önemsenmesi, vb. önerilerde bulunulmuştur.

Aras'ın (2012) çalışmasında; Türkiye'de gelir dağılımı ile yoksulluk arasındaki ilişki, 2009 yılında Sakarya ilindeki kentsel nüfus içinde yer alan on beş ve altmış beş yaş arasındaki 429 kişilik örneklem grubuna yapılan anket çalışması üzerinden incelenmiştir. Toplanan veriler, Sakarya ilindeki kentsel nüfus içinde açlık sınırının altında yaşayanların oranının Türkiye'deki oranın yaklaşık 2.7 katı olduğunu ve yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranının da Türkiye'deki oranın yaklaşık % 85'ine denk geldiğini ortaya koymuştur.

Çınar'ın (2015) çalışmasında, Türkiye'de yoksulluk ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişki 2000-2012 dönemi için incelenmiştir. Bu çerçevede çalışmada, Türkiye'de yoksulluğun önemli bir sorun olduğu, her ne kadar yoksulluk ile ilgili rakamlarda azalış olsa da bunun görece sınırlı kaldığı, yoksullukla mücadele kapsamında devlete önemli görevler düştüğü, yoksullukla mücadelede uygulanacak politikaların sadece parasal yardım şeklinde kalmayıp tüm alanlarda

iyileştirici düzenlemelerin yapılması gerektiğine ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Üzar'ın (2015) çalışmasında, finansallaşma ve fonksiyonel gelir dağılımı arasında bir ilişki olup olmadığı üç farklı model aracılığıyla panel veri analiz yönteminden yararlanılarak araştırılmıştır. Analiz kapsamındaki modellerden ilk ikisi 1990-2014 dönemi için ayrı ayrı seçili ülkeleri inceleyen liberal ekonomiler modeli ve koordineli piyasa ekonomileri modeli iken üçüncü model 2000-2014 dönemi için seçili gelişmekte olan ülkeler ve Akdeniz ülkelerini inceleyen modeldir. On dokuz ülke üzerine yapılan analizin bulguları ise şunlardır: Finansal gelişme endeksi arttıkça düzeltilmiş ücret payı azalmakta dolayısıyla fonksiyonel gelir dağılımı bozulmakta; ticari küreselleşme, işsizlik, teknolojik değişim ve büyüme ile düzeltilmiş ücret payı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmakta; devlet tüketim harcamaları ve sendika yoğunluğu ile düzeltilmiş ücret payı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Yiğenoğlu'nun (2015) çalışmasında, Türkiye'de gelir dağılımı ele alınmış ve gelirin daha adil dağılımı için çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Çalışmada yapılan incelemeler ile Türkiye'de gelir dağılımının adil olmadığı ortaya konmuştur. Bu çerçevede gelir dağılımının daha adil olabilmesi kapsamında vergi ve transfer politikaları, asgari ücretin tespiti, para politikaları, istihdam, eğitim, nüfus, kayıt dışılık, sosyal güvenlik gibi alanlarda düzenlemelerin yapılması ve iyileştirici tedbirlerin sağlanması yönünde öneriler yapılmıştır.

Taşci'nin (2016) çalışmasında, dünyada ve Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk ile ilgili politikalar incelenerek değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışma sonunda gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk için uygulanan politikaların yetersizliği vurgulanmış, uluslararası organizasyonlarca ilgili politikaların arkasında farklılaşan görüşlere değinilmiş ve mevcut politikaların iyileştirilmesi üzerine önerilerde bulunulmuştur.

Tayyar'ın (2016) çalışmasında, Türkiye'de gelir dağılımı 1980-2009 dönemi için regresyon analizi ile araştırılmıştır. Analizde çeşitli değişkenlerin GINI

katsayısı üzerindeki etkileri test edilmiştir. Böylece kamu harcamalarındaki artışların gelir eşitsizliğini azalttığı tespit edilmiştir.

Altınöz'ün (2017) çalışmasında, kurumsal ve politik faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini yirmi yedi gelişmiş ülke ve elli beş gelişmekte olan ülkede 1985-2012 dönemi için panel veri ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre gelişmiş ülkelerde politik faktörlerin, gelişmekte olan ülkelere kurumsal faktörlerin ön plana çıktığı ve alt faktörlerin gelir dağılımı ile olan ilişkilerinin farklılaştığı tespit edilmiştir.

Katar'ın (2017) çalışmasında, neoliberal politikaların gelir dağılımı ve yoksulluk ile ilişkisi irdelenmiştir. Bu çerçevede çalışmada; gelir dağılımının neoliberalizm sonrası daha da eşitsizleştiği, yoksulluğun arttığı, eğitim – sağlık – barınma vb. imkânların daha fazla kötüleştiği, yoksullukla ilişkili mevcut unsurların yoksulluğu açıklamada yetersiz kaldığı ve farklı unsurların da etkili olduğu gibi değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Oğuz'un (2017) çalışmasında, gelir dağılımı adaletsizliği kurumsal iktisat yaklaşımı ile ele alınarak üst, orta-üst ve orta-alt gelir gruplarındaki seçili seksen dokuz ülkede 1995-2013 dönemi için dinamik panel veri analizi yapılmıştır. Analiz bulguları, kurumsal etkilerin gelir dağılımını etkilediğini ortaya koymuştur.

Abay'ın (2018) çalışmasında, seçili 7 Avrupa ülkesi ve Türkiye'de 2006-2015 dönemi için gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk ilişkilerini panel veri analizi ile araştırılmıştır. Analizin bulgularına göre milli gelir ve eğitim düzeyindeki artışların yoksulluğu azaltacağına karşın enflasyon ve nüfusun yoksulluk üzerinde bir etkiye sahip olmadığına yönelik yargılara varılmıştır.

Akın ve Aytun'un (2018) çalışmasında, Türkiye'de gelir dağılımını açıklayan değişkenlerin tespiti amacıyla 1980-2013 dönemi için nedensellik analizi yapılmıştır. Analizde gelir dağılımı değişkeni olarak sırasıyla Theil endeksi, bölgesel ücret eşitsizliği endeksi ve sektörel ücret eşitsizliği endeksi enflasyon, dış borç faiz ödemeleri, ekonomik büyüme oranı, hükümet harcamaları ve dış ticaret açığı oranı ile açıklanmıştır. Buna göre analiz bulgularında Theil endeksi ve

enflasyon arasında çift yönlü nedensellik, enflasyondan bölgesel ve sektörel ücret eşitsizliğine doğru tek yönlü nedensellik, bölgesel ücret eşitsizliğinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik, ekonomik büyüme oranından da sektörel ücret eşitsizliğine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Dolayısıyla enflasyonun, gelir eşitsizliği ile bölgesel ve sektörel ücret eşitsizliğine neden olduğu ifade edilmiştir.

Çapar'ın (2018) çalışmasında, Türkiye'de düzey iki bölgelerinde gelir dağılımı eşitsizliği yakınsaması 2003-2014, 2003-2015 ve 2003-2016 dönemleri için mekânsal ekonometrik analiz yöntemiyle araştırılmıştır. Elde edilen bulgular, 2003-2014 döneminde mekânsal etkilerin geçerliliği ve gelir eşitsizliği yakınsamasının olmasına karşın 2003-2015 ile 2003-2016 dönemlerinde sadece gelir eşitsizliği yakınsamasının olduğunu ve mekânsal bağımlılığın olmadığını ortaya koymuştur. Buna göre Türkiye'de bölgesel benzerliklerin yanı sıra yakınsamanın yüksek düzeylerde ancak gerçekleşebildiği dolayısıyla gelirin adaletsiz dağıldığı yönünde tespitler yapılmıştır.

Demiryürek Ürper'in (2018) çalışmasında, Türkiye'de 1987-2016 dönemi için kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri regresyon analizi yapılarak ortaya konmuştur. Analiz bulgularına göre transfer harcamalarının gelir dağılımını pozitif yönde etkilemesine karşılık cari harcamaların negatif yönde etkilediğine varılmıştır.

Destek'in (2018) çalışmasında, gelir dağılımı adaleti ile finansal kriz ilişkisi seçili az gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere ve gelişmiş ülkelere oluşan toplam yetmiş ülkede 1991-2013 dönemi için panel veri yardımıyla araştırılmıştır. Araştırmanın sonunda ekonomik büyüme ve iktisadi küreselleşmenin gelir eşitsizliğini artırmasına karşın beşeri sermayenin azalttığı yönündeki yargılara varılmıştır.

Güven'in (2018) çalışmasında, Türkiye'de bölgesel kalkınma ajansları yatırım destekleri ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi incelemek üzere ajansların yatırım destek tutarlarının bölgesel GINI katsayısına olan etkileri 1987-2016 dönemi için panel veri yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Buna göre bölgesel kalkınma

ajanslarının yatırım desteklerinin artmasının GINI katsayısını azalttığı böylece gelir dağılımının daha iyi olduğu bulguları elde edilmiştir.

Öztürk'ün (2018) çalışmasında; gelir dağılımı adaletsizliği, 2004-2014 dönemi için Doğu Marmara – Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Kuzey Avrupa – Latin Amerika bölgelerinde, 1980-2013 dönemi için Türkiye'de analiz edilmiştir. Çalışmada, eğitim ve cinsiyetin gelir farklılıklarına yol açtığı yanı sıra GSMH, enflasyon ve işsizliğin de gelir farklılıklarına yol açtığı ifade edilmiştir. Kuzey Avrupa – Latin Amerika bölgelerinde gelir dağılımına ilişkin yapılan panel veri analiz sonuçları, Latin Amerika'da enflasyon ve işsizlik artışlarının adaletsiz gelir dağılımına neden olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye'de gelir dağılımının regresyon analizi sonuçlarında ise enflasyon, eğitim harcamaları, doğrudan yabancı yatırımcılar, dış borçlanma ve işsizlik göstergelerindeki artışların adaletsiz gelir dağılıma neden olduğuna ulaşılmıştır.

3. BÖLÜM

SOSYAL KORUMA HARCAMALARI VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİNİN ÖNGÖRÜSÜ

3.1. Amaç ve Kapsam

Çalışmanın temel odak noktası olan sosyal koruma harcamaları ile ilgili literatürde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Ayrıca sosyal koruma harcamalarının yanı sıra bir üst yapı olan sosyal harcamalar da birçok araştırmacının odak konusu olmuştur. Söz konusu harcamaları araştırmalar açısından önemli yapan unsur ise bu tür harcamaların mikro ve makro düzeyde hem ekonomik sistemi hem de ekonomik sistem içindeki her bir aktörü nasıl etkilediğinin bilinmek istenmesidir.

Sosyal koruma harcamaları ya da sosyal harcamalar tek tek ülkeler nezdinde dönemsel olarak incelendiği gibi karşılaştırmalı olarak ülkelerarası da incelenmekte ayrıca uluslararası kuruluşlar tarafından pek çok makro düzeydeki göstergeler gibi raporlanmaktadır. Hatta bu incelemeler ve raporlar söz konusu harcamaların seçili başka değişken ya da değişken grubu ile olan ilişkisini araştırmakta ve ortaya koymaya çalışmaktadır. Çünkü ekonomik sistem içinde birbirine bağlı ya da birbirini etkileyen çok fazla unsur vardır. Kamu sektörü, özel sektör ya da her ikisinin ortaklığı tarafından alınacak olan kararlar ve beraberinde uygulanacak politikalar toplum açısından çeşitli etkilere neden olmaktadır. Uygulanacak olan politikaların şekillenmesinde ise ilgili sektörün doğası, nitelikleri, benimsediği ilkeleri, hedefleri ve planları gibi unsurlar etkili olmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada hedeflenen, çalışmanın ana amacı olan sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımı ile nasıl bir ilişkiye sahip olduğunun Türkiye açısından araştırılmasıdır.

Türkiye’de sosyal koruma harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkinin araştırılmasında ilk olarak geniş bir yelpazede literatürdeki benzer çalışmalar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu aşamada önemle belirtmek gerekir ki literatürde sosyal koruma harcamalarını inceleyen çalışmalar görece yeterli

çoğunlukta değildir. Dolayısıyla doğrudan sosyal koruma harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar da literatürde bu çerçevede daha azdır. Bu da sosyal koruma harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiye yönelik literatürde dikkate değer bir açıklık bulunduğunu ve bu açıklığın giderilmesine ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer taraftan literatürde bir üst yapı olan sosyal harcamalar ya da gelir dağılımı ile ilgili çalışmalar daha çoğunlukla ele alınmıştır. Tabi söz konusu durum bu çalışmanın yapılmasına yönelik gerekliliği daha da somutlaştırmaktadır. Daha sonra bu çalışmalardan nicel analiz yöntemlerine başvuranlar özenle seçilmiş ayrıca Türkiye’yi inceleme konusu yapanlar da dikkatlice ele alınmıştır. Bu çerçevede çalışmada uygulanan analiz yöntemlerine karar verilmiştir. Bu kararın verilmesinde bazı öncelikli konulara odaklanılmıştır. Bunlar;

- Bu çalışmadaki araştırma amacı ile aynı ya da benzer nitelikleri taşıyan çalışmalarda ne tür bir ilişkinin analiz edildiği,
- Çalışmalarda kullanılan analiz tekniğinin yapısı,
- Çalışmalardaki analiz için seçilen değişkenler,
- Çalışmalarda analiz sonrası elde edilen bulguların katkılarıdır.

Yukarıda sayılan ve öncelikli olarak nitelendirilen konuların irdelenmesinden sonra bu çalışmada, literatürdeki çalışmalardan yola çıkarak ama farklı analiz tekniği kullanarak, daha önce doğrudan birlikte ele alınmamış değişkenlerle analiz yapılmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede çalışmada **“VAR modeli ile simülasyon temelli öngörü”** gerçekleştirilmiştir. Böylece herhangi bir durum hakkında mevcut verilere dayanarak gelecekte olabilecekleri önceden tahmin edebilme ve çeşitli alternatifleri değerlendirebilme imkânı olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde analizin aşamalarına ve bulgularına yer verilmiştir.

3.2. Literatür

3.2.1. Sosyal Koruma Üzerine Yapılan Çalışmalar

McCord’un (2010) çalışmasında, gelişmekte olan ülkelerde küresel finansal krizdeki sosyal korumanın etkileri incelenmiştir. Bu çerçevede gelişmekte olan

Ülkelerin kriz dönemindeki politikalarının neler olması gerektiğini söz konusu politikaların da sosyal korumayı dolayısıyla yoksulluğu nasıl etkileyeceği açıklanmıştır.

Priyadarshee'nin (2010) alışmasında, Hindistan'da mikrofinans, sosyal koruma ve yoksulluk ilişkileri irdelenmiştir. Bu çerçevede çalışmada, mikro finans ve sosyal korumanın yoksulluğu azaltmadaki önemli iki unsur olduğuna değinilmiş ayrıca Hindistan'daki mikro finans, sosyal koruma ve yoksulluk arasındaki ilişkiler nitel analiz aracılığıyla ortaya konmuştur.

Brearley'in (2011) alışmasında, Latin Amerika'da sosyal korumanın politik ekonomisini ve artan şartlı nakit transferleri araştırılmıştır. Söz konusu araştırmada nitel analiz tekniklerine başvurulmuştur. Analiz bulguları, şartlı nakit transferlerin olumsuz dışsallıklara neden olabildiğini ve bu durumun da Latin Amerika'da en yoksulların ihtiyaç duyduğu sosyal korumaya yönelik doğru bir paradigma değişikliğini engelleyebileceğini ortaya koymuştur.

Faricy'nin (2011) alışmasında, ABD'de siyasi partilerin sosyal harcama politika tercihleri ile dolaylı sosyal harcamaların doğrudan sosyal harcamalara oranı 1967-2006 dönemi için araştırılmıştır. Bu doğrultuda dolaylı sosyal harcamaların doğrudan sosyal harcamalara oranındaki değişim; politik değişkenler, işsizlik ve enflasyon değişkenlerinden yararlanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın bulgularında; ABD'de Demokrat Parti ve Cumhuriyeti Parti'nin sosyal harcamalar için hemen hemen benzer düzeyde kaynak tahsisi yaptığı ve Cumhuriyeti partinin dolaylı sosyal harcamaları görece daha çok tercih ettiği bulunmuştur. Bununla birlikte dolaylı ve doğrudan sosyal harcama politikalarının birbirinden farklı oldukları ve farklı gruplara fayda sağladıkları temeliyle alternatif politika olarak vergi harcamalarının ihtiyaç sahiplerinden daha çok servet sahiplerini / varlıklı grupları finanse etmeye yarayacağına yönelik tespitlerde bulunulmuştur.

Hujo ve Gaia'nın (2011) alışmasında, sosyal politika ve yoksulluk ilişkisi incelenmiştir. Buna göre çalışmada, sosyal koruma politikalarının sosyal adalet ve insan hakları çerçevesinde ele alınması gerektiği yargısına varılmıştır. Ayrıca

geniş politik destek temelli ve sürdürülebilir finansal mekanizmalara dayanan uzun vadeli sosyal politikaların da kurumsallaştırılması gerektiğine ulaşılmıştır.

Lund'un (2012) çalışmasında, kayıt dışı işçilere yönelik sosyal koruma irdelenmiştir. Bu çerçevede iş sağlığı ve güvenliğinin değişen anlamı, sosyal güvenliklikten sosyal korumaya geçişte iş sağlığı ve güvenliğinin konumu, kayıt dışı istihdamın karakteristik özellikleri, sosyal koruma ve sosyal politikanın kayıt dışı işçilerle ilgili yönü, vb. belirtilmiştir.

Creedy ve Makale'nin (2013) çalışmasında, Yeni Zelanda'da sosyal harcamaların 2011-2061 dönemi için projeksiyonu yapılmıştır. Sosyal harcamaların on üç alt kategorisi üzerine tasarlanan projeksiyon modelinde GSYH içindeki sosyal harcamaların payı; doğum – ölüm – göç oranları, tahmini nüfus, işgücüne katılım oranı, işsizlik oranı, çalışan sayısı, emek verimliliği, GSYH, kişi başına düşen sosyal harcamalar, kategorilere göre sosyal harcamalar ve toplam harcamalar ile öngörölmüş ve simölasyonu gerçekleştirilmiştir.

Deacon'ın (2013) çalışmasında, sosyal koruma tabanı ve küresel sosyal yönetişim irdelenmiştir. Bu çerçevede ILO'nun "sosyal koruma tabanı" kavramı ile uluslararası kuruluşların ve küresel aktörlerin nasıl etkilendiği ortaya konmuştur.

Mokomane'nin (2013) çalışmasında, Sahra Altı Afrika'daki demografik ve sosyoekonomik değişim ile birlikte sosyal koruma politikalarının aileler açısından etkileri incelenmiştir. Buna göre Sahra altı Afrika'daki sosyal koruma politikalarının daha geniş bir çerçevede hazırlanıp uygulanması durumunda, olası değişimlerin aileler üzerinde yaratacağı etkilerin hafifletilebileceği yargısına varılmıştır.

Snyman'ın (2013) çalışmasında, Güney Afrika'da göçmen işçilere yönelik sosyal koruma incelenmiştir. Bu doğrultuda çalışmada, mevcut uygulamaların ve düzenlemelerin ele alınmasının yanı sıra göçmenler açısından sosyal korumaya ilişkin yargılara varılmıştır.

Bilecen ve Sienkiewicz'in (2015) çalışmasında, göçmenlerin sosyal koruma kalıplarını sosyal ağ analizi ile araştırılmıştır. Böylece farklı ulus ötesi sosyal alanlara yerleşmiş göçmenlerin sosyal koruma stratejileri incelenmiştir.

Cai ve Du'nun (2015) çalışmasında, Çin'deki sosyal koruma sistemi incelenmiştir. Buna göre Çin'deki yaşanan nüfusun artması nedeniyle sosyal programların daha verimli sağlanması gerektiği üzerinde durularak mevcut sosyal koruma sisteminin sürdürülmesi ve güçlendirilmesinin işgücü verimliliklerinin iyileştirilmesine, uygun refah seçeneklerine ve verimlilik iyileştirmelerine bağlı olabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca sosyal koruma sistemini daha fazla geliştirmek için bazı önerilerde bulunulmuştur: Sosyal koruma sisteminin finanse edilmesinde kamu iktisadi teşebbüslerinin daha fazla kârının yeniden paylaştırılabileceği boş alan olduğu, önemli miktarda kamu geliri göz önüne alındığında hükümetin sabit yatırımları azaltarak refah harcamalarını artırabileceği, merkezi hükümetin özellikle çok temel programlar için sosyal koruma sistemini yapılandırmada daha fazla sorumluluk alabileceği, vb.

Faist, Bilecen, Barglowski ve Sienkiewicz'in (2015) çalışmasında, ulus ötesi sosyal koruma ve göçmen ilişkileri yarı yapılandırılmış görüşmeler ile değerlendirilmiştir. Literatürdeki sosyal politikalar ve göç üzerine yapılan çalışmalara da dayanarak mekânsal hareketliliğin sosyal koruma arayan benzer gruplar arasında kolektif bir strateji olarak kullanıldığı vurgulanmıştır. Sosyal korumanın yetersiz olduğu ya da hiç olmadığı yerlerde informal sosyal korumanın özellikle önemli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca çalışmada; göç, sosyal eşitsizlikler ve informal sosyal koruma ilişkileri, stratejik öneme sahip olan ulus ötesi açısından ele alınmıştır.

Kabembo'nun (2015) çalışmasında, Sahra Altı Afrika'daki sosyal koruma ve yaklaşımları incelenmiştir. Söz konusu yaklaşımlar arasında sosyal korumaya yönelik olarak provizyon, önleyici ve destekleyici niteliklerinin yanında yoksulluk – eşitsizlik – sosyal kırılganlık – sosyal adalet vb. unsurları da ele almayı hedefleyen en iyi ve etkili yaklaşım olarak Transformatif Sosyal Koruma yaklaşımı ön plana çıkarılmıştır.

Sienkiewicz, Sadovskaya ve Amelina'nın (2015) çalışmasında; Kazakistan'dan Almanya'ya göç edenler çerçevesinde ulus ötesi bağlar ve sosyal koruma ilişkisi, yirmi göçmenle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ile informal sosyal korumanın uluslararasılaşmasının önemi doğrultusunda araştırılmıştır. Buna göre düşük materyal ama yüksek sembolik değeri olan ulus ötesi alanlardaki koruma biçimlerine dikkat çekilerek sosyal korumanın sembolik boyutu açıklanmıştır. Böylece ampirik bulgularla azalan ulus ötesi bağlar ve sembolik sosyal korumanın varlığı ile birlikte sembolik korumanın informal sosyal koruma stratejisini işaret edebileceğine ulaşılmıştır.

Hwang'ın (2016) çalışmasında, Avustralya ve Japonya'nın sosyal politika konusunda izledikleri yaklaşım ele alınmıştır. Çalışmada, her iki ülkenin de sosyal politika reformu ile ilgili olarak ortak bir şekilde neoliberal yolu benimsemelerine karşın bu yolun kendi sosyal koruma yapılarına uygun farklı tür ve modellerde olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca her iki ülkenin kendine özgün refah stratejilerinin benimsenmesinin sosyal politika uygulamalarında farklı modeller izlenmesine yol açtığı da belirtilmiştir.

Alfers, Lund ve Moussié'nin (2017) çalışmasında, informal işçilere yönelik sosyal koruma yaklaşımı incelenmiştir. Çalışmada; sosyal koruma ve sosyal hizmetlerin öneminden, informal işçilerin sosyal korumaya erişiminden, informal ekonomi ve informal işçiler ilişkisinden bahsedilerek informal işçilerin ekonomik ve sosyal katkıları göz önüne alındığında sosyal koruma ile olan ilişkilerinin üretken paradigmanın yanı sıra insan haklarıyla da temellendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte sosyal korumanın informal işçiler için sadece insan hakları ve sosyal haklar temelinde ele alınmaması aynı zamanda ekonomi içindeki üretkenlik katkılarının da bilincine varılarak ele alınması gerektiği ifade edilmiştir.

Devandas Aguilar'ın (2017) çalışmasında, sosyal koruma ve engelli insanlar ilişkisi ele alınmıştır. Bu çerçevede çalışmada, sosyal korumanın kapsayıcı şekilde sistemlerinin oluşturulması, engellilerin bu kapsama dâhil olması ve erişimlerinin sağlanması ile engellilere yönelik sosyal koruma hedeflerinin geliştirilmesine yönelik bir dizi önerilerde bulunulmuştur. Tüm önerilerin merkezinde de engellilere yönelik sosyal korumanın temelinde sadece insani bir hak olması değil aynı

zamanda kalkınma için bir yatırım olarak da görülebileceği konusu yer almıştır. Ayrıca devletlerin mevzuatlarında engellilere yönelik sosyal koruma ve benzeri hedeflerin ilkesel olarak yer alması gerektiğine değinilmiştir.

Sepúlveda Carmona'nın (2017) çalışmasında; insan hakları ilkeleri çerçevesinde sosyal koruma programları, kapsayıcılık sağlaması ve ayrımcılıkla mücadele etmesi açısından irdelenmiştir. Uluslararası insan hakları hukukunda tanımlanan eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkelerinden yola çıkılarak çalışmada, sosyal koruma programlarının hazırlanmasına yönelik olarak başta sosyal güvenlik uygulayıcılarıyla birlikte diğer uygulayıcılara ve politika yapıcılara rehberlik edilmesi amaçlanmıştır. Eşitlik ve ayrımcılığın olmaması ilkeleri göz önüne alındığında, sosyal koruma programlarının, UN – 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemindeki “kimseyi arkada bırakma” taahhüdü ile çeliştiği çünkü ihtiyacı olanlara tam olarak ulaşamadığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte eşitlik ve ayrımcılığın yapılmaması adına ortak olarak kullanılan standartlara dikkat çekilerek bunların desteksiz sosyal programlar uygulanırken eşitlik ve ayrımcılık konusundaki değerlendirilmesi yapılmıştır.

Awortwi'nin (2018) çalışmasında, Afrika'daki toplum temelli sosyal koruma aktörleri ve hizmetlerine yönelik politika yansımaları üzerine bir araştırma yapılmıştır. Altı Afrika ülkesindeki otuz bölgede yapılan incelemelerle Afrika'daki yoksulluğu ve sosyal korunmasızlığı gidermede devletin en büyük aktör olmadığı bunun yerine devlet desteği olmaksızın halk tabanlı sistemlerle sosyal koruma hizmetlerinin oluşturulduğu ve yönetildiği ortaya konmuştur. Halk tabanlı sistemlerin sosyal korumaya yönelik hizmetleri sağlamalarındaki sahip oldukları zorluklara karşın en azından sosyal koruma adına yapılanların etkileri anlatılmıştır.

Györi ve Soares'in (2018) çalışmasında, Tunus'ta uygulanmakta olan gıda ve enerji sübvansiyon programlarını etkinlik ve verimlilik açısından incelenmiş ve evrensel bir çocuk yardım programının bu programlara alternatif olarak sunulabilirliği araştırılmıştır. Bu çerçevede çalışmada mikrosimülasyon analizi yapılarak evrensel bir çocuk yardım programının sübvansiyon programlarına oranla iki kat daha verimli olduğu ve verimliliği artıran sosyal koruma reformlarının evrensel bir yaklaşımla mümkün olabileceği sonuçlarına varılmıştır.

Mina'nın (2018) çalışmasında, göçmen dövizleri ve sosyal koruma arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Bu doğrultuda gelişmiş ve gelişmekte olan toplam kırk ülkeyi kapsayan analizde, genel kamu sosyal koruma harcamalarını açıklayan değişkenler olarak reel kişi başına düşen GSYH, reel büyüme oranı, yaşlı nüfus, dışa açıklık, göçmen dövizleri, dolaylı vergiler, yozlaşma, toplum fraksiyonu, gölge ekonomi, ulusal idari kapasite ve doğal kaynaklar belirlenmiştir. Analiz bulgularında, göçmen dövizlerinin genel kamu sosyal koruma harcamaları üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu belirtilerek dövizlerin mali alan ve sosyal korumaya yönelik önemi vurgulanmıştır.

Banks ve diğerleri (2019) çalışmasında, Vietnam'daki özellikle Cam Le bölgesindeki engellilere yönelik sosyal korumaya erişimi araştırılmıştır. Yapılan araştırma doğrultusunda Cam Le bölgesindeki engellilerin sosyal korumaya erişiminin görece yüksek olduğuna, Vietnam'ın sosyal koruma sistemi içinde engellilere yönelik iyi uygulamaların yer aldığına ancak kapsamın genişletilmesi ve belirli yardımların kullanılmasının artırılmasında boşlukların hâlâ bulunduğu ve bunların Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (The United Nations Convention on The Rights of Persons with Disabilities – UNCRPD) ile ILO'nun 2015-2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerindeki (Sustainable Development Goals – SDG) “herkes için sosyal koruma” taahhüdünün yerine getirilmesi adına ele alınması gerektiği yönündeki yargılara varılmıştır.

Behrendt, Nguyen ve Rani'nin (2019) çalışmasında, sosyal koruma sistemlerinin yeni nesil istihdam yapılarından olan dijital platform çalışanlarını ve benzer durumda olanları nasıl etkilediği incelenmiştir. Çalışmada; dijitalleşmenin hem toplumları hem de ekonomileri değiştirdiği bir ortamda dijital platformlarda çalışanlar için mevcut sosyal koruma sistemlerindeki ve sosyal güvenlik kapsamlarındaki boşlukların varlığını ifade ederek “herkes için yeterli sosyal koruma” yaklaşımı ile yeni istihdam yapılarına uygun sosyal koruma sistemlerinin oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Sosyal korumanın yoksulluğu azaltma ve cinsiyet eşitsizliğini de içeren eşitsizlikleri önleme konusundaki önemine vurgu yapılarak dünya nüfusu düşünüldüğünde sosyal koruma kapsamının hâlâ yetersiz olması ya da hiç olmamasının sosyal risklere karşı savunmasız bir ortamda yaşamların sürdürülmesi durumuna yol açtığına değinilmiştir. İşin Geleceği

Üzerine Küresel Komisyonun (Global Commission on Future of Work – ILO) (2019) “herkes için yaşam boyu evrensel sosyal koruma”nın hükümetlerce güvence altına alınması ilkesine atıfta bulunarak olası bir reformun temelinde sosyal ortakları içeren, istihdamın standart olmayan ve yeni yapılarında ve informal ekonomide olanların sesini ve temsilini sağlayan etkili sosyal diyalogun olması gerektiği ifade edilmiştir.

3.2.2. Gelir Dağılımı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Dodd’un (2004) çalışmasında, ABD’deki gelir dağılımı heterodoks ekonomi bakış açısıyla incelenmiştir. Bu çerçevede ABD ekonomisinde kişisel gelir eşitsizliğindeki hızlı yükselişten dolayı heterodoks bakış açısıyla alternatif bir gelir dağılımı teorisine ihtiyaç olduğu önerisinde bulunulmuştur. Ancak böyle bir teorinin geliştirilmesiyle birlikte ortaya çıkabilecek politik sonuçlar hakkında daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu ve mevcut ekonomik sistemin işleyişinde net bir anlayış olmadıkça uygun bir politika karşılığının gelişmesinin şiddetle engellenmeye ya da geciktirilmeye devam edeceği yönünde değerlendirmeler yapılmıştır.

Argaez Alonzo’nun (2008) çalışmasında; Meksika’daki 1980’lerin sonu ve 1990’ların başındaki yapısal reformların ekonomik açıdan bölgesel özellikleri dönüştürmesi ve bazı bölgelerde ekonomik faaliyetlerin yeniden dağıtılması nedeniyle 1993-2003 dönemi için iç ve dış düzenlemeler ile bölgesel gelir dağılımı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu ilişkinin analizinde; bölgeselleştirmiş sosyal hesaplar analizi, sosyal hesaplar çarpan analizi ve göreceli dağıtım çarpan analizinden yararlanılmıştır. Analiz bulgularına göre Meksika ekonomisinin iç dinamikleri kişi başına düşen gelirin daha düşük olduğu eyaletlere karşı işlemiş, literatürdekilerin aksine dış müdahale unsurları kişi başına düşen bölgesel gelirin dağılımında azalmaya yol açmış, ekonomik faaliyetlerin bölgesel olarak yoğunlaşmasına olanak sağlayan sektörler arası bağlantılarda ve çıktı çarpanlarında önemli düşüşle birlikte iç dinamiklerde güçlü bir azalma olmuş, toplam bölgesel gelir eşitsizliği artmış, iç dinamiklerin daha yüksek gelir düzeyine sahip eyaletlere yönelik olumlu yanlılığa karşın iki dış unsur olan kişi başına geliri orta ve düşük düzeylerde olan eyaletlerdeki işçi dövizlerindeki artış ile bölgesel

düzeydeki demografik bonusun gelişimine olanak sağlayan demografik geçiş nedeniyle kişi başına düşen gelirin eyaletlere göre dağılımı azalmıştır.

Foster'ın (2009) çalışmasında, ortanca hanehalkı gelir dağılımının modellenmesi araştırılmıştır. Literatürde gelir verilerinin çeşitli olasılık dağılımlarıyla ölçüldüğü ancak bu ölçüm ile ilgili bir fikir birliği olmaması nedeniyle çalışmada, ABD'deki yirmi eyalet için lognormal, gamma, Weibull, Singh-Maddala ve genelleştirilmiş Beta II dağılımları test edilmiştir. Analiz bulgularında gelir verilerinde özellikle ortanca hanehalkı gelirlerinde Singh-Maddala dağılımının en uygun modeli sağladığına ulaşılmıştır.

Qin'in (2009) çalışmasında, Çin'de gelir dağılımı ve ekonomik büyüme üzerine 1978-2005 dönemi için en küçük kareler ve iki aşamalı en küçük kareler yöntemi ile analizler yapılmıştır. Gelir dağılımı ile ilgili analiz bulgularında, Çin'de kentte yaşayanların gelir eşitsizliğinin % 40'ının meslek ya da iş, eğitim ve endüstri farklılıklarından kaynaklandığına işaret edilmiştir.

Akapaiboon'un (2010) çalışmasında; Tayland'da ticarette liberalizasyon, yoksulluk ve gelir dağılımı ilişkilerini sıradan en küçük kareler, hesaplanabilir genel denge ve mikrosimülasyon analizi ile araştırılmıştır. Analiz bulgularında, ticarette liberalizasyonun makro ölçekte büyümeyi artırdığına mikro ölçekte ise hanehalkı gelirlerini artırdığına ve yoksulluğu azalttığına ulaşılmıştır.

Badibanga'nın (2010) çalışmasında, Güney Afrika'daki 1994'teki rejim değişikliği sonrası yapılan çeşitli reformların ekonomik büyüme, eğitim ve gelir dağılımı üzerindeki etkileri 2006'ya kadar analiz edilmiş ve 2065'e kadar da simülasyonu yapılmıştır. Analizlerde RC modeli, Lucas modeli ve Cass-Koopmans modelinden yararlanılmıştır. Çalışmada, ilk olarak rejim sonrası Güney Afrika'daki eğitime yapılan kamu harcamalarının büyüme ve refah üzerindeki etkileri ikinci olarak da gelir eşitsizliği, yoksulluk ve büyümenin dinamikleri araştırılmıştır. İlk analizin bulgularına göre Güney Afrika'daki 1994 sonrası önemli düzeyde artan eğitim harcamaları veri iken eğitim harcamalarının azaltılması ya da ortadan kaldırılması durumunda kişi başı GSYH'deki geçiş büyüme oranları, kalifiye işçi ücretleri ve refah azalmıştır. İkinci analizin bulgularına göre ise tüm gelir

düzeylerinde büyüme sağlanmış, yoksulluk tümüyle ortadan kalkmış, büyüme görece gelir eşitsizliğini azaltmış, gelir yükselişi oranındaki % 1'lik artış da GINI katsayısını % 0.056 ve küresel Theil indeksini % 0.11 oranında azaltmıştır.

López-Aguilera'nın (2011) çalışmasında, Meksika'daki yoksulluk ve gelir dağılımı ilişkisi 1992-2008 dönemi için analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, kriz dönemlerinde nüfusun çoğunluğunun yoksulluk ve gelir eşitsizliğinden olumsuz etkilendiğini, kentsel alanlarda yoksulluğun arttığını gelir eşitsizliğinin çok değişmediğini, kırsal alanlarda yoksullukla birlikte gelir eşitsizliğinin de arttığını; eğitimin gelir eşitsizliği üzerindeki en önemli unsur olduğunu; nüfusun önemli bir kısmının yeterli gelire sahip olmadığını, asgari gıda – sağlık – eğitim – barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayamadığını; nüfusun en yoksul % 10'unun ortalama gelirin % 1.3'ünü alırken en zengin % 10'unun ortalama gelirin % 40.7'sini aldığını ortaya koymuştur.

De Leon Albuerne'nun (2012) çalışmasında; Latin Amerika'daki eşitsizlik, demokrasi, eğitim ve gelirin dağılımı arasındaki ilişkileri, panel veri seti kullanılarak sıradan en küçük kareler regresyonu ile analiz edilmiştir. Başlangıçta on iki Latin Amerika ülkesinin 1980-2011 dönemi için düşünülen analiz, veri bütünlüğünün sağlanabilmesi amacıyla on üç ülkenin 1998-2009 dönemi için gerçekleştirilmiştir. Analiz bulgularına göre teoride yer alan demokratikleşme ve gelir eşitsizliği ilişkisindeki demokratik hükümetler ile gelir eşitsizliğinin birbiriyle uyuşmadığının yanı sıra gelir eşitsizliğinin demokrasiyi engelleyeceği ya da demokratik rejimlerin vatandaşlarını daha eşit duruma getirebilmek için daha fazla kaynağı yeniden dağıtacağı savlarının her zaman her koşulda geçerli olmadığı ülke örnekleriyle ortaya konmuştur. Çalışmanın amacı doğrultusunda demokratik hükümetler ile gelir eşitsizliğinin birlikte söz konusu olabildiğine; yolsuzluk, kayırmacılık, seçkinlerin ele geçirilmesi gibi gelir eşitsizliğini artırabilecek pek çok unsur dikkate alındığında tam işlevsel demokratik rejimler altında, şeffaf seçimler, hesap verebilir politikacılar ve kontrollü seçkinlerin olduğu bir ortamda da yüksek gelir eşitsizliği ile karşılaşılabilirdi ifade edilmiştir.

Min'in (2014) çalışmasında, sermaye akışları ile makroekonomik finansal mekânsal gelir dağılımı arasındaki ilişki hesaplanabilir genel denge modeli (CGE

model) ve finansal hesaplanabilir genel denge modeli (FCGE model) kullanılarak karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir. Çalışmada yapılan kapsamlı analizler ile elde edilen bulgulardan bazıları şöyledir: Her iki model, finansal sektörlü ve finansal sektörsüz olarak çalıştırıldığında; hesaplanabilir genel denge modelinin simülasyon sonuçları, finansal hesaplanabilir genel denge modelinkilere göre finansal sektör olmadan azımsanmıştır. Modellere uygulanan hükümet harcamalarındaki şok artışların vergilerle finanse edilmesi durumunda; gelir dağılımı, hesaplanabilir genel denge modelinde iyileşmiş iken finansal hesaplanabilir genel denge modelinde kötüleşmiştir dolayısıyla finansal sektörün göz ardı edilmesinin hatalı sonuçlara ulaşılacağını ortaya koymuştur. Modellere sermaye girişlerinde şok artış uygulanması durumunda da benzer şekilde sosyal koşullar, hesaplanabilir genel denge modelinde iyileşmiş ve finansal hesaplanabilir genel denge modelinde kötüleşmiştir. Finansal hesaplanabilir genel denge modelinde hem makro hem de finansal değişkenler etkinleşmiştir. Finansal hesaplanabilir genel denge modelinde artan hükümet harcamalarının vergiler ile finansmanı olumsuz etkilere yol açarken devlet tahvilleri ile yapılan finansman olumlu etkilere yol açmıştır. Çünkü devlet tahvili ile finansman sonrasında fiyatlarda artış olmadığı, döviz kurunun daha az değerlendirildiği, tüketimin daha az düştüğü, nominal GSYH'nin arttığı, faiz oranının düştüğü ama enflasyonun yükseldiği, yoksulluk oranının azaldığı, gelir dağılımının daha iyi olduğu sonuçları elde edilmiştir.

Zhang'ın (2014) çalışmasında; seçili ülkelerde finansal gelişme, gelir eşitsizliği ve yoksulluk arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Bu çerçevede seçili on altı ülkede 1963-2002 dönemi için finansal derinleşme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin analiz bulguları; kredi ya da banka varlıklarındaki genişlemenin Danimarka, Türkiye, Kenya, Norveç ve Kanada'da gelir eşitsizliğini azaltmasına karşın likidite ya da mevduatlardaki genişlemenin Danimarka, İsrail ve Yunanistan'da gelir eşitsizliğini azalttığını ortaya koymuştur. Ayrıca bulgulara dayanarak finansal derinleşmenin, Hindistan, Japonya, Bolivya, Malta ve Birleşik Devletler'de gelir dağılımını kötüleştirdiği belirtilmiştir. Çalışmada; finansal genişleme, gelir dağılımı ve yoksulluk üzerine yapılan analiz bulgularına göre ise bankacılık sektörünün gelir dağılımını borsadan daha güçlü olarak etkilediği, kişi başına düşen gelir ve hükümet harcamalarının gelir eşitsizliği ve yoksulluğu

azalttığı, finansal genişlemenin ekonomik büyüme ve yoksullukla mücadele konusunda yönlendirilebileceği, finansal sistemdeki gelişmelerin politika yapıcılar, düzenlemeler ve hukuki yollar aracılığıyla iyi tasarlanması durumunda gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu azaltmada olumlu etkiler yaratacağı ifade edilmiştir.

Stowell'ın (2016) çalışmasında, Arjantin ve Brezilya'daki demokratikleşme, politik performans ve gelir dağılımı arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Bu çerçevede elde edilen bulgular; ekonomik kalkınmanın durumu üzerinde politik performansın etkisi önemli iken demokratikleşmenininki daha az belirgin olduğunu, daha güçlü bir hükümetin demokrasi düzeyi göz ardı edilerek eşitlikçi kalkınmayı sağlayabileceğini, politik kapasitenin bozulmasının emeğin payında bir azalmaya yol açmasına karşın politik kapasitenin iyileştirilmesinin emeğin milli gelirdeki payındaki artıştan öncelikli olduğunu, politik kapasitenin fonksiyonel gelir eşitliğinde nedensel bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Wang'ın (2016) çalışmasında, firmaların uluslararası alanda yayılmaları konusunda doğrudan yabancı yatırım ya da uluslararası ticaret stratejileri üzerine analizler yapılmıştır. Bu analizlerden ilkinde, Çinli firmalara yönelik veri seti ile ihracat yapan firmaların yapmayanlara göre daha verimli oldukları tespit edilmiştir. İkinci analizde, seçili dokuz ülkede (Kanada, Fransa, Almanya, İngiltere, Avustralya, Japonya, Brezilya, Meksika ve Çin) 2002-2013 dönemi için firmaların gelir dağılımındaki dağılım değişikliklerine göre hareketinin daha eşit gelir dağılımı ile daha geniş bir piyasaya yol açarak daha rekabetçi bir piyasa olmasını sağladığı bulgularına ulaşılmıştır. Üçüncü analizde ise firmaların uluslararası ticaretten etkilenmeleri ve piyasadaki konumları konusunda verimlilik düzeylerine göre farklı durumların olduğu ortaya çıkmıştır.

Ruiz'in (2017) çalışmasında, ABD'de fonksiyonel gelir dağılımı ve ekonomik faaliyetin dinamik analizi çerçevesinde ücret paylaşımı ve çıktı açığı arasındaki ilişki 1956-2004 dönemi için doğrusal olmayan otoregresif sinir ağları modeli (Nonlinear Autoregressive Neural Network (NARNN) model) ile araştırılmıştır. Buna göre ücret paylaşımının negatif iken çıktı açığının kaotik yapıda olduğu ve zirve dönemlerinde her iki değerin daha öngörülebilir olduğuna ulaşılmıştır.

Chaparro Parra'nın (2018) çalışmasında, Kolombiya'da 1991-2015 dönemi için gelir dağılımı ve kişi başına düşen milli gelir ilişkisi eşbütünleşme analizi ile araştırılmıştır. Analiz bulgularında gelir dağılımı ve kişi başına düşen milli gelirin birlikte hareket etmedikleri sonucuna varılmıştır.

3.2.3. Sosyal Koruma ve Gelir Dağılımı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Benli'nin (1991) çalışmasında, Türkiye'de sosyal devlet ile gelir dağılımı arasındaki ilişki 1961-1990 dönemi için incelenmiştir. Çalışmada, sosyal devlet kavramı ile sosyal adalet, sosyal güvenlik, gelir dağılımı, vb. unsurların birbirleriyle ilişkili olduğu ifade edilerek çalışmanın inceleme dönemini kapsayan süreçte sosyal devlete yönelik algılar çerçevesinde çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır.

Chu, Davoodi ve Gupta'nın (2000) çalışmasında, gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı, vergi ve kamu sosyal harcama politikaları dönemsel olarak incelenmiştir. Bu çerçevede çalışmada; dolaysız vergilerin dolaylı vergilere oranı, dolaysız vergilerin GSYH'ye oranı, ortaokula kayıtlı kişi sayısı, kentleşme, geçiş ülkesi ve enflasyon değişkenlerine ilişkin veriler kullanılarak gelir dağılımı GINI katsayısı ile ölçülmüştür. Elde edilen bulgulara göre gelişmekte olan ülkelerde vergi öncesi gelir eşitsizliğinin gelişmiş ülkelere göre daha fazla olduğuna, gelişmiş ülkelerde vergi ve transfer politikalarının daha etkin kullanıldığına, gelişmekte olan ülkelerdeki bazı niteliksel unsurların vergi ve gelir dağılımı politikalarının etkinliğini azalttığına, vergi ve sosyal harcama politikalarının gelir dağılımını kısa ve uzun vadede farklı etkilediğine, vb. yönelik yargılara varılmıştır.

Schwabish, Smeeding ve Osberg'in (2004) çalışmasında; gelir dağılımı ve sosyal harcamalar arasındaki ilişki, sosyal harcamalar üzerindeki eşitsizlik ve güvenin uluslararası etkileri bakış açısıyla seçili on yedi ülkede araştırılmıştır. Bu çerçevede çalışmada, sosyal harcamalar; eşitsizlik, değerler, büyüme, kurumlar ve göçmenler değişkenleri ile açıklanmış ve ilgili değişkenlerin sosyal harcamalar üzerindeki etkileri belirtilmiştir. Buna göre analiz bulgularında; orta sınıf ve yoksullar arasındaki piyasa gelir eşitsizliğinin sosyal harcamaları pozitif etkilediğine ancak orta sınıf ve zenginler arasındakinin de olumsuz etkilediğine ulaşılmıştır. Ayrıca politik bulgulara da adalet, insan hakları gibi ideoloji

unsurunun yanı sıra etkililik unsurunun siyasal sistemde hükümeti, partileri, sosyal kurumları, hükümet harcamalarını, gelir dağılımı politikalarını, vb. etkilemek açısından daha çok önemli olduğu ifade edilmiştir.

Tanrıverdi'nin (2007) çalışmasında, vergiler ile gelir dağılımı arasındaki ilişki ülke örnekleri üzerinden ele alınmıştır. Buna göre vergi türleri ve ülke grupları açısından gelir dağılımının farklı şekillerde etkilendiği ifade edilmiştir. Türkiye'deki vergiler ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiye bakıldığında ise diğer gelişmekte olan ülkelerde de olduğu gibi kalkınma odaklı politikalar ile adaletli gelir ve servet dağılımının birlikte yürütülememesi nedeniyle yüksek gelir grubundakiler için yüksek artan oranlı vergileme yerine tasarruf yapmaları özendirilerek yatırım harcamaları yapmalarının hedeflendiği belirtilmiştir. Bu durumun da stopaja tabi ücretli gelir grubundakiler için vergi yükünü artırdığına değinilmiştir. Vergi yükünün yanı sıra diğer vergi uygulamalarının da Türkiye'deki gelir dağılımını olumsuz etkilediği yönünde değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Niehues'un (2010) çalışmasında, seçili yirmi dört Avrupa ülkesinde sosyal harcamalar ve gelir dağılımı ilişkisi analiz edilmiştir. Çalışmada, daha çok sosyal harcama politikası ve daha büyük sosyal bütçenin gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisi araştırılmıştır. Analiz bulgularında; sosyal harcamalardaki artışın gelir eşitsizliğini azalttığına, alt kalemlerdeki sosyal harcamaların gelir eşitsizliğini aynı düzeylerde etkilemediğine, sosyal harcama politikalarının hükümet öncesi gelir eşitsizliği ile hükümet sonrası gelir eşitsizliği üzerinde farklı etkileri olduğuna ulaşılmıştır.

Pehlivan'ın (2010) çalışmasında, gelir dağılımı eşitsizliği incelenerek Türkiye'de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun (SYDTF) durumuna değinilmiştir. Bu çerçevede çalışmada; Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliğinin OECD ortalamasından yüksek olduğuna, SYDTF'den yapılan sosyal transferlerin yeterince ulaşamadığına, SYDTF kaynaklarının artırılması gerektiğine ama bunun hangi yolla yapılacağına belirlenmesine, en yoksullara transferlerin ulaştırılması için düzenlemelerin yapılmasına yönelik tespitlerde bulunulmuştur.

Aksoy'un (2013) çalışmasında, Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi ile gelir dağılımı arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Buna göre Türkiye'de uygulanmakta

olan Bismarc tipi sosyal güvenlik sistemi ile düşük gelir grubundakiler adına olumlu olarak gelirin yeniden dağılımının sağlandığı ancak gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla mücadele konusunda yetersiz kalındığı belirtilmiştir.

Korkat'ın (2013) çalışmasında, Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk açısından sosyal yardımların etkileri irdelenmiştir. Buna göre kayıt dışı ekonominin istihdam üzerinde olumsuz etkileri olduğu, kırsaldan kente göçün kayıt dışı ekonomiye katkı sağladığı, transfer ödemelerinin bazı sektörlerde üretimi azalttığı ve istihdamı olumsuz etkilediği, insanların çalışmak ve üretmek yerine sosyal yardımlara bağımlı hale geldiği, transfer ödemeleri ve sosyal yardımların yapıldıktan sonra denetlenmediği, kamu ve özel sektörün işbirliği yapması gerektiği, devletin gerçekten ihtiyacı olanları desteklemesi yönünde tespitlerde bulunulmuştur. Bu çerçevede çalışmada, devletin, sosyal devlet anlayışıyla doğrudan sosyal yardımlar yapmasından çok yatırım, istihdam, eğitim gibi alanlara yönelik politikalar geliştirmesi ve kurumsal sosyal piyasa ekonomisi düzenlemesi önerilmiştir.

Yılmaz'ın (2013) çalışmasında, refah devleti bakış açısıyla OECD ülkeleri ve Türkiye'de kamu sosyal harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Buna göre OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye'de kamu sosyal harcamalarının bütçe içindeki payının düşük olduğu ve etkin kullanılmadığı, gelir dağılımının adil olmadığı, gelir eşitsizliği – yoksulluk oranı – işsizlik oranı gibi göstergelerin yüksek olduğu, eğitim harcamalarının görece düşük olduğu ve sosyal devlet bakış açısının uygulamalara yansımadağı yönünde yargılara varılmıştır.

Baylan'ın (2014) çalışmasında, Türkiye'de sosyal güvenlik harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişki 1975-2010 dönemi için analiz edilmiştir. Analiz kapsamında sosyal güvenlik harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla Sosyal Güvenlik Kurumuna yapılan bütçe transferleri ile Theil indeksi arasındaki ilişki Johansen – Jesulius eşbütünleşme analizi ve Granger nedensellik testi kullanılarak ortaya konmuştur. Analiz bulgularına göre uzun dönemde, sosyal güvenlik harcamaları artar ise gelir dağılımının bozulacağına ve ekonomik büyüme artar ise gelir dağılımı adaletsizliğinin azalacağına ulaşılmıştır.

Kısa dönemde de bir dönem önceki gelir dağılımı bozukluğu ve sosyal güvenlik harcamalarında artış olur ise cari dönem gelir dağılımının bozulacağı ve ekonomik büyüme artar ise gelir dağılımının iyileşeceği bulgularına varılmıştır. Nedensellik testine göre elde edilen bulgularda ise gelir dağılımı ve büyümeden sosyal güvenlik harcamalarına doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

İlgün'ün (2015) çalışmasında, seçili on yedi OECD ülkesinde kamu sosyal harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişki 1995-2012 dönemi için panel veri analiz yönteminden yararlanılarak ortaya konmuştur. Buna göre kamu sosyal harcamalarının GSYH içindeki payının artmasının gelir dağılımı adaletsizliğini azalttığı belirtilmiştir.

Delibaş'ın (2017) çalışmasında; yirmi yedi OECD ülkesinde 2004-2011 dönemi için vergi politikaları – gelir dağılımı arasındaki ilişki, panel veri yöntemi ile vergi türlerinin GINI katsayısına olan etkileri analiz edilmiştir. Bu çerçevede kişisel gelir vergilerinin gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığına, harcama vergilerinin artırdığına, istatistiki açıdan anlamlı olmamakla birlikte kurumsal gelir vergilerinin artırdığına ve servet vergilerinin de azalttığına yönelik bulgulara varılmıştır.

Eroğlu, Altaş, Ün ve Ulu'nun (2017) çalışmasında, seçili yirmi bir OECD ülkesinde sosyal yardım harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişki 2004-2011 dönemi için analiz edilmiştir. Analizde gelir dağılımı değişkeni olarak GINI katsayısını açıklayan değişkenler arasında kamu sosyal harcamalarının GSYH içindeki payı, dışa açıklık oranı, eğitim harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, nüfus artış oranı gibi değişkenler kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, işsizlik ve nüfus artış oranındaki artışlar dışındaki değişkenlerin GINI katsayısını pozitif etkilediğini ve gelir dağılımını iyileştirdiğini ortaya koymuştur.

Ulu'nun (2017) çalışmasında, yirmi bir OECD ülkesinde 2004-2011 dönemi için sosyal yardım uygulamalarının gelir dağılımı ile olan ilişkisi panel veri yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz bulgularına göre sosyal yardım harcamalarındaki artışın gelir dağılımı eşitsizliğini azaltacağına; işsizlik ve nüfus artışının gelir eşitsizliğini artıracığına; dışa açıklık, eğitim harcamaları, yaşlı nüfus ve eğitime katılımdaki artışların gelir dağılımı eşitsizliğini artıracığına ulaşılmıştır.

Hirvonen, Mascagni ve Roelen'in (2018) çalışmasında, Etiyopya'da gelirin yeniden dağıtılmasını ve yoksulluğun azaltılmasını vergileme ve sosyal koruma bağıntısı ile ele alınmıştır. Buna göre çalışmada yapılan Monte-Carlo simülasyon analizi sonuçları, sosyal korumanın güçlü bir öneme sahip olduğu, vergilemenin gelirin yeniden dağıtılması üzerinde genellikle olumlu etki yarattığı ve yurtdışı gelirin öncü bir unsuru olduğu ortaya konmuştur.

Sánchez ve Pérez-Corral'in (2018) çalışmasında, yirmi sekiz EU üyesi ülkede 2005-2014 dönemi için kamu sosyal harcamaları ve gelir eşitsizliği ilişkisi analiz edilmiştir. Bu çerçevede GINI katsayısı ile kamu sosyal harcamaları, kamu sağlık harcamaları, kamu eğitim harcamaları, kamu sosyal koruma harcamaları, dolaylı verginin dolaysız vergiye oranı, kişi başına düşen GSYH, beşeri sermaye endeksi, kadın işsizlik oranı ve altmış dört yaş üzeri nüfus arasındaki ilişkinin analiz bulgularına göre kamu sosyal harcamalarındaki artışın gelir eşitsizliğini azalttığı, kamu sosyal harcamalarının alt unsurlarının farklı düzeylerde gelir eşitsizliğini etkilediği, kamu sosyal harcamaları ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler açısından aynı olmadığı, gelişmekte olan ülkelerde kamu sağlık harcamalarındaki artışın gelir eşitsizliğini azalttığı, kamu eğitim harcamalarının gelir eşitsizliği üzerinde istatistiki olarak anlamlı olmadığı, kamu sosyal koruma harcamalarındaki artışın gelir eşitsizliğini azalttığı ve gelir dağılımı üzerinde yeniden dağıtıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Doumbia ve Kinda'nın (2019) çalışmasında, seçili seksen üç ülkede kamu harcamaları ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki kamu harcamalarının alt kalemlerine göre analiz edilmiştir. Bu çerçevede GINI katsayısının kişi başına düşen GSYH, beşeri sermaye, dışa açıklık, teknolojik gelişme, işsizlik, enflasyon, toplam harcamalar ve kamu harcamalarının alt kalemleri (savunma, altyapı, eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamaları) değişkenleri ile açıklandığı modellerin analiz bulgularına göre sosyal koruma ve altyapıya yönelik yeniden tahsisat yapılmasının düşük gelir eşitsizliği sağladığı, savunma harcamalarındaki kesintilerle finanse edilen sosyal koruma ve altyapı harcamalarının çatışma riski düşük ülkelerde gelir eşitsizliğini azalttığı, daha yüksek eğitim harcamaları ve bir kısmı savunma harcamalarındaki kesintiler ile finanse edilen daha yüksek sağlık harcamalarının uzun dönemde gelir eşitsizliğini azalttığı belirtilmiştir.

3.3. Metodoloji

3.3.1. Veri Seti

Türkiye’de sosyal koruma harcama verileri TÜİK tarafından 2000 yılından beri yayımlanmaktadır. Son güncel yayımlanan veriler ise 2019 yılına ilişkindir. Türkiye’de 2000 yılı öncesinde sosyal koruma harcamalarına ilişkin hesaplamalar resmi kurumların yayımlanan istatistiki göstergeleri arasında yer almamaktadır. Ancak sosyal koruma harcamaları yerine niteliksel olarak sosyal harcama kabul edilen harcamaların toplulaştırılmış verileri bulunmaktadır.

Sosyal harcama olarak nitelendirilecek harcamaların sosyal koruma ile birlikte başka benzer harcamaları içinde barındırması mümkündür. Çünkü sosyal harcama kalemleri birçok unsur tarafından etkilenen ve bu unsurlara göre şekillenen, devlet politikası olarak benimsenen ve konjonktürel olarak değişkenlik gösteren harcamalardır. Her bir ülkenin sahip olduğu tarihsel geçmişi ve öğretileri, koşulları, politik ekonomisi, avantajları ve dezavantajları, vb. farklıdır. Bu da devletlerin üstlenecekleri rolleri ve toplumun devletten beklentilerini değiştirmektedir. Özellikle zaman olgusu birçok unsuru değiştirmekte ve yeniden şekillendirmektedir. İşte bu yüzden sosyal harcamalara yönelik kavramsal açıklamalar, pozitif ve normatif yaklaşımlar gerek devletler gerekse uluslararası kuruluşlar tarafından farklılaşmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma için gerekli olan sosyal koruma harcaması verilerinin 2000 yılı öncesindeki düzeylerine ulaşmada sosyal harcama verilerinden yararlanılması doğru bir temsil olmayacağından tercih edilmemiştir. Ayrıca TÜİK tarafından 2000 yılından beri yayımlanan sosyal koruma harcaması verilerinin derlenme ve hesaplanma yolları da 2000 öncesi verileri tespit etmede uyumlu bir yapı sergilemeyecektir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde bazılarında sosyal koruma harcamalarının 2000 öncesi dönem için sosyal harcamalar olarak ele alındığı bazılarında ise farklı hesaplamalarla elde edildiği tespit edilmiştir. Özellikle 2000 öncesi dönem için sosyal koruma harcaması verilerinin hesaplanmasında farklı hesaplama teknikleriyle ya da farklı alt kalemlerle yeni sosyal koruma harcaması verilerinin elde edilmesi, 2000 öncesi ve sonrası dönem açısından verilerin

uyumluluğunu sağlama niteliğinden sapma belirtileri taşımaktadır. Nitekim literatürde sosyal harcamalar ve sosyal koruma harcamalarının büyüklükleri üzerine yapılan ve önemli katkılar sağlayan Buğra ve Adar (2007) ile Yentürk (2009, 2012a ve 2012b) çalışmalarında hem söz konusu harcamaların alt kalemlerinin tespit edilmesi hem de büyüklüklerinin yeniden hesaplanması konusundaki çabalar ve karşılaşılan zorluklar, sosyal harcamalar ve sosyal koruma harcamalarına yönelik veri sorunsalı durumunu desteklemektedir. Ayrıca Buğra ve Adar ile Yentürk'ün çalışmaları; Türkiye'de sosyal politikalar açısından sosyal harcamalar ve sosyal koruma harcamalarının hem sınıflandırılması hem de nicel değerleri konusundaki anlaşılma, tespit edilme ve uluslararası karşılaştırma zorluklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sosyal koruma harcamalarının tespit edilme çabaları ve yorumlanabilme imkânları bu çalışmaların konu ile benzer diğer çalışmalardan ayrı tutulmasını gerektirmelidir. Literatürdeki tüm incelemeler ve katkılar sonucunda bu çalışmada, sosyal koruma harcamalarına ilişkin verilerde uyumlu olunabilmesi için belirli bir dönem aralığında analiz yapılmasına karar verilmiştir.

Herhangi bir ekonomik gösterge ile ilgili olarak gerek ulusal gerekse uluslararası hesaplama teknikleri birbirlerinin aynısı değildir. Benimsenen ilkeler doğrultusunda farklılaşan hesaplama teknikleri ilgili ekonomik göstergelerin farklı bir salınımla elde edilmesine neden olmaktadır. Her ne kadar elde edilen verilerin birbirlerine yakın olmaları mümkün olabilse de hesaplamanın arkasındaki amaç ve bu doğrultuda kullanılan teknik, yapılacak olan bir analizde diğer tüm değişkenlere ilişkin verilerin de benzer bir mantıkla elde edilmiş olmasını gerektirmektedir. Örneğin, sosyal koruma harcamalarının hesaplama teknikleri uluslararası kuruluşlardan olan EU, OECD ve ILO'ya göre farklı yapıldığından ilgili veriler değişmektedir. Bir başka örnek de sosyal harcamalar için geçerlidir. Şöyle ki sosyal harcama niteliği taşıyan harcamaların neler olması gerektiği de ulusal düzeyde, uluslararası kuruluşlar arasında veya normatif açıdan da değişebilmektedir. Bu durum araştırmalara da farklı bakış açıları ve hesaplama teknikleriyle yansımaktadır.

Çalışmada sosyal koruma harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla simülasyon temelli öngörü gerçekleştirilmiştir. Söz konusu

yöntem için seçilen değişkenler aracılığıyla VAR modeli kurulmuştur. Çalışmanın ana eksenindeki sosyal koruma harcaması verilerine ilişkin detaylar yukarıda ifade edilen gerekliliklerle özenle incelenmiştir. Bu çerçevede çalışmada yapılan analiz için öncelikle bütünlüğünü koruyan ve birbirleriyle uyumlu değişken verilerine ihtiyaç olduğuna karar verilmiştir. Dolayısıyla gerekli olan sosyal koruma harcama verilerinin sağlıklı bir şekilde bütünlük koruması amacıyla tüm değişkenler için başlangıç yılı 2000 olarak seçilmiştir. Türkiye’de sosyal koruma harcaması verilerinin 2000-2019 dönemi için yayımlanması nedeniyle de çalışmanın başlangıç veri seti 2000-2019 olarak belirlenmiştir. VAR modeli ile simülasyon temelli öngörü yöntemi çerçevesinde veri seti, 2000-2039 dönemi olarak genişletilmiştir.

Çalışmadaki ilgili dönem için seçilmiş değişkenler ve bu değişkenlere ilişkin verilerin derlenmesi ise şöyledir:

- **Sosyal Koruma Harcamaları (SPE):** TÜİK veri tabanından nominal değerler “milyon TL” olarak alınmıştır. Önce “TL”ye çevrilmiştir. Daha sonra hesaplanan TÜFE “2009=100” endeks verilerine göre deflete edilmiştir.
- **GSYH (GDP):** Strateji ve Bütçe Başkanlığı veri tabanından “2009=100” zincirlenmiş hacim endeksi verileri “bin TL” olarak alınmıştır. Daha sonra “TL”ye çevrilmiştir.
- **Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (SPE_GDP):** Hesaplanmış ve oluşturulmuş olan TÜFE “2009=100” endeks verilerine göre deflete edilen sosyal koruma harcamalarının “2009=100” zincirlenmiş hacim endeksine göre GSYH verilerine oranlanmasıyla elde edilmiştir. “Yüzde” cinsindendir.
- **İşsizlik (UNEMP):** TÜİK veri tabanından “yüzde” olarak alınmıştır.
- **Enflasyon (INF):** TÜİK veri tabanından TÜFE “1994=100” ve “2003=100” endeks verileri olarak alınmıştır. Alınan endeks verileri veri bütünlüğü ve uyumu sağlanacak şekilde TÜFE “2009=100” endeks ve artış hızı verileri olarak ayrı ayrı yeniden hesaplanmış ve oluşturulmuştur. “Yüzde” cinsindendir.

- **GINI Katsayısı (GINI):** WB veri tabanından “endeks” değeri olarak alınmıştır. “Yüzde” cinsindendir.
- **Dolaylı Vergilerin Toplam Vergiler İçindeki Payı (IDT_TT):** Strateji ve Bütçe Başkanlığı veri tabanından kamu kesimi genel dengesi verileri içindeki dolaylı vergi gelirleri ve toplam vergi gelirleri “bin TL” olarak alınmıştır. Daha sonra dolaylı vergi gelirlerinin toplam vergi gelirlerine oranlanmasıyla elde edilmiştir. “Yüzde” cinsindendir.
- **Dışa Açıklık (OPEN):** WB veri tabanından “yüzde” olarak alınmıştır.

Ekonometrik analizlerde kullanılacak olan değişkenlere ilişkin zaman serilerinin, nominal (cari) değerler yerine, enflasyonun etkilerinden arındırılmış olan reel (sabit) değerler olması gerekmektedir. Böyle bir yaklaşımın gerekliliği, analiz bulgularının sapmalı değerlerle yorumlanmasının önüne geçilmesinden kaynaklanmaktadır. Hatta zaman serilerinin mevsimsel ve konjonktürel etkilerden arındırılması da yapılacak olan analizdeki değişkenlerin niteliğine göre gereklidir. Dolayısıyla bu çalışmada kullanılan değişkenler, reel zaman serileri olarak dönüştürülmüştür. Bu aşamada önemli olan bir nokta ise zaman serilerinin reel değerlere dönüştürülmesinde, “2009=100” olacak şekilde endeks verilerinin oluşturulup kullanılmasıdır. “2009=100” endeks yılı seçiminin nedeni de TÜİK tarafından GSYH verilerinin hesaplama yönteminin Ulusal Hesaplar Sistemi (SNA-2008) yerine Avrupa Hesaplar Sistemi’nin (ESA-2010) benimsenmesi ve bu doğrultuda tamamlanan revizyonun 12 Aralık 2016’da açıklanmasıdır (TÜİK, 2016). Buna göre GSYH değerlerinin enflasyondan arındırılmasında artık zincirleme endeksi tekniği kullanılmaktadır (TÜİK, 2020). Yapılan revizyon ile GSYH değerleri, zincirlenmiş hacim endeksi değerleridir. Zincirlenmiş hacim endeksi ise *“bir önceki yılın ortalama fiyatlarını kullanan çeyreklik hacim değişimleri”* ile hesaplanmaktadır (Eğilmez, 2016).

GSYH değişkeninin değerlerinin “2009=100” zincirlenmiş hacim endeksi olması nedeniyle analizde kullanılan tüm değişkenlere ilişkin değerlerin birbirleriyle uyumlu olmasını sağlamak için aynı yıla göre enflasyondan arındırılmış veri seti hesaplanmış ve oluşturulmuştur. Herhangi bir zaman serisini enflasyondan arındırmada GSYH deflatorünün yanı sıra farklı endeksler de kullanılabilir. Çalışmada kullanılan değişkenlerden birinin de TÜFE olması nedeniyle seçilmiş

değişkenler, TÜFE endeksine göre dönüştürülmüştür. TÜFE endeksi de TÜİK veri tabanından alınan “1994=100” ve “2003=100” olan değerler, çalışmada kullanılmak üzere “2009=100” olan yeni bir endeks olarak yeniden hesaplanarak oluşturulmuştur. Böylece çalışmanın analizindeki veri seti enflasyondan arındırılmıştır. Ayrıca doğal logaritması alınmış serilere çevrilmiştir.

3.3.2. Simülasyon Temelli Öngörü

Makroekonometristlerin makroekonomik veriyi tanımlama ve özetleme, makroekonomik öngörüler yapma, makroekonomiye ilişkin ölçüm yapma ve makroekonomik karar vericilere öneride bulunma yönündeki eylemleri bulunabilmekte hatta 1970’lerde bunlar veri tanımlama, öngörü, yapısal çıkarım ve politika analizi olarak çeşitli tekniklerle gerçekleştirilmiştir (Stock ve Watson, 2001: 101). Makroekonomik olaylar, karşılıklı geri bildirim ve nedensellik ilişkisine sahip karmaşık dinamik sistemler olarak ortaya çıktığında da aralarındaki ilişkileri sistem tipi analizler tespit edebilmektedir (Boşel, 2002: 17; Geamănu, 2014: 40).

Sims (1980) çalışmasında, iktisadi teoriye dayalı olarak kurulan yapısal makroekonomik modellerin varsayımsal işleyişine yönelik eleştiriler için öngörü ve politika analizlerinin yapısal tanımlamalar olmaksızın uygun bir modelle gerçekleştirilebileceğini ortaya koymuştur. Söz konusu makroekonomik modellerde içsel ve dışsal değişkenler olarak kategorize edilen yapılarda, politika yapıcılarının kararlarının belirli olması durumunda ilgili değişkenlerin dışsallığını kaybedebileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla tüm değişkenlerin içsel olarak kabul edildiği, indirgenmiş form yapılarının kullanıldığı, önsel bilgilere ihtiyaç duyulmayan, öngörü ve simülasyonlar için dinamik bir sistem olan Vektör Otoregresif Modellerin (VAR) kullanılabileceğini ifade etmiştir. VAR modelleri pek çok ekonometrik uygulamada kullanılmakla birlikte değişkenlerin $I(1)$ olması ve birim köke sahip olmaları durumunda, birinci farklarında VAR ile gösteriminin mümkün olduğu modellerdir (Sims, Stock ve Watson, 1990: 113).

Ekonomik ve finansal zaman serilerinin dinamik davranışlarını tanımlama ve öngörmede özellikle kullanışlı olduğu kanıtlanmış olan VAR modeli, tek değişkenli otoregresif modelin dinamik çok değişkenli zaman serilerine yönelik doğal bir

uzantısı olup çok değişkenli zaman serilerinin analizi için kullanılan modellerin en başarılı, esnek ve kolay olanıdır (Zivot ve Wang, 2006: 385). VAR modellerinin veri tanımlama ve öngöründe güçlü olduğu, yapısal çıkarım ve politika analizinde ise alternatif modellerin görece daha etkili olabildiği yönündeki bakış açıları ise VAR modellerinin geliştirilerek uygulamada daha iyi sonuçlar elde edilebileceğini vurgulamaktadır (Stock ve Watson, 2001).

VAR modelleri, tek değişkenli zaman serileri modelleri ve ayrıntılı eşanlı denklem modellerinden genellikle daha üstün öngörüler sağlar (Zivot ve Wang, 2006: 385). VAR modelleri ile öngörülerin yapılmasına yönelik araştırmalar bu modellerin kullanım alanına yönelik katkılar sağlamaktadır (Sims, 1993). Genel makroekonomik modellere alternatif olarak kullanılan VAR modelleri, farklı özelliklere sahip VAR tabanlı modellerin de geliştirilmesine aracılık etmekle birlikte yıllardır makroekonomik analizlerde kullanılmaktadır (Christiano, 2012). Ayrıca VAR modellerinin farklı modellerin işleyişine yardımcı olabilecek temellere sahip olduğu görüşü de bulunmaktadır (Sargent, 1984).

Çalışmada veri seti özelinde ilgili değişkenlerle yinelemeli VAR modeli kurulmuştur. Böylece değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca gelecek dönemler için söz konusu ilişkilerin nasıl olabileceği hakkında ön fikirlere sahip olunması hedeflenmiştir. Bu çerçevede yinelemeli VAR modeli denklemleri şunlardır:

$$lspe_gdp_t = f \left(\sum_{i=1}^k lspe_gdp_{t-k}, \sum_{i=1}^k lunemp_{t-k}, \sum_{i=1}^k linf_{t-k}, \sum_{i=1}^k lgini_{t-k}, \sum_{i=1}^k lidt_tt_{t-k}, \sum_{i=1}^k lopen_{t-k} \right) \quad (1)$$

$$lunemp_t = f \left(\sum_{i=1}^k lspe_gdp_{t-k}, \sum_{i=1}^k lunemp_{t-k}, \sum_{i=1}^k linf_{t-k}, \sum_{i=1}^k lgini_{t-k}, \sum_{i=1}^k lidt_tt_{t-k}, \sum_{i=1}^k lopen_{t-k} \right) \quad (2)$$

$$linf_t = f \left(\sum_{i=1}^k lspe_gdp_{t-k}, \sum_{i=1}^k lunemp_{t-k}, \sum_{i=1}^k linf_{t-k}, \sum_{i=1}^k lgini_{t-k}, \sum_{i=1}^k lidt_tt_{t-k}, \sum_{i=1}^k lopen_{t-k} \right) \quad (3)$$

$$lgini_t = f \left(\sum_{i=1}^k lspe_gdp_{t-k}, \sum_{i=1}^k lunemp_{t-k}, \sum_{i=1}^k linf_{t-k}, \sum_{i=1}^k lgini_{t-k}, \sum_{i=1}^k lidt_tt_{t-k}, \sum_{i=1}^k lopen_{t-k} \right) \quad (4)$$

$$lidt_tt_t = f \left(\sum_{i=1}^k lspe_gdp_{t-k}, \sum_{i=1}^k lunemp_{t-k}, \sum_{i=1}^k linf_{t-k}, \sum_{i=1}^k lgini_{t-k}, \sum_{i=1}^k lidt_tt_{t-k}, \sum_{i=1}^k lopen_{t-k} \right) \quad (5)$$

$$lopen_t = f \left(\sum_{i=1}^k lspe_gdp_{t-k}, \sum_{i=1}^k lunemp_{t-k}, \sum_{i=1}^k linf_{t-k}, \sum_{i=1}^k lgini_{t-k}, \sum_{i=1}^k lidt_tt_{t-k}, \sum_{i=1}^k lopen_{t-k} \right) \quad (6)$$

3.3.3. Doğrusallık

Zaman serilerinin çoğu durağan olmadıklarından analizlerin iyi yapılabilmesi, serilerin durağanlaştırılmalarına bağlıdır (Fuller, 1996: 4). Zaman serilerinin durağanlıklarının tespitinde ise çeşitli testlere başvurulabilmektedir. Ancak bu testlerin yapılmasından önce zaman serilerinin doğrusal olup olmadıklarının belirlenmesi gerekebilir. Çünkü durağanlık tespiti için kullanılan testlerin bulgularının, zaman serilerinin doğrusal olmamaları durumunda da geçerli olabilmesi, analizlerde seçilen modellerin ve uygulanmaya karar verilen yöntemlerin uygunluğu açısından önemlidir. Dolayısıyla zaman serilerinin durağanlıklarının tespitinden önce doğrusallıkları sınanmalıdır. Çalışmada değişkenlere ilişkin zaman serilerinin doğrusallık sınaması için Harvey ve Leybourne tarafından geliştirilen test ile Harvey, Leybourne ve Xiao tarafından geliştirilen iki farklı testten yararlanılmıştır.

Harvey ve Leybourne (2007) tarafından geliştirilen doğrusallık testinde (HL testi) zaman serilerinin doğrusal olduğu H_0 hipotezine karşı zaman serilerinin doğrusal olmadığı H_A hipotezi sınanmakta ve Wald istatistiği kullanılmaktadır. HL testinde H_0 hipotezi altında zaman serilerinin bütünleşme dereceleri özellikle belirtilmez onun yerine doğrusal bir $I(0)$ ya da $I(1)$ sürecinden oluşmasına imkân verilir. Dolayısıyla HL testi her iki durumda da geçerli olabilecek bir yapıdadır.

HL testinin doğrusallık sınaması için kullanılan regresyon modeli şöyledir (Harvey ve Leybourne, 2007: 151):

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 y_{t-1}^2 + \beta_3 y_{t-1}^3 + \beta_4 \Delta y_{t-1} + \beta_5 (\Delta y_{t-1})^2 + \beta_6 (\Delta y_{t-1})^3 + \varepsilon_t, \quad t = 1, \dots, T \quad (7)$$

HL testine ilişkin olarak H_0 'da y_t 'nin $I(0)$ ya da $I(1)$ doğrusal olduğu ile H_1 'de $I(0)$ ya da $I(1)$ doğrusal olmadığı belirtilmeksizin kurulan hipotezler şunlardır (Harvey ve Leybourne, 2007, 151):

$$H_0 : \beta_2, \beta_3, \beta_5, \beta_6 = 0.$$

$$H_1 : \text{en az biri } \beta_2, \beta_3, \beta_5, \beta_6 \neq 0.$$

HL testinin doğrusallık sınamasına ilişkin Wald test istatistiği hesaplaması şöyledir (Harvey ve Leybourne, 2007, 152):

$$W_T = \frac{RSS_1 - RSS_0}{RSS_0 / T} \quad (8)$$

Formülde yer alan RSS_0 sınırlanmamış EKK regresyonundan elde edilen hata kareleri toplamını, RSS_1 ise sınırlanmış EKK regresyonundan elde edilen hata kareleri toplamını ifade etmektedir (Harvey ve Leybourne, 2007, 152).

Harvey, Leybourne ve Xiao (2008) tarafından geliştirilen doğrusallık testi (HLX testi), HL testi gibi ama ondan daha farklı bir yöntemdir ve daha güçlüdür. HLX testi, verilerin biri $I(0)$ sürecinden diğeri $I(1)$ sürecinden ortaya çıktığında etkili olan iki Wald test istatistiğinin ağırlıklandırılmış ortalamasından oluşur. HL testinde olduğu gibi HLX testinde de zaman serilerinin doğrusal olduğu H_0 hipotezine karşı zaman serilerinin doğrusal olmadığı H_A hipotezi sınanmaktadır. Zaman serilerinin bütünleşme derecesinin bilindiği durumlarda $I(0)$ ise W_0 , $I(1)$ ise W_1 istatistiği hesaplanır. Zaman serilerinin bütünleşme derecesinin bilinmemesi durumunda da ilgili modeller yeniden düzenlenerek ağırlıklandırılmış ortalama Wald istatistiği elde edilir.

HLX testinin $I(0)$ zaman serilerinin doğrusallık sınaması için kullanılan regresyon modeli şöyledir (Harvey, Leybourne ve Xiao, 2008: 3):

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 y_{t-1}^2 + \beta_3 y_{t-1}^3 + \varepsilon_t, \quad t = 1, \dots, T \quad (9)$$

HLX testinin $I(0)$ zaman serileri için doğrusallık sınamasına ilişkin H_0 ve H_1 hipotezleri şunlardır (Harvey, vd., 2008: 3):

$$H_{0,0} : \beta_2 = \beta_3 = 0.$$

$$H_{1,0} : \beta_2 \neq 0 \text{ ve/veya } \beta_3 \neq 0.$$

HLX testinin $I(0)$ zaman serileri için doğrusallık sınamasına ilişkin standart Wald test istatistiği hesaplaması şöyledir (Harvey, vd., 2008: 3):

$$W_0 = T \left(\frac{RSS_0^r}{RSS_0^u} - 1 \right) \quad (10)$$

HLX testinin $I(1)$ zaman serilerinin doğrusallık sınaması için kullanılan regresyon modeli şöyledir (Harvey, vd., 2008: 4):

$$\Delta y_t = \lambda_1 \Delta y_{t-1} + \lambda_2 (\Delta y_{t-1})^2 + \lambda_3 (\Delta y_{t-1})^3 + \varepsilon_t \quad (11)$$

HLX testinin $I(1)$ zaman serileri için doğrusallık sınamasına ilişkin H_0 ve H_1 hipotezleri şunlardır (Harvey, vd., 2008: 4):

$$H_{0,1} : \lambda_2 = \lambda_3 = 0$$

$$H_{1,1} : \lambda_2 \neq 0 \text{ ve/veya } \lambda_3 \neq 0$$

HLX testinin $I(1)$ zaman serileri için doğrusallık sınamasına ilişkin Wald test istatistiği hesaplaması şöyledir (Harvey, vd., 2008: 4):

$$W_1 = T \left(\frac{RSS_1^r}{RSS_1^u} - 1 \right) \quad (12)$$

W_0 ve W_1 formüllerinde yer alan RSS^r sınırlanmış EKK regresyonundan elde edilen hata kareleri toplamını, RSS^u sınırlanmamış EKK regresyonundan elde edilen hata kareleri toplamını ifade etmektedir (Harvey, vd., 2008: 3-4).

Harvey, vd. çalışmalarında (2008), doğrusallık ile ilgili testlerde daha genel otoregresif yapıların olabilirliğinin kabul edilmesinin gerekli olduğu düşünüldüğünden HLX testi için (9) ve (11) no'lu regresyon modelleri sırasıyla aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir (Harvey, vd., 2008: 4-5):

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 y_{t-1}^2 + \beta_3 y_{t-1}^3 + \sum_{j=1}^p \beta_{4,j} \Delta y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (13)$$

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \beta_{4,j} \Delta y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (14)$$

$$\Delta y_t = \lambda_1 \Delta y_{t-1} + \lambda_2 (\Delta y_{t-1})^2 + \lambda_3 (\Delta y_{t-1})^3 + \sum_{j=2}^p \lambda_{4,j} \Delta y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (15)$$

$$\Delta y_t = \lambda_1 \Delta y_{t-1} + \sum_{j=2}^p \lambda_{4,j} \Delta y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (16)$$

“ y_t ” zaman serisinin bütünleşme derecesinin bilinmesi durumunda, $I(0)$ zaman serileri için W_0 ve $I(1)$ zaman serileri için de W_1 test istatistikleri hesaplanır iken bütünleşme derecesinin bilinmemesi, durağan ya da birim köke sahip bir zaman serisi olma durumunun belli olmaması durumunda ise ağırlıklandırılmış ortalama test istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanır (Harvey, vd., 2008: 5):

$$W_\lambda = \{1 - \lambda\} W_0 + \lambda W_1, \lambda = \begin{cases} 0, & y_t \sim I(0) \\ 1, & y_t \sim I(1) \end{cases} \quad (17)$$

3.3.4. Durağanlık

Zaman serilerinin durağanlıklarının sınanmasında çeşitli testler geliştirilmiştir. Bu testlerin en önemlileri sayılan Dickey-Fuller (DF) ve Augmented Dickey-Fuller (ADF) testlerinin yanı sıra farklı testler de geliştirilerek zaman serilerinin durağanlıklarının sınanması amaçlanmıştır. Zaman serilerinin durağanlıklarını sınamak için geliştirilen bu testler doğal olarak farklı özellikler taşımaktadırlar.

Zaman serilerinin durağanlıkları ile ilgili olarak bazı koşullarda geçerli olabilecek durumlar söz konusu olup bunlar şöyledir (Fuller, 1996: 3-4):

- $F_{X_{t_1}, X_{t_2}, \dots, X_{t_n}}(X_{t_1}, X_{t_2}, \dots, X_{t_n}) = F_{X_{t_1+h}, X_{t_2+h}, \dots, X_{t_n+h}}(X_{t_1}, X_{t_2}, \dots, X_{t_n})$ eşitliği, $t_1, t_2, \dots, t_n$ indeksleri ve indeks kümesindeki $t_1+h, t_2+h, \dots, t_n+h$ 'lerin tüm olası kümeleri için ve tüm $(X_{t_1}, X_{t_2}, \dots, X_{t_n})$ 'ler rassal değişken X_t 'nin aralığında sağlanır ise bir zaman serisi güçlü durağandır.
- $\{(X_t : t \in T), E\{|X_t|\}\} < \infty$ ile güçlü durağan zaman serileri ise dağılım fonksiyonu tüm t 'ler için aynı olduğundan X_t 'nin beklenen değeri de tüm t 'ler için sabittir. Benzer şekilde $E\{X_t^2\} < \infty$ ise X_t 'nin varyansı da tüm t 'ler için sabittir.
- Bir zaman serisi aşağıdaki iki koşulu sağlıyor ise zayıf durağandır:
 - i. X_t 'nin beklenen değeri tüm t 'ler için sabittir.
 - ii. $(X_{t_1}, X_{t_2}, \dots, X_{t_n})$ 'nin kovaryans matrisi, $(t_1, t_2, \dots, t_n)$ indekslerinin tüm boş olmayan sonlu kümesi için $(X_{t_1+h}, X_{t_2+h}, \dots, X_{t_n+h})$ 'nin kovaryans matrisi ile aynıdır ve tüm h 'ler $t_1, t_2, \dots, t_n, t_1+h, t_2+h, \dots, t_n+h$ olarak indeks kümesinde yer alır.

Çalışmada değişkenlere ilişkin zaman serilerinin doğrusallıkları HL ve HLX testleri ile sınanmıştır. Buna göre ampirik bulgular çerçevesinde zaman serilerinin

durağanlıklarını tespit edebilmek için ADF, Phillips-Perron (PP) ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) doğrusal birim kök testlerinden yararlanılmıştır.

3.3.4.1. ADF testi

Dickey ve Fuller tarafından geliştirilen testlerde zaman serilerinin durağanlıkları, birim kökün var olduğu H_0 hipotezine karşı birim kökün olmadığı H_A alternatif hipotezi ile sınanmaktadır (Dickey ve Fuller, 1981). DF testi AR (1) model yapısına uygun olup ADF testi, DF testinin genişletilmiş ve geliştirilmiş bir biçimidir. Dickey ve Fuller'ın zaman serilerinin durağanlıklarını sınamak için geliştirdikleri testlerde sıfır hipotezi, seride birim kökün olma durumu üzerine kuruludur.

$Y_t = \rho Y_{t-1} + e_t$, $t = 1, 2, \dots, n$ şeklindeki otoregresif modelde $Y_0 = 0$, ρ gerçek bir sayı ve $\{e_t\}$, ortalaması "0" ve varyansı " σ^2 " [örneğin, e_t NID $(0, \sigma^2)$] olan bağımsız normal rassal değişkenlerin bir dizisidir. Y_t zaman serisi ($t \rightarrow \infty$) iken $|\rho| < 1$ ise durağan bir zaman serisine yakınsar. $|\rho| = 1$ ise zaman serisi durağan değildir ve Y_t 'nin varyansı " $t\sigma^2$ "dir. Zaman serisi $\rho = 1$ ile bazen rassal bir yürüyüş olarak bilinir. $|\rho| > 1$ ise zaman serisi durağan değildir ve zaman serisinin varyansı t arttıkça üssel olarak büyür (Dickey ve Fuller, 1979: 427).

AR(k) modeline uyumlu ADF testi, bir ARIMA($\rho, 1, 0$) sürecinin sıfır hipotezine karşılık durağan bir ARIMA($\rho + 1, 0, 0$) alternatifini sınar (Cheung ve Lai, 1995: 277). ADF testi hata terimlerinin ilişkili olması durumunda birim kök ve durağanlık sınaması için uygun olan bir testtir (Naznin, Paul ve Majumder, 2014: 56). Bu yönüyle DF testinden ayrılan ADF testi, hata terimlerinin otokorelasyon sorununa sahip olmaları durumunda DF testinin sunamadığı çözümü sağlamış olmaktadır.

Dickey ve Fuller tarafından ileri sürülen birim kök testleri kesirli bütünleşmiş süreçlerde oldukça zayıf etkiye sahip olup zaman serilerinin birim köke sahip olduğu yönünde yanlış bir sonuca yol açabilir (Diebold ve Rudebusch, 1991: 160).

Otoregresyonun sırası sonsuza çok hızlı eğilimli değilse ADF testi kesirli alternatiflere karşı tutarlıdır (Krämer, 1998).

3.3.4.2. PP testi

Birim kök hipotezlerinin formel istatistiksel testleri ekonomistler için fazladan ilgi çekicidir çünkü testler, çoğu makroekonomik verinin olduğu gibi durağan olmamanın doğasını özellikle trendin bir birim kökün varlığıyla stokastik mi yoksa bir polinom zaman trendinin varlığıyla deterministik mi olduğuna karar vermede yardım ederler (Phillips ve Perron, 1988: 335).

PP testinde, DF testlerindeki gibi zaman serilerinin birim köke sahip olduğu H_0 hipotezine karşı birim kökün olmadığı, durağan olduğu H_A alternatifinin sınaması yapılır (Leybourne ve Newbold, 1999: 92). Durağan ve trend alternatiflerine karşı tek değişkenli zaman serilerinde bir birim kök için basit bir testi ortaya koyan, DF test istatistiği olan τ yerine Z istatistiği kullanılan PP testinde sadece sabit ve olası bir zaman trendine sahip birinci dereceden otoregresyonun tahmin edilmesi ile uygun dönüştürülmüş Z istatistiklerinin hesaplanması gereklidir (Phillips ve Perron, 1988). Ayrıca ADF testinde otoregresif gecikme uzunluğu seçimine karşılık PP testinde otokovaryans gecikmesi (bandwidth) seçimi yapılır (Cheung ve Lai, 1997: 679).

3.3.4.3. KPSS testi

Pek çok ekonomik zaman serisi için ampirik bulgular, standart birim kök testlerinin, birim kök içeren boş hipotezlerini reddetmede başarısız olduklarını ortaya koymuştur. Bu da bir alternatif birim kök testi olan, deterministik trend etrafında durağanlığı ileri süren H_0 hipotezine karşılık birim kökün varlığını ortaya koyan H_A alternatif hipotezinin geliştirildiği ve modifiye edilmiş LM istatistiğinin kullanıldığı KPSS testinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin, 1992: 159-161)

DF testi ile birlikte ele alındığında her iki test de % 95 güvenle hipotezlerinde durağanlık konusunda hemfikirdirler. Ancak DF testi, birim kökün olmadığına işaret eden dolayısıyla zaman serisinin durağan olduğunu ifade eden H_A hipotezini kabul ederken KPSS testi, zaman serisinin durağan olduğunu ifade eden H_0 hipotezini kabul eder (Charemza ve Syczewska, 1998: 18-19). Ayrıca KPSS test istatistiği, asimptotik olarak geçerli kritik değerleri kullanmaktadır (Shin ve Schmidt, 1992).

3.4. Bulgular

3.4.1. Doğrusallık

Çalışmada, çok değişkenli zaman serisi analizi için öncelikle VAR modelinde yer alan sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık zaman serilerinin doğrusallık testleri yapılmıştır. Doğrusallık testi olarak kullanılan HL ve HLX testlerinde zaman serilerinin doğrusal oldukları H_0 hipotezine karşı doğrusal olmadıkları H_A hipotezi sınanmıştır. Buna göre zaman serilerinin doğrusallık testleri bulguları Çizelge 3.1’de yer almaktadır.

Çizelge 3. 1. HL & HLX Doğrusallık Testi

Değişkenler	HL Test İstatistiği			HLX Test İstatistiği		
	$W_{\%1}$	$W_{\%5}$	$W_{\%10}$	W_{λ}		
SPE_GDP	4.40	4.38	4.36	2.00		
UNEMP	6.47	6.42	6.39	3.21		
INF	2.97	2.95	2.94	1.83		
GINI	1.54	1.53	1.52	4.28		
IDT_TT	7.78	7.72	7.68	3.29		
OPEN	6.09	6.04	6.01	4.03		
Kritik Değerler	% 1*	% 5**	% 10***	% 1*	% 5**	% 10***
	13.27	9.48	7.77	9.21	5.99	4.60
Notlar:	❖ HL ve HLX test istatistikleri, GAUSS 20 programında sırasıyla Harvey&Leybourne ile Harvey&Leybourne&Xiao tarafından yazılan kodlar kullanılarak elde edilmiştir. ❖ HL ve HLX testlerinin kodları, Prof. David Harvey'den alınmıştır. ❖ *, ** ve *** testlere ilişkin H_0 hipotezinin sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde reddedilebilirliği belirtmektedir.					

Çizelge 3.1'de % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyindeki HL doğrusallık testi $W_{\%}$ istatistiği ile HLX doğrusallık testi W_{λ} istatistiği değerleri bulunmaktadır. Ayrıca HL ve HLX doğrusallık testlerinin % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerleri de çizelgede vardır.

HL doğrusallık testi ile elde edilen test istatistikleri % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler açısından değerlendirildiğinde; H_0 hipotezi sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık için % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerinde kabul edilmiştir.

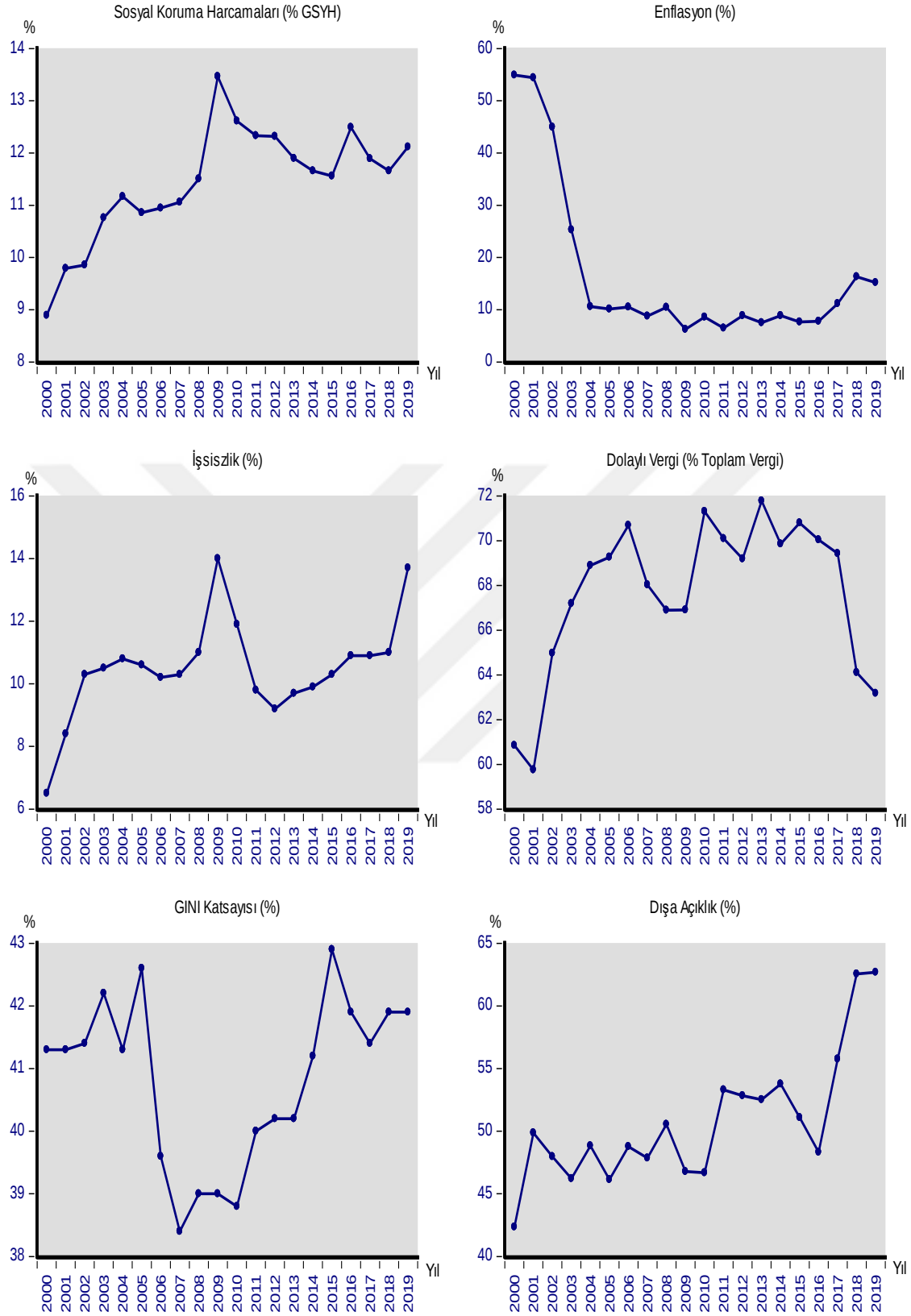
HLX doğrusallık testi ile elde edilen W_{λ} test istatistikleri de HL doğrusallık testine benzer şekilde % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler açısından değerlendirildiğinde; H_0 hipotezi sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler

içindeki payı ve dışa açıklık için % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerinde kabul edilmiştir.

Çizelge 3.1'deki HL ve HLX doğrusallık testi bulguları birlikte değerlendirildiğinde tüm zaman serileri doğrusaldır. Doğrusal zaman serilerinin birim kök ya da durağanlık sınamaları için doğrusal nitelikteki testlere başvurulmalıdır. Dolayısıyla tüm zaman serilerinin doğrusallık durumları dikkate alınarak birim kök ve durağanlık sınamaları için doğrusal birim kök ve durağanlık testlerinden yararlanılmıştır.

3.4.2. Birim Kök ve Durağanlık

Değişkenlerin zaman içerisindeki değişimlerini izlemenin kolay ve temel bir yolu, zaman dilimlerine göre serilerin grafiklerini incelemektir. Ayrıca ekonometrik analizlerde temel bir yaklaşım olarak söz konusu inceleme öncelikle yapılmaktadır. Böylece değişkenlerin hem öz serileri hem de birbirleri arasındaki salınımları hakkında ön bir bilgiye ve yoruma sahip olunmaktadır. Bu çerçevede Şekil 3.1'de sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerinin ilgili veri tabanlarından alınan ve çeşitli hesaplamalarla oluşturularak hazırlanan orijinal zaman serisi değerleri 2000-2019 arası dönem için yer almaktadır.

Şekil 3. 1. Değişkenlerin Orijinal Değerleri

Şekil 3.1 incelendiğinde her bir değişkenle ilgili olarak şunları ifade etmek mümkündür:

- Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı genel olarak 2000 yılından itibaren artış eğilimindedir. Özellikle krizi izleyen yıllarda sosyal koruma harcamalarındaki artış hızlanmaktadır. Bu da kriz dönemlerinde beklenen bir politika aracıdır. Çünkü kriz dönemlerinde, krizin kaynağına uygun olarak politika araçlarının belirlenerek uygulanmasının yanı sıra sosyal devlet, sosyal haklar, sosyal adalet, gelir dağılımı, yoksulluk, vb. olguların gerektirdiği doğal bir yaklaşımla da çeşitli politikaların varlığına ihtiyaç vardır. Ancak söz konusu politika uygulamalarının özüne uygun olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği konusunda, uygulanmakta olan politikaların derinlemesine incelenmesine ihtiyaç vardır. Şöyle ki Türkiye’de sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının yıllar içinde genel olarak artış eğiliminde olmasında, GSYH’deki yıllık artışlar ve buna bağlı olarak sosyal koruma harcamalarında da belirli bir oranda artışların etkisi vardır. Önemli olan nokta ise harcamaların brüt olarak artarken artış hızlarının ne kadarlık olduğudur. Ayrıca harcamaların net olarak artıp artmadığını tespit edebilmek için başka ekonomik göstergelerle birlikte bir bütün olarak ele almak ve değerlendirmek gereklidir. Bir diğer dikkate değer nokta ise söz konusu harcamaların alt bileşenlerinin içeriğidir. Bunlar çoğunlukla devletin yüklendiği misyonu gereği toplumun devletten beklediği ve devletin de kamusal yönetsel fonksiyonu nedeniyle gerçekleşen harcamalardır. Dolayısıyla yapılması gereken harcama kalemlerindeki oransal artış eğilimlerinin sosyal koruma ile ilgili teorik çerçeve içinde olumlu olarak değerlendirilmesi oldukça sığ bir anlam taşıyabilir. Kaldı ki sosyal korumaya ilişkin yaklaşımın uluslararası sınırlar çerçevesinde farklılaşmasının mümkün olduğu bir ortamda, sosyal korumanın dayandığı temeller açısından harcama kalemleri, tam olarak belirlenememe sorunu barındırmaktadır. Bu da sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının genel olarak ve sadece oransal bir şekilde artış eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır.

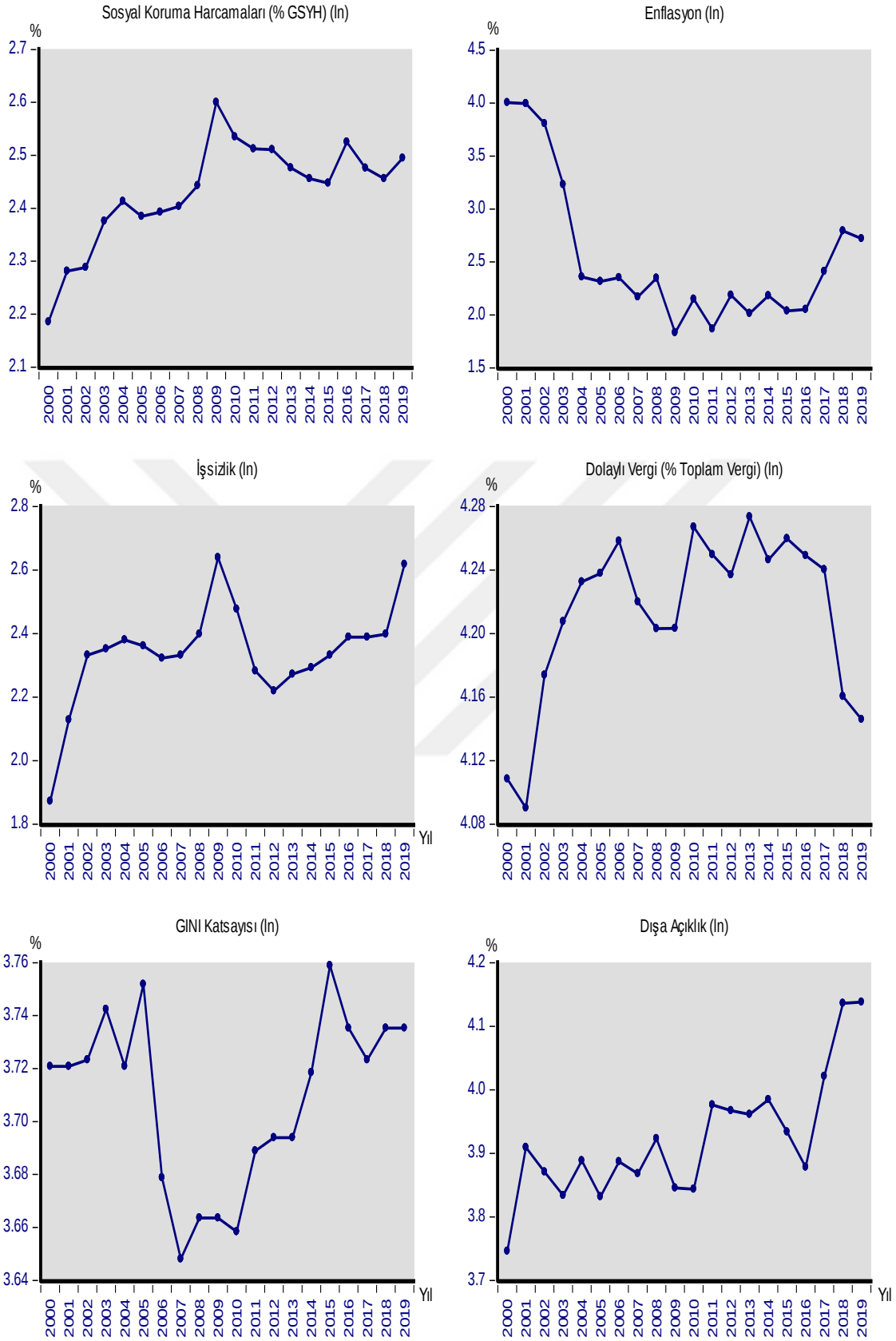
- Enflasyon 2001 yılından itibaren önemli düzeyde düşüş eğilimindedir. Özellikle 2001-2004 yılları arasında 2001 ve öncesi döneme göre oldukça düşmektedir. Bununla birlikte 2005 yılından itibaren de düştüğü düzey değerini (+/-) küçük dalgalanmalarla korumaktadır. Ancak 2016 yılından itibaren 2004 öncesi dönemdeki yüksek düzeyleri kadar olmasa da yeniden artış eğilimindedir. 2000-2019 arası dönemde enflasyonu düşürmeye yönelik makroekonomik politika kararları ve uygulamaları sonucunda, enflasyonun önemli düzeydeki azalışını göz ardı etmemekle birlikte ekonomi içindeki karar birimleri açısından efektif olarak enflasyonun hangi düzeyde gerçekleştiğine ilişkin göstergelere ihtiyaç vardır. Ayrıca enflasyonun yıllar içindeki hesaplama usul ve esasları ve dönemsel dinamiklerin enflasyona ilişkin yansımaları dikkatlice analiz edilmelidir. Enflasyonun 2004 yılından önceki değerlerinin oldukça altında gerçekleştiği net bir durum olmakla birlikte 2004 yılı sonrası için farklı mal ve hizmetlerle, dış ticaret rakamlarıyla, döviz kuru hareketleriyle karşılaştırmalar yapılabildiğinde enflasyon hakkında daha detaylı açıklamalar elde edilebilir.
- İşsizlik 2000-2019 döneminde kriz yılları dışındaki düzeylerine göre kriz yıllarında belirgin bir şekilde artış eğilimindedir. Sosyal koruma harcamalarındaki artış eğilimine benzer bir salınım göstermesiyle birlikte işsizlik de kriz yıllarında sosyal koruma harcamaları için ifade edildiği gibi aynı yaklaşım çerçevesinde beklenen bir artış eğilimindedir. Sosyal koruma harcamalarının bir alt bileşeni olan işsizlik yardımları, işsizlikteki artışa bağlı olarak artacağından bu durum sosyal koruma harcamalarına da yansiyarak harcamaların toplamda artmasına neden olacaktır. Dolayısıyla GSYH içinde de sosyal koruma harcamalarının payı artacaktır. İşsizlik ile sosyal koruma harcamaları arasındaki ilişkiden dolayı 2000-2019 döneminde her iki değişken de birlikte benzer bir salınıma sahiptir.
- Dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı, bir ekonomideki toplanan kamu kesimi bütçe gelirlerinin en temeli ve en yüksek oransal paya sahip olan geliri olan vergi gelirlerinin dağılımı hakkındaki uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan önemli bir değerlendirme ölçüsüdür. Dolaylı vergiler, dolaysız vergiler gibi doğrudan bireylerin gelir ve

servetleri üzerinden hesaplama konusuna yol açmaz. Ayrıca alınması kolay ve yansıtma özelliği olan vergilerdir. Gelir grupları açısından bakıldığında dolaylı vergiler alt ve orta gelirliiler açısından kişisel harcanabilir geliri yakından ilgilendiren ve azaltıcı nitelikte bir yapıya sahiptir. Kamu kesimi bütçe gelirleri içindeki dolaylı vergilerin alınma gerekçeleri öncelikle gelir elde etmenin yanında ekonomi içindeki maliye politikası hedeflerini gerçekleştirmektir. Ancak gelir dağılımı, gelir eşitsizliği, yoksulluk, vb. ile ilgili durumlarda dolaylı vergilerin dolaysız vergilere oranla daha yüksek düzeyde olması, bu unsurlar açısından olumsuzluk taşımaktadır. Bu çerçevede Türkiye’de 2000-2019 döneminde dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı yaklaşık olarak minimum % 60, maksimum % 72 düzeyindedir. Bu da gelir dağılımı üzerinde bozucu etki gerçekleştirmekte ve böylece sosyal korumanın önemi artmaktadır.

- GINI katsayısı 2000-2019 döneminde dalgalı bir salınımına sahiptir. Kriz dönemlerinde krizin kaynağına bağlı olarak birçok faktör nedeniyle gelir dağılımı normal dönemdekinden farklılaşmaktadır. Genel olarak kriz dönemlerinde gelir dağılımı bazı gelir grupları açısından daha fazla bozulmaktadır. Kriz döneminde uygulanmaya çalışılan politikalardan bazıları da söz konusu bozukluğu gidermeye yardımcı olmaya yöneliktir. Dolayısıyla gelir dağılımının “adaletli – adaletsiz” dağılımı açısından GINI katsayısının kriz dönemlerinde artışı ve beraberinde azalışı genel olarak gözlemlenebilmektedir. Bunun yanı sıra gelir dağılımını etkileyen pek çok unsur bulunmaktadır. Teorik olarak gelir dağılımını etkileyen unsurlar uluslararası sınırlar çerçevesinde değişmektedir. Gelir dağılımını etkileyen unsurların neler olduğunun belirlenmesinde farklı dinamiklerle detaylı bir inceleme gereklidir. Tüm bunların yanı sıra Şekil 3.1’e göre Türkiye’de 2000-2019 döneminde gelir dağılımının daha fazla adil olduğunu ve gittikçe adil olma durumuna yaklaşma eğiliminde olduğunu ifade etmek pek mümkün değildir.
- Dışa açıklık, bir ekonomi içinde gerçekleştirilen ithalat ve ihracat hacminin toplam değerinin GSYH içindeki payını ifade etmektedir. Dışa açık ekonomilerde dışsal faktörlerden yoğun olarak etkilenilmektedir.

Bununla birlikte uluslararası piyasalarda yüksek ihracat hacmi – düşük ithalat hacmi, yüksek ihracat geliri – düşük ithalat gideri ya da yüksek ithalat hacminden daha fazla ihracat hacmi ve birlikte ithalat giderinden daha fazla ihracat geliri elde edilmesi durumunda, dışa açıklığın ekonomik büyümeye katkısı pozitif olacaktır. Ancak tersi durumda, ihracat gelirleri ithalat giderlerini karşılayamaz ise dış ticaret açığı gerçekleşmesi yüksek olasılıktadır. Bu da hem kamu kesimi bütçe dengesi hem de ekonomik sistem açısından olumsuzluğa yol açacaktır. Diğer taraftan dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkileri olacağı yönündeki beklentiler çerçevesinde gelir dağılımı üzerinde iyileştirici etkiler ve sosyal koruma açısından da daha fazla kaynak imkânı ve / veya daha az harcama ihtimali dolayısıyla sosyal korumaya ayrılan kaynakların daha etkin bir şekilde değerlendirilmesi sağlanabilir. Türkiye’de 2000-2019 döneminde dışa açıklık genel olarak artma eğiliminde olmakla birlikte 2016 yılından itibaren bu artış hızlanmaktadır.

Şekil 3.2’de Şekil 3.1’de yer alan değişkenlere ilişkin zaman serilerinin doğal logaritması alınarak normalleştirilmiş değerleri yer almaktadır. Ekonometrik analizlerde zaman serisi değerlerinin enflasyon ve trend benzeri unsurların etkisinden arındırılmasının yanı sıra logaritmik dönüşümlerin yapılmasıyla da seriler daha durağan hale gelmektedir. Bu da yapılan analizlerin daha sağlıklı, parametre değerlerinin sapmasız ve etkin olmasına yardımcı olmaktadır.

Şekil 3. 2. Değişkenlerin Doğal Logaritması Alınmış Düzey Değerleri

Şekil 3.2'deki değişkenlere ilişkin zaman serilerinin doğal logaritması alınmış değerleri, orijinal değerleri ile aynı salınıma daha küçük değerlerle sahiptir. Bu noktada değişkenlere ilişkin zaman serilerinin birim kök ve durağanlık sınamaları yapılmıştır.

Çizelge 3.2'de sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık zaman serilerinin ADF, PP ve KPSS testleri bulguları düzey değerleri için yer almaktadır. Her üç test için ilgili hipotezler ve aşamalar şöyledir:

- ADF ve PP testlerinde, zaman serilerinin birim köke sahip oldukları H_0 hipotezine karşı birim köke sahip olmadıkları H_A hipotezi sınanmıştır.
- ADF ve PP testindeki birim kök testi sınamaları için kullanılan regresyon model yapıları “*sabit terimli model (A), sabit terim ve trendli model (B) ile deterministik olmayan model (C)*” şeklindedir.
- ADF ve PP testi bulguları, B no'lu regresyon model yapısı kullanılarak elde edilmiştir.
- ADF testi bulguları, t -istatistiği ve ρ olasılık değerini içermektedir.
- PP testi bulguları, Adj. t -istatistiği ve ρ olasılık değerini içermektedir.
- KPSS testinde, zaman serilerinin durağan oldukları H_0 hipotezine karşı birim köke sahip oldukları dolayısıyla durağan olmadıkları H_A hipotezi sınanmıştır.
- KPSS testindeki birim kök testi sınamaları için kullanılan regresyon model yapıları “*sabit terimli model (A) ile sabit terim ve trendli model (B)*” şeklindedir.
- KPSS testi bulguları, A ve B no'lu regresyon model yapıları kullanılarak elde edilmiştir.
- KPSS testi bulguları, LM -istatistiği değerini içermektedir.
- ADF, PP ve KPSS testlerine ilişkin % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerlere göre elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Çizelge 3. 2. Birim Kök Testi: Düzey Değerler

Değişken	Birim Kök Testleri										
	ADF				PP			KPSS			
	<i>t</i> -ist.	Test Kritik Değerleri		ρ	Adj. <i>t</i> -ist.	Test Kritik Değerleri		ρ	<i>LM</i> -ist.	Asimtotik Kritik Değerler	
Ispe_gdp	-2.53 (B)	(k=0)		0.30	-2.51 (B)	(k=3)		0.31	0.75 (B)	(k=0)	
		%1	-4.53			%1	-4.53			%1	0.21
		%5	-3.67			%5	-3.67			%5	0.14
		%10	-3.27			%10	-3.27			%10	0.11
lunemp	-2.79 (B)	(k=1)		0.21	-3.21 (B)	(k=1)		0.11	0.31 (B)	(k=0)	
		%1	-4.57			%1	-4.53			%1	0.21
		%5	-3.69			%5	-3.67			%5	0.14
		%10	-3.28			%10	-3.27			%10	0.11
linf	-1.37 (B)	(k=1)		0.83	-0.97 (B)	(k=2)		0.92	1.64 (B)	(k=0)	
		%1	-4.57			%1	-4.53			%1	0.21
		%5	-3.69			%5	-3.67			%5	0.14
		%10	-3.28			%10	-3.27			%10	0.11
lgini	-1.69 (B)	(k=0)		0.71	-1.69 (B)	(k=0)		0.71	0.63 (B)	(k=0)	
		%1	-4.53			%1	-4.53			%1	0.21
		%5	-3.67			%5	-3.67			%5	0.14
		%10	-3.27			%10	-3.27			%10	0.11
lidt_tt	-1.20 (B)	(k=0)		0.88	-0.94 (B)	(k=2)		0.92	0.69 (B)	(k=0)	
		%1	-4.53			%1	-4.53			%1	0.21
		%5	-3.67			%5	-3.67			%5	0.14
		%10	-3.27			%10	-3.27			%10	0.11
lopen	-2.78 (B)	(k=1)		0.22	-3.04 (B)	(k=2)		0.14	1.84 (A)	(k=0)	
		%1	-4.57			%1	-4.53			%1	0.73
		%5	-3.69			%5	-3.67			%5	0.46
		%10	-3.28			%10	-3.27			%10	0.34

Çizelge 3.2’de yer alan bulgular arasında ADF testi t -istatistiği ve ρ olasılık değeri, PP testi Adj. t -istatistiği ve ρ olasılık değeri, KPSS testi LM -istatistiği değerleri bulunmaktadır. Ayrıca her bir teste ilişkin % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler de vardır. Bu çerçevede her üç test için de kullanılan regresyon modelleri parantez içinde yer almaktadır. “ k ” değeri; ADF testinde, optimum gecikme uzunluğunu ifade eder iken PP ve KPSS testlerinde, optimum otokovaryans gecikmesini ifade eder. Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık zaman serilerinin düzey değerleri için ADF ve PP testlerinin tüm “ ρ ” olasılık değerleri bulgularına göre % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre tüm zaman serileri düzey değerlerinde birim köke sahiptir. Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık zaman serilerinin düzey değerleri için KPSS testinin tüm “ LM -istatistiği” bulgularına göre % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi reddedilerek H_A hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre tüm zaman serileri düzey değerlerinde durağan değildir.

Çizelge 3.3’de sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık zaman serilerinin ADF, PP ve KPSS testleri bulguları birinci farkları için yer almaktadır. Her üç testin ilgili hipotezleri ve aşamaları, Çizelge 3.2’deki düzey değerleri için sayılanlar ile aynıdır. Bunlardan sadece regresyon model yapılarına ilişkin olarak ADF ve PP testlerinde farklılaşma söz konusu olup şöyledir:

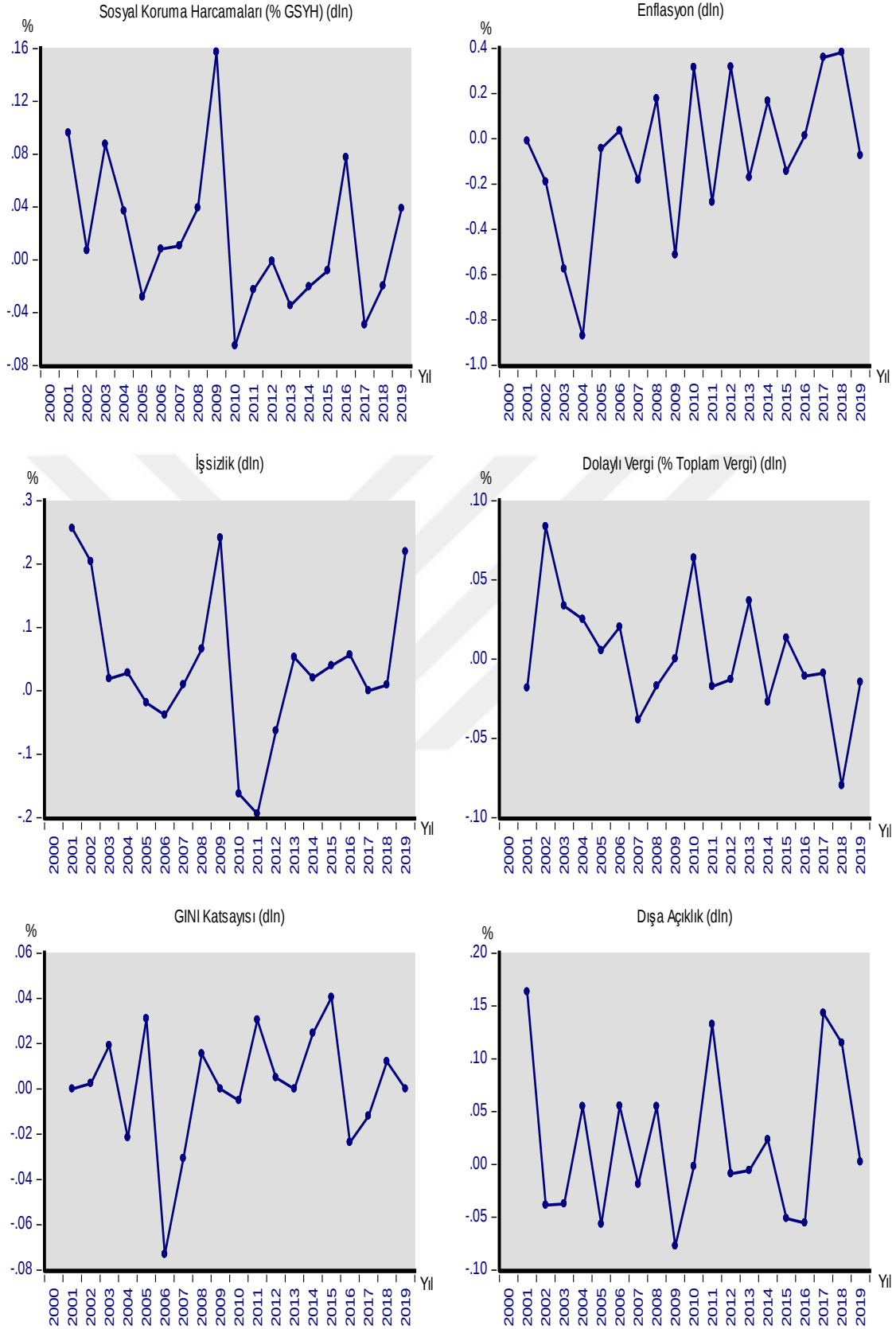
- ADF ve PP testi bulguları, B ve C no’lu regresyon model yapıları kullanılarak elde edilmiştir.
- KPSS testi bulguları, A ve B no’lu model yapıları kullanılarak elde edilmiştir.

Çizelge 3. 3. Birim Kök Testi: Birinci Farklar

Değişken	Birim Kök Testleri										
	ADF				PP			KPSS			
	<i>t</i> -ist.	Test Kritik Değerleri		ρ	Adj. <i>t</i> -ist.	Test Kritik Değerleri		ρ	LM-ist.	Asimtotik Kritik Değerler	
Δ lspe_gdp	-4.78 (B)	(k=0)		0.006	-6.59 (B)	(k=8)		0.0003	0.300 (A)	(k=2)	
		%1	-4.57			%1	-4.57			%1	0.73
		%5	-3.69			%5	-3.69			%5	0.46
		%10	-3.28			%10	-3.28			%10	0.34
Δ lunemp	-3.07 (C)	(k=0)		0.004	-2.98 (C)	(k=5)		0.0052	0.156 (A)	(k=1)	
		%1	-2.69			%1	-2.69			%1	0.73
		%5	-1.96			%5	-1.96			%5	0.46
		%10	-1.60			%10	-1.60			%10	0.34
Δ linf	-5.54 (B)	(k=0)		0.001	-7.38 (B)	(k=5)		0.0001	0.095 (B)	(k=3)	
		%1	-4.57			%1	-4.57			%1	0.21
		%5	-3.69			%5	-3.69			%5	0.14
		%10	-3.28			%10	-3.28			%10	0.11
Δ lgini	-4.60 (C)	(k=0)		0.000	-4.62 (C)	(k=2)		0.0001	0.091 (B)	(k=4)	
		%1	-2.69			%1	-2.69			%1	0.21
		%5	-1.96			%5	-1.96			%5	0.14
		%10	-1.60			%10	-1.60			%10	0.11
Δ lidt_tt	-5.44 (B)	(k=0)		0.002	-5.44 (B)	(k=1)		0.0020	0.094 (B)	(k=4)	
		%1	-4.57			%1	-4.57			%1	0.21
		%5	-3.69			%5	-3.69			%5	0.14
		%10	-3.28			%10	-3.28			%10	0.11
Δ lopen	-5.48 (B)	(k=0)		0.001	-11.4 (B)	(k=14)		0.0000	0.076 (B)	(k=0)	
		%1	-4.57			%1	-4.57			%1	0.21
		%5	-3.69			%5	-3.69			%5	0.14
		%10	-3.28			%10	-3.28			%10	0.11

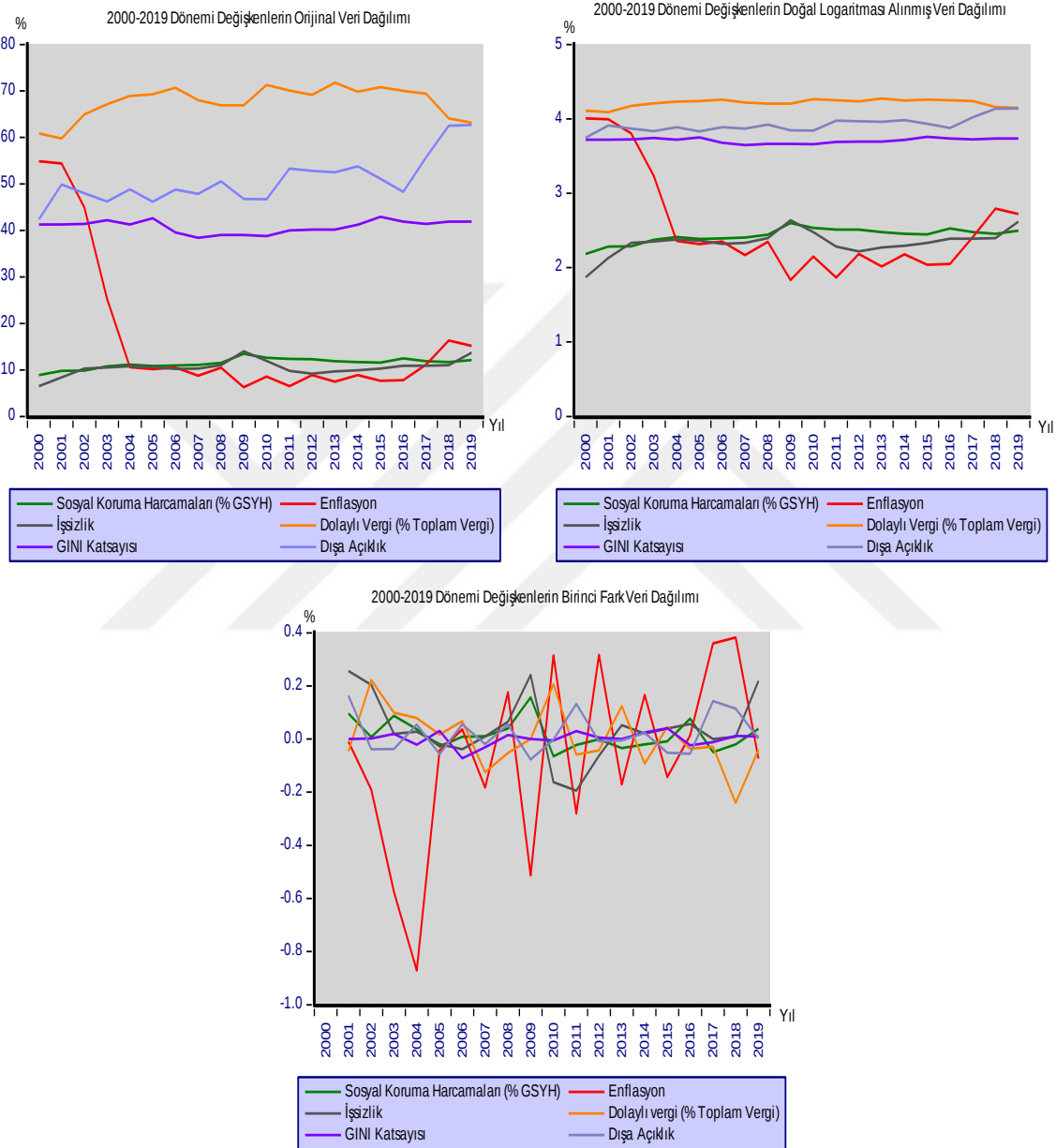
Çizelge 3.3'te yer alan bulgular arasında Çizelge 3.2'dekine benzer şekilde ADF testi t -istatistiği ve ρ olasılık değeri, PP testi Adj. t -istatistiği ve ρ olasılık değeri, KPSS testi LM -istatistiği değerleri ile her bir teste ilişkin % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerler bulunmaktadır. Ayrıca her üç test için kullanılan regresyon modelleri de parantez içinde yer almaktadır. “ k ” değeri ise Çizelge 3.2'deki ile aynı anlamdadır. Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık zaman serilerinin birinci farklarında ADF ve PP testlerinin tüm “ ρ ” olasılık değerleri bulgularına göre % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi reddedilerek H_A hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre tüm zaman serileri birinci farklarında birim köke sahip değildir. Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık zaman serilerinin birinci farklarında KPSS testinin tüm “ LM -istatistiği” bulgularına göre % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre tüm zaman serileri birinci farklarında durağandır.

Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin durağanlık sınamalarının hem düzey değerlerinde hem de birinci farklarında yapılan ADF, PP ve KPSS testleri sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, tüm zaman serilerinin düzey değerlerinde birim köke sahip oldukları dolayısıyla durağan olmadıkları ifade edilebilir. Buna karşın tüm zaman serilerinin birinci farklarında birim köke sahip olmadıkları ve durağan oldukları bulguları elde edilmiştir. Makroekonomik göstergelerin genellikle durağan yapıda olmadıkları düşünüldüğünde, çalışmada, analize konu edilen değişkenlerin de benzer nitelikler taşıdıkları sonucuna varılmıştır. Makroekonomik göstergeler pek çok açıdan çeşitli unsurlarla etkilenmeye eğilimli yapıdadırlar. Bu yüzden hem cari dönemlerin seçili göstergelerinin incelenmesinde hem de gelecekteki dönemlerin aynı göstergelerinin tahmin edilmesi, öngörülmesi ve politikalar üretilmesine yardımcı olmasında zaman serilerinin durağanlıkları etkilidir. Bu çerçevede Şekil 3.3'te tüm değişkenlere ilişkin zaman serilerinin birinci fark değerleri yer almaktadır.

Şekil 3. 3. Değişkenlerin Birinci Fark Değerleri

Şekil 3.3'e göre tüm değişkenlere ilişkin zaman serileri birinci farklarında durağandır. Şekil 3.4'te de 2000-2019 döneminde değişkenlerin zaman serilerinin birlikte salınımı orijinal, doğal logaritması alınmış düzey ve birinci fark değerleri olarak yer almaktadır.

Şekil 3. 4. 2000-2019 Dönemi Veri Dağılımı

Şekil 3.4'te tüm değişkenler birlikte ele alınmaktadır. Değişkenlere ilişkin zaman serilerinin doğal logaritması alınmış değerleri, orijinal değerlerine kıyasla daha durağan hâle gelmekle birlikte birinci farklarında doğrudan durağanlaşmaktadırlar. Düzey değerlerinde durağan olmayan ama birinci

farklarında durağanlaşan zaman serilerinin birlikte hareketleri daha net anlaşılabilir. Ayrıca değişkenlerin uzun dönem ilişkilerini ortaya koyma açısından da yardımcı olmaktadır. Buna göre birinci fark değerlerinin yer aldığı grafik için şunlar ifade edilebilir:

- Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ile işsizlik arasında yakın bir ilişki olup benzer bir salınımına sahiptirler.
- Sosyal koruma harcamaları arasında işsizlik kaynaklı yardımlar da bulunduğu için ikisi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olması beklenen bir durumdur.
- Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ile enflasyon negatif ilişkilidir.
- Enflasyonun ulusal para birimi üzerindeki değer azaltıcı etkisi nedeniyle sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payını negatif yönde etkilemesi olağandır.
- Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ile GINI katsayısı arasındaki ilişki bazen pozitif olmakla birlikte genellikle negatif yöndedir.
- Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ile GINI katsayısı arasındaki ilişkisi iki açıdan değerlendirilebilir:
 - ✓ Birincisi, sosyal koruma harcamaları ve gelir dağılımı / gelir eşitsizliği ilişkisidir.
 - ✓ Sosyal koruma harcamaları, gelir dağılımını iyileştirmek hedefi doğrultusunda bir maliye politikası aracıdır. Gelir dağılımının iyileştirilmesinin gerektiği bir ortamda da gelir eşitsizliğinin varlığından söz edilebilir. Devletin bir maliye politikası aracı olarak sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımını iyileştirmesi ve gelir eşitsizliğini azaltması hedefi ile iki değişken arasında pozitif yönlü bir ilişki ortaya çıkabilir. Böylece izleyen dönemlerde gelir dağılımının iyileşmesi ve gelir eşitsizliğinin azalması sonucunda GINI katsayısı da azalacaktır.
 - ✓ İkincisi, sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ve gelir dağılımı arasında büyüme üzerinden gerçekleşen ilişkidir.

- ✓ Gelir dağılımının iyi dağılmadığı ve gelir eşitsizliğinin arttığı bir ortamda büyüme açısından olumsuz etkilerin olması mümkündür. Buna bağlı olarak harcamaların payı da küçülebilir.
- Türkiye’de 2000-2019 dönemi için sosyal koruma harcamalarının hem bir maliye politikası aracı olarak kullanıldığı hem de gelir eşitsizliğinin yol açtığı büyüme üzerindeki azaltıcı etkiler nedeniyle GSYH içindeki payının negatif yönde etkilendiği belirtilebilir.

Değişkenlerin düzey değerlerinde durağan olmayıp birinci farklarında durağan olmaları nedeniyle değişkenler arasındaki ilişkiler, VAR modeli aracılığıyla simülasyon temelli öngörü yapılarak ortaya konmuştur. Böylece hem 2000-2019 dönemi değerlendirilmiş hem de 2019 sonrası dönem için projeksiyon gerçekleştirilmiştir.

3.4.3. Model

Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenleri ile Bölüm 3.3.2’de belirtilen VAR modeli çerçevesinde simülasyon temelli öngörü yapılmıştır. VAR modellerinin öngörü ve simülasyon sonuçlarının güçlü etkilere sahip olduğu literatürde yapılan çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. VAR modelleri ile ilgili özellikler ve geliştirilebilir yapısı bu etkileri destekleyici unsurlardan sayılabilir.

Makroekonomik göstergelerin pek çok içsel ve dışsal değişkenlerden etkilendiği varsayıldığında, aralarındaki ilişkilerin zamana göre şekillenmesinin ve değişmesinin yanında söz konusu değişkenlerin de etkili olabileceğini ifade etmek mümkündür. Bu çerçevede VAR modelleri ile sınanan ilişkiler için kurulan regresyon denklemlerinde, değişkenlerin içsel ya da dışsal ayrımı gözetilmeksizin dâhil olması makroekonomik göstergeler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkilere yönelik tahminlere ulaşılmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca VAR modelleri aracılığıyla öngörü ve simülasyon yapılması, makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkilerin sadece belirli bir dönem ile sınırlı olarak tahmin edilmesinin

dışında gelecek dönemler için de bir kestirime varılmasına ve değer atamalarına yardımcı olmaktadır.

Makroekonomik göstergelerin dinamik yapıda olmaları ve pek çok unsurdan etkilenebilmeleri nedeniyle cari dönemde yapılan tahminlerin revize edilmeleri karşılaşılan bir durumdur. Benzer şekilde gelecek dönem öngörü ve simülasyonları da söz konusu etkenler nedeniyle varsayılan farklı senaryolar altında tekrarlanabilmektedir.

Makroekonomik göstergeler nitelikleri açısından ele alındığında tahminler, öngörüler ve simülasyonlar cari dönem içinde ve gelecek dönemler hakkında belirsizliklerin hüküm sürmesi yerine yol gösterici özelliğe sahiptir. Tabi ki belirsizlik unsuru kendini zamana bağlı olarak hissettiren bir olgudur, ortadan kalkmasını beklemek dinamik bir sistem içinde pek de olağan bir bakış açısı niteliği taşıyamaz. Dolayısıyla çıkarsama yapmak, kestirimde bulunmak, projeksiyon sunmak, vb. amaçlarla yol gösterici olmaları açısından öngörüler ve simülasyonlar önemli bir amaca aracılık etmektedir. Ayrıca belirsizlik unsuru da yapılan tahminlere, öngörülere ve simülasyonlara gerçekleştirilen sınamalarla uyumlu olacak şekilde teknik yöntemlerle dâhil edilebilmektedir. Belirtilen açıklamalar çerçevesinde öngörü ve simülasyonlarla ilgili olarak geçmiş dönem ve cari dönemin yanı sıra gelecek dönemler için bir tasvir yapılmasına olanak sağladıkları ifade edilebilir. Bu yüzden çalışmada, sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerinin başlangıç veri setinin ardından genişletilmiş veri seti için simülasyon temelli öngörüsü yapılmıştır.

VAR modeli aracılığıyla yapılan simülasyon temelli öngörü için ilk olarak Bölüm 3.3.2'de ifade edilen modeller, 2000-2019 başlangıç veri seti için tahmin edilmiştir. Analizde yer alan değişkenler yinelemeli VAR modeli yapısı altında sırasıyla bağımlı değişken olarak kendi regresyon modeli içinde yer almıştır. Her bir bağımlı değişken, bağımsız değişkenler olarak kendi ve diğer değişkenlerin uygun gecikme uzunluğu kadar gecikmeli değerleri ile regresyon modeli içinde açıklanmıştır. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde hem çeşitli bilgi kriterlerinden yararlanılmış hem de model tahminleri yapılmıştır. Bu çerçevede

başlangıç veri seti açısından uygun gecikme uzunluğu “ $k=2$ ” olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede Çizelge 3.4’te VAR(2) modelinin bulguları; değişkenlere ilişkin parametre, standart hata ve t -istatistiği değerleri ile determinasyon katsayısı, düzeltilmiş determinasyon katsayısı, F -istatistiği, AIC ve SCI bilgi kriterleri değerleri şeklinde yer almaktadır.

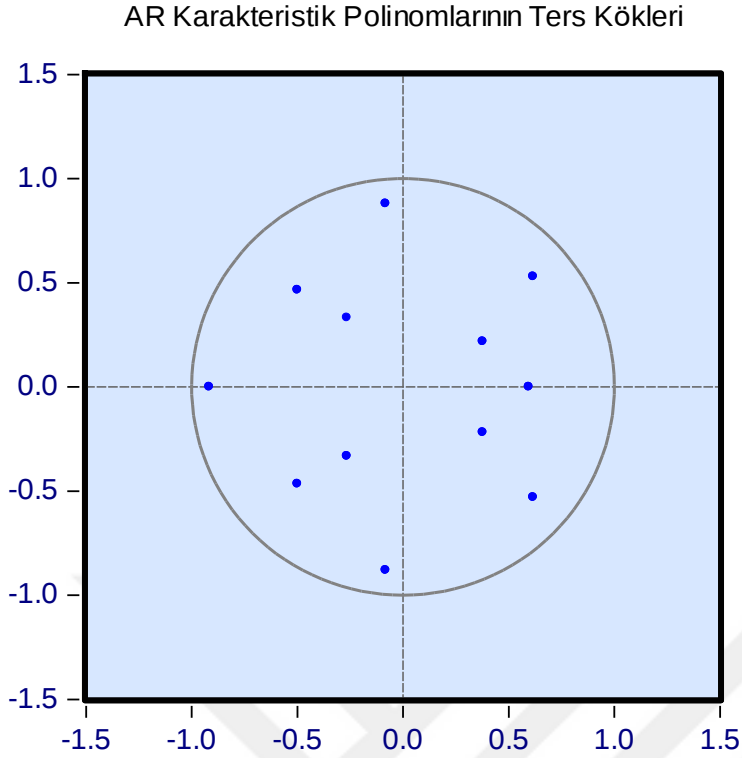
Çizelge 3. 4. VAR Modeli Tahmin Sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken					
	$\Delta lspe_gdp$	$\Delta lunemp$	$\Delta linf$	$\Delta lgini$	$\Delta lidt_tt$	$\Delta lopen$
$\Delta lspe_gdp (-1)$	0.264912	-0.189049	-3.287537	-0.170409	0.381730	0.024912
<i>Stn.Ht.</i>	(0.26570)	(0.97365)	(3.21400)	(0.37368)	(0.21557)	(0.59024)
<i>t-ist.</i>	[0.99704]	[-0.19417]	[-1.02288]	[-0.45603]	[1.77082]	[0.04221]
$\Delta lspe_gdp (-2)$	-1.729442	-2.447211	7.884738	0.509392	0.010182	1.418826
<i>Stn.Ht.</i>	(0.31694)	(1.16142)	(3.83383)	(0.44575)	(0.25714)	(0.70407)
<i>t-ist.</i>	[-5.45672]	[-2.10709]	[2.05662]	[1.14278]	[0.03960]	[2.01516]
$\Delta lunemp (-1)$	-0.295063	0.125049	1.616198	0.119987	-0.018301	-0.057097
<i>Stn.Ht.</i>	(0.16691)	(0.61165)	(2.01907)	(0.23475)	(0.13542)	(0.37080)
<i>t-ist.</i>	[-1.76775]	[0.20444]	[0.80047]	[0.51113]	[-0.13514]	[-0.15398]
$\Delta lunemp (-2)$	0.541886	0.560305	-2.977518	-0.103873	-0.025492	-0.147783
<i>Stn.Ht.</i>	(0.14370)	(0.52658)	(1.73823)	(0.20210)	(0.11659)	(0.31922)
<i>t-ist.</i>	[3.77102]	[1.06405]	[-1.71296]	[-0.51398]	[-0.21865]	[-0.46295]
$\Delta linf (-1)$	-0.101324	-0.089540	0.075628	0.014500	0.008212	0.153589
<i>Stn.Ht.</i>	(0.04874)	(0.17860)	(0.58956)	(0.06855)	(0.03954)	(0.10827)
<i>t-ist.</i>	[-2.07895]	[-0.50134]	[0.12828]	[0.21154]	[0.20769]	[1.41856]
$\Delta linf (-2)$	-0.107324	-0.176374	0.691591	0.055337	-0.026722	0.125592
<i>Stn.Ht.</i>	(0.03364)	(0.12328)	(0.40696)	(0.04732)	(0.02730)	(0.07474)
<i>t-ist.</i>	[-3.19008]	[-1.43063]	[1.69940]	[1.16953]	[-0.97898]	[1.68044]
$\Delta lgini (-1)$	0.200085	-0.262649	-0.214950	0.033510	0.378091	-0.387046
<i>Stn.Ht.</i>	(0.31158)	(1.14178)	(3.76900)	(0.43821)	(0.25279)	(0.69217)
<i>t-ist.</i>	[0.64216]	[-0.23004]	[-0.05703]	[0.07647]	[1.49566]	[-0.55918]
$\Delta lgini (-2)$	-1.704375	-1.442309	4.941213	0.185629	0.087491	0.345575
<i>Stn.Ht.</i>	(0.36765)	(1.34724)	(4.44723)	(0.51706)	(0.29828)	(0.81672)
<i>t-ist.</i>	[-4.63590]	[-1.07057]	[1.11108]	[0.35901]	[0.29332]	[0.42312]
$\Delta lidt_tt (-1)$	1.022952	0.075923	-8.257981	-0.165338	0.180830	-0.861954
<i>Stn.Ht.</i>	(0.42955)	(1.57409)	(5.19606)	(0.60413)	(0.34851)	(0.95424)
<i>t-ist.</i>	[2.38144]	[0.04823]	[-1.58928]	[-0.27368]	[0.51887]	[-0.90328]
$\Delta lidt_tt (-2)$	-2.288684	-2.392927	5.443186	0.441715	0.146401	1.871038
<i>Stn.Ht.</i>	(0.52400)	(1.92019)	(6.33853)	(0.73696)	(0.42513)	(1.16406)
<i>t-ist.</i>	[-4.36773]	[-1.24620]	[0.85875]	[0.59938]	[0.34437]	[1.60734]
$\Delta lopen (-1)$	0.483877	0.791999	-2.524531	0.016107	-0.068419	-0.705848
<i>Stn.Ht.</i>	(0.16597)	(0.60820)	(2.00768)	(0.23343)	(0.13466)	(0.36871)
<i>t-ist.</i>	[2.91541]	[1.30219]	[-1.25744]	[0.06900]	[-0.50810]	[-1.91439]
$\Delta lopen (-2)$	0.112149	0.173284	-1.703302	-0.059922	0.218543	-0.215195
<i>Stn.Ht.</i>	(0.12567)	(0.46050)	(1.52012)	(0.17674)	(0.10196)	(0.27917)
<i>t-ist.</i>	[0.89243]	[0.37629]	[-1.12050]	[-0.33904]	[2.14350]	[-0.77085]
C	0.016273	0.025574	0.016154	-0.000873	-0.011269	0.018335
<i>Stn.Ht.</i>	(0.00954)	(0.03497)	(0.11543)	(0.01342)	(0.00774)	(0.02120)
<i>t-ist.</i>	[1.70527]	[0.73134]	[0.13994]	[-0.06506]	[-1.45555]	[0.86491]
R^2	0.928860	0.739190	0.735537	0.424796	0.864584	0.764033
Adj. R^2	0.715441	-0.043241	-0.057853	-1.300816	0.458336	0.056131
F	4.352285	0.944735	0.927081	0.246171	2.128216	1.079292
AIC	-4.093908	-1.496529	0.891919	-3.411821	-4.512079	-2.497552
SC	-3.456745	-0.859366	1.529083	-2.774658	-3.874916	-1.860389
Model	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)

Çizelge 3.4'teki VAR(2) model bulguları; determinasyon katsayısı, düzeltilmiş determinasyon katsayısı ve parametrelere ilişkin istatistiki anlamlılık değerleri ile ele alındığında (1) no'lu regresyon denkleminin anlamlı bir model olduğu anlaşılmaktadır. Modelde, sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı; işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenleri tarafından determinasyon katsayısı ve düzeltilmiş determinasyon katsayısına göre sırasıyla % 92.8 ve % 71.5 oranında açıklanmaktadır. Modelin bir bütün halinde anlamlılığını ortaya koyan *F*-istatistiği değeri 4.35 olup model tümüyle anlamlıdır. Ayrıca *AIC* (-4.09) ve *SC* (-3.45) bilgi kriterlerinin en küçük değerlerine göre de bu durum desteklenmektedir.

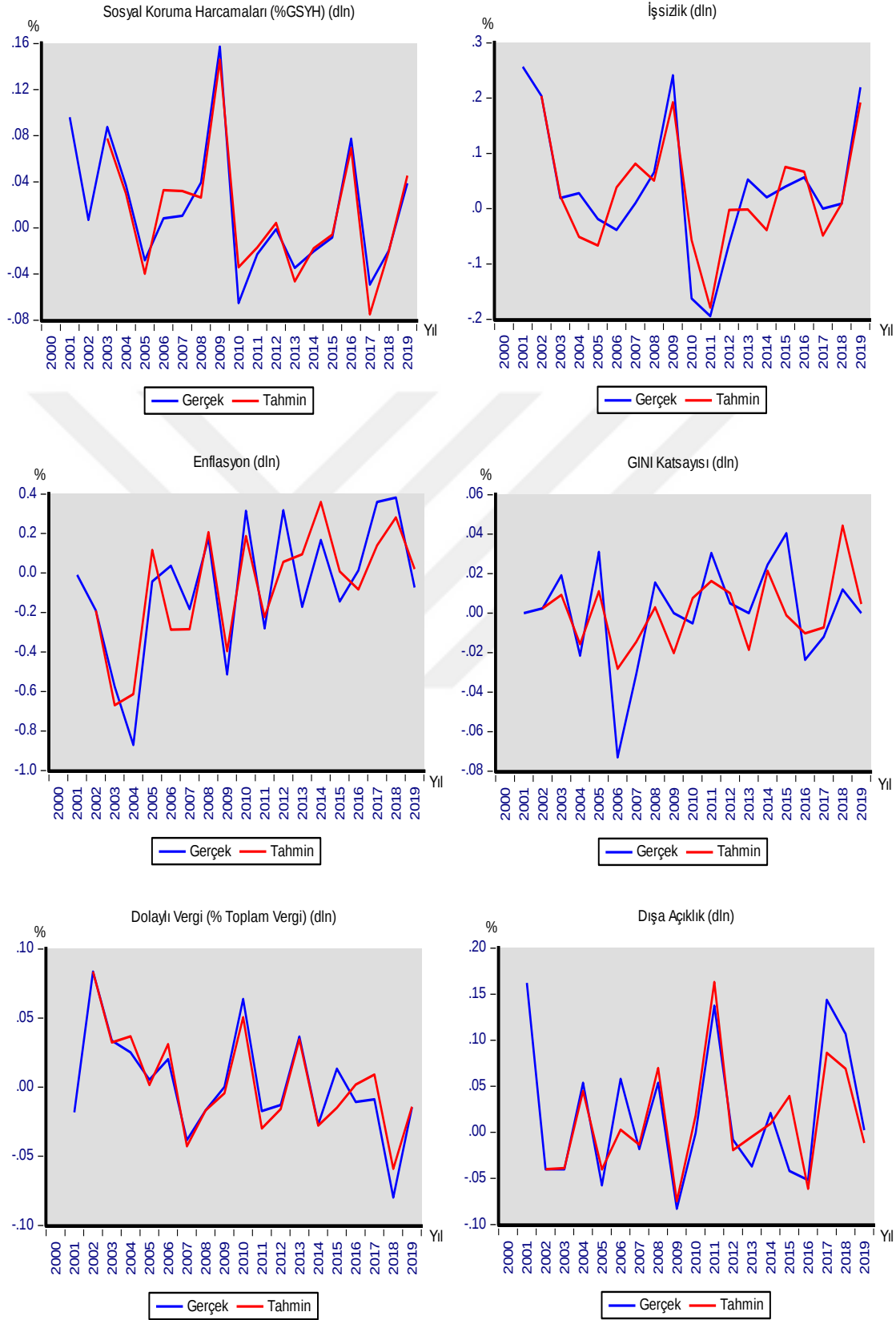
(1) no'lu VAR(2) model bulgularına göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payını açıklayan ilk model istatistiki açıdan anlamlı bir modeldir. Buna göre modelde dışa açıklık değişkeni dışında tüm değişkenlerin parametreleri ikinci gecikme döneminde istatistiki açıdan anlamlıdır. Dışa açıklık değişkenine ait parametre değeri ise sadece birinci gecikme döneminde istatistiki açıdan anlamlıdır. Enflasyon ve dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı değişkenlerine ait parametreler birinci gecikme döneminde de istatistiki açıdan anlamlıdır. Buna göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, ikinci gecikme döneminde kendisi, enflasyon, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve GINI katsayısı ile negatif ilişkili iken işsizlik ile pozitif ilişkilidir. Ayrıca birinci gecikme döneminde dışa açıklık ile pozitif ilişkilidir.

VAR(2) modelinin normal dağılıma sahip olması açısından AR karakteristik polinomlarının ters kökleri incelenmiştir. Şekil 3.5'te AR karakteristik polinomlarının ters köklerinin normallik sınaması yer almaktadır. Buna göre tüm kökler çember içinde kaldığından normal dağılım söz konusudur.

Şekil 3. 5. Normal Dağılım: AR Karakteristik Polinomlarının Ters Kökleri

Simülasyon temelli öngörü için ikinci olarak VAR(2) modelinin dönem içi öngörüsü yapılmıştır. Bir başka ifadeyle 2000-2019 döneminde sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serisi değerleri VAR(2) modeli aracılığıyla öngörülmüş ve gerçek gözlem değerleri ile karşılaştırması yapılmıştır. Simülasyon temelli öngörüde zaman serilerinin cari dönem ve gelecek dönemler için değerlerinin öngörülmesinin yanı sıra uzun dönemli projeksiyonların kurulmasına yardımcı olabilecek şekilde hem zaman serilerindeki olası değişiklikler hem de dışsal faktörlerdeki olağan ya da olağanüstü değişikliklerin simülasyonu gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla VAR(2) modeli aracılığıyla 2000-2019 dönemi için tüm değişkenlere ilişkin zaman serilerinin değerleri öngörülmüş, gerçek değerler ile karşılaştırılmış ve öngörü gücü ortaya konmuştur. Bu çerçevede Şekil 3.6'da 2000-2019 dönemi için VAR(2) modeli aracılığıyla tahmin edilen değerler ile gerçek gözlem değerleri birlikte yer almaktadır.

Şekil 3. 6. 2000-2019 Dönemi Öngörü Değerleri

Şekil 3.6'da sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin gerçek gözlem değerleri ile VAR(2) modeli aracılığıyla tahmin edilen değerler karşılaştırılmaktadır. VAR(2) modelinin 2000-2019 dönemi için tahmin ettiği değerler, gerçek gözlem değerleri sabitlenerek elde edilmiştir ve dönem içerisindeki koşulların aynı kaldığı varsayılmıştır. Bu çerçevede 2000-2019 dönemindeki tüm değişkenlere ilişkin zaman serilerinin gerçek gözlem değerleri ile tahmin değerlerine yönelik olarak şunlar ifade edilebilir:

- Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı:
 - ✓ Aynı salınımına sahiptir.
 - ✓ Çoğunlukla kesişmektedir.
 - ✓ Zirve ve dip dönemlerinde neredeyse aynı düzeydedir.
 - ✓ 2006-2007 ile 2010-2012 döneminde tahmin değerleri, gerçek gözlem değerlerinden daha yüksek düzeydedir.
 - ✓ 2005, 2013 ve 2017 yıllarında tahmin değerleri, gerçek gözlem değerlerinden daha düşük düzeydedir.
- İşsizlik:
 - ✓ Aynı salınımına sahiptir.
 - ✓ Bazı dönemlerde kesişmektedir.
 - ✓ Zirve ve dip dönemleri bazı dönemlerde aynı düzeydedir.
 - ✓ 2005-2008, 2010-2011 ve 2015-2016 döneminde tahmin değerleri, gerçek gözlem değerlerinden daha yüksek düzeydedir.
 - ✓ 2003-2005 ve 2013-2015 dönemi ile 2017 yılında tahmin değerleri, gerçek gözlem değerlerinden daha düşük düzeydedir.
- Enflasyon:
 - ✓ Aynı salınımına sahiptir.
 - ✓ Çoğunlukla kesişmektedir.
 - ✓ Zirve ve dip dönemlerinde neredeyse aynı düzeydedir.
 - ✓ 2003-2005 ile 2013-2016 döneminde tahmin değerleri, gerçek gözlem değerlerinden daha yüksek düzeydedir.
 - ✓ 2005-2007 ile 2016-2018 döneminde tahmin değerleri, gerçek gözlem değerlerinden daha düşük düzeydedir.

- GINI Katsayısı:
 - ✓ Aynı salınıma sahiptir.
 - ✓ Bazı dönemlerde kesişmektedir.
 - ✓ Zirve ve dip dönemleri genellikle yakın düzeydedir.
 - ✓ 2006 yılı ile 2017-2019 döneminde tahmin değerleri, gerçek gözlem değerlerinden daha yüksek düzeydedir.
 - ✓ 2003, 2005 ve 2011 yılları ile 2008-2010 ve 2013-2016 döneminde tahmin değerleri, gerçek gözlem değerlerinden daha düşük düzeydedir.
- Dolaylı Vergilerin Toplam Vergiler İçindeki Payı:
 - ✓ Aynı salınıma sahiptir.
 - ✓ Çoğunlukla kesişmektedir.
 - ✓ Zirve ve dip dönemlerinde neredeyse aynı düzeydedir.
 - ✓ 2004 ve 2006 yılları ile 2016-2019 döneminde tahmin değerleri, gerçek gözlem değerlerinden daha yüksek düzeydedir.
 - ✓ 2011-2012 ile 2014-2016 döneminde tahmin değerleri, gerçek gözlem değerlerinden daha düşük düzeydedir.
- Dışa Açıklık:
 - ✓ Aynı salınıma sahiptir.
 - ✓ Çoğunlukla kesişmektedir.
 - ✓ Zirve ve dip dönemlerinde bazı dönemlerde aynı düzeydedir.
 - ✓ 2008 ve 2011 yılları ile 2012-2016 döneminde tahmin değerleri, gerçek gözlem değerlerinden daha yüksek düzeydedir.
 - ✓ 2005-2007 ile 2017-2019 döneminde tahmin değerleri, gerçek gözlem değerlerinden daha düşük düzeydedir.

Şekil 3.6'ya göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2000-2019 döneminde VAR(2) modeli aracılığıyla tahmin edilen değerleri, genel olarak gerçek gözlem değerlerine oldukça yakındır. Dolayısıyla 2000-2019 dönemi için VAR(2) modelinin öngörü gücünün yüksek olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte VAR(2) modelinin öngörü gücüne ilişkin çeşitli kriterler ile değerlendirme yapılması mümkündür. Bu kriterlerden bazıları ortalama hata kareleri kökü (RMSE), ortalama mutlak hata

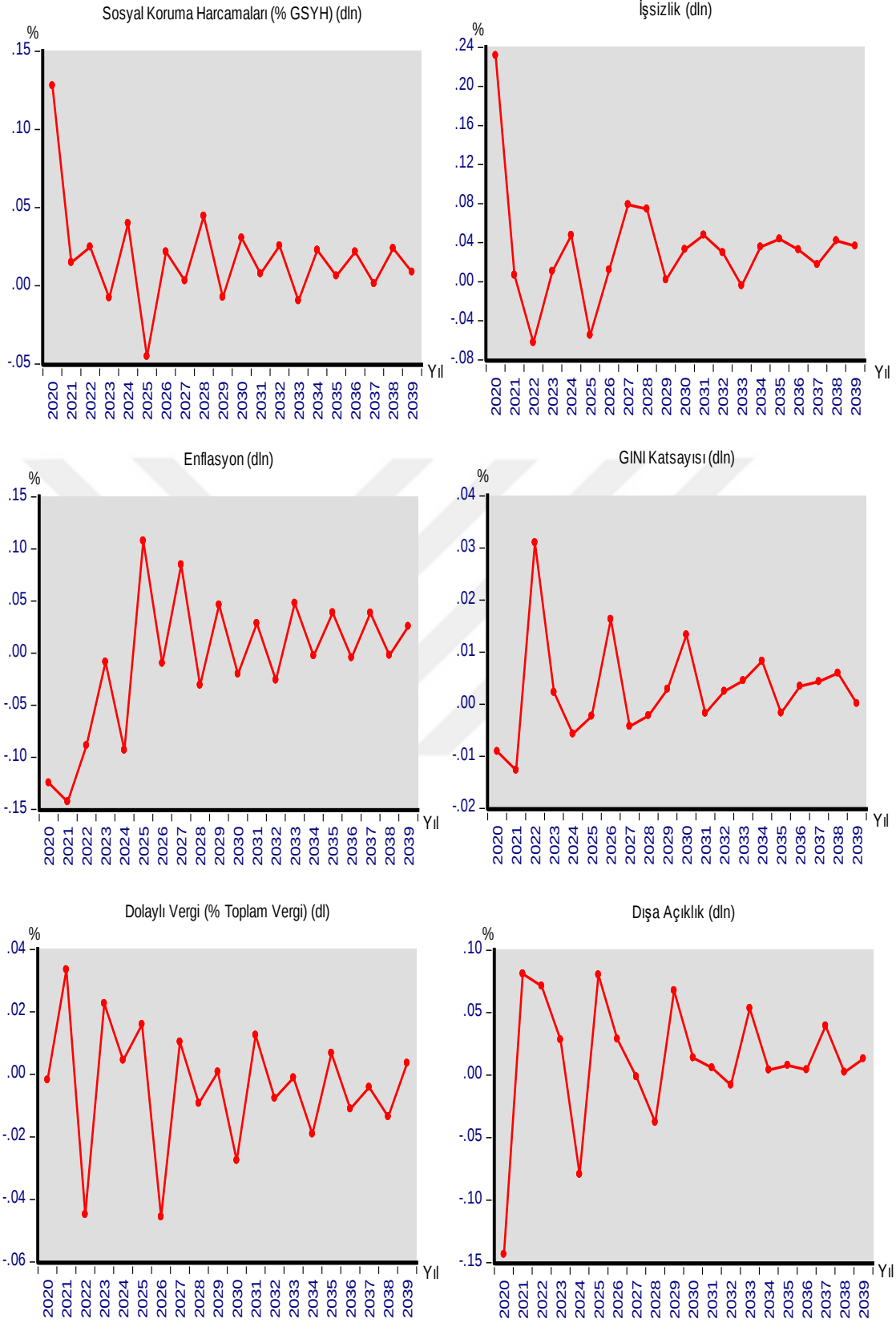
(MAE) ve Theil eşitsizlik katsayısıdır. Çizelge 3.5'te 2000-2019 dönemi için VAR(2) modellerinin RMSE, MAE ve Theil eşitsizlik katsayısı değerleri yer almaktadır.

Çizelge 3. 5. 2000-2019 Dönemi Öngörü Değerlendirme

Değişken	ÖNGÖRÜ DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ		
	RMSE	MAE	Theil Eşitsizlik Katsayısı
$\Delta \text{lspe_gdp}$	0.014544	0.011740	0.132456
Δlunemp	0.053295	0.044737	0.270566
Δlinf	0.175927	0.156087	0.271374
Δlgini	0.020454	0.016461	0.458917
$\Delta \text{lidt_tt}$	0.011800	0.008716	0.190415
Δlopen	0.032309	0.024193	0.252793

Çizelge 3.5'te sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2000-2019 dönemi için VAR(2) modeli ile tahmin edilen değerler ile gerçek gözlem değerleri arasındaki öngörü gücü; RMSE, MAE ve Theil eşitsizlik katsayısı kriterlerine göre ortaya konmaktadır. Öngörü gücünün değerlendirilebilmesinde; RMSE, MAE ve Theil eşitsizlik katsayısı değerlerinin "0" a yakın olması iyi bir öngörü olduğunu belirtmektedir. Buna göre RMSE, MAE ve Theil eşitsizlik katsayısı değerleri genel olarak "0" a oldukça yakındır. Tüm kriterler birlikte değerlendirildiğinde 2000-2019 dönemi için öngörü gücünün iyi ve yüksek olduğu ifade edilebilir.

Simülasyon temelli öngörü için üçüncü olarak VAR(2) modelinin 2020-2039 dönemi için dönem dışı öngörüsü yapılmıştır. Bu çerçevede sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serisi değerleri VAR(2) modeli aracılığıyla öngörülmüştür. Şekil 3.7'de 2020-2039 dönemi için VAR(2) modeli aracılığıyla öngörülen değerler yer almaktadır.

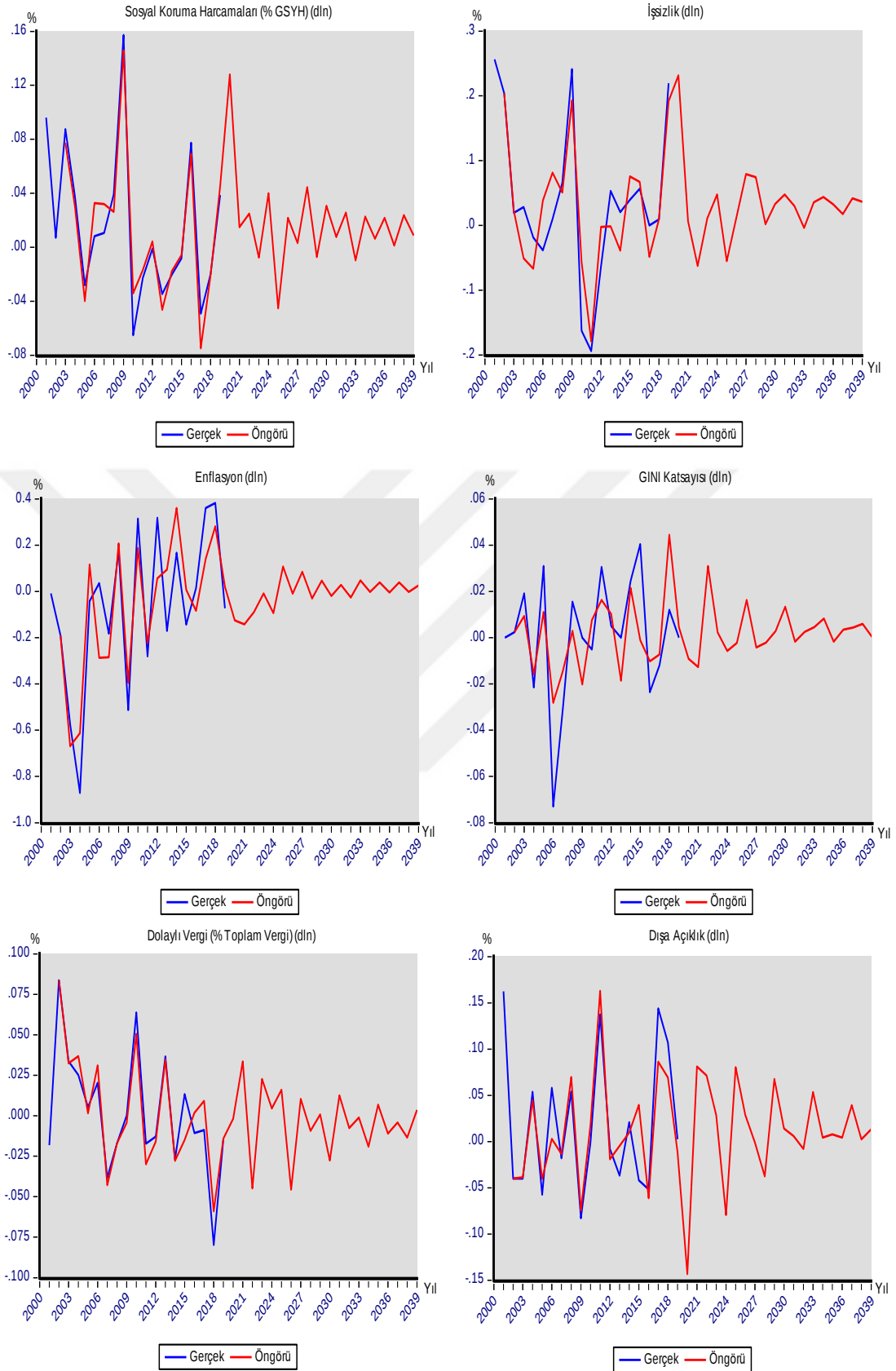
Şekil 3. 7. 2020-2039 Dönemi Öngörü Değerleri

Şekil 3.7'deki sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2020-2039 dönemi için VAR(2) modeli aracılığıyla öngörülen değerleri, önceki dönemlerin tahminleri kullanılarak elde edilmiştir ve 2000-2019 dönemindeki koşulların aynı kalacağı varsayılmıştır. Bir başka ifadeyle; 2020-2039 dönemi için öngörülen değerler, 2000-2019 döneminin sahip olduğu koşulların aynı şekilde devam edeceği varsayımı altında gerçekleştirilmiştir. Buna göre 2020-2039 dönemi için sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ve işsizlik artış hızında 2020'den sonra azalış, enflasyon ve GINI katsayısı artış hızında 2021'den sonra artış, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık artış hızında 2020'den sonra görece artış öngörülmüştür. Şekil 3.7'ye göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2020-2039 dönemindeki öngörülen değerleri arasındaki ilişkiler, 2000-2019 dönemindeki gibidir. Söz konusu ilişkiler daha detaylı bir şekilde şöyle ifade edilebilir:

- Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ile işsizlik arasında benzer bir salınım vardır.
- Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ile işsizlik arasında genellikle pozitif yönlü bir ilişki olmasına karşın negatif ilişki de söz konusudur.
- Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ile enflasyon negatif ilişkilidir.
- Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ile GINI katsayısı arasındaki ilişki genellikle negatif yöndedir.
- Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ile GINI katsayısı arasında dört yılda bir pozitif ilişki vardır.
- Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ile dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı arasındaki ilişki negatif yönlüdür.
- Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ile dışa açıklık arasında genellikle negatif bir ilişki söz konusudur.

Şekil 3.8’de 2020-2039 dönemi öngörü değerleri hem 2000-2019 dönemine ilişkin gerçek gözlem değerleri hem de öngörü değerleri ile birlikte yer almaktadır.

Şekil 3. 8. 2000-2039 Dönemi Öngörü Değerleri

Şekil 3.8’de sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile VAR(2) modeli aracılığıyla tahmin edilen 2000-2019 dönemi değerleri ve 2020-2039 dönemi öngörü değerleri karşılaştırılmaktadır. 2020-2039 dönemi için öngörülen değerler, 2000-2019 döneminin tahmininde olduğu gibi 2000-2019 dönemi içerisindeki koşulların aynı kaldığı varsayımı altında gerçekleştirilmiştir. 2020-2039 dönemi için herhangi bir olası ya da olağanüstü bir değişiklik varsayılmamıştır. Dönemsel olarak aynı niteliklere sahip olunacağı doğrultusunda öngörüler gerçekleştirilmiştir. Buna göre 2000-2039 dönemindeki tüm değişkenlere ilişkin zaman serilerinin öngörü değerleri ile 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri karşılaştırılarak her bir değişken adına 2020-2039 dönemi için şunlar ifade edilebilir:

- Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı:
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile neredeyse aynı salınımına sahiptir.
 - ✓ 2000-2019 dönemi tahmin edilen değerler ile neredeyse aynı salınımına sahiptir.
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem ve tahmin değerlerine kıyasla 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri, dönemsel olarak herhangi bir değişiklik olmaması koşuluyla azalış eğilimindedir.
 - ✓ 2020 yılında en yüksek, 2025 yılında ise en düşük artış hızı öngörülmektedir.
- İşsizlik:
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile aynı salınımına sahiptir.
 - ✓ 2000-2019 dönemi tahmin edilen değerler ile aynı salınımına sahiptir.
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem ve tahmin değerleri ile 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri, dönemsel olarak herhangi bir değişiklik olmaması koşuluyla oldukça uyumlu olup 2000-2019 döneminin devamı niteliğindedir.
 - ✓ 2020 yılında en yüksek, 2022 ve 2025 yıllarında ise en düşük artış hızı öngörülmektedir.

➤ Enflasyon:

- ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile neredeyse aynı salınımına sahip olmakla birlikte daha küçük artış hızına sahiptir.
- ✓ 2000-2019 dönemi tahmin edilen değerler ile neredeyse aynı salınımına sahip olmakla birlikte daha küçük artış hızına sahiptir.
- ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem ve tahmin değerlerine kıyasla 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri, dönemsel olarak herhangi bir değişiklik olmaması koşuluyla oldukça azalış eğilimindedir.
- ✓ 2021 yılında en düşük, 2025 yılında ise en yüksek artış hızı öngörülmektedir.

➤ GINI Katsayısı:

- ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile neredeyse aynı salınımına sahip olmakla birlikte görece küçük artış hızına sahiptir.
- ✓ 2000-2019 dönemi tahmin edilen değerler ile aynı salınımına sahip olmakla birlikte görece küçük artış hızına sahiptir.
- ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri, dönemsel olarak herhangi bir değişiklik olmaması koşuluyla oldukça uyumlu olup görece azalış eğilimindedir ve 2000-2019 döneminin devamı niteliğindedir.
- ✓ 2000-2019 dönemi tahmin değerleri ile 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri, dönemsel olarak herhangi bir değişiklik olmaması koşuluyla oldukça uyumlu olup 2000-2019 döneminin devamı niteliğindedir.
- ✓ 2021 yılında en düşük, 2022 yılında ise en yüksek artış hızı öngörülmektedir.

➤ Dolaylı Vergilerin Toplam Vergiler İçindeki Payı:

- ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile aynı salınımına sahiptir.
- ✓ 2000-2019 dönemi tahmin edilen değerler ile aynı salınımına sahiptir.
- ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ve tahmin değerleri ile 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri, dönemsel olarak herhangi bir değişiklik olmaması koşuluyla oldukça uyumludur ve 2000-2019 döneminin devamı niteliğindedir.

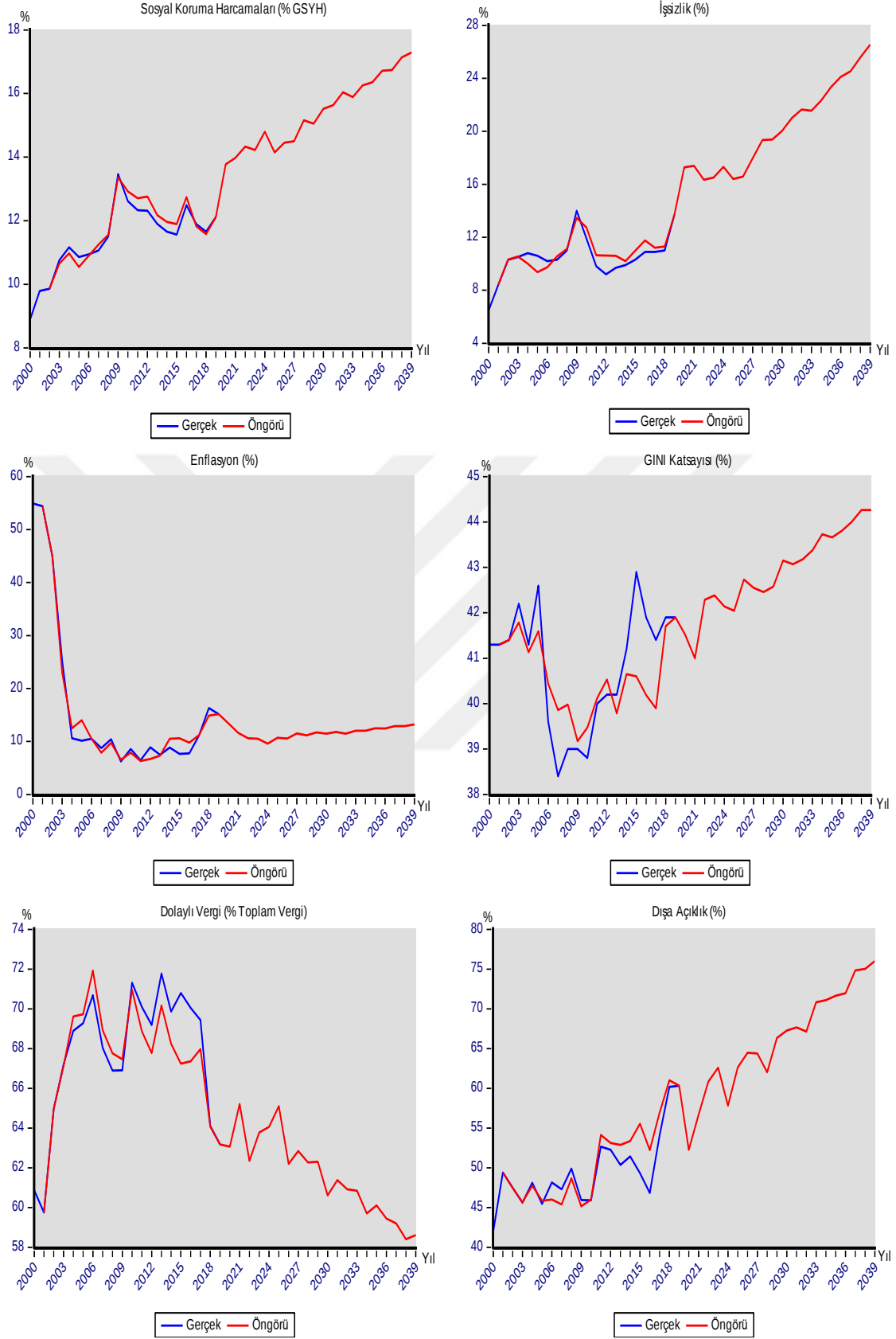
- ✓ 2021 yılında en yüksek, 2022 ve 2026 yıllarında ise en düşük artış hızı öngörülmektedir.

➤ Dışa Açıklık:

- ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile aynı salınımına sahiptir.
- ✓ 2000-2019 dönemi tahmin edilen değerler ile aynı salınımına sahiptir.
- ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ve tahmin değerleri ile 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri, dönemsel olarak herhangi bir değişiklik olmaması koşuluyla oldukça uyumludur, görece azalış eğilimindedir ve 2000-2019 döneminin devamı niteliğindedir.
- ✓ 2020 yılında en düşük, 2021 ve 2025 yıllarında ise en yüksek artış hızı öngörülmektedir.

Şekil 3.8'e göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2000-2039 döneminde VAR(2) modeli aracılığıyla öngörülen artış hızı değerleri, genel olarak 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerlerine oldukça yakın olup 2020-2039 dönemi için VAR(2) modelinin öngörü gücünün yüksek olduğu ifade edilebilir. Söz konusu öngörü değerlendirmeleri, 2000-2019 dönemi koşullarının aynı kalması varsayımı altında yapılmaktadır.

Şekil 3.9'da sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile VAR(2) modeli aracılığıyla tahmin edilen 2000-2019 dönemi ve öngörülen 2020-2039 dönemi değerleri dönüştürülmüş düzey değerleri açısından karşılaştırılmaktadır. 2000-2019 dönemi koşullarının devam edeceği ve herhangi bir değişiklik etkisi gerçekleşmeyeceği varsayımı altında; Şekil 3.9'da 2000-2039 dönemindeki tüm değişkenlere ilişkin zaman serilerinin 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile 2020-2039 dönemi öngörü değerleri, artış hızı yerine dönüştürülen düzey değerler olarak yer almaktadır.

Şekil 3. 9. 2000-2039 Dönemi Öngörü Dönüştürülmüş Düzey Değerleri

Şekil 3.9'a göre 2000-2039 dönemi için her bir değişken ile ilgili olarak şunlar ifade edilebilir:

- Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı:
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile tahmin değerleri aynı salınıma sahiptir.
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile tahmin değerleri birbirlerine oldukça yakındır.
 - ✓ 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri, dönemsel olarak herhangi bir değişiklik olmaması koşuluyla artış eğilimindedir.
 - ✓ 2020-2039 dönemi için 2020 yılında en düşük, 2039 yılında ise en yüksek değer öngörülmektedir.
- İşsizlik:
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile tahmin değerleri aynı salınıma sahiptir.
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile tahmin değerleri birbirlerine oldukça yakındır.
 - ✓ 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri, dönemsel olarak herhangi bir değişiklik olmaması koşuluyla artış eğilimindedir.
 - ✓ 2020-2039 dönemi için 2022 yılında en düşük, 2039 yılında ise en yüksek değer öngörülmektedir.
- Enflasyon:
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile tahmin değerleri aynı salınıma sahiptir.
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile tahmin değerleri birbirlerine oldukça yakındır.
 - ✓ 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri, dönemsel olarak herhangi bir değişiklik olmaması koşuluyla azalış eğilimindedir.
 - ✓ 2020-2039 dönemi için 2024 yılında en düşük, 2039 yılında ise en yüksek değer öngörülmektedir.
- GINI Katsayısı:
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile tahmin değerleri aynı salınıma sahiptir.

- ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile tahmin değerleri neredeyse birbirlerine yakındır.
- ✓ 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri, dönemsel olarak herhangi bir değişiklik olmaması koşuluyla artış eğilimindedir.
- ✓ 2020-2039 dönemi için 2021 yılında en düşük, 2039 yılında ise en yüksek değer öngörülmektedir.
- Dolaylı Vergilerin Toplam Vergiler İçindeki Payı:
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile tahmin değerleri aynı salınımına sahiptir.
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile tahmin değerleri birbirlerine oldukça yakındır.
 - ✓ 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri, dönemsel olarak herhangi bir değişiklik olmaması koşuluyla azalış eğilimindedir.
 - ✓ 2020-2039 dönemi için 2025 yılında en yüksek, 2038 yılında ise en düşük değer öngörülmektedir.
- Dışa Açıklık:
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile tahmin değerleri aynı salınımına sahiptir.
 - ✓ 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile tahmin değerleri birbirlerine oldukça yakındır.
 - ✓ 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri, dönemsel olarak herhangi bir değişiklik olmaması koşuluyla artış eğilimindedir.
 - ✓ 2020-2039 dönemi için 2020 yılında en düşük, 2039 yılında ise en yüksek değer öngörülmektedir.

Şekil 3.9'a göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2000-2039 döneminde VAR(2) modeli aracılığıyla öngörülen dönüştürülmüş düzey değerleri, çoğunlukla 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerlerine yakındır. Dolayısıyla 2020-2039 dönemi için VAR(2) modelinin öngörü gücünün yüksek olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte öngörü değerlendirmeleri, herhangi bir değişiklik olmaması varsayımı altında yapılmaktadır.

Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2020-2039 dönemi için VAR(2) modeli aracılığıyla öngörülen değerlerinin 2000-2019 dönemi ile karşılaştırmasının yapılması amacıyla hem gerçek gözlem değerleri hem de tahmin edilen değerleri ile birlikte değerlendirilmiştir. Bununla birlikte 2000-2039 dönemi öngörülleri hem artış hızları hem de dönüştürülen düzey değerler açısından ifade edilmiştir.

Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2000-2039 dönemi öngörülerine yönelik artış hızlarına göre yapılan değerlendirmeler, nicel büyüklüklerin gerçek artışlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan tüm değişkenlere ilişkin zaman serilerinin 2000-2039 dönemi öngörülerinin dönüştürülen düzey değerlere göre değerlendirilmesi iki açıdan önemlidir. İlki; 2000-2019 dönemi için VAR(2) modeli aracılığıyla tahmin edilen değerlerin gerçek gözlem değerlerine olan yakınlığın modelin öngörü gücünün yüksek olduğunu ortaya koymasıdır. Dolayısıyla gelecek dönemler için gerçekleştirilecek öngörülerin yaklaşık olarak mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Böyle bir öngörünün önceki dönem koşullarında herhangi bir değişiklik olmayacağı varsayımı altında gerçekleşeceği unutulmamalıdır. Simülasyon temelli öngörünün avantajı çerçevesinde gelecek dönem öngörülerinde çeşitli senaryolar geliştirilerek önceki dönem koşullarının gelecekteki değişiklikler karşısında vereceği tepkiler ölçülebilmektedir. Böylece gelecek dönemler hakkında ön fikirler oluşmasına aracılık etmektedir. Geleceğin bir projeksiyonu altında yaklaşık olarak kestirimler yapılması ve olası revizyonların tasarlanması gerçekleştirilebilir. Tabi ki değişkenlerin dinamik yapıda olması, ekonomilerin konjonktürel etkilere açıklığı, politik tercihlerin varlığı gibi unsurlar nedeniyle öngörülen değerlerden sapmalar olacağı beklenmelidir ama önsel bilgiler elde edilmesi, olası değişikliklerin analiz edilmesi, olağanüstü etkilerin ölçülmesi, gelecek hakkında yaklaşık olarak fikir sahibi olunması ve politikalar üretilmesine katkı sağlaması açısından dikkate değerdir. İkincisi ise 2020-2039 dönemi için öngörülen değerlerin önceki dönemin gerçek gözlem değerlerinin devamı şeklinde ortaya konmasıdır. Dolayısıyla orta vadeli plan ve programlar ile kalkınma hedeflerine ışık tutarak gelecek

beklentilerinin şekillenmesine yardımcı olabilecektir. Ayrıca hedeflenen öncüllerin belirlenmesine ve hedef noktasının varsayılan sapmalar çerçevesinde oluşturulmasına yön verebilecektir. Hatta dönüştürülen düzey değerlerin, artış hızları ile karşılaştırılması yapılarak marjinal etkiler ölçülebilecektir. Bu da politika seçimlerinde hangi alana yönelik eğilimler olmasına karar verilmesinde aracı rol üstlenerek katkı sağlayacaktır.

3.5. Öngörü Senaryoları

2020-2039 dönemi içinde olası ya da olağanüstü değişiklikler varsayılarak 2020-2039 dönemi için yeniden öngörü yapılması mümkündür. Simülasyon temelli öngörünün önemli bir avantajı olarak ifade edilebilecek bu durum ile farklı senaryolar geliştirilerek değişkenlere ilişkin projeksiyonlar geliştirilebilir. Böylece gelecek dönemler için çeşitli öngörülerde bulunularak ve alternatif senaryolar değerlendirilerek politikalar üretilebilmesine yardımcı olunabilir.

Simülasyon temelli öngörü için dördüncü olarak VAR(2) modelinin 2020-2039 dönemi için iki farklı senaryo geliştirilerek dönem dışı öngörüsü yinelenmiştir. Bu çerçevede sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serisi değerleri iki farklı senaryo altında VAR(2) modeli aracılığıyla öngörülmüştür.

Senaryoların geliştirilmesinde öncelikle ilerici bir bakış açısı benimsenmiştir. Daha sonra bu çalışmanın temel amacı çerçevesinde senaryolara konu olacak değişkenlere karar verilmiştir. Söz konusu değişkenler belirlenerek ilerici bakış açısıyla senaryolar oluşturulmuştur. Seçili değişkenlerde senaryo etkilerinin ortaya konması için VAR(2) modeli aracılığıyla 2020-2039 dönemi yeniden öngörülmüştür. Senaryolar arasında tam bir bağımsızlık benimsenmiştir ve her bir senaryo kendi içinde geliştirilmiş ve 2020-2039 dönemi için öngörülen yeni değerlere ulaşılmıştır. Senaryolar sonrası öngörülen değerler hem artış hızları hem de dönüştürülmüş düzey değerler açısından değerlendirilmiştir.

Senaryoların geliştirilmesinde benimsenen ilerici bakış açısı, seçili değişkenler özelinde uluslararası kuruluşlardan OECD ve EU tarafından yayımlanan en son yıl verileri dikkate alınarak en iyi ve en olumlu değerlerin baz alınmasına sahiptir. Türkiye’de 2020-2039 döneminde bu değerlere ulaşılabilmesi doğrultusunda senaryolar tasarlanmıştır. Bir diğer ifadeyle; eğer seçili değişkenler özelinde Türkiye’de OECD ve EU’ya göre bugünün en iyi ve en olumlu değerlerine ulaşılabilmesi hedeflenirse olası değişikliklerin neler olabileceği öngörülmüştür. Bugünün en iyi ve en olumlu değerlerinin gelecekte de hemen hemen aynı kalacağı ya da görece daha da iyileşeceği varsayılabilir. Böyle bir durumda Türkiye’de 2020-2039 döneminde senaryolar gereği her yıl bir önceki yıla göre belirli bir iyileşme dahilinde OECD ve EU’ya göre bugünün en iyi ve en olumlu değerlerine ulaşılabilmesi tasarlanmıştır. Bu çerçevede çalışmanın amacı doğrultusunda sosyal koruma harcamaları ile gelir dağılımı değişkenleri arasındaki ilişki kapsamında senaryolar geliştirilmiştir. Geliştirilen senaryolar çerçevesinde tüm değişkenlere ilişkin zaman serilerinin VAR(2) modeli aracılığıyla 2020-2039 dönemi için yeniden öngörüler yapılmıştır.

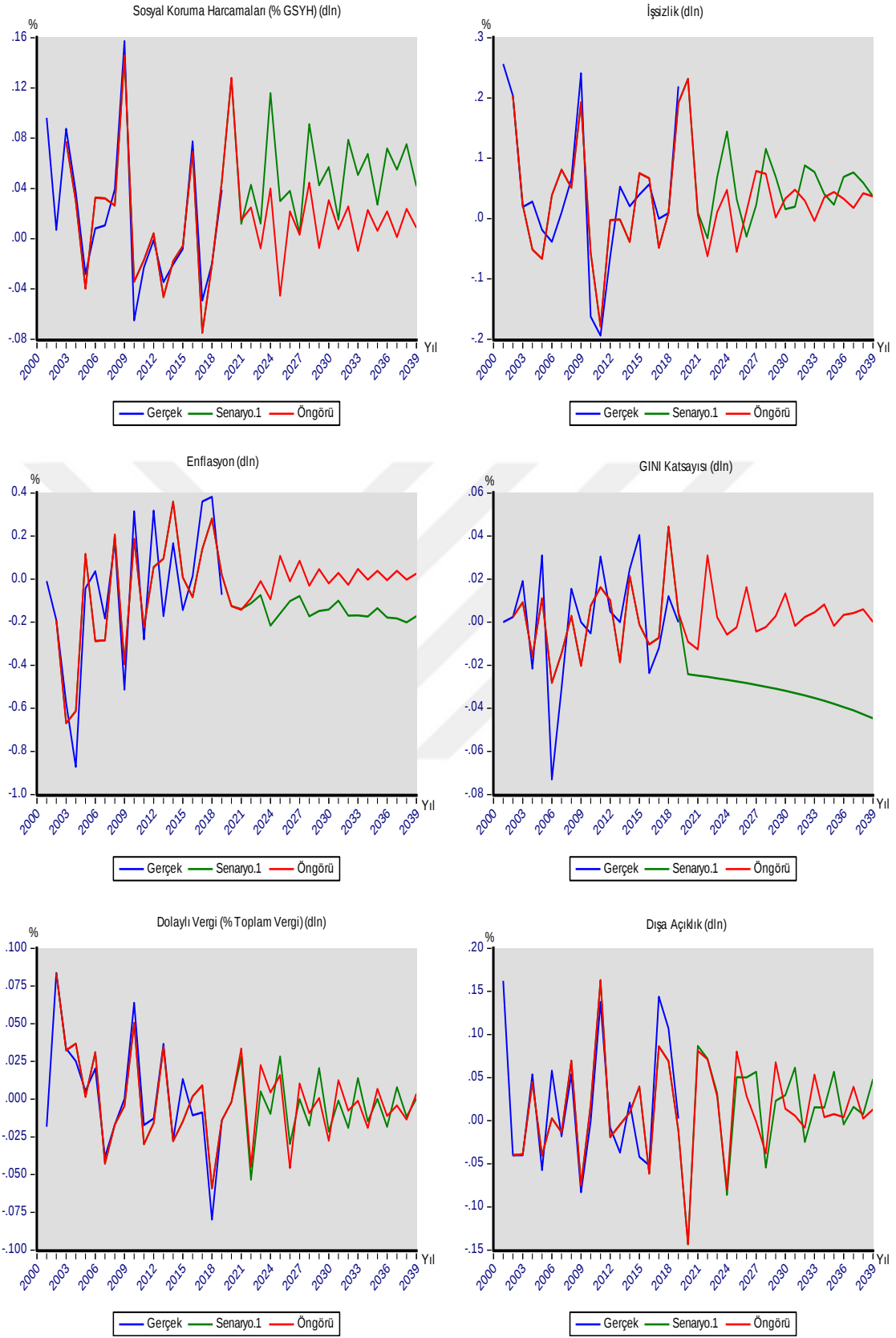
3.5.1. Senaryo-1

Simülasyon temelli öngörü kapsamında 2020-2039 dönemi için ilk olarak geliştirilen senaryo şöyledir:

- ◆ Türkiye’de gelir dağılımının iyileştirilmesi ve gelir eşitsizliğinin azaltılması hedefi doğrultusunda, GINI katsayısında 2019 yılındaki gerçek değerinden (% 41.9) her yıl % 1 oranında azalış gerçekleştirilerek 2039 yılı için GINI katsayısının % 21.9’a ulaşması varsayımı altında sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerinde ortaya çıkacak olası etkilerin ölçülmesidir. Özellikle gelir dağılımındaki iyileşme ve gelir eşitsizliğindeki azalmanın sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı üzerinde yaratacağı etkilerin ortaya konmasıdır.

Şekil 3.10'da GINI katsayısında hedeflenen düşüş senaryosu varsayımı altında sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2000-2039 dönemi değerleri yer almaktadır.

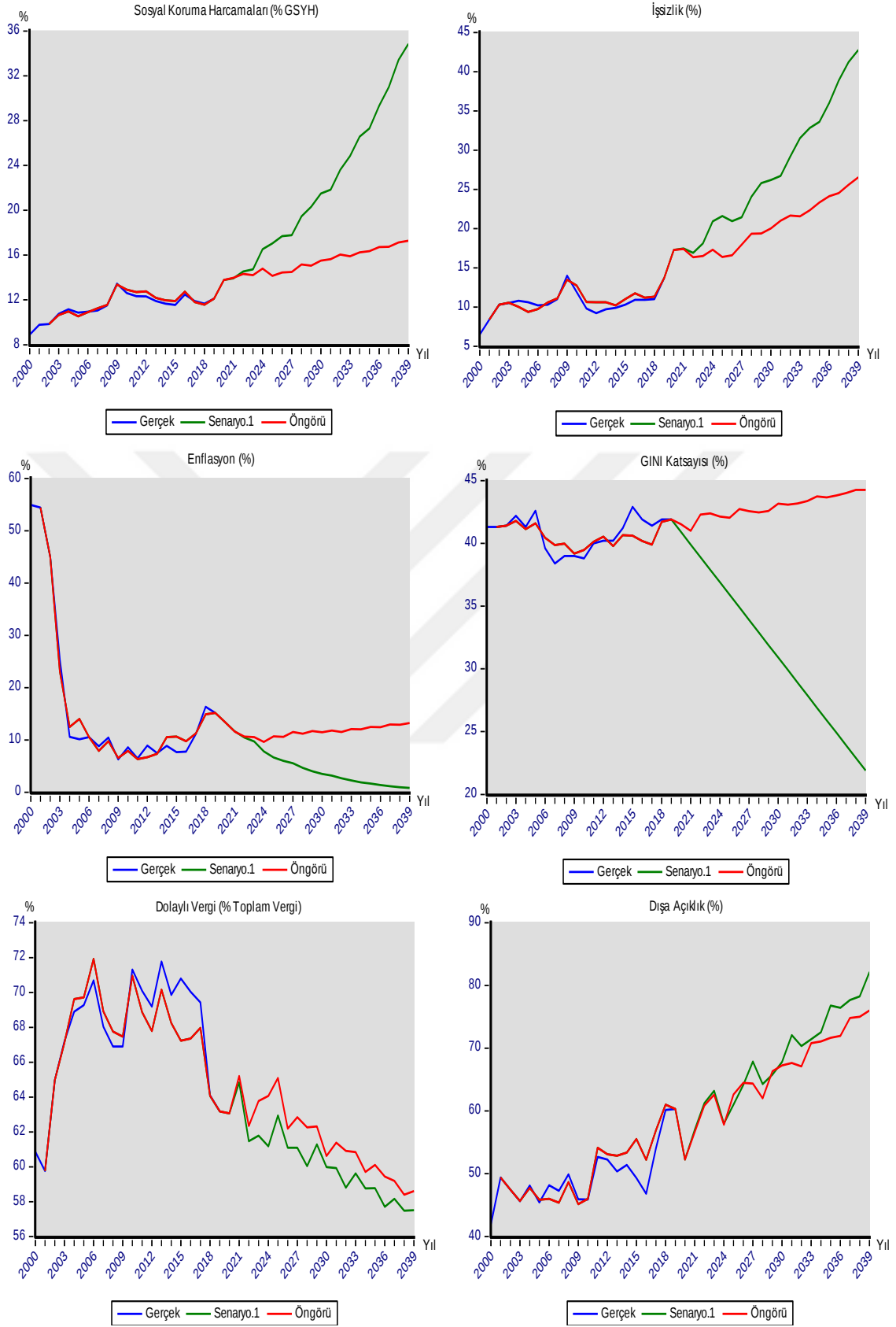
Şekil 3. 10. Senaryo-1

Şekil 3.10'a göre GINI katsayısında 2020'den itibaren hedeflenen düşüş senaryosu sonrası 2020-2039 döneminde her bir değişken için şunlar ifade edilebilir;

- Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı:
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2022'de ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen artış hızı değerleri, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası daha yüksektir.
 - ✓ 2024 yılında en yüksek, 2027 yılında ise en düşük artış hızı öngörülmektedir.
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosu kapsamında gelir dağılımındaki iyileşme ve gelir eşitsizliğindeki azalış, sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artış hızını artırmaktadır.
- İşsizlik:
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosunun etkisi, 2021'de ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen artış hızı değerleri, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası daha yüksektir.
 - ✓ 2024 yılında en yüksek, 2022 ve 2026 yıllarında ise en düşük artış hızı öngörülmektedir.
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosu kapsamında gelir dağılımındaki iyileşme ve gelir eşitsizliğindeki azalış, işsizliğin artış hızını görece artırmaktadır.
- Enflasyon:
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2022'de ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen artış hızı değerleri, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası daha düşüktür.
 - ✓ 2023 yılında en yüksek, 2024 yılında ise en düşük artış hızı öngörülmektedir.
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosu kapsamında gelir dağılımındaki iyileşme ve gelir eşitsizliğindeki azalış, enflasyonun artış hızını azaltmaktadır.

- GINI Katsayısı:
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen artış hızı değerleri, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası oldukça düşüktür.
 - ✓ 2020 yılında en yüksek, 2039 yılında ise en düşük artış hızı öngörülmektedir.
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosu kapsamında GINI katsayısının artış hızı 2020'den itibaren azalmaktadır.
- Dolaylı Vergilerin Toplam Vergiler İçindeki Payı:
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2023'te ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen artış hızı değerleri, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası görece daha yüksektir.
 - ✓ 2022 yılında en düşük, 2025 yılında ise en yüksek artış hızı öngörülmektedir.
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosu kapsamında gelir dağılımındaki iyileşme ve gelir eşitsizliğindeki azalış, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının artış hızını görece artırmaktadır.
- Dışa Açıklık:
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2025'te ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen artış hızı değerleri, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası görece daha yüksektir.
 - ✓ 2021 yılında en yüksek, 2024 yılında ise en düşük artış hızı öngörülmektedir.
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosu kapsamında gelir dağılımındaki iyileşme ve gelir eşitsizliğindeki azalış, dışa açıklığın artış hızını artırmaktadır.

Şekil 3.11'de sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2000-2039 dönemi değerleri, artış hızı yerine dönüştürülmüş düzey değerleri olarak yer almaktadır.

Şekil 3. 11. Senaryo-1 (Dönüştürülmüş Düzey Değerleri)

Şekil 3.11'e göre GINI katsayısında 2020'den itibaren hedeflenen düşüş senaryosu sonrası 2020-2039 döneminde;

- Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı:
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2022'de ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen değerler, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası oldukça artış eğilimindedir.
 - ✓ 2020 yılında en düşük, 2039 yılında ise en yüksek değer öngörülmektedir.
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosu kapsamında gelir dağılımındaki iyileşme ve gelir eşitsizliğindeki azalış, sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payını oldukça artırmaktadır.
- İşsizlik:
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2022'de ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen değerler, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası artış eğilimindedir.
 - ✓ 2022 yılında en düşük, 2039 yılında ise en yüksek değer öngörülmektedir.
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosu kapsamında gelir dağılımındaki iyileşme ve gelir eşitsizliğindeki azalış, işsizliği artırmaktadır.
- Enflasyon:
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2022'de ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen değerler, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası oldukça azalış eğilimindedir.
 - ✓ 2020 yılında en yüksek, 2039 yılında ise en düşük değer öngörülmektedir.
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosu kapsamında gelir dağılımındaki iyileşme ve gelir eşitsizliğindeki azalış, enflasyonu azaltmaktadır.
- GINI Katsayısı:
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen değerler, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası oldukça azalış eğilimindedir.

- ✓ 2020 yılında en yüksek, 2039 yılında ise en düşük değer öngörülmektedir.
- ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosu kapsamında GINI katsayısı 2020'den itibaren azalmaktadır.
- Dolaylı Vergilerin Toplam Vergiler İçindeki Payı:
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosunun etkisi, 2021'de ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen değerler, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası azalış eğilimindedir.
 - ✓ 2021 yılında en yüksek, 2039 yılında ise en düşük değer öngörülmektedir.
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosu kapsamında gelir dağılımındaki iyileşme ve gelir eşitsizliğindeki azalış, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payını azaltmaktadır.
- Dışa Açıklık:
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosunun etkisi, 2023'te ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen değerler, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası artış eğilimindedir.
 - ✓ 2020 yılında en düşük, 2039 yılında ise en yüksek değer öngörülmektedir.
 - ✓ GINI katsayısındaki azalış senaryosu kapsamında gelir dağılımındaki iyileşme ve gelir eşitsizliğindeki azalış, dışa açıklığı artırmaktadır.

Şekil 3.10 ve Şekil 3.11'de sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin VAR(2) modeli aracılığıyla GINI katsayısında hedeflenen düşüş senaryosu varsayımı altında 2020-2039 dönemi hem artış hızları hem de dönüştürülen düzey değerleri açısından öngörülmüştür. Bu çerçevede senaryo öncesi 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri ile karşılaştırması yapılmıştır. Ayrıca 2000-2039 döneminin birlikte ele alınabilmesi açısından 2000-2019 dönemi gerçek gözlem ve öngörülen değerler birlikte şekillerde yer almıştır. Buna göre GINI katsayısında hedeflenen düşüş senaryosu varsayımı altında gelir dağılımında iyileşme ve gelir eşitsizliğinde

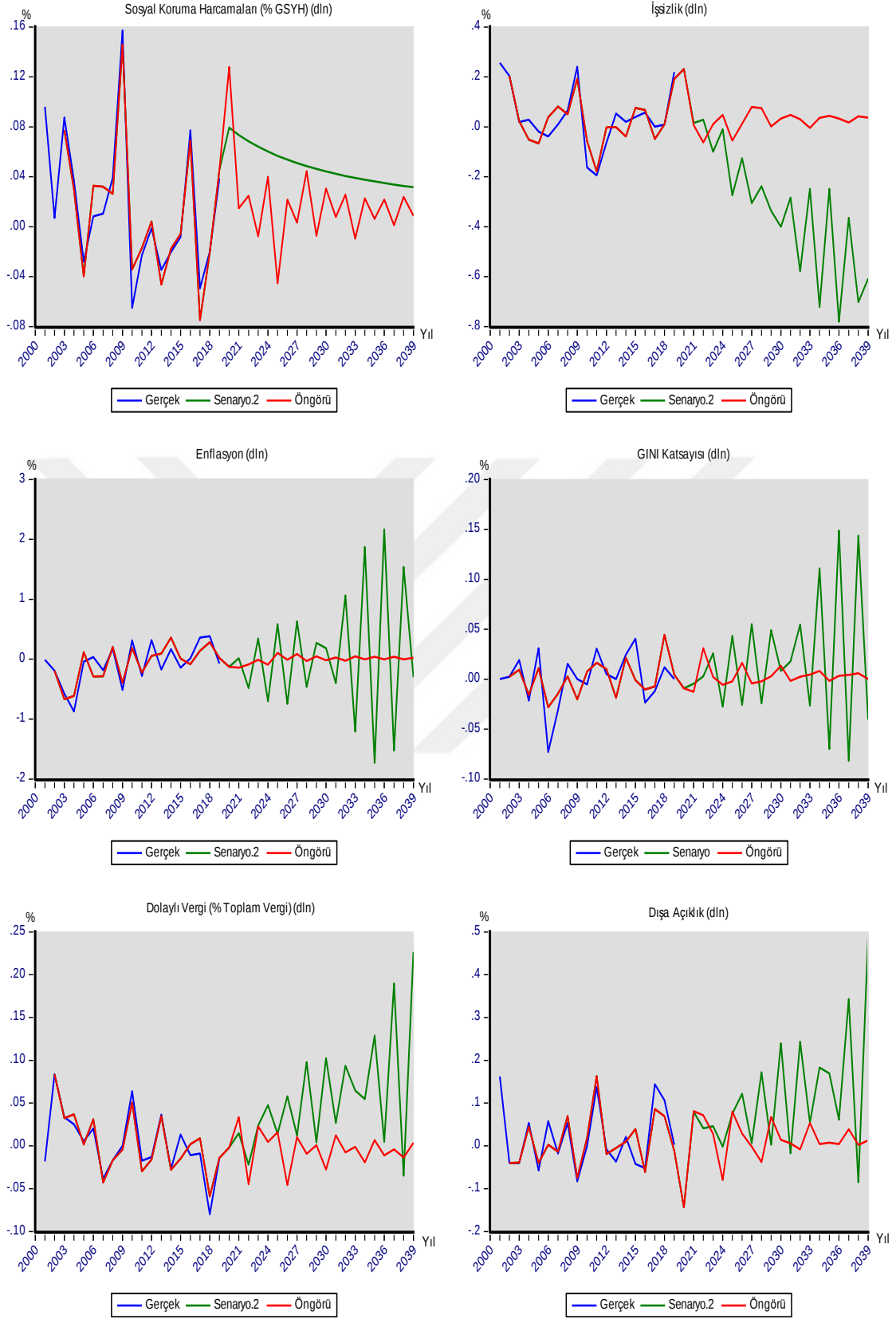
azalma hedefleri doğrultusunda; sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ve işsizlik daha yüksek, enflasyon daha düşük, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık görece daha fazla artış hızına sahiptir. Bununla birlikte sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı ve işsizlik en yüksek, enflasyon en düşük, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı görece daha düşük ve dışa açıklık görece daha yüksek değerlere ulaşmaktadır.

3.5.2. Senaryo-2

Simülasyon temelli öngörü kapsamında 2020-2039 dönemi için ikinci olarak geliştirilen senaryo şöyledir:

- ◆ Türkiye’de sosyal korumanın sağlanması, sosyal politikaların gerçekleştirilmesi, sosyal sermayeye yatırım yapılması, sosyal refahın desteklenmesi ve refaha erişilmesi hedefi doğrultusunda, sosyal harcamaların bir unsuru olan sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında 2019 yılındaki gerçek değerinden (% 12.1) her yıl % 1 oranında artış gerçekleştirilerek 2039 yılı için sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının % 32.1’e ulaşması varsayımı altında işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerinde ortaya çıkacak olası etkilerin ölçülmesidir. Özellikle sosyal koruma harcamalarındaki artışların gelir dağılımı ve gelir eşitsizliği üzerinde yaratacağı etkilerin ortaya konmasıdır.

Şekil 3.12’de sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında hedeflenen artış senaryosu varsayımı altında sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2000-2039 dönemi değerleri yer almaktadır.

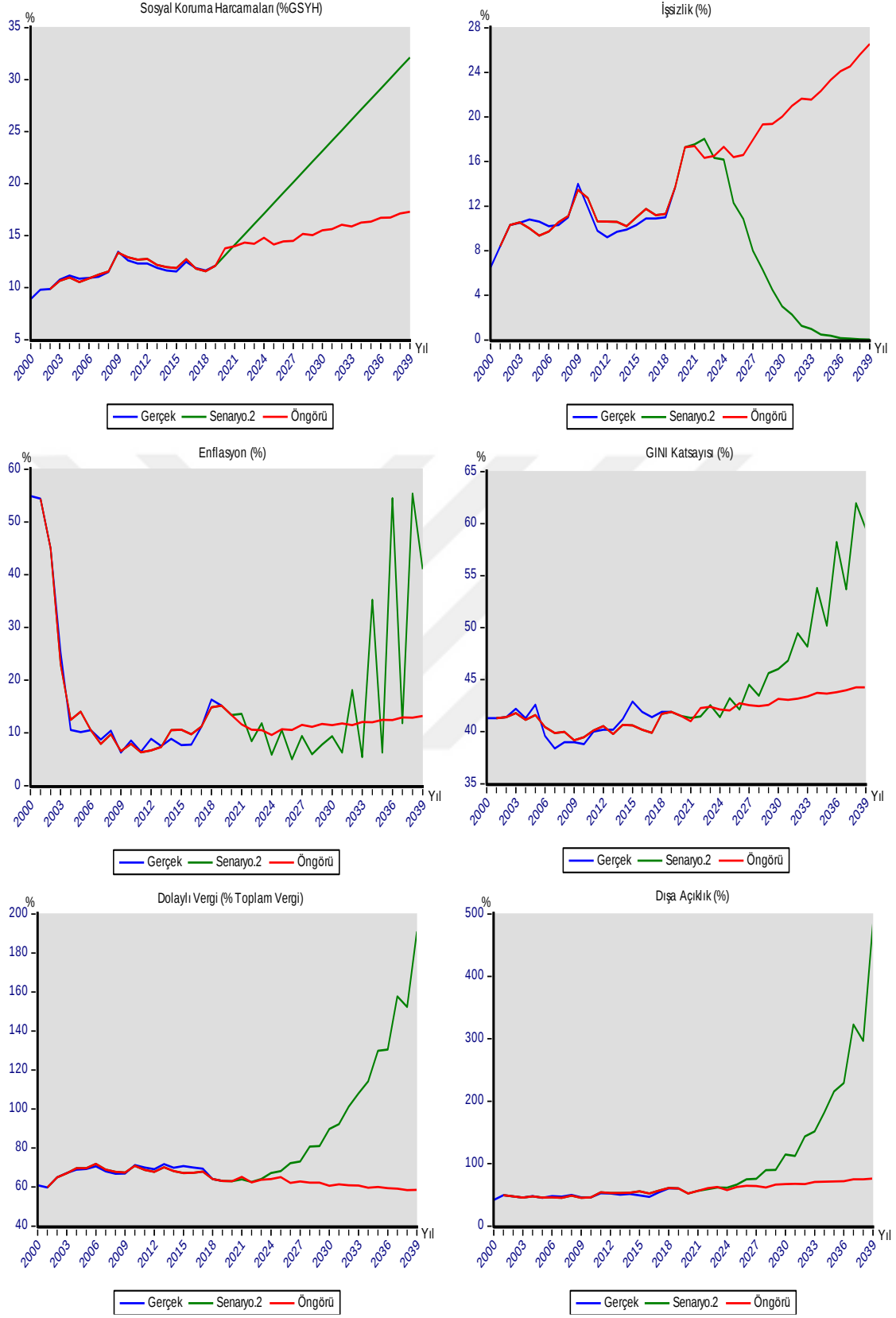
Şekil 3. 12. Senaryo-2

Şekil 3.12'ye göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında 2020'den itibaren hedeflenen artış senaryosu sonrası 2020-2039 döneminde;

- Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı:
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen artış hızı değerleri, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası artış eğilimindedir.
 - ✓ 2020 yılında en yüksek, 2039 yılında ise en düşük artış hızı öngörülmektedir.
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu kapsamında sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artış hızı 2020'den itibaren azalmaktadır.
- İşsizlik:
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2022'de ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen artış hızı değerleri, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası oldukça azalış eğilimindedir.
 - ✓ 2022 yılında en yüksek, 2036 yılında ise en düşük artış hızı öngörülmektedir.
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu kapsamında işsizliğin artış hızı oldukça azalmaktadır.
- Enflasyon:
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosunun etkisi, 2021'de ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen artış hızı değerleri, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası oldukça fazla artış ve azalış eğilimindedir.
 - ✓ 2035 yılında en düşük, 2036 yılında ise en yüksek artış hızı öngörülmektedir.
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu kapsamında enflasyonun artış hızı giderek daha fazla artmakta ve azalmaktadır.
- GINI Katsayısı:
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosunun etkisi, 2021'de ortaya çıkmakta ve 2022'de belirginleşmektedir.

- ✓ Senaryo sonrası öngörülen artış hızı değerleri, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası çoğunlukla artış eğiliminde olmakla birlikte ciddi azalışlar da vardır.
- ✓ 2036 yılında en yüksek, 2037 yılında ise en düşük artış hızı öngörülmektedir.
- ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu kapsamında GINI katsayısının artış hızı oldukça artmaktadır.
- Dolaylı Vergilerin Toplam Vergiler İçindeki Payı:
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosunun etkisi, 2021’de ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen artış hızı değerleri, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası oldukça artış eğilimindedir.
 - ✓ 2038 yılında en düşük, 2039 yılında ise en yüksek artış hızı öngörülmektedir.
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu kapsamında dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının artış hızı oldukça artmaktadır.
- Dışa Açıklık:
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2022’de ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen artış hızı değerleri, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası oldukça artış eğilimindedir.
 - ✓ 2038 yılında en düşük, 2039 yılında ise en yüksek artış hızı öngörülmektedir.
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu kapsamında dışa açıklığın artış hızı oldukça artmaktadır.

Şekil 3.13’te sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin 2000-2039 dönemi değerleri, artış hızı yerine dönüştürülmüş düzey değerleri olarak yer almaktadır.

Şekil 3. 13. Senaryo-2 (Dönüştürülmüş Düzey Değerleri)

Şekil 3.13'e göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında 2020'den itibaren hedeflenen artış senaryosu sonrası 2020-2039 döneminde;

- Sosyal Koruma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı:
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen değerler, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası oldukça artış eğilimindedir.
 - ✓ 2020 yılında en düşük, 2039 yılında ise en yüksek değer öngörülmektedir.
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu kapsamında sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı 2020'den itibaren artmaktadır.
- İşsizlik:
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2022'de ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen değerler, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası oldukça azalış eğilimindedir.
 - ✓ 2022 yılında en yüksek, 2039 yılında ise en düşük değer öngörülmektedir.
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu kapsamında işsizlik oldukça azalmaktadır.
- Enflasyon:
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2021'de ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen değerler, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası önce azalış daha sonra artış eğilimindedir.
 - ✓ 2026 yılında en düşük, 2038 yılında ise en yüksek değer öngörülmektedir.
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu kapsamında enflasyon önce azalmakta daha sonra artmaktadır.
- GINI Katsayısı:
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2022'de ortaya çıkmaktadır.

- ✓ Senaryo sonrası öngörülen değerler, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası oldukça artış eğilimindedir.
- ✓ 2021 yılında en düşük, 2038 yılında ise en yüksek değer öngörülmektedir.
- ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu kapsamında GINI katsayısı oldukça artmaktadır.
- Dolaylı Vergilerin Toplam Vergiler İçindeki Payı:
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2024'te ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen değerler, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası artış eğilimindedir.
 - ✓ 2022 yılında en düşük, 2039 yılında ise en yüksek değer öngörülmektedir.
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu kapsamında dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı artmaktadır.
- Dışa Açıklık:
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosunun etkisi, belirgin bir şekilde 2026'da ortaya çıkmaktadır.
 - ✓ Senaryo sonrası öngörülen değerler, senaryo öncesine kıyasla 2019 sonrası artış eğilimindedir.
 - ✓ 2020 yılında en düşük, 2039 yılında ise en yüksek değer öngörülmektedir.
 - ✓ Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu kapsamında dışa açıklık artmaktadır.

Şekil 3.12 ve Şekil 3.13'te sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin VAR(2) modeli aracılığıyla Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu varsayımı altında 2020-2039 dönemi hem artış hızları hem de dönüştürülen düzey değerleri açısından öngörülmüştür. Bu çerçevede senaryo öncesi 2020-2039 dönemi öngörülen değerleri ile karşılaştırması yapılmıştır. Ayrıca 2000-2039 döneminin birlikte ele alınabilmesi açısından 2000-2019 dönemi gerçek gözlem ve

öngörülen değerler birlikte şekillerde yer almıştır. Buna göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış senaryosu varsayımı altında; işsizlik daha düşük, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık daha yüksek artış hızına sahiptir. Bununla birlikte işsizlik en düşük, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık daha yüksek değerlere ulaşmaktadır.

3.6. Bulguların Değerlendirilmesi

Simülasyon temelli öngörü kapsamında analizde, simülasyon ve öngörülerin yapılmasına olanak sağlayan dinamik yapıdaki VAR modeli kurulmuştur. Simülasyon temelli öngörünün mevcut dönemlerin tahmin edilmesi, ileri dönemlerin öngörülmesi ve senaryolar geliştirerek yeniden öngörülerde bulunulması yönünde avantajlara sahiptir. Türkiye’de sosyal koruma harcamaları ile ilgili istatistiki veriler 2000 yılından itibaren başlamaktadır, son yayımlanan veriler de 2019 yılına aittir. Dolayısıyla çalışmada veri seti olarak başlangıçta 2000-2019 dönem aralığı belirlenmiştir ve daha sonra veri seti 2000-2039 dönemine genişletilerek dönem içi ve dönem dışı öngörüsü yapılmıştır. VAR modeli için sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serisi verilerinin analiz bulgularında sapmalı değerlere yol açmaması için öncelikle nominal serilerin deflete edilerek reel serilere dönüştürülmesi yapılmış sonra da çeşitli hesaplamalarla yeni seriler oluşturulmuştur. Ardından değişkenlere ilişkin zaman serilerinin durağanlaştırılmaları amacıyla tüm serilerin doğal logaritması alınmıştır. Değişkenlere ilişkin zaman serilerinin durağanlıklarının tespit edilmesi için bazı testler bulunmaktadır. Ancak bu testler zaman serilerinin doğrusal olma ve olmama durumuna göre farklılaşmaktadır. Bu nedenle değişkenlere ilişkin doğal logaritması alınmış zaman serilerinin Harvey ve Leybourne (2007) ve Harvey, Leybourne ve Xiao (2008) tarafından geliştirilen doğrusallık testleri sınamaları yapılmıştır ve tüm zaman serilerinin doğrusal olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tüm zaman serileri de doğrusal olduğu için durağanlık sınamasında ADF ve PP birim kök testleri ile KPSS durağanlık testi uygulanmıştır. ADF ve PP birim kök testleri sonucunda tüm değişkenlere ilişkin zaman serilerinin düzey seviyelerinde birim

köke sahip oldukları tespit edilmiştir. KPSS durağanlık testinin sonucunda da tüm serilerin düzey seviyelerinde durağan olmadıkları bulgusu elde edilmiştir. Son olarak tüm değişkenlere ilişkin zaman serilerinin birim köke sahip olmamaları ve durağan olmaları amacıyla tüm serilerin birinci fark değerleri alınmıştır. Buna göre ADF, PP ve KPSS testleri yeniden tekrarlanmıştır ve tüm değişkenlere ilişkin zaman serilerinin birinci farklarında hem birim köke sahip olmadıkları hem de durağan oldukları bulguları tespit edilmiştir. Zaman serileri ile ilgili analizlerde serilerin durağanlıkları analiz bulguları açısından önemli olduğu için tüm değişkenlere ilişkin zaman serilerinin durağanlık seviyelerinde VAR modeli ile analiz aşamasına geçilmiştir.

Simülasyon temelli öngörü kapsamında ilk aşamada seçili değişkenler aracılığıyla oluşturulan VAR modeli 2000-2019 dönemi için gerçek gözlem değerleri ile tahmin edilmiştir ve uygun bir model olup olmadığının sınaması yapılmıştır. Uygun gecikme uzunluğu iki olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede kurulan modelin determinasyon katsayısı, t ve F testleri, bilgi kriterleri açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Buna göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payındaki değişikliklerin % 92.8'i işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenleri tarafından açıklanmaktadır. Diğer kriterler açısından da kurulan VAR modelinin iyi bir model olduğuna karar verilmiştir. Bu durum modelin normal dağılım sınaması sonucunda da normal dağılıma sahip olduğu bulgusu ile desteklenmiştir.

Simülasyon temelli öngörü için VAR modelinin uyumluluğu değerlendirildikten sonra ikinci aşamada, VAR modeli ile 2000-2019 dönemi için değişkenlere ilişkin zaman serilerinin değerleri tahmin edilmiştir. Elde edilen bulgular artış hızı değerleri olup 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile birbirlerine oldukça yakın değerlere sahiptir. Ayrıca VAR modelinin öngörü gücü RMSE, MAE ve Theil eşitsizlik kriterlerine göre de test edilmiş ve bulguların yüksek kabul edilebilirlik aralık ölçülerine denk geldiği tespit edilmiştir. Bu durum kurulan VAR modelinin iyi ve yüksek bir öngörü gücüne sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Modelin öngörü gücü değerlendirilip yüksek olduğuna karar verildikten sonra simülasyon temelli öngörü kapsamında üçüncü aşamada, 2020-2039 dönemi için

dönem dışı öngörü yapılmıştır. 2020-2039 dönemi öngörülerini artış hızı açısından yapılmıştır ve daha sonra dönüştürülerek düzey değerler elde edilmiştir. Böylece değişkenlerin zaman serileri ile ilgili olarak hem artış hızları hem de dönüştürülmüş düzey değerleri hakkında öngöründe bulunulmuştur.

Simülasyon temelli öngörü ile çeşitli senaryolar geliştirilerek yeniden öngörüler yapılması mümkün olduğundan dördüncü aşamada, iki ayrı senaryo oluşturulmuş ve 2020-2039 dönemi her bir senaryo için ayrı ayrı yeniden öngörülmüştür. Senaryolardan ilki, gelir dağılımının iyileşmesi ve gelir eşitsizliğinin azaltılması hedefi altında geliştirilmiştir. İkinci senaryo ise sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artırılması hedefi altında oluşturulmuştur.

Türkiye’de 2000-2019 döneminde gerçek gözlem değerlerine göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, 2000 yılından itibaren artış eğiliminde olmakla birlikte özellikle kriz dönemlerinde uygulanmakta olan bir maliye politikası aracıdır. Bu nedenle krizle birlikte sosyal koruma harcamalarındaki artış hızlanmaktadır. Diğer taraftan sosyal koruma harcamaları, kamu sosyal politikalarının hedefleri doğrultusunda sosyal devlet yapısının benimsenmesi ile gerçekleştirilmektedir. Uluslararası karşılaştırmalar açısından ülkeler arasında en yüksek sosyal koruma harcamaları payına sahip olanlara göre Türkiye’deki GSYH içinde sosyal koruma harcamalarının payı düşük düzeyde kalmaktadır. İşsizlik, sosyal koruma harcamalarındaki gibi benzer bir artış eğilimine sahiptir. Sosyal koruma harcamaları içinde işsizlikteki artışa bağlı olarak işsizlik yardımları arttığından GSYH içinde sosyal koruma harcamalarının da payı artış eğiliminde olmaktadır. Enflasyon, 2001 yılından itibaren düşüş eğilimindedir özellikle 2001-2004 döneminde oldukça düşmektedir. 2005 – 2016 döneminde de düşüş eğilimini korumaktadır. Ancak 2016 yılından itibaren artış eğiliminde olmasına karşın 2004 öncesi döneme kıyasla düşük düzeydedir. GINI katsayısı, 2000-2019 döneminde neredeyse aynı düzeydedir ve uluslararası karşılaştırmalar göz önünde bulundurulduğunda gelir dağılımı açısından bozucu bir düzeydedir. Dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı, dolaysız vergilere kıyasla yüksek düzeydedir. Dolaylı vergiler yapısı gereği kolay toplanabilen, yansıtılabilen ve mali anestezi etkisi olan vergilerdir. Gelir ve servet üzerinden değil de harcamalar üzerinden alındıkları için düşük ve orta gelir grubundakilerin harcanabilir gelirleri

üzerinde önemli bir düzeyde düşürücü etkiye sahiptirler ve tersine artan oranlılığa neden olmaktadır. Dolayısıyla dolaylı vergilerin payındaki artışlar gelir dağılımı açısından bozucu etki yaratmakta, gelir eşitsizliğine neden olmakta ve sosyal koruma harcamalarında artışa sevk etmektedir. Dışa açıklık, genel olarak artma eğilimindedir ve 2016 yılından itibaren de bu artış hızlanmaktadır. Dış ticaret hacmi açısından önemli bir gösterge olan dışa açıklık gelir dağılımı ve sosyal koruma harcamaları üzerinde de etkilere sahiptir. Bu etkiler büyüme ve üretim süreçlerindeki olumlu katkılar kaynaklı yansıma eğilimindedir. Dolayısıyla Türkiye’de 2000-2019 döneminde sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenleri birbirleri ile etkileşimdedirler.

Türkiye’de 2000-2019 döneminde sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artış hızı birinci gecikme döneminde istatistiki açıdan enflasyonun artış hızı ile negatif, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklığın artış hızları ile pozitif anlamlı bir ilişkiye sahiptir. İkinci gecikme döneminde ise kendisi, enflasyon, GINI katsayısı ve dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının artış hızları ile negatif anlamlı bir ilişkiye sahip iken işsizliğin artış hızı ile pozitif anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Buna göre 2000-2019 döneminde birinci gecikme döneminde enflasyonun artış hızındaki % 1’lik bir artış sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artış hızını azaltmakta, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklığın artış hızlarındaki % 1’lik bir artış sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artış hızını artırmaktadır. İkinci gecikme döneminde de sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, enflasyon, GINI katsayısı ve dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının artış hızlarındaki % 1’lik bir artış sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artış hızını azaltmakta iken işsizliğin artış hızındaki % 1’lik bir artış sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artış hızını artırmaktadır.

Simülasyon temelli öngörü kapsamında ikinci aşamadaki VAR(2) modeli ile Türkiye’de 2000-2019 döneminde sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin tahmin değerleri ile gerçek gözlem değerleri neredeyse aynı düzeylerde ölçülmüştür. Bir diğer

ifadeyle, VAR(2) modeli ile tahmin edilen değerler gerçek gözlem değerlerine oldukça yaklaşımaktadır. Ayrıca modelin öngörü gücüne yönelik kriterler açısından da bu durum desteklenmektedir. Bu da modelin simülasyon temelli öngöründe dönem dışı öngörünün yapılması aşamalarına geçilmesine olanak sağlamıştır.

Türkiye’de 2000-2019 döneminin koşullarının aynı kalacağı varsayımı altında gerçekleştirilen 2020-2039 dönem dışı öngörüsüne göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artış hızı ile işsizliğin artış hızı arasında genellikle pozitif yönlü; enflasyon ve dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının artış hızları ile negatif yönlü; GINI katsayısı ve dışa açıklığın artış hızları ile genellikle negatif yönlü bir ilişki öngörülmüştür.

Türkiye’de 2020-2039 dönemi öngörüsünde sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerine ilişkin zaman serilerinin artış hızları öngörülmüştür. 2000-2019 dönemindeki gerçek gözlem değerleri ile 2020-2039 dönemi arasında daha net bir karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla öngörülen artış hızları değerleri dönüştürülerek gerçek gözlem değerleri ile kıyaslanabilir hale getirilmiştir. Buna göre Türkiye’de 2020-2039 döneminde işsizlik, GINI katsayısı ve dışa açıklıkta artış öngörülmekte iken enflasyon ve dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payında azalış öngörülmektedir. Bununla birlikte sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında da artış öngörülmüştür.

SONUÇ

Devletlerin kamu politikaları arasında yer alan sosyal politikalar çerçevesinde sosyal koruma harcamaları gerçekleştirilmektedir. Sosyal koruma harcamalarının gerçekleştirilmesinde çeşitli hedefler doğrultusunda seçilen araçlar ile hareket edilmektedir. Devletlerin benimsedikleri ilkeler ve hedefler özelinde sosyal koruma harcamaları ile ilgili düzenlemeler oluşturulmaktadır. Devletlerin sosyal koruma politikaları gibi gelir dağılımı ile ilgili de politikaları söz konusudur. Gelir dağılımı hem gelirin yeniden dağıtılması sağlanarak gelir dağılımının iyileştirilmesi hedefi hem de kalkınma ve büyüme ile ilişkisi açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla bu çalışmada, Türkiye’de sosyal koruma harcamaları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkinin analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada öncelikle refah devleti, sosyal politikalar, sosyal koruma, kalkınma, büyüme, gelir dağılımı ve gelir eşitsizliği teorik olarak açıklanmış sonra literatürdeki çalışmalar detaylıca incelenmiş ve daha sonra da Türkiye’de sosyal koruma harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Analizde simülasyon temelli öngörü yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem ile hem dönem içi ve dönem dışı öngörüler yapılmış hem de çeşitli senaryolar altında seçili değişkenler arasındaki ilişkiler ortaya konmuştur. VAR modeli için sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenleri seçilmiştir.

Türkiye’de 2020-2039 döneminde simülasyon temelli öngörü kapsamında geliştirilen ilk senaryo; gelir dağılımının iyileştirilmesi ve gelir eşitsizliğinin azaltılması hedefi doğrultusunda, GINI katsayısında 2020 yılından itibaren her yıl bir önceki yılın değerinden % 1 oranında azalış gerçekleşmesi durumunda başta sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı olmak üzere işsizlik, enflasyon, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerindeki olası değişiklikler hem artış hızları hem de dönüştürülen düzey değerleri olarak öngörülmüştür. Analiz bulgularına göre gelir dağılımındaki iyileşme ve gelir eşitsizliğinde azalış senaryosu altında GINI katsayısının artış hızındaki düşüş işsizliğin artış hızını artırmış, enflasyonun artış hızını azaltmış, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının ve dışa açıklığın artış hızlarını görece artırmıştır.

Tüm bu etkiler de sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artış hızını artırmıştır.

Türkiye’de 2020-2039 döneminde simülasyon temelli öngörü kapsamında geliştirilen gelir dağılımının iyileştirilmesi ve gelir eşitsizliğinin azaltılması senaryosuna göre öngörülen artış hızları değerleri dönüştürülerek 2000-2019 dönemi gerçek gözlem değerleri ile karşılaştırılabilir değerler elde edilmiştir. Buna göre Türkiye’de 2020-2039 döneminde gelir dağılımının iyileştirilmesi ve gelir eşitsizliğinin azaltılması senaryosuna göre GINI katsayısındaki önemli düzeydeki azalış sonrasında işsizlik ve dışa açıklıkta artış, enflasyon ve dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payında azalış dolayısıyla da sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış öngörülmüştür.

Gelir dağılımının bir ülkedeki nüfus arasında belirli grupların lehine daha yüksek seviyede dağılması ve gelir eşitsizliğinin artması ülkeleri gelişmişlik seviyelerine göre farklı etkilemektedir. Örneğin; kalkınma aşamasını tamamlayan ülkelerde eşitsizliklerin azalması, gelir farklarının kapanması ve pek çok alanda iyileşme beklenmektedir. Bununla birlikte gelir eşitsizliği kalkınma ve büyüme açısından gelişmiş ülkelerde olumlu etkilere neden olabilir iken gelişmekte olan ülkelerde olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde pek çok alanda her şey iyileşmiş, gelişmiş ve artık belirli bir seviyeyi korumaktadır. Dolayısıyla gelir eşitsizliğinin varlığı durumu çok da olumsuz etkilere yol açmayabilir. Çünkü devletin benimsediği politikalar ve kurumsallaşma çerçevesinde gelir eşitsizliği daha ilerici politikaların hazırlanmasını ve uygulanmasını sağlayabilir. Ancak gelişmekte olan ülkelerdeki eksiklikler, aksaklıklar ve düzensizliklerden dolayı gelir eşitsizliği daha ciddi sorunlara neden olmaktadır. Gelir eşitsizliğinin başta büyüme olmak üzere kalkınma, beşeri sermaye ve üretim ile etkileşimde olduğu varsayımıyla gelir dağılımının kötüleşmesi ve gelir eşitsizliğinin artması, bunların hepsi üzerinde olumsuz etkilere yol açacaktır.

Gelir eşitsizliğindeki artış, büyümenin azalmasına, beşeri sermayenin artmamasına, nitelikli emek birikiminin sağlanmamasına, üretimin kötüleşmesine ve buna bağlı olarak milli gelirin azalmasına neden olacaktır. Düşük büyüme ve azalan milli gelir ise kamu harcamalarında kesintiye gidilmesine sevk edecektir. Bu

da birinci senaryo varsayımı altında Türkiye’de GINI katsayısındaki ve gelir eşitsizliğindeki azalışın büyüme, kalkınma, beşeri sermaye ve üretim üzerinde olumlu etkiler yaratarak artan büyüme ve milli gelir ile sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artışını desteklemektedir. Dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının düşmesi, gelir dağılımının daha adil ve gelir eşitsizliğinin daha düşük olmasının bir yansımasıdır. Çünkü dolaylı vergilerin yüksek bir paya sahip olması gelir eşitsizliğine yol açtığından gelir dağılımındaki iyileşme ile pozitif yönlü bir ilişkidir. Enflasyonun düşmesi, gelir dağılımının daha adil ve gelir eşitsizliğinin daha düşük olmasının bir sonucu olabilir. Çünkü gelir dağılımının iyileşmesi iktisadi ve sosyal açıdan daha olumlu etkilere yol açar. Nüfus içindeki gelir grupları arasında gelirin daha eşitlikçi dağılması daha çok işgücünün üretime katılmasını teşvik eder. Bu da üretimin artmasına ve büyümeye olumlu katkı sağlamasına neden olur. Dolayısıyla mal ve hizmetlerin fiyatları yüksek enflasyona yol açmayabilecektir. Ayrıca dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının azalması ile bağlantılı olacak şekilde gelir dağılımındaki iyileşme ve gelir grupları arasındaki yakınsama, tüketim harcamalarının kişisel gelirler içindeki payını senaryo öncesine kıyasla daha az etkilemesine neden olacaktır. Bu da enflasyonun azalması üzerinde etkili olacaktır. Tüm bunlara ek olarak senaryo dışında enflasyonu düşürmeye yönelik hedeflerin senaryo durumunda da devam edeceği varsayılırsa söz konusu düşük enflasyon oldukça öngörülebilir bir düzeydedir. Dışa açıklıktaki artış da hem artan dış ticaret hacmi hem de artan üretim ve büyüme kaynaklı açıklanabilir. Dolayısıyla Türkiye’de gelir dağılımı, ekonomik kalkınma ve büyüme hedefleri toplumun tüm kesimlerini ilgilendirecek iyileşme sağlayacak yatırımları sağlaması, beşeri sermayeye önem verilmesi, öncelikli ve stratejik alanlara nitelikli işgücünü kazandıracak yatırımlar yapılması, eğitim harcamalarının desteklenmesi ve kurumsal altyapıların geliştirilmesi yönündeki politikalarla birlikte tasarlanması durumunda olumlu katkıları ortaya çıkaracaktır.

Türkiye’de 2020-2039 döneminde simülasyon temelli öngörü kapsamında geliştirilen ikinci senaryo olan sosyal politikaların gerçekleştirilmesi, sosyal sermayeye yatırım yapılması, sosyal refahın desteklenmesi ve refaha erişilmesi hedefi doğrultusunda, sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında 2020 yılından itibaren her yıl bir önceki yılın değerinden % 1 oranında artış

gerçekleşmesi durumunda sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı, işsizlik, enflasyon, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklık değişkenlerindeki olası değişiklikler ilk senaryodaki gibi hem artış hızları hem de dönüştürülen düzey değerleri olarak öngörülmüştür. Analiz bulgularına göre işsizliğin artış hızı azalmış, enflasyon ve GINI katsayısının artış hızı giderek daha fazla artmış ve azalmış, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklığın artış hızları artmıştır.

Türkiye’de 2020-2039 döneminde simülasyon temelli öngörü kapsamında geliştirilen sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artırılması senaryosuna göre öngörülen artış hızları değerleri dönüştürülmüştür. Buna göre Türkiye’de 2020-2039 döneminde sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artırılması senaryosuna göre sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında önemli düzeydeki artış sonrasında işsizlikte azalışa karşın enflasyonda önce azalış sonra artış, GINI katsayısı, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve dışa açıklıkta artış öngörülmüştür.

Refah devleti ve hedefleri açısından sosyal ya da toplumsal refaha ulaşma ve ekonomik büyümeyi sağlama politikaları söz konusudur. Sosyal ya da toplumsal refah altında sosyal harcamalara önem verilmekte, sosyal güvence desteklenmekte ve sosyal koruma amaçlanmaktadır. Kalkınma hedefleri ve gelir dağılımı politikaları ile benzer şekilde refaha yönelik sosyal politikalarda da toplumsal gelişme ve iyileşme gerçekleşmektedir. Refah hedefi altında büyüyen bir ekonomide milli gelirin artması ve gelir dağılımının daha iyi olması beklenir. Gelir dağılımının daha adil ve gelir eşitsizliğinin daha az olduğu bir toplumda, sosyal açıdan pek çok iyileşme de olmalıdır. Ancak gelir eşitsizliğinin olduğu bir ortamda refah, kalkınma ya da büyüme hedefleri olumsuz etkileneceği için sosyal harcamalar da kesintiye uğrayacaktır. Dolayısıyla sosyal koruma harcamaları açısından gelir dağılımının adaletsizleştiği ve gelir eşitsizliğinin arttığı gelir gruplarına yönelik destekler azalacaktır. Ayrıca sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış refah devletinin ilkeleri ve sosyal refah hedefleri çerçevesinde ele alınabilir. Aynı zamanda sosyal koruma harcamalarındaki artış, gelir dağılımını iyileştirme hedefi dışında bir maliye politikası aracı olarak sosyal refahı sağlamak için de gerçekleştirilmektedir. Bu bakış açısıyla ikinci senaryo

varsayımı altında Türkiye’de sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış işsizliği azaltmakta ancak GINI katsayısını artırmakta ve gelir eşitsizliğine yol açmaktadır. Gelir dağılımının birçok unsur ile bağlantılı olması nedeniyle ikinci senaryo varsayımı altında gerçekleştirilen sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış Türkiye’de gelir dağılımı üzerinde bozucu etkilere yol açmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de mevcut koşullarda değişiklik olmadan ve farklı hedefler gerçekleştirilmeden tek başına sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payında artış gelirin toplumun belirli kesimlerine yönelik olarak yeniden dağıtılması sonucunda gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Bu da birinci senaryodaki GINI katsayısındaki azalış sonrasında gelir eşitliğinin sağlanması durumunda diğer unsurlar üzerinde de olumlu katkıların ortaya çıkması, gelir eşitliği ve büyüme arasındaki pozitif ilişki bakış açısını desteklemektedir. Ayrıca büyüme ile pek çok olumlu gelişmenin de sağlanabildiğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payına yönelik bir artış GINI katsayısını olumsuz etkilemesinin yanı sıra enflasyon ve dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payını da olumsuz etkilemektedir. Sosyal koruma harcamalarındaki artışın sosyal koruma yararlanıcıları tarafından gecikmeli olarak harcama taleplerine yansması nedeniyle enflasyonda önce azalış daha sonra artış öngörülmektedir. Dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının artması ise sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının artırılması nedeniyle finansman kaynağı olarak vergilere yönelmesine yol açacaktır. Bu da niteliği itibarıyla hem daha hızlı hem de herkesten özellikle marjinal tüketim eğilimi yüksek kesimlerden toplanabildiği için dolaylı vergilerin payında artışı tetikleyecektir. Dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payı ve enflasyondaki artışlar gelir dağılımı üzerinde bozucu etkiye yol açacağından GINI katsayısı ve gelir eşitsizliği daha fazla artacaktır. Dolayısıyla Türkiye’de refah, büyüme, kalkınma, gelir dağılımı, sosyal politika ve sosyal koruma hedefleri birlikte ele alınmalıdır. Büyüme hedefine ulaşılması durumunda nicel katkıların yanı sıra kalkınmanın desteklenmesi, gelir dağılımının iyileşmesi, gelir eşitsizliğinin azalması, beşeri sermayeye yatırım yapılması, eğitim ve sağlık politikalarının geliştirilmesi, sosyal koruma tabanının uyumlaştırılması, toplumsal refahın artırılması, birey ve toplum odaklı kararların tasarlanması, nitelikli bireylerin yetiştirilmesine olanak sağlanması, tasarrufların gelişmişlik düzeyine hizmet edecek alanlara yönlendirilmesi, ar-ge ve dijital sektörlere yatırım yapılarak yerli ve

nitelikli markalar yaratılması, stratejik alanlarda ilerlenmesi gibi politikalara ve uygulamalara ihtiyaç vardır. Bunların birlikte değerlendirilebilmesi durumunda da sosyal koruma ve gelir dağılımı arasındaki ilişki toplumsal refahla desteklenerek her alanda ülke ekonomisine olumlu katkılar sağlayacaktır. Diğer taraftan sadece harcama artışının gerçekleştirilmesi hem bazı kesimlerin ayrıcalıklı duruma gelerek aktif işgücünden çekilme tercihinə yönelmesine hem de kaynakların efektif değerlendirilmemesine neden olabilecektir. Ayrıca bir ülkede gelişmişlik seviyesi arttıkça pek çok alanda gelişme ve ilerleme sağlandığı için sosyal politikalara ayrılan kaynaklarda artışlar gerçekleşmektedir. Bununla birlikte gelişmişlik seviyesi ile bağlantılı olarak sosyal politikaların ve sosyal koruma politikalarının hem gerçekleştirilme amacı hem de kapsamı değişmektedir. Bireylerin ve toplumun da beklentileri bu yönde olmaktadır. Türkiye’de de söz konusu politikaların ve hedeflerin geliştirilmesinde ilerici bir bakış açısı, açıklık, netlik, erişilebilirlik, fırsat eşitliği, yasal düzenlemeler ve denetimler ile olumlu katkılar ortaya çıkabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abay, M. Ç. (2018). *Türkiye’de ve Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Acemoğlu, D., and Robinson, J. A. (2000). “Political Losers as a Barrier to Economic Development”. *American Economic Review*, 90(2), 126-130.
- Akapaiboon, N. (2010). *Trade Liberalization, Poverty and Income Distribution in Thailand: A Computable General Equilibrium – Microsimulation Analysis*. Unpublished Doctoral Dissertation, The University of North Caroline, Chapel Hill.
- Akın, C. S., ve Aytun, C. (2018). “Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(42), 52-81.
- Aksoy, A. (2013). *Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Gelir Dağılımına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Aktan, C. C., ve Özkıvrak, Ö. (2008). *Sosyal Refah Devleti*. İstanbul: Okutan Yayıncılık.
- Alesina, A., and Perotti, R. (1996). “Income Distribution, Political Instability, and Investment”. *European Economic Review*, 40(6), 1203-1228.
- Alesina, A., and Rodrik, D. (1994). “Distributive Politics and Economic Growth”. *The Quarterly Journal of Economics*, 109(2), 465-490.
- Alfers, L., Lund, F., and Moussié, R. (2017). “Approaches to Social Protection for Informal Workers: Aligning Productivist and Human Rights-Based Approaches”. *International Social Security Review*, 70(4), 67-85.
- Altınöz, B. (2017). *Kurumsal ve Politik Faktörlerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Altug, S., Filiztekin, A., and Pamuk, Ş. (2008). “Sources of Long-Term Economic Growth for Turkey, 1880–2005”. *European Review of Economic History*, 12(3), 393-430.
- Amiel, Y., Cowell, F., and Slottje, D. (2004). “Why Do People Violate the Transfer Principle? Evidence from Educational Sample Surveys”. In F. Cowell (Ed.),

Inequality, Welfare and Income Distribution: Experimental Approaches. UK: Elsevier Ltd., pp. 1-16.

Annett, A. (2001). "Social Fractionalization, Political Instability, and the Size of Government". *IMF Staff Papers*, 48(3), 561-592.

Aras, A. (2012). *Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Sakarya İli Kentsel Alan Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Argaez Alonzo, J. J. (2008). *Structural Change and Regional Income Distribution: The Case of Mexico (1993-2003)*. Unpublished Doctoral Dissertation, The University of Notre Dame, Notre Dame.

Arrighi, G. (2009). *Adam Smith Pekin’de*. (Birinci Baskı). (Eserin orijinali 2007’de yayımlandı, Çev. İ. Yıldız.). İstanbul: Yordam Kitap.

Awortwi, N. (2018). "Social Protection is a Grassroots Reality: Making the Case for Policy Reflections on Community-Based Social Protection Actors and Services in Africa". *Development Policy Review*, 36(S2), O897-O913.

Bachelet, M. (2011). ***Social Protection Floor for a Fair and Inclusive Globalization*** (Report of the Social Protection Floor Advisory Group). Geneva: International Labour Office.

Badibanga, T. M. (2010). *Essays on Economic Growth, Education, and the Distribution of Income: A Structural Analysis for the Case of South Africa*. Unpublished Doctoral Dissertation, The University of Minnesota, Minneapolis.

Baldassarri, M., and Piga, G. (1996). "Distributive Equity and Economic Efficiency: Trade-off and Synergy". In M. Baldassarri, L. Paganetto and E. S. Phelps (Eds.), *Equity, Efficiency and Growth: The Future of The Welfare State*. (First edition). UK and USA: Palgrave Macmillan, pp. 257-275.

Banks, L. M., Walsham, M., Minh, H. V., Duong, D. T. T., Ngan, T. T., Mai, V. Q., Blanchet, K., and Kuper, H. (2019). "Access to Social Protection among People with Disabilities: Evidence from Viet Nam". *International Social Security Review*, 72(1), 59-82.

Barlow, J., and S. Duncan (1994). ***Success and Failure in Housing Provision, European Systems Compared***. Oxford, New York and Tokyo: Elsevier Science Ltd.

Barrientos, A. (2011). "Social Protection and Poverty". *International Journal of Social Welfare*, 20(3), 240-249.

- Barro, R. J. (1996). "Democracy and Growth". *Journal of Economic Growth*, 1(1), 1-27.
- Baylan, M. (2014). *Sosyal Güvenlik Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Bedir, E., Alper, Y., Tokol, A., Özaydın, M. M., ve Metin, B. (2014). *Sosyal Politika*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Behrendt, C., Nguyen, Q. A., and Rani, U. (2019). "Social Protection Systems and the Future of Work: Ensuring Social Security for Digital Platform Workers". *International Social Security Review*, 72(3), 17-41.
- Behringer, J., and Treeck, T. V. (2019). "Income Distribution and Growth Models: A Sectoral Balances Approach". *Politics & Society*, 47(3), 303-332.
- Benabou, R. (1996). "Inequality and Growth". In B. Bernanke, and J. J. Rotemberg (Eds), *NBER Macroeconomics Annual 1996*, Volume 11. Cambridge and London: The MIT Press, pp. 11-92.
- Benli, A. (1991). *Türkiye’de Sosyal Devletin Gelişimi ve Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Hayata Müdahalesi (1961-1990)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bıyık, G., ve Ertürk Atabey, S. (2017). "Gıda Rejimi Perspektifinden Türkiye’de Şeker Kanununun Değerlendirilmesi ve Bir Regülasyon Kurumu Olarak Şeker Kurulu’nun Düzenleyici Rolü". *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(Özel Sayı), 178-191.
- Bilecen, B., and Sienkiewicz, J. J. (2015). "Informal Social Protection Networks of Migrants: Typical Patterns in Different Transnational Social Spaces". *Population, Space and Place*, 21(3), 227-243.
- Birdsall, N. (2008). "Inequality Matters". In G. Secondi (Ed), *The Development Economics Reader*. (First edition). New York: Taylor & Francis, pp. 135-145.
- Bliss, C. J. (1975). *Capital Theory and the Distribution of Income*, Volume 4. UK: North-Holland Publishing Company.
- Boratav, K. (2010). *Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2007*. (14. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Boțel, C. (2002). "Cauzele Inflației în România, Iunie 1997-August 2001. Analiză Bazată Pe Vectorul Autoregresiv Structural". Banca Națională A României Caiete de Studii, Nr. 11/2002, 1-48.

- Bozkaya, G. (2016). *Sosyal Koruma Harcamaları ve Cinsiyet Eşitsizliğinin Yoksulluk Üzerine Etkisi: Oecd Ülkeleri için Bir Uygulama*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Brady, D., and Spence, M. (2009). "Leadership and Politics: A Perspective from the Growth Commission". *Oxford Review of Economic Policy*, 25(2), 205-218.
- Brearley, E. (2011). *The Political Economy of Social Protection in Latin America and the Rise of Conditional Cash Transfers*. Unpublished Doctoral Dissertation, Johns Hopkins University, Baltimore.
- Briggs, A. (1961). "The Welfare State in Historical Perspective". *European Journal of Sociology*, 2(2), 221-258.
- Buğra, A. (2013). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. (Altıncı Baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Buğra, A., ve Adar, S. (2007). *Türkiye’nin Kamu Sosyal Koruma Harcamalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.
- Cai, F., and Du, Y. (2015). "The Social Protection System in Ageing China". *Asian Economic Policy Review*, 10(2), 250-270.
- Campano, F., and Salvatore, D. (2006). *Income Distribution*. New York: OXFORD University Press.
- Capaldo, J, and Giroud – Castiella, V. (2020). "Monitoring the Sustainable Development Goals: The ILO Social Security Inquiry". Web: <https://www.social-protection.org/gimi/ShowTheme.action?id=10> adresinden 20 Ekim 2020’de alınmıştır.
- Cennet, B. (2010). *Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Politika Uygulamaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Chaparro Parra, M. S. (2018). *Kolombiya’da Gelir Dağılımı ve Kişi Başına Düşen GSYİH İlişkisi: 1991-2015*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Charemza, W. W., and Syczewska, E. M. (1998). "Joint Application of the Dickey-Fuller and KPSS Tests". *Economics Letters*, 61(1), 17-21.

- Cheung, Y. W., and Lai, K. S. (1995). "Lag Order and Critical Values of the Augmented Dickey-Fuller Test". ***Journal of Business & Economic Statistics***, 13(3), 277-280.
- Cheung, Y. W., and Lai, K. S. (1997). "Bandwidth Selection, Prewhitening, and the Power of the Phillips-Perron Test". ***Econometric Theory***, 13(5), 679-691.
- Christiano, L. J. (2012). "Christopher A. Sims and Vector Autoregressions". ***The Scandinavian Journal of Economics***, 114(4), 1082-1104.
- Chu, K. Y., Davoodi, H., and Gupta, S. (2000). "Income Distribution and Tax, and Government Social Spending Policies in Developing Countries". ***United Nations University – World Institute for Development Economics Research Working Papers***, 214, 1-49.
- Cichon, M. (2013). "The Social Protection Floors Recommendation, 2012 (No. 202): Can a Six-Page Document Change the Course of Social History?". ***International Social Security Review***, 66(3-4), 21-43.
- Claassen, R., Gerbrandy, A., Princen, S., and Segers, M. (2019). "Four Models of Protecting Citizenship and Social Rights in Europe: Conclusions to the Special Issue 'Rethinking the European Social Market Economy'". ***Journal of Common Market Studies***, 57(1), 159-174.
- Cowell, F. A. (2011). ***Measuring Inequality***. (Third Edition). US: OXFORD University Press.
- Creedy, J., and Makale, K. (2013). "Social Expenditure in New Zealand: Stochastic Projections". ***New Zealand Economic Papers***, 48(2), 196-208.
- Çapar, U. (2018). *Türkiye’de Bölgelerarası Gelir Dağılımı Yakınsaması: Mekansal Ekonometrik Analiz*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Çelebi, E. (2002). "Atatürk’ün Ekonomik Reformları ve Türkiye Ekonomisine Etkileri (1923-2002)". ***Doğuş Üniversitesi Dergisi***, 5, 17-50.
- Çelikay, F. (2014). *Türkiye’de Sosyal Harcamaların Yoksulluk Üzerine Etkileri: Ampirik Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Çınar, H. (2015). *2000-2012 Döneminde Türkiye’de Yoksulluk ve Gelir Dağılımındaki Eşitsizlik Sorunsalı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Dama, N. (2016). *Türkiye’de Sosyal Yardımların Sosyal Refah Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- De Leon Albuerne, C. P. (2012). *Inequality and Democracy: Distribution of Education and Income in Latin America*. Unpublished Doctoral Dissertation, The University of Chicago, Chiago.
- Deacon, B. (2013). “The Social Protection Floor and Global Social Governance: Towards Policy Synergy and Cooperation Between International Organizations”. *International Social Security Review*, 66(3-4), 45-67.
- Delibaş, A. (2017). *Vergi Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Demiryürek Ürper, T. (2018). *Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Destek, M. A. (2018). *Neoliberal Politikalar Işığında Gelir Dağılımı Adaleti ve Finansal Krizler: Seçilmiş Ülkeler Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Devandas Aguilar, C. (2017). “Social Protection and Persons with Disabilities”. *International Social Security Review*, 70(4), 45-65.
- Dickey, D. A., and Fuller, W. A. (1979). “Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with A Unit Root”. *Journal of The American Statistical Association*, 74(366), 427-431.
- Dickey, D. A., and Fuller, W. A. (1981). “Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with A Unit Root”. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072.
- Diebold, F. X., and Rudebusch, G. D. (1991). “On the Power of Dickey-Fuller Tests Against Fractional Alternatives”. *Economics Letters*, 35(2), 155-160.
- Dodd, R. A. (2015). *Towards a Heterodox Theory of Income Distribution*. Unpublished Doctoral Dissertation, The University of Missouri-Kansas City, Kansas City.
- Dornbusch, R., Fischer, S., and Startz, R. (2007). *Makroekonomi*. (Dokuzuncu Baskı). (Çev. S. Ak.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Doumbia, D., and Kinda, T. (2019). “Reallocating Public Spending to Reduce Income Inequality: Can It Work?”. *IMF Working Paper*, WP/19/188, 1-50.

- DPT. (1963). **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT.
- DPT. (1968-1972). **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT.
- DPT. (1973-1977). **Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT.
- DPT. (1979-1983). **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT.
- DPT. (1985-1989). **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT.
- DPT. (1990-1994). **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT.
- DPT. (1996-2000). **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT.
- DPT. (2001-2005). **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT.
- DPT. (2007-2013). **Dokuzuncu Kalkınma Planı**. Ankara: DPT.
- Easterly, W. (2001). **The Elusive Quest for Growth: Economists' Adventures and Misadventures in the Tropics**. Cambridge and London: The MIT Press.
- Easterly, W. (2007). "Inequality Does Cause Underdevelopment: Insights from A New Instrument". **Journal of Development Economics**, 84(2), 755-776.
- Easterly, W. and Levine, R. (1997). "Africa's Growth Tragedy: Policies and Ethnic Divisions". **Quarterly Journal of Economics**, 112(4), 1203-1250.
- Eğilmez, M. (2016). "GSYH Hesaplaması Değişti, Kişi Başına Gelirimiz Arttı". Web: <http://www.mahfiegilmez.com/2016/12/gsyh-hesaplamas-degisti-kisi-basna.html> adresinden 12 Kasım 2019'da alınmıştır.
- Eroğlu, N., Altaş, D., Ün, T., ve Ulu, M. İ. (2017). "OECD Ülkelerinde Sosyal Yardım Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Panel Veri Analizi". **Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 3(3), 335-354.
- Ersöz, H. Y. (2020). **Sosyal Politika**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Esping-Andersen, G. (1988). "The Three Political Economies of the Welfare State". **European University Institute Working Paper**, 88/366, 1-50.
- EUROSTAT. (2020a). "Social Protection: Data by Scheme". Web: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/social-protection/data/data-by-scheme> adresinden 20 Ekim 2020'de alınmıştır.

EUROSTAT. (2020b). "Social Protection (ESSPROS) – Overview". Web: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/social-protection> adresinden 20 Ekim 2020'de alınmıştır.

EUROSTAT. (2020c). "Social Protection: Information on Data". Web: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/social-protection/data> adresinden 20 Ekim 2020'de alınmıştır.

Faist, T., Bilecen, B., Barglowski, K., and Sienkiewicz, J. J. (2015). "Transnational Social Protection: Migrants' Strategies and Patterns of Inequalities". *Population, Space and Place*, 21(3), 193-202.

Faricy, C. (2011). "The Politics of Social Policy in America: The Causes and Effects of Indirect versus Direct Social Spending". *The Journal of Politics*, 73(1), 74-83.

Fitoussi, J. P. (1996). "Welfare State: Leaner or Starved? Competitiveness and Social Cohesion". In M. Baldassarri, L. Paganetto and E. S. Phelps, (Eds.), *Equity, Efficiency and Growth: The Future of The Welfare State*. (First edition). UK and USA: Palgrave Macmillan, pp. 329-342.

Forte, F., and Padovano, F. (1996). "Deregulation, Welfare State and Competition in the Goods and Labor Markets". In M. Baldassarri, L. Paganetto and E. S. Phelps (Eds.), *Equity, Efficiency and Growth: The Future of The Welfare State*. (First edition). UK and USA: Palgrave Macmillan, pp. 343-369.

Foster, K. M. (2009). *Modeling Median Household Income Distribution*. Unpublished Master's Thesis, The University of Maryland, College Park.

Fuller, W. A. (1996). *Introduction to Statistical Time Series*. (Second Edition). New York: John Wiley & Sons.

Galor, O. (2009). "Inequality and Economic Development: An Overview". *Brown University Working Paper*, 2009-3, 1-15.

Geamănu, M. (2014). "VAR Analysis on Foreign Direct Investment in Romania". *Theoretical and Applied Economics*, 21(4(593)), 39-52.

Goñi, E., López, J. H., and Servén, L. (2008). "Fiscal Redistribution and Income Inequality in Latin America". *The World Bank Policy Research Working Paper*, 4487, 1-28.

Gökbunar, R., Özdemir, H. ve Uğur, A. (2008). "Küreselleşme Kıskaçındaki Refah Devletinde Sosyl Refah Harcamaları". *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9(2), 158-173.

- Gökçe, N. (2010). *Yeni Kalkınmacılık Anlayışında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Önemi ve AB'den Seçilmiş Ülke Uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Grütjen, D. (2008). "The Turkish Welfare Regime: An Example of the Southern European Model? The Role of the State, Market and Family in Welfare Provision". *Turkish Policy Quarterly*, 7(1), 111-129.
- Güven, C. (2018). *Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları Yatırım Desteklerinin Bölgesel Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Györi, M., and Soares, F. V. (2018). "Universal Social Protection in Tunisia: Comparing the Effectiveness and Cost-Efficiency of Food and Energy Subsidies with a Proposed Universal Child Allowance Programme". *International Social Security Review*, 71(2), 19-37.
- Hagemejer, K. (2021). "Social Protection Expenditure and Performance Reviews". *ILO*, 1-18.
- Haggard, S., and Kaufman, R. R. (2008). *Development, Democracy, and Welfare States: Latin America, East Asia, and Eastern Europe*. UK: Princeton University Press.
- Harvey, D. I., and Leybourne, S. J. (2007). "Testing for Time Series Linearity". *The Econometrics Journal*, 10(1), 149-165.
- Harvey, D. I., Leybourne, S. J., and Xiao, B. (2008). "A Powerful Test for Linearity When The Order of Integration is Unknown". *Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics*, 12(3), 1-24.
- Hiç, M. (1998). , "Atatürk ve Ekonomik Rejim: Devletçilikten Günümüzde Piyasa Ekonomisine". *Yeni Türkiye*, 4(32-34), 3285-3292.
- Hirvonen, K., Mascagni, G., and Roelen, K. (2018). "Linking Taxation and Social Protection: Evidence on Redistribution and Poverty Reduction in Ethiopia". *International Social Security Review*, 71(1), 3-24.
- Hoekstra, J. (2010). *Divergence in European Welfare and Housing Systems*. (Vol. 38). Amsterdam: IOS Press.
- Howard, C. (1997). *The Hidden Welfare State: Tax Expenditures and Social Policy in the United States*. New Jersey: Princeton University Press.
- Hujo, K., and Gaia, E. (2011). "Social Policy and Poverty: An Introduction". *International Journal of Social Welfare*, 20(3), 230-239.

Hwang, G. J. (2016). "Common Paths, Divergent Patterns: The Social Protection by Other Means Approach in Australia and Japan". *International Journal of Social Welfare*, 25(1), 36-46.

ILO. (2016). *Social Security Inquiry: Manual*. Geneva: ILO.

ILO. (2020a). "Description". Web: <https://socialprotection.org/connect/stakeholders/international-labour-organization-ilo> adresinden 20 Ekim 2020'de alınmıştır.

ILO. (2020b). "Social Protection Department". Web: <https://www.ilo.org/secsoc/lang--en/index.htm> adresinden 20 Ekim 2020'de alınmıştır.

ILO. (2020c). "Social Protection Expenditure and Performance Reviews (SPERs)". Web: https://www.ilo.org/secsoc/areas-of-work/statistical-knowledge-base/WCMS_206081/lang--en/index.htm adresinden 20 Ekim 2020'de alınmıştır.

İsmihan, M., Metin-Özcan, K., and Tansel, A. (2005). "The Role of Macroeconomic Instability in Public and Private Capital Accumulation and Growth: The Case of Turkey 1963–1999". *Applied Economics*, 37(2), 239-251.

İlgün, M. F. (2015). "Kamu Sosyal Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkelerine Yönelik Panel Veri Analizi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(4), 493-516.

İsmihan, M. (2009). "Kronik İstikrarsızlık ve Potansiyel Büyüme Hızı: Türkiye Deneyimi, 1960-2006". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 73-91.

İsmihan, M. (2012). "The Political Economy of Productivity Collapses and Accelerations: The Turkish Experience, 1950-2010". The International Conference on Economics III, Çeşme – İzmir.

İsmihan, M., ve Özcan, K. M. (2006). "Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynakları: 1960-2004". *İktisat İşletme ve Finans*, 21(241), 74-86.

Kabembo, I. M. (2015). *Sahra-Altı Afrika'da Sosyal Koruma Yaklaşımların Karşılaştırmalı Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kahrıman, A. (2014). *Türkiye'de Sosyal Koruma Kapsamında Yaşlılık ve Yaşlılıkla İlgili Uygulanan Politikalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

- Kalkınma Bakanlığı. (2013). **Onuncu Kalkınma Planı**. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Katar, B. (2017). *Neoliberal Politikaların Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kemeny, J. (1995). **From Public Housing to the Social Market: Rental Policy Strategies in Comparative Perspective**. (First Edition). London and New York: Routledge.
- Koch, I., and James, D. (2020). "The State of the Welfare State: Advice, Governance and Care in Settings of Austerity". *Ethnos*, doi: <https://doi.org/10.1080/00141844.2019.1688371>, 1-21.
- Kolçak, M., ve Kalabak, A. Y. (2017). "Kısa Dönemde Sosyal Harcamalar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, 29/28 OECD Ülkesi için Panel Veri Analizi (1998-2012)". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 1-19.
- Konukman, A. "Cumhuriyetin Kuruluş Yılları ve 80 Sonrası Dönemin Bütçe Politikaları – Uygulamaları: Devletin İnşasından Devletin Tasfiyesine". *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2/2003, 29-45.
- Korkat, M. (2013). *Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Önemi (Kars İli Örneğinde Bir İnceleme)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Krämer, W. (1998). "Fractional Integration and The Augmented Dickey – Fuller Test". *Economics Letters*, 61(3), 269-272.
- Kurşun Ekiz, A. (2013). *Sosyal Refah Devletinde Sağlık Harcamaları ve Türkiye'deki Sağlık Harcamalarının Genel Bir Analizi: Giresun Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Kuznets, S. (1940). "National and Regional Measures of Income". *Southern Economic Journal*, 6(3), 291-313.
- Kwiatkowski, D., Phillips, P. C. B., Schmidt, P., and Shin, Y. (1992). "Testing the Null Hypothesis of Stationarity Against the Alternative of a Unit Root". *Journal of Econometrics*, 54(1-3), 159-178.
- Leybourne, S. J., and Newbold, P. (1999). "The Behaviour of Dickey-Fuller and Phillips-Perron Tests under the Alternative Hypothesis". *The Econometrics Journal*, 2(1), 92-106.

- Li, X. (2019). "Global Market and Income Gaps between Industries: Evidence from Finance Industry and Manufacturing Industry". *The Journal of Chinese Sociology*, 6:10, 1-25.
- Lindbeck, A. (2006). "The Welfare State – Background, Achievements, Problems". *IFN Working Paper*, 662, 1-20.
- López-Aguilera, E. (2011). *Understanding the Evolution of Poverty and Income Distribution in Mexico, 1992-2008*. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Sussex, Falmer.
- Luhmann, N. (1990). *Political Theory in the Welfare State*. (Translated by J. Bednarz Jr.). Berlin and New York: Walter de Gruyter. (The original of the work was published in 1981).
- Lund, F. (2012). "Work-Related Social Protection for Informal Workers". *International Social Security Review*, 65(4), 9-30.
- Lustig, N., and Walton, M. (2009). *Crises and The Poor: A Template for Action*. Washington, DC: World Bank.
- Malinvaud, E. (1996). "Is the European Welfare State Unsustainable?". In M. Baldassarri, L. Paganetto and E. S. Phelps, (Eds.), *Equity, Efficiency and Growth: The Future of The Welfare State*. (First edition). UK and USA: Palgrave Macmillan, pp. 237-256.
- McCord, A. (2010). "The Impact of the Global Financial Crisis on Social Protection in Developing Countries". *International Social Security Review*, 63(2), 31-45.
- McCord, A.; Vandemoortele, M. (2009). "The Global Financial Crisis: Poverty and Social Protection". *Overseas Development Institute Briefing Paper*, 51, 1-4.
- Min, H. H. (2014). *The Analysis of the Link Between Capital Flows and Macroeconomic-Financial-Spatial Income Distribution Indicators: Combining Financial CGE and Perception Models*. Unpublished Doctoral Dissertation, Cornell University, Ithaca.
- Mina, W. (2018). "Migrant Remittances and Social Protection". *Georgia State University International Center for Public Policy Working Paper*, 18-11.
- Mokomane, Z. (2013). "Social Protection as a Mechanism for Family Protection in Sub-Saharan Africa". *International Journal of Social Welfare*, 22(3), 248-259.

- Mundell, R. (1996). "Unemployment, Competitiveness and the Welfare State". In M. Baldassarri, L. Paganetto and E. S. Phelps (Eds.), *Equity, Efficiency and Growth: The Future of The Welfare State*. (First edition). UK and USA: Palgrave Macmillan, pp. 127-192.
- Naznin, S., Paul, G. K., and Majumder, A. K. (2014). "Boundary and Sign Problems of Parameters Along with Its Solutions of the Augmented Dickey-Fuller Test". ***Global Journal of Science Frontier Research: F Mathematics and Decision Sciences***, 14(5), 55-60.
- Niehues, J. (2010). "Social Spending Generosity and Income Inequality: A Dynamic Panel Approach". ***IZA Discussion Paper***, 5178, 1-26.
- OECD. (2019). ***The OECD SOCX Manual: A Guide to the OECD Social Expenditure Database***. Paris: OECD.
- OECD. (2020a). "Social Expenditure Database (SOCX)". Web: <https://www.oecd.org/social/expenditure.htm> adresinden 20 Ekim 2020'de alınmıştır.
- OECD. (2020b). "Social Spending". Web: <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm> adresinden 20 Ekim 2020'de alınmıştır.
- OECD. (2020c). "Aggregated Data". Web: https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/data/social-expenditure/aggregated-data_data-00166-en adresinden 20 Ekim 2020'de alınmıştır.
- Oğuz, O. (2017). *Gelir Dağılımı Adaletsizliğinin Kurumsal İktisat Yönünden Değerlendirilmesi: Ekonometrik Bir Uygulama*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Owens, J. P. (1983). "Tax Expenditures and Direct Expenditures as Instruments of Social Policy". In S. Cnossen (Ed.), *Comparative Tax Studies*. Amsterdam: North-Holland, pp. 171-197.
- Öniş, Z. ve Şenses, F. (2007). "Global Dynamics, Domestic Coalitions and a Reactive State: Major Policy Shifts in Post-War Turkish Economic Development". ***Middle East Technical University Economic Research Center Working Papers***, 07/06, 26-30.
- Özcan, G. (2009). *Türkiye'de Kamu Harcamalarının Sosyal Refah Devleti Anlayışı Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özel, H. (2012). "Ekonomi Politikin Yöntemi ve Kapsamı". ***İktisat Felsefesi Dergisi***, 1, 12-42.

- Öztürk, A. (2018). *Kuzey Avrupa ve Latin Amerika Ülkeleri Arasında Gelir Dağılımı Adaletsizliği Açısından Ekonometrik Bir Analiz ve Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Paganetto, L. (1996). In M. Baldassarri, L. Paganetto and E. S. Phelps (Eds.), *Equity, Efficiency and Growth: The Future of the Welfare State*. (First edition). UK and USA: Palgrave Macmillan, pp. 3-10.
- Paganetto, L., and Scandizzo, P. L. (1996). "The Welfare System and Endogenous Growth". In M. Baldassarri, L. Paganetto and E. S. Phelps (Eds.), *Equity, Efficiency and Growth: The Future of The Welfare State*. (First edition). UK and USA: Palgrave Macmillan, pp. 371-387.
- Parton, N. (2002). "Social Theory, Social Change and Social Work: An Introduction". In N. Parton (Ed.), *Social Theory, Social Change and Social Work*. London and New York: Taylor & Francis, pp. 4-18.
- Pehlivan, M. S. (2010). *Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Devletin Müdahale Araçları: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Örneği*, Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Perotti, R. "Growth, Income Distribution, and Democracy: What the Data Say." **Journal Of Economic Growth**, 1(2), 149-187.
- Persson, T. and Tabellini G. (2000). **Political Economics: Explaining Economic Policy**. Cambridge and London: The MIT Press.
- Phelps, E. S. (1996). "Conclusions". In M. Baldassarri, L. Paganetto and E. S. Phelps (Eds.), *Equity, Efficiency and Growth: The Future of The Welfare State*. (First edition). UK and USA: Palgrave Macmillan, pp. 389-394.
- Phillips, P. C. B., and Perron, P. (1988). "Testing for a Unit Root in Time Series Regression". **Biomètrika**, 75(2), 335-46.
- Pire, Ö. (2011). *Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Priyadarshee, A. (2010). *Microfinance, Social Protection and Poverty: Challenges and Opportunities for Service Delivery in India*. Unpublished Doctoral Dissertation, The University of Manchester, Manchester.
- Qin, Y. (2009). *Essays on Income Distribution and Economic Growth in China*. Unpublished Doctoral Dissertation, The City University of New York.

- Rodrik, D. (1999). "Where Did All the Growth Go? External Shocks, Social Conflict, and Growth Collapses". *Journal of Economic Growth*, 4(4), 385-412.
- Rodrik, D. (2000). "Institutions for High-Quality Growth: What They are and How to Acquire Them". *Studies in Comparative International Development*, Fall 2000, 35(3), 3-31.
- Ruiz, J. A. B. (2017). *Three Essays On Post-Keynesian Models of Effective Demand and Income Distribution*. Unpublished Doctoral Dissertation, The University of Utah, Salt Lake City.
- Sánchez, Á., and Pérez-Corral, A. L. (2018). "Government Social Expenditure and Income Inequalities in the European Union". *Hacienda Pública Española / Review of Public Economics*, 227-(4/2018), 133-156.
- Sargent, T. J. (1984). "Autoregressions, Expectations, and Advice". *The American Economic Review*, 74(2), 408-415.
- Sayın, A. V. (1999). *Tekâlif Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No 1999/362.
- Schmitt, V., and Chadwick, R. (2014). "Social Protection Assessment – Based National Dialogue Exercises: Cambodia, Indonesia, Thailand, Viet Nam". *International Social Security Review*, 67(1), 95-119.
- Schwabish, J., Smeeding, T., and Osberg, L. "Income Distribution and Social Expenditures: A Crossnational Perspective". Web: https://www.researchgate.net/publication/237434531_INCOME_DISTRIBUTION_AND_SOCIAL_EXPENDITURES_A_CROSSNATIONAL_PERSPECTIVE adresinden 25 Temmuz 2018'de alınmıştır.
- SECSOC. (2010). "The Social Security Inquiry: SSI, a Quantitative Database on Social Security". *ILO*, 1-4.
- Sepúlveda Carmona, M. (2017). "Ensuring Inclusion and Combatting Discrimination in Social Protection Programmes: The Role of Human Rights Standards". *International Social Security Review*, 70(4), 13-43.
- Shin, Y., and Schmidt, P. (1992). "The KPSS Stationarity Test as a Unit Root Test". *Economics Letters*, 38(4), 387-392.
- Sienkiewicz, J. J., Sadovskaya, Y., and Amelina, A. (2015). "The Kazakh – German Social Space: Decreasing Transnational Ties and Symbolic Social Protection". *Population, Space and Place*, 21(3), 270-281.

- Sims, C. A. (1980). "Macroeconomics and Reality". ***Econometrica: Journal of The Econometric Society***, 48(1), 1-48.
- Sims, C. A. (1993). "A Nine-Variable Probabilistic Macroeconomic Forecasting Model". In J. H. Stock and M. W. Watson (Eds.), *Business Cycles, Indicators, and Forecasting*. Chicago and London: University of Chicago Press, pp. 179-212.
- Sims, C. A., Stock, J. H., and Watson, M. W. (1990). "Inference in Linear Time Series Models with Some Unit Roots". ***Econometrica: Journal of the Econometric Society***, 58(1), 113-144.
- Snower, D. J.. (1996). "What is the Domain of the Welfare State?". In M. Baldassarri, L. Paganetto and E. S. Phelps (Eds.), *Equity, Efficiency and Growth: The Future of The Welfare State*. (First edition). UK and USA: Palgrave Macmillan, pp. 13-40.
- Snyman, F. (2013). *Social Protection for The Migrant Worker in South Africa*. Unpublished Master's Thesis, University of Pretoria, Pretoria.
- Soyak, A. (2003). "Türkiye'de İktisadi Planlama: DPT'ye İhtiyaç Var mı?". ***Doğuş Üniversitesi Dergisi***, 4(2), 167-182.
- Stephens, M. (2016). "Using Esping-Andersen and Kemeny's Welfare and Housing Regimes in Comparative Housing Research". ***Critical Housing Analysis***, 3(1), 19-29.
- Stewart, F. (2003). "Income Distribution and Development". In J. Toye (Ed.), *Trade and Development: Directions for the 21st Century*. UK and USA: Edward Elgar, pp. 185-217.
- Stock, J. H., and Watson, M. W. (2001). "Vector Autoregressions". ***Journal of Economic Perspectives***, 15(4), 101-115.
- Stowell, N. P. (2016). *Democratization, Political Performance, and Income Distribution in Argentina and Brazil*. Unpublished Master's Thesis, Portland State University, Portland.
- Şahin, H. (2009). ***Türkiye Ekonomisi***. (10. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Tanrıverdi, P. (2007). *Gelir Dağılımı ve Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Tarakçıoğlu Altınay, A. (2015). *Sürdürülebilir Sosyal Koruma Programlarına Yönelik Olarak Sosyal Koruma Harcamalarının Yapay Zeka Değerlendirme*

Teknikleri ile Maliyet Analizi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Taşci, A. (2016). *Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksullukla Mücadele Politikaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Tayyar, A. E. (2011). *Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Makro Ekonomik Faktörlerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi: Bir Ekonometrik Analiz*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Terziev, V. (2019). “The Role of Social Policy in Economic Development”. *IJASOS – International E-journal of Advances in Social Sciences*, V(14), 638-646.

The Economist. (2008.). “The Poor and the Rich”. In G. Secondi (Ed), *The Development Economics Reader*. (First Edition). New York: Taylor & Francis, pp. 42-48.

Thirlwall, A. P. (2002). *The Nature of Economic Growth: An Alternative Framework for Understanding the Performance of Nations*. UK: Edward Elgar.

Thorbecke, E. (2006). “The Evolution of the Development Doctrine, 1950 – 2005”. *United Nations University – World Institute for Development Economics Research Working Papers*, 155, 1-37.

Titmuss, R. (1959). *Essays on “The Welfare State”*. New Haven, Conn.: Yale University Press.

Todaro, M. P., and Smith, S. C. (2011). *Economic Development*. (Eleventh Edition). Addison-Wesley.

Tuna, O., ve Yalçıntaş, N. (1997). *Sosyal Siyaset*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

TÜİK. (2016). “Yıllık Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, 2015: Bağımsız Yıllık Gayrisafi Yurtiçi Hasıla hesaplandı”. Web: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?jsessionid=vFnIhSfVgrKmRwD62TfCZLsTzJp4ZJv2yWzrvw9Dvfl5X11WfcqV!1547057776?id=24921> adresinden 12 Kasım 2019’da alınmıştır.

TÜİK. (2018a). “Sosyal Koruma: Analitik Çerçeve, Kapsam, Tanımlar ve Sınıflamalar”. Web: <http://www.tuik.gov.tr> adresinden 27 Nisan 2018’de alınmıştır.

TÜİK. (2018b). “Sosyal Koruma: Data Hakkında”. *TÜİK*, 1-5.

- TÜİK. (2019). “Sosyal Koruma İstatistiklerine İlişkin Açıklamalar”. **TÜİK**, 1-3.
- TÜİK. (2020). “Analitik Çerçeve, Kapsam, Tanımlar ve Sınıflamalar”. Web: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1108 adresinden 5 Mart 2020’de alınmıştır.
- TÜİK. (2021). “Sosyal Koruma: Data”. Web: <https://data.tuik.gov.tr/> adresinden 17 Ocak 2021’de alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). **On Birinci Kalkınma Planı**. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Ulu, M. İ. (2017). *Sosyal Yardım Uygulamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Model Denemesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uludağ Güler, Ç. (2017). *Türkiye’de Engellilere Yönelik Sosyal Koruma Önlemleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Üzar, U. (2018). *Finansallaşma Fonksiyonel Gelir Dağılımını Etkiliyor mu? Politik Ekonomi Perspektifinden Ampirik Bir Değerlendirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vural, İ. Y. (2008). “Atatürk Dönemi maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye”. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 20, 77-114.
- Wang, F. (2016). *Income Distribution, International Trade and Foreign Direct Investment with Heterogeneous Firms*. Unpublished Doctoral Dissertation, Florida International University, Miami.
- Yay, S. (2014). *Sosyal Refah Devletinde Sosyal Yardımlar: Türkiye’de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Uygulaması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yentürk, N. (2009). **Sosyal Koruma Harcamalarını İzleme Kılavuzu 2009 – 2010 – 2011**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, No 3.
- Yentürk, N. (2012a). “Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamaları: 2006-2013 (Harcama İzleme Güncelleme Notu)”. **İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi**, 1-8.
- Yentürk, N. (2012b). **STK’lar İçin Sosyal Koruma Harcamalarını İzleme Kılavuzu**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, No: 389.

- Yılmaz, F. (2013). *OECD Ülkeleri ve Türkiye’de Refah Devleti Bağlamında Kamu Sosyal Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Yiğenoğlu, K. (2015). *Türkiye’de Gelir Dağılımı Problemi ve Gelir Dağılımının İyileştirilmesine Yönelik Öneriler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2012). “Türkiye’de Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetlerin Geliştirilmesi”. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(2), 145-158.
- Yücel, B. N. (2017). *2000 Yılı Sonrası Türkiye’de Yoksulluk ve Sosyal Politika*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Zhang, R. (2014). *Two Essays on the Relationship between Financial Development and Income Distribution*. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Wisconsin-Milwaukee, Milwaukee.
- Zivot, E., and Wang, J. (2006). *Modeling Financial Time Series with S-PLUS®* (Second Edition). USA: Springer Science+Business Media, Inc.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Bıyık, Gonca

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi SBE Maliye	2021
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi SBE Maliye	2015
Lisans	Gazi Üniversitesi İİBF Maliye	2011
Lisans	Gazi Üniversitesi İİBF Ekonometri	2011

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2018 –	AHBV İİBF Maliye	Araştırma Görevlisi
2014 – 2018	Gazi Üniversitesi İİBF Maliye	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

A. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve/veya bildiri kitabında basılan bildiriler

Bozdoğan, M. N., ve Bıyık, G. (2017). *Vergi Uyuşmazlıklarının Yargısal Aşamada Çözümlemesinde Mükellef Hakları: Ödeme Emrine İtiraz Özelinde Değerlendirilmesi*. 3rd International Conference on Economic and Social Impacts of Globalization, 5-7 October 2017, Antalya.

Bıyık, G. (2017). *Türkiye’de İç Borç Stokunun Bankacılık Sektörü Yurtiçi Net Kredi Hacmi Üzerindeki Etkilerinin Analizi*. 15. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 11-12 Eylül 2017, Komrat/Moldova.

Bıyık, G. (2017). *Türkiye’de Küreselleşme Sürecinde Cari Açık ile Kamu Kesimi Borçlanma Gereği Arasındaki İlişkinin Var Modeli ile Dönemsel Analizi*. 8.

Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, 7-8 Eylül 2017, Köstence/Romanya.

Bıyık, G., ve Ertürk Atabey, S. (2017). *Türkiye’de Neoklasik Büyüme Modeli Çerçevesinde Ekonomik Büyümenin Bileşenleri ve İç Borç Stokunun Ekonomik Büyümeye Olan Etkisinin Analiz*. International Science and Technology Conference, 17-19 July 2017, Berlin/Almanya.

Ünsal, H., Ertürk Atabey, S., ve Bıyık, G. (2017). *Incomplete Discussion On The Taxation Of Labor And Capital Revenues: Growth? Justice?*. International Science and Technology Conference, 17-19 July 2017, Berlin/Almanya.

Bıyık, G., ve Ertürk Atabey, S. (2017). *Evaluation of Sugar Law in Turkey From The Food Regime Perspective and The Regulatory Role of The Sugar Board as A Regulation Agency*. International Conference On Agriculture, Forest, Food Sciences and Technologies, 15-17 May 2017, Kapadokya/Nevşehir.

B. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve/veya bildiri kitabında basılan bildiriler

Bıyık, G. (2017). *Kamu Tercihi Teorisi Perspektifinde Türkiye’de Kentsel Rantların Vergilendirilmesi*. Gazi Akademi Genç Sosyal Bilimciler Sempozyumu, 9-10 Mart 2017, Ankara.

C. Hakemli dergilerde yayımlanan makaleler

Ünsal, H., Ertürk Atabey, S., ve Bıyık, G. (2019). “Türk Bankacılık Sektöründe Vergi Planlaması Analizi”. **Sayıştay Dergisi**, 113(Nisan-Haziran 2019), 9-43.

Ertürk Atabey, S., ve Bıyık, G. (2018). “Türkiye’de İç Borç Stokunun Ekonomik Büyümeye Olan Etkisinin Analizi”. **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 55(643), 89-106.

Bıyık, G., ve Ertürk Atabey, S. (2017). “Gıda Rejimi Perspektifinden Türkiye’de Şeker Kanununun Değerlendirilmesi ve Bir Regülasyon Kurumu Olarak Şeker Kurulu’nun Düzenleyici Rolü”. **Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi**, 6(ICAFOF 2017 Özel Sayı), 178-191.

Bozdoğan, M. N., ve Bıyık, G. (2017). “Vergi Uyuşmazlıklarının Yargısal Aşamada Çözülmesinde Mükellef Hakları: Ödeme Emrine İtiraz Özelinde Değerlendirilmesi”. **İTOBİAD**, 6(6-Özel Sayı), 11-27.

Bıyık, G. (2017). “Kamu Tercihi Teorisi Perspektifinde Türkiye’de Kentsel Rantların Vergilendirilmesi”. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2017: Özel Sayı, 239-254.

D. Yazılan ulusal kitaplarda bölümler

Dadalı, G. (2014). “Vergi Uyuşmazlıklarının İdari Aşamada Çözümlemesinde Mükellef Hakları”. F. Saraçoğlu (Ed.), *Yrd. Doç. Dr. Nilgün AKÇA'ya Armağan*. Ankara: Gazi Kitabevi, s. 133-156.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

